

Universitat de Girona

VIDA I OBRA DE FRA BERNAT HUG DE ROCABERTÍ

Enric BASSEGODA PINEDA

Dipòsit legal: GI-318-2012

<http://hdl.handle.net/10803/77758>

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei [TDX](#) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio [TDR](#) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the [TDX](#) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Enric Bassegoda Pineda

**VIDA I OBRA DE FRA BERNAT HUG
DE ROCABERTÍ**

Tesi doctoral dirigida pel doctor Jaume Torró Torrent

Universitat de Girona

MMXI

Enric Bassegoda Pineda

**VIDA I OBRA DE FRA BERNAT HUG
DE ROCABERTÍ**

Tesi doctoral dirigida pel doctor Jaume Torró Torrent

Universitat de Girona

MMXI

Als meus pares, Jaume i Anna

—El linaje, prosapia y alcurnia queríamos saber— replicó Vivaldo.

A lo cual respondió don Quijote:

—No es de los antiguos Curcios, Gayos y Cipiones romanos, ni de los modernos Colonas y Ursinos, ni de los Moncadas y Requesenes de Cataluña, ni menos de los Rebellas y Villanovas de Valencia, Palafoxes, Nuzas, *Rocabertis*, Corellas, Lunas, Alagones, Urreas, Foces y Gurreas de Aragón, Cerdas, Manriques, Mendozas y Guzmanes de Castilla, Alencastros, Pallas y Meneses de Portugal; pero es de los del Toboso de la Mancha, linaje, aunque moderno, tal, que puede dar generoso principio a las más ilustres familias de los venideros siglos. Y no se me replique en esto, si no fuere con las condiciones que puso Cervino al pie del trofeo de las armas de Orlando, que decía: [...]

Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, I, cap.13.

TAULA

Presentació 11

Estat de la qüestió 17

Biografia de Bernat Hug de Rocabertí 29

I. L'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem 31

Breu història de l'orde
Organització interna
L'orde a la Corona d'Aragó

II. Antecedents familiars 38

La nissaga històrica dels Rocabertí
Els Rocabertí de Cabrenys
Guerau de Rocabertí i Guillem Hug de Rocabertí
Els germans de Bernat Hug de Rocabertí

III. Infantesa 61

Maçanet de Cabrenys
Entrada a l'Orde de l'Hospital
Els Vilagut

IV. Comanador d'Alfambra 77

4.1 El càrrec de comanador i el Concili de Basilea
4.2 La vida quotidiana a l'Orde de l'Hospital
4.3 Un nou conflicte a Samper de Calanda
4.4 Contacte amb la cort de Joan de Navarra: missions diplomàtiques
4.5 Els primers passos en la literatura: l'*Estrampa*

V. Comanador de Montsó 93

5.1 Millorament a l'orde i a la Cort
5.2 L'ambaixada davant del príncep de Viana
5.3 La detenció del príncep de Viana
5.4 L'ascens a castellà d'Amposta

VI. Els anys de la Guerra 112

6.1 Primeres accions: Rubinat
6.2 Comandant l'ala dreta a Calaf
6.3 Les campanyes de l'Empordà
6.4 La conquesta de les Terres de l'Ebre

- 6.5 Vilademat
- 6.6 El final de la Guerra Civil
- 6.7 Les guerres del Rosselló: ambaixador a França
- 6.8 Mort de Joan II

VII. Els darrers anys 146

- 6.1 La cort de Ferran el Catòlic
- 6.2 Les darreres gestions en l'administració de la Castellania d'Amposta
- 6.3 Afers familiars
- 6.4 Mort i hereus

La data de composició de *La glòria d'amor* 157

Apèndixs 173

- I. L'*Estrampa* 175
- II. Lletres de Batalla 191
- III. Apèndix documental 209

Conclusió 253

Bibliografia 259

PRESENTACIÓ

QUAN TENIA 14 ANYS VAIG FER la primera visita al castell de Requesens. Aquesta em va impressionar profundament; sempre l'havia vist a la llunyania, prop del meu poble i s'havia convertit en un lloc que m'aportava grans dosis de misticisme. La visita no em va defraudar i poder estar en aquella reconstrucció romàntica que els darrers vescomtes de Rocabertí van dur a terme no va fer més que augmentar el caràcter mític que aquell lloc tenia per a mi. Després d'aquella primera visita en van venir més, però sobretot va provocar en mi unes ganes de conèixer la història del castell i la família que l'havia posseït a l'Edat Mitjana. Fervor, però, que després d'unes primeres fagonades, va passar a un estat de latència quan van aparèixer altres ocupacions més importants i sobretot amb les obligacions acadèmiques d'una llicenciatura.

Temps després, durant els estudis universitaris, els camins d'interès que havien despertat aquella visita es renovaven a través del descobriment de Bernat Hug de Rocabertí, un poeta medieval membre d'aquell llinatge que havia posseït el castell i s'havien extingit dramàticament quan van inaugurar-ne la reconstrucció. I del coneixement d'aquest poeta un temps més enllà em van parlar de fer-ne l'estudi per a la meva tesi doctoral. Així fou com en un ja llunyà 2001 em van proposar aquest tema i no m'ho vaig pensar perquè la resposta a una pregunta que sempre havia volgut que em fessin la tenia clara. Malauradament, aquelles ganes de l'inici no es van traduir en una constància en el treball i si bé en un primer moment vaig dur una ingent tasca pel que fa a la recerca de documents en arxiu, que combinava amb la consulta bibliogràfica sobre l'autor, el pas del temps va fer postergar una redacció coherent a tot allò que havia recopilat. Semblava com si allò que era més important, però que exigia més paciència passés a un segon terme davant d'altres ocupacions, professionals i personals, com si el temps per enllestir-lo fos il·limitat, cosa que ha donat alts i baixos en la redacció d'aquestes pàgines.

El fet que Bernat Hug de Rocabertí fos membre d'un llinatge de relleu, que ell mateix hagués tingut diferents responsabilitats polítiques en el convuls equador del segle XV català i que fos un poeta amb ressonàncies ausiasmarquistes i italianitzants no el van fer passar desapercbut per als estudiosos interessats en la història, per un costat, i per la literatura per un altre. Així doncs, no em vaig trobar amb un desconegut, ni tan sols la seva obra era inèdita, com sol passar amb molts d'aquests poetes, ja que havia estat editada a principis del segle XX per l'hispanista nord-americà H. C. Heaton. Pel que fa al seu vessant més polític ha gaudit de l'atenció d'historiadors com Santiago Sobrequés, que va enllestir-ne una interessant biografia que partia del que havien dit Jerónimo Zurita i els genealogistes dels Rocabertí d'època moderna. Altres havien apuntat alguns aspectes de la biografia, però com a complement a altres estudis, com és el cas, entre altres, de Núria Coll, Maria Bonet o Pierre Bonneaud.

Així doncs, un dels objectius principals d'aquest treball fou posar al dia totes aquestes investigacions i situar l'autor en un context, aquesta ha estat la tasca principal que s'ha dut a terme, bastir una biografia ben completa de Rocabertí, amb la recerca sistemàtica

en diferents arxius on es guarden els documents que li fan referència, des dels personals, en els arxius notariais de Girona i Saragossa, als de les institucions que va regir, a l'Arxiu Històric Nacional i la Biblioteca Nacional de Malta, o va estar relacionat, l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El resultat ha estat sorprenent pel que fa al nombre de referències, potser més i tot del que s'hagués pogut esperar, amb múltiples anotacions, però malauradament han quedat alguns trams ombrívols que no s'han pogut il·lustrar, com els primers anys de vida o la seva mort, per bé que gràcies a elements adjacents hem pogut arribar a conclusions prou fiables.

En el transcurs d'aquesta recerca sistemàtica no només van aparèixer documents referents a Bernat Hug de Rocabertí, sinó que van començar a aparèixer múltiples referències a membres del seu llinatge, tant de la branca vescomtal com de la que li era pròpia, la de Cabrenys i també s'hi pot incloure la família dels seus cunyats, els Vilagut. A més, també van aparèixer moltes referències a l'Orde de l'Hospital a la Corona d'Aragó, així com de membres d'aquesta. Tot aquest material complementari al cos principal, però d'allò més interessant, s'ha aprofitat per donar forma a aquest treball i d'altres de complementaris, que serveixen per il·lustrar no només la vida de Rocabertí, sinó també l'ambient que l'envoltava, des de la família fins a l'Orde de l'Hospital, fins al punt que s'identifiquen dos poetes fra Joan de Vilagut i Guillem Tinter i també es van aportar dades per a la identificació de fra Francesc Oliver, traductor de *La belle dame sans merci* d'Alain Chartier al català. En paral·lel també s'editen unes lletres de batalla que van escriure Dalmau i Pere de Rocabertí, germans de Bernat Hug, en un conflicte que s'ha pogut documentar i que mostra unes actituds ben interessants que tenia la noblesa d'aquella època, que són pròpies d'allò que s'ha anomenat la tardor medieval, i que a vistes del que s'exposa, no eren, ni molt menys, minoritàries. Alhora demostren també com la noblesa era una estament interessat per la cultura, amb inquietuds, com diríem avui dia i que a més de saber usar l'espasa, també eren destres en l'ús de la ploma.

Una de les conseqüències de l'estudi biogràfic havia de ser que permetés mostrar com tots aquells poetes que van seguir Ausiàs Marc i el van tenir com a model no eren actituds individuals deslligades i sense relació, tal i com el grup del qual sóc membre ja fa temps que ha posat de manifest amb diversos treballs, que es descriuen en el cos del text, i mostren com darrere aquests poetes formaven part del cercles cortesans, lloc de consum de poesia i punt d'expansió de modes literàries. Així doncs, tenim una altra mostra d'un poeta que no escriu en la solitud a partir d'un model conegut, sinó que escriu als dictats d'unes modes i per a un públic avesat a la poesia, extremadament culte i desitjós de rebre novetats literàries.

De tota manera, aquesta tenacitat en el discurs més històric va deixar en un segon terme l'altre gran objectiu d'aquest treball, el discurs de caire filològic i el problema del temps començava a esdevenir dramàtic. Així que, vaig decidir no fer l'edició crítica de l'obra principal de l'autor, *La glòria d'amor*, de la qual, com ja s'ha apuntat, es compta amb una edició que, per bé que antiga, ben resolta pel que fa a les fonts italianes i atenta en les lectures problemàtiques. Amb tot, sí que s'ha dut a terme un estudi extern de l'obra, bàsicament per aconseguir aportar una data a la composició, tasca que no ha estat gens fàcil. Així doncs, *La glòria* quedarà en espera de noves oportunitats i es manté fins com últimament, que ha cridat l'atenció de diferents estudiosos per algun episodi o per altres voluntats, però no de manera global. Per altra banda, sí que s'edita de manera crítica i anotada l'altra peça conservada d'aquest autor, una poesia de tall líric escrita en versos estramps i que ha estat transmesa sota la rúbrica d'*Estrampa* i que no havia estat mai editada fins ara. El fet que aquestes obres es transmetin en testimoni únic dificulta el treball

d'edició, sobretot perquè el text presenta dubtes de lectura, i no és fàcil depurar *ope ingenii* el text i donar un producte final que s'acosti a allò que havia pretès l'autor; s'ha fet el que s'ha pogut en general. No s'ha pogut datar amb certesa *La glòria d'amor*, però en canvi sí que s'ha pogut establir una data tant per a l'*Estrampa* com per una lletra no conservada que Rocabertí va escriure i que va tenir la resposta de Pere Torroella, que sí que ha estat transmesa.

No cal dir que a l'hora de fer aquest treball no he estat sol. He rebut l'ajuda de molta gent i en aquests gairebé deu anys els deutes són grans i extensos, així com les anècdotes que han aparegut en els diversos episodis. A tots els agraeixo l'ajuda i a tots us demano comprensió pels errors i llacunes, exclusivament meus. Com a investigador vull donar les gràcies per les facilitats trobades al personal de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'Arxiu Històric de Girona, l'Arxiu Històric de Protocols de Saragossa, l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, la Biblioteca Nacional de Malta, així com de la Biblioteca Nacional de Madrid i de la Biblioteca de Catalunya. També al Departament de Filologia i l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, que fou la primera residència com a investigador, a Lola Badia, a qui agraeixo profundament haver-me acollit al projecte PB97-0653 del MCYT. No voldria oblidar tampoc col·legues amb els quals vam compartir les investigacions ja que treballàvem en projectes paral·lels, Daniel Genís, Rafael Ramos, Pierre Bonneaud i Marta Marfany.

Ja per acabar, m'agradaria mencionar molt especialment a Francisco Javier Rodríguez Risquete, al qual em vaig afegir com a company investigador, però que es va convertir en un amic i en un dels millors mestres pels consells, per les referències i pels treballs que ha dut a terme. També a Jaume Torró, que ha dirigit aquest treball, m'ha proporcionat múltiples referències documentals i bibliogràfiques, ha llegit pacientment i, sobretot, s'ha mostrat sempre confiat que el treball tindria un final i m'ha empès per tal que el tingués. A en Josep Sancho agrair-li el suport informàtic i poder conèixer Alfambra. Finalment, a la meua família, pacient i patidora en desordres i contratemps, però que sempre m'han empès a arribar al final, a ells els dic que *ens ha costat Déu i ajuda arribar fins aquí*, però que al final, hi hem arribat.

Espolla-Girona, maig de 2011

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Des que el 1863 Félix Torres Amat va identificar en el seu diccionari d'escriptors catalans a Bernat Hug de Rocabertí com un autor català de dues peces al cançoner de París i l'identificà a partir de les dades històriques que aportava el genealogista d'aquest llinatge empordanès Josep Dromendari, fins avui, són bastants els autors que han treballat la figura del fra Rocabertí autor de *La glòria d'amor*. Cal tenir en compte que aquest autor ofereix una doble vessant que ha interessat dos àmbits d'estudi, que sovint tenen relació estreta com són la filologia i la història.

En l'àmbit filològic ha comptat que l'obra que va produir ha despertat interès perquè és una mostra de la recepció d'unes primeres influències italianitzants en les lletres catalanes, així com un seguidor i imitador d'Ausiàs March, que, en l'època que Rocabertí va escriure, ja havia esdevingut tot un clàssic. Pel que fa al personatge històric, es tracta d'un polític destacat del seu temps, membre d'una de les branques del llinatge dels Rocabertí, que va entrar a de l'Orde de l'Hospital i va arribar a ser una de les autoritats més destacades d'aquest a la Corona d'Aragó i finalment, també és important pel paper que va tenir com fidel de Joan II en el delicat moment que va suposar la Guerra Civil del segle XV. Així doncs, és normal que hagi estat un personatge que hagi despertat interès i la seva obra hagi estat estudiada, per bé que d'edició completa només tenim la de Heaton de 1916 i que l'*Estramba* no hagi estat mai editada críticament.

A continuació es presenta un estat de la qüestió que intenta abordar els autors i les obres que han tingut al Rocabertí escriptor i polític com a centre d'interès.

Félix Torres Amat, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario Crítico de los Escritores Catalanes* 1836, pàg. 550-551.

Torres Amat en el Diccionari d'Escriptors Catalans va crear l'entrada següent «Rocabertí (Fr. N)» i el va identificar com l'autor de dues composicions del Cançoner de París, així com el receptor de la Resposta feta per mossèn Torroella al comanador Rocabertí, castellà d'Amposta continguda al Jardinet d'Orats. No va tenir dubte que l'autor d'aquests textos era el mateix i era la persona de fra Bernat Hug de Rocabertí, de qui va donar una brevíssima pinzellada vital a partir de les dades que aporta el biògraf del llinatge, Josep Dromendari. A continuació també va anotar un seguit de textos que li havia proporcionat Joseph Tastu¹ i que consisteixen en el principi i el final del pròleg en prosa de *La glòria d'amor*, amb la indicació que aquest pròleg té quatre folis, a continuació anota un total de 67 versos del cos del poema, dels dos primers cants en copia els títols (els únics que en tenen) i

¹ Joseph Tastu, perpinyanès, era el bibliotecari de Santa Genoveva a París i el 1834 va començar a preparar una edició de peces del Cançoner de París (J). Com que va conèixer els plans de Torres Amat per al seu Diccionario Crítico va abandonar el projecte i li va entregar molts materials. El seu projecte es conserva la BNF, manuscrit 4509, amb el títol de *Les papiers de M. Joseph Tastu* (Heaton, pàg. 1). Curiosament en aquest còpia *La glòria d'Amor* després de la traducció catalana de *La belle dame sans merci*, element curiós perquè ja en època medieval aquestes dues obres van anar lligades en la transmissió i si bé en el Cançoner de París estan separades, en el descriptum d'aquest de la Biblioteca de Catalunya (K) sí que estan junts, però en ordre invers, com s'analitzarà més endavant.

va seleccionar fragments de versos cada vegada que es canvia la cadència o la rima de l'obra. S'ha d'afegir encara que també copia la primera estrofa i la tornada de l'*Estrampa* del mateix autor.

François-Romain Cambouliu, *Essai sur l'histoire de la Littérature Catalane*, 1858.

Aquest crític francès va dedicar un primer estudi a *La glòria d'Amor* de Rocabertí com a epíleg del seu assaig de conjunt sobre la literatura catalana. L'estudi compta amb una petita introducció, on va exposar el tema i la planificació del poema. A continuació va analitzar la versificació però només dels tercets. També va atribuir el poema a Bernat Hug de Rocabertí gràcies al tractament de fra que apareix a la rúbrica del poema, però en l'aspecte biogràfic només diu que fou cavaller de l'Orde de Sant Joan i general de Joan II. Va proposar que el poema datava al voltant de 1462, a través d'una teoria que es pot dir que és curiosa, ja que per un costat ens diu que estava a l'ombra del príncep de Viana i per altre que no cita a Ausiàs March (cosa que s'ha desmentit posteriorment), que creia que morí el mateix 1462. També va anotar que la font principal del poema fou la *Divina Comèdia* de Dante, però que s'hi van afegir tot d'altres materials d'origen medieval.

La segona part d'aquest epíleg és el text de *La glòria d'Amor*, del qual copia sencer el pròleg, però no pas de la part versificada, de la qual fa una selecció prou àmplia però incompleta, en total deu ser un terç del conjunt de l'obra. En la pàgina oposada del text en fa el trasllat al francès. En aquest apartat aporta una lectura per als versos 1535-36, que es veurà que són un element de forta discussió i de gran importància:

«Flor de Llir empra blasonant;
son propi nom femeni be 'll reposa»

Que segons el que ell edita hauria de ser:

«En flor de li e vipra blasonant
Son propi nom femini bell reposa»

Cambouliu va atribuir va relacionar el mot *vipra* amb l'abella que es pot trobar a l'escut dels Visconti de Milà. Aquests versos seran analitzats amb deteniment quan es tracti la problemàtica de la datació, així com les diferents lectures que se n'han fet. Finalment encara aporta un total de 14 notes per als versos que ha editat.

Aquest és el primer crític que singularitza l'obra més important de fra Rocabertí i en fa una petita anàlisi que fou la base o el punt de partida per a altres autors posteriors, com Adolf Ebert i Karl Bartsch, el primer del qual va servir-se dels textos editats per Cambouliu per construir el seu assaig, mentre que el segon es va encarregar de comentar els poetes trobadorescos que Rocabertí cita i va editar els passatges on apareixen, ara bé, directament del text del manuscrit. Altres autors que van seguir Cambouliu foren Antoni Rubió i Lluch, Enrico Cardona i Otto Denk, així com Milà i Fontanals de qui parlem tot seguit.²

Manuel Milà i Fontanals, *Obras Completas*, vol. 3

En aquest estudi no va ser gens original, només dóna una breu biografia sobre qui era Bernat Hug de Rocabertí i com a novetat aporta l'amistat amb Pere Torroella, ja que havia conegut la resposta que rebia de mans d'aquest darrer. Ens diu com és Coneixença dels amants qui guia el poeta en el jardí amorós on se situa l'acció i copia uns versos per mostrar

² Heaton, pàg. 3 i 4.

l'ús del tercet amb rima solta al segon vers. En aquest recull d'obres també hi ha la traducció sencera del treball de Cambouliu al català, amb els mateixos fragments que havien estat editats, així com les mateixes 14 notes. No cal dir, que continua amb la lectura que havia fet el crític francès als versos 1535-36.

Com a nota addicional hi afegeix un estudi aparegut a la revista «Lo Gai Saber» de la primera època, de l'1 de març de 1868 al 10 de novembre de 1869, pàg. 235-237, que atribueix al fundador d'aquesta, Francesc Pelai Briz. Aquest petit treball no és més que una lectura crítica als versos editats per Cambouliu, als quals se sol fer una introducció general a cada cant i petites postilles entremig dels fragments. Interessant és veure com es rebutja completament el darrer cant, ja que «*està ple de metàfores y personificacions de mal gust y fins de greus faltes de llenguatge*», potser d'aquesta manera s'evita entrar en la discussió del fragment final que tants maldecaps ha donat a la crítica.

En *De los trovadores en España*, Milà només s'entreté a parlar de *La glòria d'amor* per la influència francesa que hom pot trobar en aquest poema, per l'aparició dels tres poemes gals que s'enfronten amb Petrarca, així com de l'aparició de la Dama sens merci i de fragments inspirats en aquesta obra homònima traduïda per Francesc Oliver.³

Carlo del Balzo, *Poesie di Mille Autori intorno a Dante Alighieri*, vol. IV, Roma, 1893, pàg. 5-62 i Bernardo Sanvisenti, *I primi influssi di Dante, del Petrarca e del Boccaccio sulla Letteratura Spagnuola*, Milà, 1902, pàg. 257-267.

El fet que Cambouliu anotés que *La glòria d'amor* sigui una peça inspirada en la *Divina Comèdia* de Dante va fer que molts crítics que estudiaven la influència i la posteritat de l'obra dantesca es fessin ressò del poema de fra Rocabertí i l'incloguessin en els seus estudis. Moltes vegades, però, no reparaven que la influència existeix, l'obra es divideix en cants i els dos primers així són titulats, el metre o la situació al·legòrica el recorden, però potser no és tanta com la que dona a entendre Cambouliu, que deia que era una imitació. És el que va passar a Carlo del Balzo i Bernardo Sanvisenti, el primer dels quals va editar completament el text, malgrat que ell no en va fer la còpia, sinó que fou un ajudant qui la va fer, amb pocs o nuls coneixements de català, element que Heaton posteriorment ja va advertir.

En el cas de Sanvisenti sí que s'adona que la dependència potser no és tanta i hi destaca la importància de les influències que va rebre del *Roman de la Rose*, a més d'editar un grup de 80 versos que fins llavors no ho havien estat en cap de les edicions parcials. Totes aquestes aportacions de la crítica italiana interessada en Dante faran que Bernat Hug de Rocabertí tingui una entrada pròpia a l'Enciclopèdia Dantesca i sigui punt d'interès per a investigadors posteriors que només s'atendran a l'estudi d'aquesta vessant de les obres que ens ocupen.

H. C. Heaton, *The gloria d'Amor of fra Rocabertí*. Nova York, 1916.

L'edició d'aquest doctor en filosofia i professor de romàniques a la Universitat de Nova York fou la primera completa de tot el poema de fra Rocabertí i encara avui és l'edició de referència pel fet de ser completa i haver estat una bona edició d'un text complicat que necessitava una gran dedicació per tal de poder-lo editar de nou amb garanties.

Heaton va realitzar una edició a l'ús, amb totes les parts que n'han de formar part: introducció; edició crítica, amb el corresponent aparat de variants, i unes interessants notes de lectura. En la introducció va passar revista dels crítics que fins al moment s'han dedicat a

³ Milá y Fontanals, *trovadores*, pàg. 487.

l'estudi del text, bàsicament Cambouliu i els que l'havien seguit. A continuació va analitzar totes les dades biogràfiques referents a fra Rocabertí i la possible data de composició del text. Si bé les dades de què disposa són poques, l'anàlisi que fa és d'allò més acurat i si bé cau en errors, els comet perquè no disposa dels coneixements crítics que es poden usar avui dia. No va aportar més dades sobre Rocabertí de les que havia donat Torres Amat, però sí que va analitzar la interioritat del text per veure si hi ha alguna dada que li serveixin per identificar l'autor i la data de composició i les troba en els versos 725-726, així com el darrer cant, amb personatges contemporanis al poeta. Finalment, va proposar la datació del text entre 1459 i 1461, element que serà analitzat i debatut en el nostre apartat sobre la data de composició. En la introducció també ens fa avinent que el text ha arribat en un estat bastant corrupte, cosa que en dificulta la comprensió, així com l'existència d'un *descriptum* a la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans.

La part més llarga de la introducció és l'anàlisi del poema, una paràfrasi amb interpretacions de lectura, bastant acurada, a l'ús de l'escola crítica nord-americana. També es detallen les fonts i materials que Rocabertí va usar, on la Comèdia de Dante hi té un paper destacat, però en el qual també dona entrada a molts altres materials, com el *Roman de la Rose*, l'*Amorosa Visione* de Boccaccio, els *Trionfi* de Petrarca, entre altres.

Per acabar la introducció fa una anàlisi mètrica del poema, així com de la divisió en cants, per bé que aquest últim fet només li serveix per comprovar que els canvis de versificació es produeixen en els canvis de cants.

Pel que fa al text, ens trobem amb una bona edició d'un text difícil i corrupte. L'edició és sencera i va des de la rúbrica fins a la cloenda, amb el pròleg en prosa complet. S'entreté també a desmuntar la lectura dels versos 1535-36 que havia fet Cambouliu, que no veu gens possible. En conjunt es tracta d'una edició que es basa en una transcripció paleogràfica en la qual només s'hi intervé per desaglutinar mots, regular l'ús de *u* i *v*, regularitzar l'ús de majúscules en els noms propis, entre altres coses, d'acord amb la crítica romànica contemporània. Les intervencions sobre les lectures són mínimes i apareixen entre parèntesis quadrats en els llocs on són evidents. En l'apartat de variants es recullen els canvis que ha efectuat sobre les lectures del manuscrit, que són poques i de poca entitat. Heaton Coneixia l'existència del fragment del pròleg en prosa que hi ha al *Jardinet d'Orats*, però aquest coneixement li va arribar tard i no va poder-lo usar per establir el seu text crític. Puntua el text amb bastant encert en la part en vers, pel que fa a la part en prosa, la puntuació és més difícil i el resultat és més desigual.

El que és més interessant de l'edició és l'apartat de notes, un treball acurat de fonts i referències del text. Bàsicament es concentra en la identificació de tots els personatges que hi apareixen i comprova textos italians que han inspirat el poema, com pot ser l'*Amorosa Visione* i la *Fiammetta* de Boccaccio, evidentment la *Divina Comèdia* de Dante, així com fonts franceses tals com el *Roman de la Rose*, el *Roman de Troie*, tot i que fora d'aquestes fa poc esment a d'altres que són evidents o paral·leles, com *La belle dame sans merci* o els poemes d'Ausiàs March, de qui no veu la dependència.

Com a bona edició encara va incloure un índex de noms propis i un glossari de mots catalans medievals que apareixen menys de quatre vegades a l'anglès, perquè la dificultat d'aquest no impedeixi una bona lectura als seus receptors.

Malgrat les mancances, que no errors, l'edició de Heaton ha estat i és encara un referent per a tots aquells que ens hem apropat a l'obra de Rocabertí. Cal entendre els condicionants que aquest crític va tenir a l'hora de realitzar el seu treball, sobretot pel fet d'estar allunyat dels materials directes a l'hora d'establir, per exemple, una biografia fiable de l'autor o per poder tenir a mà uns materials que en aquell moment ja es coneixien al

Principat, però que amb els mitjans tècnics era difícil que es poguessin usar a l'altre costat de l'Atlàntic.

Amadeu Pagès, *La poésie française en Catalogne*. Tolosa-París, 1936.

Les aportacions d'aquest crític nord-català estaven molt encaminades a trobar els rastres que la poesia francesa havia deixat en les lletres catalanes. *La glòria d'amor* és una bona mostra, com veu en diversos moments amb l'ús de diverses fonts. Així identifica la *Cançó de l'angoixós* al tercer cant, escrit en noves rimades, que com la codolada serveix més per a expressar l'estètica francesa, enfront als tercets, on hi ha més influència italiana i Rocabertí va ser, juntament amb Febrer, els introductors d'aquest metre en la lírica catalana. El mateix passa al cant quart, que el veu com un lai on es mostren els turments de les dames insensibles a l'amor.

També identifica els tres poetes francesos que disputen poèticament amb Petrarca del principi del sisè cant, per a ell i seguint Cambolliu són Alain Chartier, Guillaume de Machaut i un tercer que bé podria ser Oton de Grandson o Guillaume de Lorris.

Ara bé, l'aportació més interessant del conjunt d'aquesta obra és de nou als versos 1536-37 on identifica la Valentina a partir de la interpretació de Camboliou, on el *vipra blasonant* que es va assignar als ducs de Milà s'atorga a Valentina Visconti, esposa de Lluís d'Orleans, fill del rei Carles V de França i germà de Carles VI, de qui fou regent. Ara bé, no s'entén perquè s'ha de jutjar aquesta Valentina, ja que si bé el seu marit fou assassinat el 1407 en el marc de les disputes entre armanyacs i borgonyons de principi del segle XV a França, Valentina no hi va tenir res a veure i va morir un any i mig més tard. Pagès intenta relacionar aquests personatges amb els protagonistes d'aquest passatge ja que foren pares de Carles d'Orleans, mort el 1465, noble francès i poeta. Però aquesta teoria és difícil de sustentar, ja que no es pot justificar el comte de Luna del text de Rocabertí en mans dels Orleans francesos.

Pel que fa a la datació de *La glòria d'amor*, Pagès reprèn els crítics anteriors i dona per vàlida la possibilitat que sigui al voltant de 1461, sobretot per l'aparició e Carles d'Orleans en l'últim cant.

Núria Coll Julià, *Doña Juana Enríquez, lugarteniente real en Cataluña*. Madrid, 1953.

En aquesta interessant obra històrica es fa la primera aproximació biogràfica a través de material d'arxiu inèdit a la figura de fra Bernat Hug de Rocabertí. Concretament dedica dos apartats, concretament en el capítol IV, els 3 i 4, a analitzar la successió al capdavant de la Castellania d'Amposta un cop fra Pere Ramon Ça-Costa va ser promogut a Mestre de l'Hospital. El fet que el candidat del rei, fra Rocabertí, accedís ràpidament a la vacant a finals de 1461 va ser interpretat com una violació de les Capitulacions de Vilafranca per part de les autoritats del Principat, que van veure en aquesta maniobra del rei, una clara voluntat de col·locar un home de la seva absoluta confiança en una dignitat d'allò més important, en uns moments que tot ajut era de vital importància. En aquests apartats la historiadora mostra com la reina va jugar a un doble joc a través d'intentar aconseguir les autoritats del Principat mentre ajudava el seu marit per tal que Rocabertí esdevingués el nou castellà d'Amposta.

L'anàlisi històrica és impecable, amb una col·lecció de documents extrets, en la majoria de l'Arxiu Reial de Barcelona, dels quals en copia 5 en apèndix que fan referència a fra Bernat Hug de Rocabertí, i també amb una anàlisi d'allò més interessant de fonts històriques fàcils d'accedir, com són els *Anales* de Jerónimo Zurita o la *Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, però que fins llavors havien passat de

llarg als historiadors de la literatura que s'havien apropiat a la figura de fra Rocabertí. La tasca de Coll fou ensenyar a tots aquells que fins llavors només s'havien entretingut en el Rocabertí poeta, que també hi ha el Rocabertí polític i a més un personatge d'una importància substancial, involucrat amb el bàndol reialista en els conflictes que durien a la Guerra Civil entre el rei Joan II i les institucions del Principat. Així doncs, es començava a perfilar la figura de l'autor de *La glòria d'amor* i *l'Estrampa del Cançoner de París*, però es feia en un racó d'una obra històrica dedicada a la reina lloctinent.

Santiago Sobrequés i Vidal, *Els barons de Catalunya*, Barcelona, 1957 i *La Guerra Civil Catalana del segle XV*, Barcelona, 1973 (aquesta darrera referència acompanyat del seu fill, el també historiador Jaume Sobrequés i Callicó).

Es tracta sense cap mena de dubte de la primera biografia completa d'aquest autor, en dues versions que tot i variar en alguna dada, en general aporten una informació abundant sobre el personatge, que el permet situar perfectament en un marc temporal concret.

Sobrequés fou deixeble de l'escola historiogràfica de Jaume Vicens Vives i com a tal creia en els fenòmens socials com a motors de la història, però no va oblidar la necessitat de tenir una visió clara dels protagonistes dels fets que s'expliquen. El camp d'estudi principal fou la noblesa gironina i catalana en tant que elements clau per al desenvolupament de la Guerra Civil Catalana del segle XV, estudis que han condicionat tots els historiadors posteriors. Certament, la bibliografia que ell va crear ha estat clau a l'hora de construir les bases d'aquest treball i val a dir que gairebé indispensables.

Com es veurà, la biografia que presenta Sobrequés de fra Rocabertí està tota ben perfilada i a grans trets ens dona un retrat acurat de qui fou aquest personatge. La seva tècnica fou simple però d'allò més efectiva, analitzar la bibliografia d'una manera sistemàtica per trobar les dades que serveixin per construir la biografia, així com l'ús de dades documentals que pugui trobar. D'aquesta manera, va buidar les dades que li oferien els genealogistes de la família Rocabertí, els *Anales* de Zurita, la tasca de Julián de Chía, Miret i Sans, els documents que es troben al CDIACA, així com altres fruit de les investigacions que es donaven a la seva època, tals com els treballs de Núria Coll, també deixeble de Vicens Vives, i altres fonts de la bibliografia contemporània. El resultat és una radiografia completa, sobretot dels anys en els quals Rocabertí és un personatge de primera línia en la història de la Corona d'Aragó, és a dir, des que és un home de confiança del rei Joan, a finals de la dècada de 1450, quan empresona el príncep de Viana, fins gairebé la seva mort. Ara bé, aquesta biografia només té en compte el polític, no pas el gestor de l'Orde de l'Hospital ni tampoc es donen massa dades dels anys anteriors als prolegòmens de la guerra, ni tampoc s'entreté massa en els fets posteriors a la guerra, excepte l'ambaixada que va protagonitzar a França, juntament amb el comte de Prades.

Cal dir que es tracta d'una biografia, no pas d'un estudi complet de totes les facetes del protagonista, així, la tasca literària hi apareix mencionada com si fos un apèndix de la carrera política, i per altra banda no és analitzada, només es menciona *La glòria d'amor*, amb unes apreciacions manllevades de Joan Ruiz Calonja, que poc temps abans havia dedicat unes ratlles de la seva *Història de la literatura catalana* (1954) a Rocabertí, però que no són gaire afalagadores.

El que realment és important és que l'obra de Sobrequés és que ens permet tenir una visió clara del personatge que va escriure les obres que fins llavors se li havien atribuït i que s'havien començat a estudiar, però sense tenir gaire res sobre l'autor. Per si aquesta tasca fos poc, cal dir que també es va dedicar a la resta de membres del llinatge dels Rocabertí, ja sigui els germans de Bernat Hug de la branca de Cabrenys, com els cosins de

la branca vescomtal, amb obres de gran importància com pot ser la de *Jofre VIII de Rocabertí, señor de Peralada, y el ocaso de la Edad Media en el Alto Ampurdán*, de 1955, que també es va incloure en el recull que va configurar *La Guerra Civil Catalana del segle XV*. Gràcies a ell tenim una visió de tots aquests personatges, que estaven a l'òrbita de fra Rocabertí i que només el seu germà Pere va aconseguir emular. Sobrequés va posar unes dades perfectament sistematitzades on fins llavors només hi havia unes esclertes d'informació i que calia obrir per tenir una mínima informació per on començar l'anàlisi literària rigorosa.

Martí de Riquer, *Història de la literatura catalana*, 1964.

Si Sobrequés fou l'encarregat de posar llum sobre la figura històrica de fra Rocabertí i de configurar la biografia, Martí de Riquer fou el primer de fer una anàlisi crítica del conjunt de l'obra de l'hospitaller, d'una manera minuciosa i atenta, de la mateixa manera que temps enrere havia fet Heaton, però amb el suport d'uns coneixements importants de la tradició de la qual Rocabertí és hereu.

Pel que fa a les dades biogràfiques, Riquer remet als estudis de Santiago Sobrequés i Núria Coll, perquè ja s'hi poden trobar les dades necessàries per al coneixement de la figura gairebé de forma completa, per bé que en fa un resum ben aconseguit. Passa llavors a l'anàlisi de l'obra literària, comença amb l'*Estrampa*, que és el primer cop que és tractada i en fa una paràfrasi per tal d'explicar-ne el contingut i en fa una proposta de datació, de forma molt encertada. Generalment, els autors que es referien al Rocabertí poeta obviaven aquesta peça i anaven directament a *La glòria*.

El primer que fa Riquer és identificar Bernat Hug de Rocabertí com a autor tant de l'*Estrampa* com de *La glòria*, malgrat que en la rúbrica d'aquest últim text només hi aparegui fra Rocabertí, però fins i tot elements interns de les dues peces són paral·lels (l'aparició de Feba i Febe, per exemple, o la sintaxi retoricada). A continuació ens fa una anàlisi del contingut del poema, primer del pròleg en prosa, del qual veu com Roís de Corella en va plagiar un fragment, però que és un error, ja que no és Corella qui el plagia, sinó que foren els copistes que li atribuïren, com es veurà. Pel que fa al contingut de la part en vers fa un repàs dels personatges que hi apareixen, amb la identificació de molts d'ells i amb la inclusió de diferents passatges, sobretot aquells més vistosos, com els versos en francès que es manlleven de *La belle dame sans merci*. Aquests fragments que usa Riquer són els de l'edició de Heaton. Posa de manifest, en diferents ocasions, que l'estat textual és molt corromput i fa que es pugui portar a diferents equívocs, així com l'ús de la lírica d'Ausiàs March que es pot resseguir en diferents passatges del poema.

A més de March, Riquer analitza la naturalesa del poema i dona gran importància a les fonts italianes, tal i com havia proposat Heaton, així com les influències que va rebre de la literatura amorosa en castellà. En canvi, no té tant en compte la tradició francesa, que en canvi sí que recull en l'edició que ell mateix va fer de la traducció de *La belle dame sans merci* d'Alain Chartier.

Finalment es dedica a analitzar el darrer cant de *La glòria* d'una manera revolucionària al que s'havia fet fins llavors, ja que retorna a una lectura més assenyada, d'acord amb el que pensava Heaton i ben allunyat de Cambouliu i els qui el van seguir. S'adona que el cant és d'allò més enigmàtic i resol que els personatges que apareixen al final no són membres de la família ducal de Milà sinó de la noblesa catalana: Frederic de Luna, és l'últim comte de Luna, que es va casar amb Violant Lluïsa de Mur i la va repudiar per anar amb la seva germana Valentina. No només va realitzar aquesta traïció, sinó que a més va traïr el seu rei i va fugir a Castella, on va acabar morint. Per la seva banda, Violant Lluïsa es va convertir en una dama de poca virtut, que va fer parlar molt i fins i tot un tal Oliver es

va suïcidar per amor a ella. Molt sovint s'ha identificat aquest Oliver amb el fra Francesc Oliver traductor de *La belle dame sans merci* al català, com el mateix Riquer afirma en altres obres seves. Ara bé, aquest fra Francesc Oliver està documentat en un lapse de temps que ultrapassa la data de la mort de l'Oliver suïcida.

Doncs bé, Riquer proposa que l'ànima jutjada en els versos finals de l'obra de Rocabertí és aquesta Violant Lluïsa de Mur, i resol els versos 1535-36 a partir dels elements que es troben en manuscrit K i que un cop corregits donen a entendre el nom de Violant Lluïsa de Mur:

«És flor de Llir, que en ura blasonant
son propi nom femení bell reposa.»

A partir d'aquesta interpretació i si es té en compte que totes les ànimes que apareixen al poema són de gent morta, la datació de *La glòria* hauria de ser posterior al 1467, que és l'any en el qual es morí Violant Lluïsa de Mur, amb la qual cosa apareix una nova proposta de datació, ben diferent a les que hi havia hagut fins llavors.

Abans d'acabar, Riquer esmenta que fra Rocabertí també és autor d'una lletra tramesa al també poeta Pere Torroella, que li va respondre i d'aquesta sí que tenim la resposta. Com que la lletra de la resposta porta rúbrica en el Jardinet d'Orats de "al comanador Rocabertí, castellà d'Amposta" fa que la dati amb posterioritat al 1462, any en el qual el poeta que ens ocupa accedí a aquesta dignitat. Ara bé, en d'altres manuscrits la rúbrica se'l refereix com a comanador de Montsó. Tal i com va afirmar Francisco Javier Rodríguez Risquete en la seva tesi sobre Pere Torroella, aquesta resposta cal datar-la uns anys abans, al 1459.

Malgrat aquestes petites dades que s'han pogut anar perfilant amb estudis més acurats, les aportacions de Riquer són les primeres des d'una òptica actual, en les quals es resolen problemes, sense crear-ne de nous i és el que es necessitava per a una obra com la seva *Història de la literatura catalana*.

Amb les obres històriques de Núria Coll i Santiago Sobrequés i l'anàlisi de les obres que va fer Martí de Riquer es completava una visió general i encertada de la figura política i literària de fra Bernat Hug de Rocabertí. Els crítics que s'hi han entretingut en temps posteriors han tractat elements puntuals de la seva obra o bé n'han aprofitat diferents elements per tal de sustentar les seves conclusions. Fra Rocabertí ha servit per il·lustrar tot tipus de teories, entorn a la recepció de Dante i Petrarca a Catalunya i Espanya. També ha estat usat per veure l'ús de models per a les novel·les amoroses medievals. Interessants han estat les aportacions per veure com *La glòria d'amor* és un exemple, per bé que poc reeixit, per a l'entrada dels models mètrics italians en la literatura catalana. Hi ha hagut també estudis de passatges molt concrets de l'obra, per mostrar d'aquesta manera un tipus de lectura de la tradició que va fer fra Rocabertí. Però cap visió de conjunt de tot el poema. *La glòria d'amor* encara ha servit per comprovar la datació del Cançoner on ha estat transmesa i d'aquesta manera proposar una datació per a la peça mateixa.

Ara bé, l'aportació més interessant i recent l'obra de fra Rocabertí ha estat la tesi doctoral de Marta Marfany entorn a la traducció catalana de *La belle dame sans merci*, que li serveix per estudiar tot el cànon poètic català a meitat del segle XV, amb la influència d'Ausiàs March en la traducció, així com en obres com *La glòria*, que alhora és font d'imitació per a d'altres autors, tals com Antoni Vallmanya. En aquest treball es pot veure un seguit de relacions entre els autors que segueixen Ausiàs March, així com la importància que va tenir *La glòria* per alguns autors contemporanis. En aquest treball es torna a

proposar la data de 1459 per a la composició de La glòria ja que influeix en una obra de Vallmanya que porta aquest any de composició. La influència és molt clara i com que no només es troba en aquest moment de la lírica de Vallmanya, cal pensar que és l'obra de Rocabertí la que influeix en aquest autor.

En paral·lel a aquestes noves aportacions més centrades en el treball literari, també hi hagut diferents aportacions en el camp del Rocabertí polític i home d'acció, però mai a través d'una monografia, sinó com a protagonista de diferents fets puntuals molt lligats al seu càrrec de cavaller de l'Hospital i mai de la mida, pel que fa a l'aprofundiment i tractament crític, dels que va aportar Núria Coll. Així podem destacar *Poder y gobierno en la Castellania de Amposta*, de Maria Bonet Donato, que fa un repàs a l'organització administrativa de la castellania, en general, i de la comanda d'Uldecona, en particular, i en diversos dels episodis que analitza hi apareix la figura de Bernat Hug de Rocabertí, perquè és de tots sabut que va tenir un paper destacat en el govern de la castellania. De la mateixa manera podem considerar l'obra de Pierre Bonneaud, *Le prieuré de Catalogne, le couvent de Rhodes et la couronne d'Aragon*, obra que ens aproxima a través de petites grans ressenyes biogràfiques un gran nombre d'hospitalers catalans, però en aquest cas del Priorat de Catalunya. Potser Rocabertí hi passa una mica desapercebut, però en canvi hi ha multitud d'aportacions al govern del priorat hospitaler català i de com estava organitzat, així com una bona biografia de fra Joan de Vilagut, mentor en l'orde de fra Rocabertí i també un home de lletres com ell, que va tenir els seus inicis com a hospitaler en el Priorat de Catalunya al capdavant de les comandes de Granyena i Uldecona.

*Escut d'armes dels Rocabertí al sepulcre de l'arquebisbe
Guillem de Rocabertí (1309-1312), a la seu de Tarragona*

BIOGRAFIA DE FRA BERNAT HUG DE ROCABERTÍ

I. L'ORDE DE L'HOSPITAL DE SANT JOAN DE JERUSALEM

1. Breu història de l'orde

Malgrat que el conjunt d'aquest treball estigui dedicat a un personatge concret, fra Bernat Hug de Rocabertí i en teoria el primer que cal fer és analitzar-ne la biografia, començaria coix si primer no és fes una petita entrada sobre què era, com funcionava i com es va establir a la Corona d'Aragó un orde religiosomilitar internacional de tanta importància en l'època medieval com fou l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. Fins i tot és convenient analitzar-ho abans que el llinatge del protagonista d'aquesta obra. Així doncs, aquestes primeres línies esquiven una mica el terme científiques perquè el que fan és posar en situació com era aquest orde a partir de la biografia consultada i sense una voluntat d'entrar en reflexions crítiques ni discussions d'alguns punts que resten una mica obscurs per als historiadors que s'han dedicat a aquest tema. El que es pretén, doncs, és oferir una introducció a alguns termes que potser apareixeran en les pàgines que se segueixen i que poden resultar dificultoses o confuses per algú que no estigui familiaritzat amb aquesta orde que tanta importància va tenir i que encara avui dia perdura amb una notable força i prestigi internacional.

No es motiu de queixa la quantitat de bibliografia que es disposa per consultar dades referents a l'orde, i val a dir que un cop consultada fa de bon desxifrar la documentació que sí que s'ha utilitzat per construir la biografia de Rocabertí. Per un costat es parla de les obres clàssiques sobre l'orde, des d'històries promogudes directament per aquesta institució ja des del segle XVI fins avui dia.¹ Però també cal incloure les monografies contemporànies que l'estudien d'una manera crítica i aprofundida, a les quals es remet per si aquestes pàgines no són prou clarificadores o se'n pretén ampliar el contingut, aquestes obres han estat realitzades per historiadors de prestigi.² Per altra banda, la manca d'un final traumàtic com fou el cas de l'Orde del Temple, ha permès que la bibliografia sigui més acotada i seriosa i no s'hagi d'analitzar un fet tan polèmic com fou la desaparició d'aquesta darrera. I sobretot, tampoc hi ha hagut les contaminacions de temes paracientífics, esotèrics o d'aquesta tipologia que sí que ha de suportar qui vulgui estudiar l'Orde del Temple i que la fan molt més atractiva per a l'estudi, però també és molt més complicat tenir-ne una visió crítica i acurada.

Tots els autors fan referència al fet que l'Orde de l'Hospital fou fundat entorn de l'any 1048 quan un grup de mercaders italians establiren a Jerusalem un monestir benedictí i s'organitzaren per protegir els pelegrins cristians que hi arribaven. Poc temps després

¹ Textos com Bosio, *De'll Istoria della sacra religione et illustissima militia de San Giovanni Gerosolimitano*, impresa a Roma per primer cop el 1594 i reeditada el 1629. Posteriorment Vertot amb *Histoire des chevaliers hospitaliers de Saint Jean de Jérusalem appellez depuis les chevaliers de Rhodes et aujourd'hui les chevaliers de Malta*, que va veure la llum a París el 1726 o Pauli, amb un interessant col·lecció de documents editats sota el títol de *Codice diplomatico del sacro militare ordine Gerosolimitano, ogi di Malta*, Lucca, 1733-7.

² Obres com Riley-Smith, *The Knights of Saint John in Jerusalem and Cyprus c.1050-1310*, King, *The Knights Hospitallers in Holy Land*, Seward, *Los monjes guerreros* i la abundosa bibliografia escrita per Luttrell, que a part d'aportar-nos molta informació general sobre l'orde també es va dedicar a fer estudis més concrets sobre l'orde a la Corona d'Aragó.

crearen un hospital per donar-los servei que anomenaren de Sant Joan ja que estava sota l'advocació de Sant Joan Baptista: naixia així l'Orde de l'Hospital de Sant Joan. Amb la conquesta de Jerusalem el 1099 apareix el nom del primer mestre, Gerard de Sant Geniès, originari de Provença. Amb poc temps, el papa els reconegué la independència, com qualsevol altre orde, i els posà sota la seva protecció. Les donacions a aquest orde foren importants ja des de bon principi, sobretot a Orient, però també, per bé que en menys mesura, a Occident. Amb l'arribada del temps de les croades l'orde començà a tenir una importància militar com a un cos de xoc de l'exèrcit llatí d'Orient i alhora com a importants terratinents en aquella zona, mentre que les donacions a Occident eren més escasses. Ara bé, amb la desaparició progressiva dels estats llatins a Terra Santa, l'orde veié com es quedava sense recursos, ja que havia creat una organització econòmica eficaç, que els permetia sobreviure, i alhora veia com un dels seus objectius en el moment en què fou creat, l'ajuda als pelegrins, deixava de tenir sentit de manera progressiva. El seu nou objectiu seria recobrar Terra Santa, per bé que hagueren de conformar-se en ser l'avançada del cristianisme en unes terres on cada vegada més l'islam conqueria i dominava els territoris llatins de Palestina.

Amb la caiguda de Sant Joan d'Acre, el 1291, l'orde s'establí a Xipre, juntament amb els templers i altres exiliats dels estats llatins d'orient. En aquesta illa hi va passar moltes dificultats econòmiques i els enfrontaments amb el rei xipriota, Enric II, feren que decidissin establir-se a Rodes (amb el permís dels genovesos i la benedició papal) el 1306. Rodes fou, fins a la seva pèrdua, el 1522, la seu central de l'orde, però no només això, sinó que també fou un centre comercial de primer orde i una base d'operacions militars contra els musulmans, per bé que moltes vegades hagué de fer servir més les seves condicions militars per a la defensa que per a l'atac, sobretot en els segles XV i XVI. L'Hospital comptava amb un exèrcit permanent de 400 cavallers i una flota de guerra prou important per a l'autodefensa. L'orde hagué de fer front a diversos atacs de turcs i mamelucs durant el segle XV, memorables foren els setges de 1440, 1444 i 1480; del de 1444 hi ha un relat català, el *Romanç de l'armada del soldà contra Rodes*, feta per Francesc Ferrer, segurament poc després dels fets, de la mateixa manera que són aprofitats per construir els capítols 105 a 108 del *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell, que com el text anterior usa informacions i detalls de primera mà, que no s'entenen si no és gràcies a protagonistes dels fets que s'expliquen. No ens ha d'estranyar, ja que molts hospitalers i altra gent d'armes de la Corona d'Aragó van participar en aquest setge en concret, però també en els altres. Es veurà també com del de 1444 un dels protagonistes d'aquestes pàgines, fra Joan de Vilagut, fou un actor d'aquests fets militars. Val a dir que des del mestratge d'Antoni de Fluvià, entre 1421 i 1437, la influència catalanoaragonesa a l'illa fou més present i important.

Al final, l'orde no pogué suportar més la pressió bèl·lica otomana de principis del segle XVI i decidí abandonar l'illa i buscar un nou emplaçament; aquest fou ofert per l'emperador Carles V i era l'illa de Malta, al mediterrani occidental, tot i que en un primer moment no els convenia per la manca endèmica d'aigua. Començava una nova època en la qual l'Hospital hagué de fer front a nous atacs dels corsaris otomans i sobretot a batalles plenament planificades d'aquest imperi, al qual plantaren cara de manera valenta i van sobreviure en aquesta petita illa del mediterrani central, com en el setge de 1565, que va propiciar la construcció de l'actual capital de l'illa, La Valletta. Fins i tot foren capaços d'enviar algunes naus a la famosa batalla de Lepant, així com participar en diferents campanyes de cors arreu del Mediterrani i també com a soldats mercenaris per a diferents països en diferents campanyes, sobretot com a mariners.

Ara bé, els cavallers de l'Hospital no foren prou ambiciosos per plantar cara a Napoleó el 1798 i aquest envai i s'apropià de Malta. Els britànics, conscients de la importància d'aquest enclavament, no perderen l'ocasió que els proporcionà la seva victòria per quedar-se-la després del Congrés de Viena. A partir d'aquest moment, els cavallers van iniciar una peregrinació a diverses corts europees per tal de mantenir el seu estatus i que se'ls tornés a reconèixer com a tals. Ara bé, juntament amb la pèrdua del territori, també fou al segle XIX quan els canvis socials i polítics que van provocar l'adveniment dels estats contemporanis que feren que desaparegués l'organització econòmica i territorial en comandes arreu d'Europa, en tant que territoris feudals. Va caldre, doncs, buscar un nou paper per a l'orde.

L'Orde de l'Hospital, llavors ja coneguda també com la dels cavallers de Malta, s'establí a Roma, i encara avui continua viva com a una organització nobiliària, dedicada a missions de caràcter humanitari, sanitari i filantròpiques. En alguns països, com Alemanya o la República Txeca, s'encarreguen del transport mèdic i és normal veure ambulàncies pel carrer amb la creu de Sant Joan. El seu nom oficial és Sobirà Orde Militar de Malta i és reconegut per la ONU com a observador i com a entitat extraterritorial, compta amb diverses possessions a Roma (on té la seu central a la Via Condotti, número 68) i amb la potestat d'admetre membres i atorgar condecoracions. Com a entitat extraterritorial ha establert relacions diplomàtiques amb 104 estats, que designen els seus ambaixadors a Itàlia i a la Santa Seu també per a l'orde. Aquesta organització actual i les funcions internacionals són molt allunyades del que era l'orde en els anys de la Baixa Edat Mitjana que és quan ens interessa a nosaltres, per bé que són l'origen del que és en l'actualitat.

2. Organització interna

En l'època de l'Hospital a l'illa de Rodès l'orde feu els últims retocs a la seva organització interna i es dotà de les institucions que l'havien de regir en l'època que ens interessa. Era una organització amb un poder fortament centralitzat, però que alhora també tenia una bona descentralització territorial a Occident, les terres que a partir de llavors li havien de subministrar els diners, ja que les rendes d'Orient les havien perdudes amb la caiguda dels estats croats. L'òrgan central de govern era el Convent, format pel Mestre³ de l'orde, la màxima dignitat, que era un càrrec vitalici elegit pel Capítol general (primer de manera indirecta i des del segle XV de forma directa).⁴ Juntament amb el Mestre hi havia els batlles conventuals, que en els inicis eren cinc i a partir de principis del segle XIV el seu nombre augmentà a set i encara a vuit a mitjans d'aquest mateix segle: el Gran Comanador, el Mariscal, l'Hospitaler, el Tresorer, el Draper, l'Almirall i el Turcopolier.⁵ Convent en sentit

³ Referent a la denominació del mestre, és important el que diu *Bonet*, pàg. 7: «El título de Gran Maestre no se utilizó normalmente hasta 1489, cuando el Papa Inocencio VIII fusionó las Órdenes del Santo Sepulcro y de San Juan, aunque en el XII, ya existía la denominación *Magnus Magister*». En el document 42, datat el 25 d'abril de 1470, de l'apèndix documental apareix aquesta denominació de *Magnus Magister Rhodi*.

⁴ L'elecció de manera indirecta es feia de la següent manera: el Capítol General elegia tres membres, després aquests tres n'elegien un quart, els quatre un cinquè i així fins a completar el nombre de tretze electors. *Riley*, pàg. 275.

⁵ El nom dels batlles té relació amb la seva tasca: el Gran Comanador era el lloctinent del mestre i prior dels capellans de l'orde. El Mariscal s'encarregava dels *freires* cavallers i de l'administració militar de l'illa de Rodès. L'Hospitaler s'encarregava del funcionament de l'hospital, mentre que el draper s'ocupava de la roba. El tresorer s'encarregava de tot el que afectava al Comú Tresor: recepció de *responsiones*, els diners que cada priorat enviava al Comú Tresor, i altres ingressos com els donatius o els llegats del *freires* morts; alhora també s'encarregava dels diversos pagaments. L'Almirall, com el seu nom indica, era el cap de la flota hospitalera.

ampli també s'anomenava a tota la seu central de l'Hospital a Rodes, així tots els frares que vivien allí eren anomenats frares conventuals, encara que no fossin batlles. Amb tot, i com a tota orde, hi havia tres categories de membres: els cavallers, els únics que tenien funció militar, els capellans, encarregats de les tasques religioses i sota l'autoritat del Gran Comanador, i els servents o sergents amb atribucions dobles, per un costat havien d'atendre al servei domèstic i per l'altre també tenien funcions militars, però sempre supeditats als cavallers. A part hi havia seglars al servei de l'orde, lliures o bé en règim de servitud que feien diferents tasques, tant al Convent com a les comandes.

Al Convent de Rodes també hi havia la Cancelleria central de l'orde, un òrgan molt efectiu si fem cas a tot el que ha arribat avui dia, ja que la producció documental era abundosa: es redactaven documents en llatí que s'enviaven a tots els priorats i alhora se'n rebien en llengües vulgars des d'aquests. Per altra banda, com a bona Cancelleria guardava tot el que rebia i produïa en l'arxiu que els Hospitalers no es resignaren a deixar a Rodes quan van evacuar l'illa i se l'endugueren completament quan s'establiren a Malta. Encara avui es conserva en perfecte estat i es pot consultar a la Biblioteca Nacional d'aquest estat insular del Mediterrani.

El Capítol General era l'assemblea de tots els membres de l'orde elegits pel Mestre i era l'encarregada de la tasca legislativa, d'administrar els diners disponibles, també s'usava per dirimir conflictes entre membres de l'orde o per atorgar poders especials al Mestre i al Convent en alguns moments que fos necessari. Com podem veure les funcions eren bastant àmplies i en certa manera limitava el poder del Mestre, ja que es reunia cada any, durant deu dies, prorrogables a vuit més. Ara bé, les dificultats per arribar a Rodes no sempre feia possible que es dugués a terme, és per això que hi havia anys en els quals no se celebrava el Capítol i en altres ocasions aquest es traslladava a alguna ciutat de l'Occident, com és el cas de Roma el 1446 o el de 1466, sota el mestratge del català Pere Ramon Ça-Costa. A Roma, normalment, es buscava l'empara del papa per tal de donar legitimitat a algun aspecte de l'orde que estigués en entredit, sobretot davant de la intransigència dels monarques europeus a l'hora de proveir nous càrrecs de l'orde.

L'Orde de l'Hospital es distribuïa en l'Occident cristià, el que ells anomenaven Ultramar, a través de les llengües, dels priorats i de les comandes. Els priorats eren circumscripcions eclesiàstiques que funcionaven com un reflex de l'organització central de l'orde, és a dir, amb el prior com a cap vitalici i amb una organització que l'envoltava i amb un capítol provincial que s'havia de reunir perceptivament un cop a l'any. Des dels priorats es pagaven directament al Convent les *responsiones*⁶ que dictava i era el priorat l'encarregat de distribuir-les entre les comandes que el componien i recaptar els diners. Normalment el prior era sempre un dels elegits per assistir al Capítol de l'orde al Convent, per bé que no sempre s'hi traslladava ja que Rodes estava massa lluny d'Occident i arribar-hi no sempre era una tasca fàcil, sobretot quan tenia la pressió turca i mameluca a sobre. Els priors també s'encarregaven de rebre nous membres a l'orde, per bé que calia l'aprovació prèvia del Convent, i un cop admesos també s'encarregava d'enviar-los a Rodes per tal que defensessin l'illa. Moltes vegades, però, els priors demanaven al Convent només el permís per integrar un nombre determinat de cavallers, sense especificar el nom d'aquests, la qual cosa provocava casos de nepotisme i de conflictes entre candidats a entrar-hi i evitar així el servei pertinent a l'illa.

Finalment el Turcopolier era l'encarregat de reclutar tropes natives per a la defensa de l'illa. Alguns d'aquests càrrecs eren més nominals que efectius, ja que el que importava és que ajudessin al mestre en la tasca executiva central de l'orde.

⁶ Cf. nota 5.

Les llengües eren agrupacions de priorats que alhora servien per tal d'identificar l'origen dels frares conventuals a Rodes; cada llengua tenia el seu alberg i els frares vivien en l'alberg de la seva llengua en comunitat. En la reforma del Mestre Joan de Lastic el 1447 s'establiren set llengües i a cada llengua se li assignà de forma permanent un batlle conventual: a la llengua de Provença se li assignava el Gran Comanador; a Alvèrnia el Mariscal; França disposava de l'Hospitaler; Itàlia de l'almirall; Espanya, el Draper; Anglaterra el Turcopolier, i Alemanya, la Gran Batllia. El 1462 hi hagué una nova reforma promoguda pel Mestre d'origen català Pere Ramon Ça-Costa en la qual es dividí la llengua d'Espanya en dues, la llengua d'Aragó (que incloïa també el Priorat de Navarra) que mantingué el Draper, mentre que a la llengua d'Espanya se li atorgà el càrrec de nova creació de Celler, que es feia càrrec de l'organització administrativa del Convent.

Les comandes, al seu torn, eren les unitats d'explotació que l'orde tenia sobre el territori; eren explotades com a territoris feudals, dirigides per un comanador i ajudat pels frares que habitaven en aquesta comanda. El comanador exercia la jurisdicció civil i en alguns casos criminal, cobrava censos, delmes i una gran gamma d'impostos i monopolis tots típics i d'estil de l'antic règim, és a dir, eren senyors feudals. Fins i tot, en el cas de la Corona d'Aragó, el comanador exercia la plena jurisdicció sobre les aljames dels moriscos i també de les comunitats de jueus. Cada comanda pagava segons la seva renda al priorat perquè aquest després enviés els diners al Comú Tresor. Cal tenir en compte que les comandes no sempre eren unitats territorials contínues, sí que se solien establir en una població com a centre en la qual s'hi exercia la jurisdicció i s'hi construïa o adaptava un castell o casa forta, però com que les donacions eren diverses podia comptar amb terres i jurisdiccions en diferents zones i poblacions. Ara bé, en algunes comandes, fins i tot, no hi havia cap tipus de convent o castell per tal que hi residissin els cavallers hospitalers i aquests vivien repartits en comandes veïnes o bé a la seu central del priorat, que era el més habitual, fins i tot en el cas de comanadors amb residència a la seva comanda.

3. L'orde a la Corona d'Aragó

La bibliografia sobre l'Orde de l'Hospital a la Corona d'Aragó és bastant completa després de la magna tasca de dos grans investigadors que s'han dedicat als dos priorats: Maria Bonet a la Castellania d'Amposta i Pierre Bonneaud al Priorat de Catalunya.⁷ A més d'aquestes dues referències més generals, n'hi ha moltes més que analitzen aspectes concrets i particulars o locals, des de Miret i Sans, que des del no-res va crear una obra de referència per als estudis posteriors. Després han vingut moltes altres monografies, algunes de més locals i d'altres més generals, noms com *Cierbide*, *Luttrell*, *Ledesma*, *Javierre*, *Gerard*... han completat la bibliografia històrica de l'orde a la Corona i han estat de gran utilitat per aquestes pàgines. Per altra banda, la bona organització de l'orde fa que els fons documentals conservats estiguin ben catalogats i conservats: pel que fa la Castellania d'Amposta els fons es troben a l'Arxiu Històric-Nacional de Madrid, en la secció d'Ordes Militars, i els fons del Priorat de Catalunya es troben a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, cosa que permet una bona aproximació documental per part dels investigadors que volen endinsar-se en l'estudi d'aquesta orde. Ara bé, els dos fons han hagut de sobreviure les vicissituds de la història i amb un simple cop d'ull ja es pot comprovar que molts registres s'han perdut per diversos motius, per sort, el que es conserva és molt profitós per a la construcció històrica i crítica d'aquesta institució.

⁷ Vegeu *Bonet* i *Bonneaud*.

La conquesta de territoris en mans dels musulmans a la Catalunya Nova i al sud d'Aragó va propiciar que els ordes militars internacionals s'establissin a les terres del que després esdevindria la Corona d'Aragó des de temps ben primerencs. A principis del segle XII ja es veien templers i hospitalers ajudant els comtes de Barcelona i els reis d'Aragó en les conquestes contra els àrabs, ajut que era molt ben valorat ja que ràpidament foren protegits des del poder monàrquic. Segons *Bonet*, foren les aliances militars i l'ajut mutu que s'establí entre monarquia i els ordes militars els que feren que s'implantessin de manera important i permanent als territoris d'Aragó i dels comtats catalans durant el segle XII, de la mà sobretot d'Alfons I el Batallador i de Ramon Berenguer IV. En el cas d'Alfons el Batallador és interessant recordar que va deixar el seu regne en tres parts iguals als ordes de l'Hospital, del Temple i del Sant Sepulcre; aquest testament no s'executà pel casament de Ramon Berenguer IV amb Peronella, però les contrapartides que el comte de Barcelona atorgà a aquests ordes foren considerables. Per altra banda, amb aquest comte es conqueriren Tortosa i Lleida, on l'Hospital hi tingué un paper militar de gran importància que li serví per rebre importants possessions a la zona de l'Ebre, una de les quals fou importantíssima: Amposta, malgrat que no trigaria massa a perdre perquè el 1280 seria permutada amb la Corona, val a dir que era una possessió massa determinant perquè no estigués directament lligada al monarca.

En aquests primers moments, tot l'àmbit de la Corona d'Aragó estava sota l'autoritat del Priorat de Saint Gilles, que agrupava gairebé totes les possessions de l'orde a l'Europa Occidental. Poc a poc aquest priorat es dividí i es crearen diversos priorats, entre els quals la Castellania d'Amposta, que agrupava tots els territoris de l'orde a la Corona. Aquest era l'únic priorat occidental que tenia la denominació de castellania, més propi de les divisions territorials orientals, que estaven encarades a la funció militar; potser el motiu d'aquesta denominació s'ha de cercar en el fet que en el seu origen era un territori acabat de conquerir als musulmans i que, com a Orient, tenia en origen una clara vocació militar ja que havia de servir per continuar la tasca en la conquesta de terres sobre els infidels. No s'ha d'oblidar, com ja s'ha apuntat, que els hospitalers foren una peça clau en la conquesta de tota la zona de la desembocadura de l'Ebre.

Amb l'extinció de l'orde del Temple, les possessions d'aquest passaren a l'orde de l'Hospital el 1319, que veié com li creixia considerablement el poder econòmic i territorial de cop i volta amb comandes de gran importància i riquesa com les de Montsó, Osca, Ambel, Calataiud, Alfambra, Vilel, Cantavella i Castellot al Regne d'Aragó i les de Miravet, Tortosa, Horta, Ascó, Gardeny i Corbins al Principat de Catalunya.⁸ Aquest creixement sobtat propicià que l'orde es reorganitzés i es creés un nou priorat dins de la Corona: el Gran Priorat de Catalunya, que comprenia les comandes situades al Principat i Mallorca, excepte les comandes situades a l'oest i al sud de l'Ebre, que es mantenien a la Castellania d'Amposta, juntament amb totes les comandes aragoneses i la comanda de Torrent de l'Horta, al Regne de València. Es mantenia el nom original, malgrat que Amposta ja feia temps que no era de l'orde. Al seu torn, totes les propietats templeres i hospitaleres situades al Regne de València, excepte la ja esmentada de Torrent, serien la llavor que donaria peu al nou orde de Montesa.

L'Hospital es concentrava a la zona de la Catalunya Nova i, a Aragó, a les zones del Moncayo i del Maestrat. Les comandes existents eren una trentena tant per al priorat com per a la castellania, per bé que el nombre és variable ja que a vegades alguna dependència

⁸ En alguns casos aquestes comandes en el nou organigrama hospitaler s'anomenaven "cases del temple", com és el cas d'Osca, que també tenia una comanda pròpia de l'Hospital, anomenada "cases de Sant Joan" o "cases velles".

d'una comanda podia esdevenir comanda o bé un mateix comanador en podia tenir dues i que aquestes s'unifiquessin. Al Priorat de Catalunya aquestes comandes representaven 1606 focs el 1378 sobre els quals es tenia jurisdicció que podien representar de vuit a nou mil persones;⁹ a Aragó l'Hospital comptava amb 67 llocs i era la senyoria eclesiàstica més important del regne,¹⁰ si hi sumem a més les comandes de l'Ebre català dependents de la castellania ens dona unes propietats molt importants i riques, basades en l'explotació de l'horta, del cereal i de la ramaderia i amb una població morisca considerable, que depenia directament del comanador.

A més de les comandes, hi havia dos monestirs de monges, ja que l'orde admetia dones en el seu si: aquests dos monestirs eren els d'Alguaire, al Priorat de Catalunya, i el de Sixena, a la castellania.

L'orde a la Corona d'Aragó va subsistir durant tota l'Edat Moderna i fins a la fi de l'Antic Règim i s'extingí amb l'establiment de l'estat liberal i concretament amb els concordats entre Espanya i la Santa Seu de 1851. De tota manera, els principis que la regien es van diluir molt durant aquesta època: el celibat ja no es complia, s'interpretava com a fidelitat matrimonial, i les comandes passaven de pares a fills o a familiars com una possessió més del patrimoni personal.¹¹ A més, els càrrecs hospitalers de rellevància eren reservats per a persones importants, alguns dels quals lligats a la família reial, com es pot veure perfectament amb l'últim castellà d'Amposta, que fou l'infant Francesc de Paula de Borbó, fill del rei Carles IV, des de 1827 fins a la data que l'orde va deixar d'existir com a senyoria civil el 1851.

Ambulància de l'Orde de Malta a Alemanya

⁹ Bonneaud, pàg. 7.

¹⁰ Sarasa Sánchez.

¹¹ Gerrard, pàg. 55.

II. ANTECEDENTS FAMILIARS

1. La nissaga històrica dels Rocabertí

El llinatge dels Rocabertí deu el seu nom a un castell situat a uns escassos dos quilòmetres de la Jonquera, damunt d'una roca granítica que controla estratègicament la part baixa dels passos del coll del Portús i de Panissars. És possible que el castell existís en temps visigòtic i si haguéssim de fer cas al *pseudo* Bernat Boades, no va caure mai en mans sarraïnes quan aquests conqueriren la Península Ibèrica. El cert és que d'aquest castell en tenim notícies des del segle X, quan en un diploma el rei franc Lluís d'Ultramar l'atorgà al monestir benedictí de Sant Pere de Rodes en detriment del de Banyoles i a partir d'aquesta data les notícies se succeeixen. La posició privilegiada que ocupa el feren punt estratègic en els conflictes que enfrontaren els comtes del Rosselló, d'Empúries i els propietaris del castell, els Rocabertí, durant els segles XI i XII. Un moment destacat de la història d'aquesta fortalesa la trobem en la invasió francesa de 1285, quan fou molt útil en la defensa del país en aquells moments decisius; va ser assetjat i encara avui s'hi poden veure les pedres esfèriques que serviren als invasors per intentar fer caure les seves muralles.¹ Al segle XV, estava en un estat bastant precari, tal i com ens indica una carta de l'Arxiu Episcopal de Girona datada el 2 de juliol de 1443 on la cúria demana als Rocabertí el trasllat de l'església a la Jonquera perquè el castell no té castellà i amenaça ruïna.² Avui dia es conserven les bases dels murs, en els quals es pot distingir perfectament on estava situada l'església, dedicada a Sant Romà, les restes de l'escalinata d'accés i un bon rastre de les pedres usades en el setge de 1285.

Pel que fa als orígens dinàstics d'aquest llinatge estan més en el camp de la llegenda que en els de la realitat. Poques són les notícies fefaents anteriors al segle XI que en tenim; els genealogistes de l'època moderna (Diego de Rocabertí, Josep Torner i Josep Dromendari) van recollir la dada que eren descendents dels ducs merovingis d'Austràssia, dits Aubertins, que van fugir d'una injusta persecució del rei franc Pipí i van acabar al Pirineu català on van bastir una fortalesa; això s'esdevenia al segle V. Quan les tropes de Carlemany van travessar els Pirineus en la conquesta per establir la Marca Hispànica, un descendent d'aquests Aubertins exiliats, Hug de Rocabertí, en una mostra de fidelitat envers el seu senyor natural, malgrat les injustícies, es va posar a les ordres dels cabdills francs i va ajudar a establir-la. D'aquesta manera va refer l'honor de la família que havia estat mal tractat sense raó. Més tard, acompanyà l'emperador a les campanyes contra els danesos, en les quals morí el 818 i fou enterrat a Aquisgrà, capital de l'imperi. Com es pot veure és un origen en el qual abunden les grandeses llegendàries, que són de difícil comprovació documental, per no dir impossible, per tant ens les hem de prendre com el que són, llegendes sobre l'origen del llinatge descrites pels genealogistes contractats per la mateixa família.

¹ Badia i Homs, Joan: *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Vol. II-B, Diputació de Girona, Girona, 1985, pàg. 206-207 i *Els castells catalans*, II, 435-447. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1969.

² ADG, Lletres 1420-1620, volum U-143, fol.121v.

Per establir uns principis de la nissaga dels Rocabertí ens caldrà atendre al problema de la relació entre els Rocabertí i el vescomtat de Peralada. És de tothom prou conegut que els vescomtes de Rocabertí eren senyors o vescomtes de Peralada, però en les èpoques més primerenques, aquesta relació no existeix. Gràcies als interessants estudis de *Galobardes*, *Negre* i *Sobrequés*, *Els Barons*, podem treure'n l'entrellat a aquesta difícil qüestió. El *pagus* o territori de Peralada existia des de la mateixa conquesta carolíngia. De vescomtes de Peralada coneguts en tenim des de l'any mil: Dalmau, suposadament nét d'aquell mític Hug de Rocabertí, però que en cap moment usa el cognom Rocabertí, igualment passa amb els seus suposats descendents. Hem de tenir en compte que en aquests primers moments el títol de vescomte indicava un funcionari no hereditari, adjunt al comte, en l'administració d'un territori. No és estrany, doncs, que tinguem molts personatges que actuïn com a vescomtes de Peralada i en cap cas es cognomenin Rocabertí. Paral·lelament, tenim castellans del castell de Rocabertí que tampoc usen aquest cognom en cap moment.

No és fins el 1078 que tenim les dades més fermes per a l'origen històric dels Rocabertí: el comte Ponç I d'Empúries, en morir, va donar al seu segon fill, Berenguer Renard de Carmençó, part del patrimoni familiar: Peralada i els castells de Rocabertí i Carmençó. El seu successor, Dalmau Berenguer, partí el patrimoni, Peralada per al primogènit, Berenguer, i el castell de Rocabertí per al segon fill Jofre. Veiem doncs, com el llinatge conegut dels Rocabertí sorgiria d'una branca menor de la casa comtal emporitana. Aquest Jofre, és Jofre I³ de Rocabertí (mort el 1166, però documentat ja el 1142) és el primer Rocabertí amb aquest cognom del qual tenim dades històriques amb les rendes i la propietat efectiva de Peralada, ja que el seu germà morí aviat i li llegà el seu patrimoni. Amb tot, la propietat nominal de la vila estava en mans d'altres barons, que van passar al comte Ramon Berenguer IV de Barcelona. Aquest l'entregà als Navata, família del llinatge dels comtes de Besalú. Els Rocabertí no tindrien (o recuperarien) el domini nominal de Peralada fins el 1256 amb el casament de Dalmau III i Ermessenda de Navata. Amb tot, el títol de la família continuà essent el de vescomtes de Rocabertí, no pas de Peralada.

Els Rocabertí van donar insignes homes a la vida política de la Catalunya medieval, no calia als genealogistes dotar-los d'uns orígens tan extraordinaris, que no deixen de ser més que dubtosos, per bé que és habitual dotar d'un prestigi històric a aquells que biografies. Si fem un repàs de la història dels qui foren vescomtes de Rocabertí, veiem com tots van ser protagonistes dels esdeveniments contemporanis que van marcar la història del país. Ho podem exemplificar, sense ser exhaustius a partir de *Sobrequés*, *Els Barons*, amb uns quants vescomtes: Jofre II de Rocabertí va morir a la batalla de les Navas de Tolosa el 1212, al costat del seu parent i artífex de la victòria Dalmau de Creixell. El fill de Jofre, Dalmau II, també va morir en combat, concretament en la conquesta de Mallorca duta a terme pel rei Jaume I el 1229. El nét d'aquest últim, Dalmau III (1282-1304) va donar suport al rei Pere el Gran en la conquesta de Sicília i havia de ser un dels tres cavallers que acompanyessin el rei a Bordeus per tal de dur a terme el desafiament contra Carles d'Anjou. Aquest Dalmau també va veure com el 1285 la seva vila, Peralada, cremava durant la invasió de l'exèrcit croat francès, episodi controvertit històricament, ja que no se sap si fou per una tàctica de terra cremada o per venjança dels almogàvers per no cobrar la soldada, com bé s'encarreguen de narrar de manera divergent a les cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner.

³ La numeració dels vescomtes és la mateixa que apareix a la GEC i que prenen autors posteriors, però no així els genealogistes d'època moderna, que presenten diferents enumeracions, fins i tot que discorden entre ells mateixos.

El nét de Dalmau III, Dalmau IV, morí, com tants altres avantpassats seus, en acte de servei a la corona, concretament a Sardenya el 1323, on havia arribat amb l'avantguarda de l'exèrcit, juntament amb el seu oncle Guerau, senyor de Navata, i el noble sard Hug d'Arborea. Abans que arribés el gruix de l'exèrcit comandat per l'infant Alfons, ja havien pres diferents posicions i castells. El que més ens interessa d'aquest vescomte és que es va casar amb Beatriu de Serrallonga, filla de Bernat Hug, senyor de la baronia altempordanesa de Cabrenys. Amb aquest matrimoni la baronia s'incorporava als dominis dels Rocabertí. Per altra banda, a Sardenya, Dalmau IV va casar el seu fill Guillem Galceran amb Maria d'Arborea i la seva filla Timbor amb Marià d'Arbroea, ambdós germans i fills del jutge Hug III d'Arborea. Com que Marià era l'hereu del casal sard, Dalmau devia atorgar la baronia de Maçanet de Cabrenys al seu fill Guillem Galceran, que no era l'hereu del vescomtat, per donar més rellevància als casaments i d'aquesta manera intentar igualar-lo amb la dignitat que prenia el de Marià d'Arborea i Timbor. És d'aquesta branca dels barons de Maçanet de Cabrenys d'on va sorgir, temps a venir, el poeta fra Bernat Hug de Rocabertí.

A Dalmau IV el va succeir el seu fill Jofre IV en les propietats patrimonials, que morí ben aviat, el 1309. A aquest últim el succeí el seu fill Felip Dalmau I, un dels vescomtes més ben documentats i més importants. Va participar en les campanyes de Sardenya i a la guerra de Castella el 1357, en aquesta última va tenir un paper prou destacat. El 1381 fou nomenat vicari general dels ducats d'Atenes i Neopàtria, quan el rei Pere del Cerimoniós n'acceptà la sobirania. Marxà poc després cap allà, però la seva estada en aquelles terres llunyanes fou breu, solucionà els problemes més immediats, va afiançar el domini del rei d'Aragó diplomàticament i administrativa i va retornar. La seva amistat i privança amb l'infant Joan no va permetre que pogués tornar als ducats grecs, per manca de confiança del rei; fins i tot aquesta amistat va fer que el Cerimoniós el desposseís dels seus càrrecs, propietats i li ordenés l'exili. El rei morí poc després i amb el nou monarca, Joan I, les coses retornaren al seu curs i d'aquesta manera Felip Dalmau recuperà les dignitats i les propietats, a més, es convertí en un home de confiança del nou monarca. Encara es va embarcar el 1392 amb l'infant Martí en l'expedició a Sicília, on morí tot just arribar-hi.

És important destacar aquí que Felip Dalmau de Rocabertí durant molt de temps fou, juntament amb l'infant Pere d'Aragó, un mecenes literari que feia de lligam entre el rei i els poetes del consistori de Tolosa: Joan de Castellnou li va dedicar el *Compendi dels vicis en los dictats del Gay saber*. Per altra banda, ell és l'autor del *Llibre de ceteria*, un tractat de falconeria de gran interès escrit entre 1387 i 1391, a més d'un joc-partit amb Jaume March titulat *Departiment sobre l'estiu e l'ivern*, que el rei Pere el Cerimoniós sentencià. Malauradament la importància literària d'aquest vescomte encara està per estudiar amb profunditat, ja que ens aportaria moltes llums sobre el món cultural del regnat de Pere el Cerimoniós i de Joan I.⁴

El fill de Felip Dalmau, fou Jofre VI, ell va comandar la flota, promoguda pel rei Martí l'Humà, que amb categoria de croada es va dirigir a Berberia el 1398 per tal de recuperar uns corporals sagrats robats a Torreblanca i que va deixar un interessant cicle poètic que caldria estudiar amb deteniment. Va morir jove, abans de l'interregne, i va deixar un fill menor d'edat.

⁴ Un estudi del text de *Llibre de ceteria* es pot trobar a Jordi Querol de San-Abdon (ed.) *El Llibre de ceteria del vescomte de Rocabertí: edició i estudi d'un tractat de falconeria escrit a la Corona d'Aragó*, treball de recerca del Programa d'Història de les Ciències, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004 (dir. Martí Pumarola i Lluís Cifuentes). També Lluís Cifuentes a *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona-Palma, UB-UIB, 2006 en fa una breu pinzellada.

El seu successor, Dalmau V era massa petit per intervenir activament en el conflicte successori obert amb la mort de Martí l'Humà; se'n van encarregar activament els seus tutors: la seva mare i el seu cosí Guerau de Rocabertí, baró de Cabrenys, uns dels principals impulsors de la Unitat, òrgan del braç militar que es constituí a la diòcesi de Girona per tal d'esclarir qui havia de ser el nou rei d'Aragó. En un principi foren partidaris de Jaume d'Urgell, però van acatar tranquil·lament la sentència de Casp. El vescomte Dalmau va aconseguir de la corona que es respectés una part del testament del seu oncle, Pere II, el darrer comte d'Empúries, on deixava totes les seves possessions a la seva esposa, la comtessa Joana, tia de Dalmau, i aquesta al seu nebot. La monarquia només va permetre el pas de les possessions no patrimonials del comtat, és a dir, la baronia de Verges, Vinça al Rosselló i el castell de Requesens, molt proper als dominis dels Rocabertí. Amb aquesta concessió, la monarquia incorporava el comtat d'Empúries sense plets ni problemes i els Rocabertí es feien amb una part interessant de l'herència. El vescomte Dalmau va participar en les primeres campanyes italianes del Magnànim, juntament amb els seus cosins els barons de Cabrenys que hi tingueren un paper més destacat, com es veurà tot seguit.

El fill d'aquest últim fou Jofre VII, el vescomte de Rocabertí contemporani a Bernat Hug i amb tota probabilitat nascuts en el mateix lapse de temps, del qual, juntament amb la resta del llinatge Rocabertí contemporani ja es tindrà temps de parlar.

Per acabar cal apuntar que els Rocabertí es van prolongar durant el temps d'una manera impressionant i sense marxar de les terres dels seus avantpassats, amb descendència masculina fins el 1672. El 1599 van aconseguir que el rei Felip III els atorgués la dignitat de comtes de Peralada. El 1703 l'arxiduc Carles d'Àustria, els va atorgar la dignitat de Gran d'Espanya, lligat al títol de Comte de Peralada. Dins del mateix tronc familiar, els Rocabertí subsistiren fins el 1899, i sempre amb l'ús preferent del cognom Rocabertí, fet que indica la importància que hi donaven. En aquesta data va traspasar Joana Adelaida de Rocabertí-Boixadors Dameto i de Verí, sense descendència directa. Les dignitats de vescomtes de Rocabertí i comtes de Peralada van passar llavors a la família mallorquina Sureda, dels Fortuny i més tard als Montaner. Actualment el comte de Peralada i vescomte de Rocabertí és don Pere de Montaner i Cerdà.

A Mallorca també va viatjar l'important arxiu del llinatge, però aquest, com tots els béns de la finada, foren per a un nebot del seu marit, Ferran Truyol i Despuig, marquès de la Torre. El 2005 aquesta família va mostrar la voluntat de vendre l'arxiu i així fou com l'Arxiu Nacional de Catalunya el va inventariar i taxar, però en un últim moment, fou el Govern Balear qui es va quedar la col·lecció a través del dret de tempteig. Val a dir, que del conjunt total, el fons Peralada (Rocabertí-Boixadors) representa el 60% del conjunt d'aquest arxiu, que fins llavors havia restat clos a les investigacions.⁵

2. Els Rocabertí de Cabrenys

La baronia de Cabrenys era un territori bàsicament muntanyenc, més encara que no pas l'originària dels Rocabertí, una mica més a l'est. Situada al voltant de la vila fortificada de Maçanet de Cabrenys, a la part nord-occidental de l'actual Alt Empordà, tenia la propietat de l'estratègic castell de Cabrera (des del qual es pot veure perfectament el de Rocabertí i controla la part occidental dels passos del Portús i de Panissars); també tenia la jurisdicció

⁵ Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya, 15. Sant Cugat del Vallès, 2006, pàg. 2-6 i també a M. Baig i Aleu, «L'arxiu comtal de Peralada. Elements per a la seva història», Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, 29 (Figueres, 1996), p. 307-340.

en terres del comtat de Rosselló: Costoja, Serrallonga i Sant Llorenç de Cerdans, entre altres possessions del voltant de Maçanet.

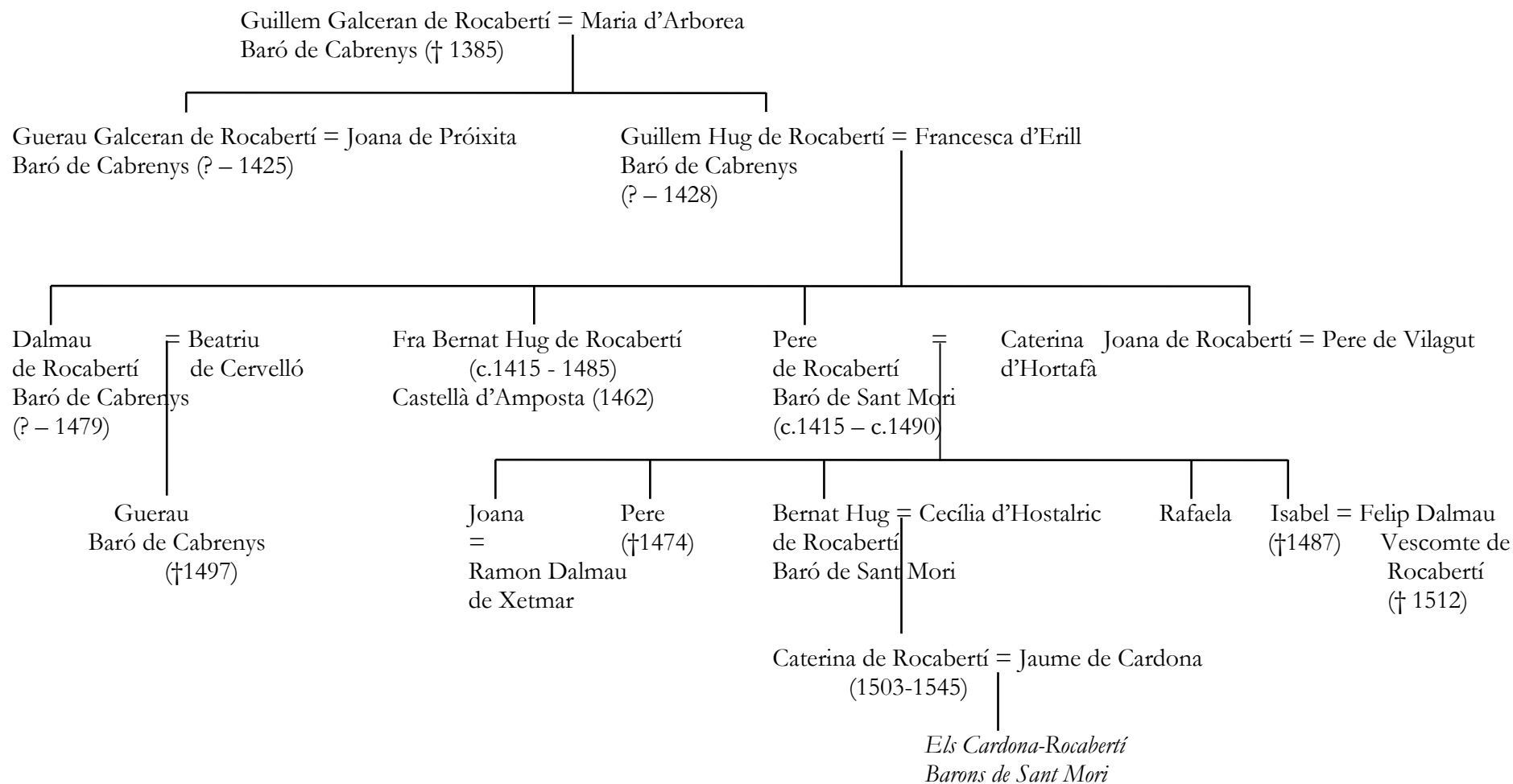
Amb el casament del vescomte Dalmau IV, en segones núpcies (del primer amb Ermessenda de Cartellà sembla que no va tenir descendència), amb Beatriu de Serrallonga, hereva de la baronia de Cabrenys, aquesta nova propietat passà a engrandir les possessions familiars, però fou per poc temps: El doble enllaç que va propiciar aquest vescomte quan era a Sardenya entre els seus dos fills Guillem Galceran i Timbor amb els dos fills del jutge Hug III d'Arborea, Maria i Marià, devia fer que atorgués aquesta baronia (i la separés de les possessions patrimonials dels Rocabertí a les quals gairebé ni havia estat annexionada) al seu fill Guillem Galceran per tal d'honorar els Arborea, ja que Marià era l'hereu d'aquest llinatge sard.

L'estudi de la branca dels Rocabertí de Cabrenys és més aviat escàs, poques són les notes i les investigacions que n'han fet els estudiosos, només se n'escapen els membres contemporanis al nostre Bernat Hug de Rocabertí, ja que aquests foren personatges que participaren d'una manera destacada en els esdeveniments del seu temps, que també tingueren força més transcendència. S'intentarà aquí donar llum a uns documents que completen les informacions que fins ara la bibliografia havia aportat. Pel que fa als ancestres dels Rocabertí de Cabrenys, tenim poques dades, per sort només es tracta de Guillem Galceran i Maria d'Arborea a qui tampoc se'ls ha dedicat una recerca planificada, només unes cales en els arxius, que no han aportat gran cosa. Millors resultats s'han aconseguit amb els membres de la família contemporanis a Bernat Hug, pare i germans, perquè participaren més en la política del seu temps i també perquè la recerca ha estat molt més exhaustiva, cosa que, com és evident, ha donat molts millors resultats. Pel que fa als posteriors, per regla general no s'hi ha treballat perquè escapen al propòsit d'aquest treball.

Pati d'armes del Castell de Maçanet de Cabrenys

Arbre genealògic de la família Rocabertí de Cabrenys

3. Guerau de Rocabertí i Guillem Hug de Rocabertí

Segons Sobrequés, *Els Barons*, i també a Sobrequés, *Compromís*, l'hereu de Guillem Galceran, mort el 1385, fou Guerau Galceran de Rocabertí que es casà amb Joana de Pròixida i morí el 1419. Aquest Guerau morí sense descendència i el succeí el seu germà Guillem Hug. En canvi, l'arbre genealògic de la GEC es proposa que Guillem Hug és fill de Guerau Galceran i germà d'un altre Guerau que morí el 1460. En aquesta última hipòtesi el que hi ha, com es pot veure, és una duplictat del mateix personatge. L'únic problema és la data de mort de Guerau, perquè avui sabem, gràcies a la tesi d'Anna Alberni, *Alberni*, que no morí el 1419, sinó que ho feu uns anys més tard, el 1425, a més, aporta molta informació documental fins ara inèdita sobre aquest personatge. El fet que Guerau i Guillem Hug eren definitivament germans i que Guerau era viu més enllà de 1419 es demostra amb un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que porta data de l'any 1422.²⁰ D'aquest document és important destacar que Guillem Hug de Rocabertí estigué al servei del Magnànim des del principi de les seves aventures italianes al port dels Alfacs el 8 de maig de 1420. Participà en la campanya de Sardenya i després a Còrsega, en els setges de Calvi i Bonifacio. Anà a Nàpols amb el rei, on es trobava en el moment de redactar aquesta carta. Els serveis de Guillem Hug deuen estar relacionats amb la possessió d'un o diversos vaixells que tanta importància tenien en aquestes campanyes mediterrànies del Magnànim, com també els tenia el seu cosí el vescomte Dalmau o una altra família també empordanesa com els Vilagut, senyors de Sant Mori, que tingueren unes relacions ben estretes amb els Rocabertí de Cabrenys i sobretot amb la monarquia, de les quals ja es tindrà prou temps d'analitzar amb deteniment. Per altra banda, es veu com el càrrec de camarlenc que atorgat pel Magnànim a Guillem Hug, també l'ostentà, temps a venir, el primogènit i hereu d'aquest noble, Dalmau de Rocabertí, com s'analitza en les línies que segueixen una mica més endavant.

Guerau de Rocabertí apareix avui perfectament documentat gràcies a *Alberni*, ja que en aquesta tesi es fa una identificació de tots els poetes que apareixen al cançoner Vega-Aguiló. Anteriorment Josep Romeu i Figueras, a *Romeu*, proposava identificar el baró de Cabrenys, Guerau de Rocabertí, amb el poeta Guerau de Massanet, ja que Guerau era precisament baró de Maçanet de Cabrenys. Romeu, però, no acabava de veure clara aquesta afirmació i demanava futures investigacions per acabar de comprovar aquesta hipòtesi. En *Alberni*, pàg. 304-308 es rebut a través de l'existència d'uns personatges barcelonins de nom Maçanet a partir també del que havia dit Martí de Riquer sobre aquest el poeta Guerau de Massanet, aquests personatges sempre estan lligats a un ambient burgès i de propietaris de vaixells que seria el més propici a les composicions de Massanet, sobretot el debat amb Gabriel Ferrús, molt poc nobiliari per dir-ho d'alguna manera. A més, Alberni també es pregunta quin seria el motiu d'amagar el cognom Rocabertí per part d'un poeta quan

²⁰ ACA, Cancelleria, 2675:13v. Castell Nou de Nàpols, 16 de febrer de 1422. Reprodueixo el document per les referències que hi faig: «Micer Gabriel [Cardona]. Nós ab letra sots dada de la present vos havem comesa a decedir la causa d'una supplicació per part del noble e mat nostre mossèn Guerau de Rocabertí denant nós donada per les causes e rahons en la dita comissió contengudes. E com nós hajam per intenció e vullam en tota manera que per sguart dels grans e agradables serveys per lo noble e amat conseller e camarlenc nostre mossèn Guillem Huch de Rocabertí, frare del dit Guerau, a nós en nostre present armada del principi de aquella fins al present dia incessantment prestats, lo dit mossèn Guerau en sa justícia sia favorejat, pregam e manam-vos tan afectuosament e streta com podem que aquell lo més prest que porets spatxets en sa dita justícia segons forma e tenor de la dita comissió. E açò per res no mudets o dilatets en alguna manera, certificant-vos que d'açò ns farets gran plaer e servey molts agradables, e del contrari gran desservey. Dada en lo Castell nou Reyal de Nàpols sots nostre segell secret a XVI dies de ffebrer de l'any mccccxxii. Rex Alfonsus.» En el registre de l'ACA, a continuació d'aquesta carta se'n copia una d'igual adreçada a la reina Maria.

altres membres del seu llinatge que exercien aquest ofici, com el seu cosí el vescomte Felip Dalmau de Rocabertí o el futur nebot, protagonista d'aquest treball, sense cap camuflatge, o fins i tot les del seu cunyat Gilabert de Pròixida. Però potser és el mateix que aporta en el seu treball el que fa que amagui el cognom, ja que en el debat s'exemplifiquen comportaments de baixos fons urbans, ben allunyats del que serien els models la poesia àulica i cortesana. Per altra banda, no hem de perdre de vista que els Rocabertí de Cabrenys van ser propietaris de vaixells i per tant, estaven perfectament familiaritzats amb el vocabulari mariner. Així doncs, es manté de moment la impossibilitat de confirmar o refutar les hipòtesis que formulen a l'entron de la identificació del poeta Guerau de Massanet amb el noble Guerau de Rocabertí, baró de Maçanet de Cabrenys, sobretot mentre els testimonis documentals no vagin més enllà.

Així doncs, no es pot assegurar que hi hagi un altre poeta a la família Rocabertí, però sí que de Guerau de Rocabertí es percep com fou un cavaller avesat a la política de la cort, a les guerres i al mar, i per què no dir-ho, segurament avesat al món de les lletres, per tradició familiar i per educació. El 1392 va participar en l'expedició a Sicília dels dos infants Martí, juntament amb els qui eren els seus cunyats: Olf, Tomàs i el poeta Gilabert de Pròixida. En efecte, Guerau de Rocabertí es casà amb Joana de Pròixida, dama valenciana que havia estat al servei de la reina Violant de Bar, quan encara el seu marit no havia accedit al tron, (i de la qual va rebre l'important present de dos mil florins en motiu del seu casament) i que temps després va tenir un tracte directe amb la reina Maria de Castella, per tal com li demana favors per al seu marit el 1418, concretament l'atorgament d'un benefici eclesiàstic i el retard en l'execució d'unes sentències perquè com que estava carregat de deutes no les podia pagar. Abans d'aquesta data, Guerau, juntament amb el seu germà foren uns dels principals promotors del Parlament de Peralada de 1410, una reunió dels nobles empordanesos per tenir una sola veu en el conflicte successori plantejat a la mort de Martí l'Humà. A més, també actuà com a tutor del seu cosí, el vescomte Dalmau V de Rocabertí, que era menor, en aquest parlament i en altres actes administratius. Si hem de fer cas al que diu *Zurita* (XI:xxx) es va oposar al fet que Guerau Alemany de Cervelló dirigís el Parlament de 1411 encarregat de solucionar el conflicte successori, cosa que de nou certifica la seva adscripció urgellista. Se'l documenta també en les sessions de Corts de 1416 i 1421-23, per bé que Guillem ja havia participat a les de 1410 segons *Zurita* (XI:x). Com a home d'armes va participar amb un paper prou destacat en l'expedició del Magnànim a Sardenya i Còrsega, com hem vist en el document anotat més amunt, juntament amb el seu germà.

Tant Guerau com el seu germà Guillem Hug pledejaren per obtenir l'herència dels Arborea de Sardenya, d'on provenia el seu llinatge, que havia anat a parar en mans del vescomte de Narbona, Guillem; però la política mediterrània del Magnànim estava per damunt dels interessos particulars d'aquests barons i hagueren de desistir dels seus propòsits, malgrat la proximitat i bona relació que tenien amb el monarca. Amb tot, els tres fills mascles de Guillem Hug, encara a la dècada de 1470, mostraven al rei Joan II les seves aspiracions en la successió del marquès d'Oristany, Salvador Cubell, un cop aquest hagué mort i sembla ser que també amb els mateixos resultats negatius com havia tingut el pare i l'oncle anys enrere.²¹

²¹ Una de les cinc esposes del vescomte Eimeric VI de Narbona era Beatriu d'Arborea, que va aportar aquesta herència al seu fill Guillem II de Narbona. Aquest, el 1410 va cedir els drets dels Arborea a la corona d'Aragó després de la derrota a la batalla de Sanluri, i abandonés l'illa i desaparegués el jutjat d'Arborea cap a dos altres feus nous, el marquesat d'Oristany i el comtat de Goceà, regits per Llonard Cubell. Ara bé, amb la mort del rei Martí, Guillem va retornar a l'illa i fou novament derrotat. Va vendre els seus drets al rei Alfons el 1420 i

Guillem Hug de Rocabertí, acompanyà el seu germà en les campanyes italianes del Magnànim, rei del qual fou majordom, com ja hem vist, Jerónimo Zurita el situa a l'Alguer el 1420, al costat del rei Alfons. Es casà en una data que ens és desconeguda, però que podem situar entorn de 1410-1415, no pas més tard, amb Francesca d'Erill, filla del baró Arnau III d'Erill, que al seu torn fou camarlenc de la reina Elionor de Sicília i conseller del rei Pere el Cerimoniós. D'aquest casament tenim constància que en nasqueren quatre fills, tres nois, Dalmau, Bernat Hug i Pere, i una noia, Joana. Guillem Hug morí no gaire anys després, ja que així consta el 1428.

4. Els germans de Bernat Hug de Rocabertí

4.1 Dalmau de Rocabertí

Dalmau, que devia néixer una mica abans o potser durant el mateix 1415 era el primogènit, de Guillem Hug i en conseqüència fou l'hereu de la baronia de Cabrenys, així com dels negocis marítims i italians del pare, per tal com el trobem amb el títol de majordom del Magnànim, càrrec que implica un tracte directe amb la cort. A més, es conserva un revelador document de 1437 on s'ordena un pagament per unes teles a un Rocabertí, de qui malauradament no es diu el nom, però s'ha de creure que és ben factible identificar-lo amb aquest Dalmau.²² Abans d'aquesta marxa a Itàlia, ja va ser cridat a corts el 1436. Entre 1446 i 1447 signà, a través de procuradors, els capítols matrimonials amb Beatriu de Cervelló²³ fet que potser evidència el que estigués fora del principat i porta a confirmar que encara estigués feinejant a Itàlia.

El 1455 ja havia retornat de les campanyes italianes i a part d'actuar a les sessions de corts durant tota la tardor d'aquest mateix any, així com d'ocupar-se dels seus afers privats, inicià un intens conflicte amb el seu cunyat, Guerau Alemany de Cervelló²⁴ amb l'acusació de la mort de Nicolau Rajadell, bastard de la família del mateix nom, perpetrada pel fill

va morir el 1424, quan els Rocabertí de Cabrenys van voler fer valer els seus drets. Els Cubell van regir el marquesat d'Oristany fins el 1470, quan de nou els Rocabertins de Cabrenys van intentar recuperar l'herència dels Arborea, ACA, Cancelleria, 3341:9; 3341:10. Montsó, 27 de maig de 1470. El rei nomena un jutge i comunica al lloctinent de Sardenya per les pretensions que tenen els Rocabertí de Cabrenys en la successió del Marquès d'Oristany com a successors del jutge Hug d'Arborea. Curiosament aquestes cartes són enviades des de Montsó, vila de l'Orde de l'Hospital de la qual Bernat Hug de Rocabertí n'era el comanador i l'anfitrió del rei en les seves estances.

²² ACA, Cancelleria, 2651:73. Gaeta, 26 d'abril de 1437. Pagament de dos ducats a Rocabertí per unes teles morades.

²³ AHG, Antoni Fresquet, 614:2 i 614:1v. Castelló d'Empúries, 27 de maig de 1446 i Maçanet de Cabrenys, 9 d'octubre de 1447, respectivament. En ambdós documents, Joan Puig, ciutadà de Barcelona i domèstic de Dalmau de Rocabertí i Pere de Rocabertí, germà seu, actuen com a procuradors en els acords i signatura dels capítols matrimonials entre Dalmau de Rocabertí i Beatriu de Cervelló. Segons *Ribera*, pàg. 23 el matrimoni consta en unes cartes escrites pel rei Alfons a la seva muller i a l'arquebisbe de Saragossa des d'Adria el 28 d'octubre de 1445.

²⁴ Guerau Alemany de Cervelló era membre del llinatge dels Cervelló de Querol, senyors de les baronies de Querol, Montagut i Sant Martí Sarroca. Era fill del Guerau Alemany de Cervelló, governador vitalici de Catalunya a instàncies de Martí l'Humà i marcadament antiurgellista a la mort d'aquest. Fou enviat per la Diputació del General per tal de negociar l'alliberament del príncep de Viana el 1461 (juntament amb Pere de Rocabertí). El 1462 fou un dels cabdills de la revolta i va acompanyar al comte de Pallars a Girona per assetjar la reina Joana Enríquez. Lluità també en el front del nord i fou fet presoner a la Batalla de Calaf. A poc a poc i per diversos motius s'anà retirant de la vida militar i va fer testament el 5 d'octubre de 1489. S'havia casat amb Caterina Benet el 1442 i va tenir almenys dos fills, Isabel i Martí Joan, que no el van sobreviure. L'herència va passar al fill d'aquest últim, Felip de Cervelló (*Ribera*, pàg. 132-133).

també bastard del Cervelló, de nom Antonello, en el camí reial de Martorell a Sant Sadurní d'Anoia el dia de Nadal de 1454. El conflicte devia convertir-se en una guerra particular amb un cert ressò públic perquè el 1456 el rei havia de cridar a l'ordre les dues parts i és interessant veure com en el bàndol de Dalmau hi actuava el seu germà Pere i el seu fill Guerau.²⁵ D'aquest conflicte en conservem una col·lecció de vuit lletres de batalla datades entre juny i agost de 1455 que s'enviaren els dos implicats on Dalmau de Rocabertí acusa a Guerau Alemany de Cervelló de les seves implicacions en la mort del bastard Rajadell i aquest altre se'n defensa i el repta a una batalla en camp clos, de la qual no es té constància que es produís.²⁶ El fet que Dalmau anés contra el seu cunyat en aquest afer es pot explicar per tal com en la setena carta Guerau de Cervelló es queixa que li van robar una part de l'herència que li pertocava de la seva mare, però Rocabertí es defensa d'aquest fet dient que fou ell qui se la deixà perdre ja que no es va comportar tal i com s'espera d'un fill i que a més l'arquebisbe de Saragossa ja ha solucionat aquest problema, malauradament sense constància documental i sense que en aquest moment concret es pugui conèixer ni a qui beneficiava. Curiosament, en el desenvolupament de la Guerra Civil, Dalmau de Rocabertí fou reialista, mentre que Guerau Alemany de Cervelló s'alineà amb les forces rebels al rei Joan II.

Poc temps després les cavalcades s'esdevenien entre Dalmau i el seu germà Pere d'un costat i el seu cosí el vescomte Jofre de Rocabertí, Francesc de Pinós i Ivany de Castre. D'aquest conflicte també en conservem una col·lecció de nou records fets als trompetes i cartells de batalla del 1457 i també en tenim constància documental quan el rei de Navarra es dirigeix a un agutzil seu per tal que faci complir les treves entre les dues parts el desembre de 1457.²⁷ Aquestes desavinences entre les dues branques dels Rocabertí són ben premonitòries del que passaria temps a venir amb l'esclat de la guerra, quan els Rocabertí de Cabrenys van estar tots units amb la causa reialista i el vescomte de Rocabertí abraçà la revolta de les institucions catalanes. Alhora també és un indicatiu per veure l'enemistat que hi havia entre Pere de Rocabertí i Ivany de Castre i que va tenir un episodi controvertit durant la guerra en el setge de Palau-saverdera com es veurà més endavant. Aquests dos esdeveniments, els textos i els documents es poden llegir en apèndix d'aquestes pàgines.

Dalmau va ser convocat per jurar fidelitat a l'infant Ferran com a primogènit el 1462, no s'ha pogut documentar quina actuació va tenir en tots els afers referents a l'arribada, empresonament i alliberament del príncep de Viana. Començada la guerra i decantat com els seus germans al bàndol reialista, va ser fet presoner per l'abat de Ripoll al principi del conflicte, potser juntament amb el seu fill Guerau, aquest darrer va aconseguir la llibertat el 1463 i va intentar gestionar la del seu pare. Aquest alliberament no es materialitzà fins més tard, se sap que el 1469, quan en un document el rei Joan donava un salconduit a Dalmau de Rocabertí per tal de pagar a la ciutat de Barcelona el seu rescat.²⁸ No sabem exactament quan fou alliberat ni què feia en aquest lapse de temps tan prolongat sense dades sobre ell. Després el veiem quan reclamava, juntament amb el seu germà Bernat Hug, l'herència dels Arborea davant del rei a Montsó. Actuà com a procurador del

²⁵ ACA, Cancelleria, 3322:114v; 3303:156v; 3286:6; 3304:72. Són documents que il·lustren perfectament aquesta guerra privada dels dos cavallers, van de l'abril de 1455 al juny de 1457 i que es poden resseguir a l'apèndix dedicat a aquest afer.

²⁶ Per a una lectura d'aquestes cartes i un aprofundiment de tot el conflicte, veieu l'apèndix primer.

²⁷ ACA, Cancelleria, 3291:36 i 3304:185v. Ambdues cartes són datades a Barcelona el 30 de desembre de 1457. El segon d'aquests documents es copia amb el número 9 de l'apèndix documental.

²⁸ ACA, Cancelleria, 3383:96v. Saragossa, 3 de maig de 1469.

seu cosí, Onofre de Rocabertí, menor, baró de Verges el 1472. El febrer de 1473 no apareix en la nòmina dels assistents a corts i devia morir en aquestes dates, ja que a l'abril de 1474, ens apareix el seu fill i hereu, Guerau, que actua ja com a baró de Maçanet i que reclama pagaments pendents de Guerau Alemany de Cervelló, el seu oncle i antic enemic de bregues del seu pare.²⁹

4.2 Joana de Rocabertí

Les dades que es tenen de Joana de Rocabertí són bastant pobres, però no per això s'ha de deixar d'esmentar, ja que va jugar un paper important en la relació entre els Rocabertí de Cabrenys i els Vilagut. No sabem quan va néixer, però devia fer-ho en el mateix lapse que els seus germans (c.1415-1420). Es casà amb el noble Pere de Vilagut, membre d'una família de la baixa noblesa empordanesa afincada a cavall de Castelló d'Empúries i de la baronia de Sant Mori, de la qual eren senyors. Important és el fet que eren propietaris de vaixells amb els quals comerciaven i feien corseries; els trobem en la cort del Magnànim abans de marxar i durant les campanyes d'Itàlia com s'analitza detalladament en l'epígraf dedicat a aquesta família i els seus membres. El seu marit, Pere de Vilagut, va morir, possiblement, després d'un enfrontament amb Bernat Senesterra i Joana de Rocabertí consta com a vídua el 9 de juny de 1449.³⁰

Com que els Vilagut s'havien extingit (tots els germans de Pere no havien tingut descendència que els sobrevisqués, ni ell tampoc) l'herència passà a Joana que va comptar ben aviat amb el seu germà Pere de Rocabertí com a procurador (amb el consentiment del patriarca de la família, Dalmau) i tot seguit la documentació ens permet veure com ordenaren l'herència que havien rebut. Joana va traspasar la baronia de Sant Mori a Pere no gaire temps després, a canvi, va formar part del seu seguici, com es pot veure quan juntament amb la seva cunyada, l'esposa de Pere de Rocabertí, Caterina d'Hortafà, se li permet recollir almoines per construir un pont a Sant Miquel de Fluvià el 1453.³¹ En un altra ocasió Pere controla el patrimoni de Joana a través d'un plet amb Antoni Riba de Bàscara, pel qual intercedeix el príncep Carles de Viana.³² Paral·lelament, Joana de Rocabertí ha de fer front a un requeriment de la reina datat el 14 de desembre de 1461 per alguna cosa que s'havia compromès amb anterioritat sota multa de 2 mil florins si no ho compleix.³³ Sembla que el compromís de Joana de Rocabertí sigui la compareixença en un judici amb Pere Riba, de Sant Miquel de Fluvià, i la reina insta a aquest a presentar-s'hi en un document no gaire posterior, datat el 19 del mateix mes i any i copiat en unes pàgines més enllà del mateix registre.³⁴ També és una mostra que formava part del seguici del seu germà Pere quan, al principi de la guerra, se li entrega un salconduit, juntament amb la seva cunyada Caterina, per tal de fer els tràmits necessaris per alliberar els seus familiars a Barcelona o Girona.³⁵

Les relacions entre els Rocabertí de Cabrenys, que també tenien residència a Castelló d'Empúries, i els Vilagut foren molt estretes. A més d'aquest casament anterior, el

²⁹ ACA, Cancelleria, 3387:86. Barcelona, 27 d'abril de 1474. Guerau de Rocabertí es va casar amb Elionor de Montcada i va tenir dos fills, Hug, que no va viure massa temps, i Pere, que el va succeir a la seva mort el 1497.

³⁰ AHG, Fons de Castelló d'Empúries, 669:21.

³¹ ADG, Lletres, 1420-1620, 565. U-154:32v

³² ACA, Cancelleria, 3495:67. Barcelona, 11 d'agost de 1461.

³³ ACA, Cancelleria, 3495:144v.

³⁴ ACA, Cancelleria, 3495:154.

³⁵ Sobrequés, *Catálogo*: núm. 1316.

protagonista d'aquestes pàgines, Bernat Hug, quan entrà a l'Orde de l'Hospital ràpidament trobà l'ajuda de fra Joan de Vilagut, germà de Pere, del qual fou familiar en els primers anys com a hospitaler.

4.3 Pere de Rocabertí

Paral·lelament a la vida de fra Bernat, la biografia del seu germà Pere és d'allò més interessant i ressegueix els mateixos camins politicomilitars que el poeta centre d'aquestes pàgines, potser amb un protagonisme major dins del Principat. Pere de Rocabertí mereixeria una monografia crítica per mostrar el paper rellevant que va tenir en la política dels anys centrals del segle XV, sobretot pel que fa a la Guerra Civil i les Guerres del Rosselló, com també per ser una mostra perfectament il·lustrativa de la vida d'un cavaller en allò que s'anomena la tardor de l'Edat Mitjana. Amb tot, cal dir, que les bases biogràfiques d'aquest personatge estan magistralment fixades en les diferents obres de Santiago Sobrequés, però mai ha pogut gaudir de l'atenció individualitzada que caldria. En aquesta aproximació del personatge basarem la biografia en les dades que aporta l'historiador gironí, juntament amb moltes altres dades bibliogràfiques i alguna documentació d'arxiu inèdita.

Si fem cas a l'experiència vital de Pere de Rocabertí, com a cavaller i en certa manera soldat de fortuna, devia ser el més petit dels nois de Guillem Hug i Francesca d'Erill, cosa que ens porta a pensar que devia néixer, com els seus germans, cap al final del lapse 1415-1420. La primera notícia possible que tenim d'ell i els seus germans és la visita que el nunci de la procuració reial de Perpinyà, Bernat Tavera, va fer a Guillem Hug de Rocabertí a Maçanet de Cabrenys el 5 de desembre de 1418 per tal de cobrar uns diners que aquest noble devia al rei i que va acabar amb el segrest dels dominis que els Rocabertí de Cabrenys tenien al Vallespir. En aquesta visita, Bernat Tavera, va entrar al castell de Maçanet per tal d'entregar una carta i en aquesta visita va poder veure diferents servents de la família, així com diversos infants. ¿Podrien ser aquests nens els fills de Guillem Hug? Certament és una data prou reculada si tenim en compte les dates de naixement dels germans, però tampoc és gens inversemblant, almenys pel que fa als més petits, que haurien nascut poc després de 1415 o en aquest mateix any i ben probable que siguin ells, si Guillem era al castell en aquella visita.³⁶

³⁶ Tots aquest punts i molts d'altres d'interès sobre els Rocabertí de Cabrenys i aquesta baronia els aporta Pere Roura i Sabà en diverses publicacions, de les quals cal destacar el seu article "Els castells" del programa de la festa major de Maçanet de Cabrenys de 2002 i que posteriorment es va reelaborar en el web <http://www.massanetdecabrenys.com/castells.html>, a aquest web es remetrà en altres ocasions pel gruix i la qualitat de les informacions que aporta: «Bernat de Travera, nunci de la procuració reial de Perpinyà acudí al castell de *Massaneto* i quan fou al portal, preguntà per el noble Guerau de Rocabertí i li digueren que era a Barcelona. I després va preguntar per en Guillem Hug son germà i li contestà en Sabater, fill, que acabava d'entrar, llavors dit Bernat entrà dins el castell i demanà a en Sabater, pare, si hi era mossèn Guillem i li respon que hi era, que no feia gaire que havia entrat, després entra dins la cada en Bernat de Travera amb alguns infants que li mostraven el camí i dintre demanà si hi eren o bé en Guerau o en Guillem Hug. Li respongueren son procurador i dos joves vestits de blanc que mossèn Guillem Hug hi era, i li demanaren què li volia i ell els digué que li volia presentar una lletra del Procurador Reial de Perpinyà. I llavors un capellà que era tot farinós, llegí la lletra i preguntà qui li havia deixat entrar sens llicència i que mossèn Hug no hi era i aparegué una dona gran morescha vestida amb una cota folrada de pells que li demanà si era sag i ell respongué que no, que era un missatger de la Procuració Reial. Llavors dita senyora li digué que bé prou sabia el procurador que Guerau era pres a Barcelona. I de cop el capellà va llençar a terra i als peus de dit Bernat de Travera que la va agafar i posà dintre una agulla de pera que es prop del portal, dient-los que si no volien pujar la lletra al dit Guillem Hug, que ell mateix baixés i l'agafés. Llavors sortí del castell i va fer relació dels fets a dits Sabaters.»

El fet que Dalmau fos l'hereu de la baronia de Cabrenys, Bernat Hug estigués destinat a la carrera eclesiàstica i Joana aconseguís un bon casament, no impedeixen pensar que, a priori, la vida de Pere de Rocabertí estigués predestinada a ser un d'aquells fills de noble sense massa benefici, destinat a ser soldat de fortuna per aconseguir fer-se una posició o intentar un bon casament que li aportés un patrimoni. Pel que podem intuir i comprovar documentalment va tenir sort d'estar en una família ben cohesionada, on cap dels germans va descuidar-se dels altres durant tota la vida. Així, els primers passos que devia donar els devia fer al costat del primogènit, Dalmau, com a familiar seu i membre del seu seguici. És possible, doncs, que el seguís a Itàlia en dates primerenques, però no en tenim cap constància documental, per tant doncs, no deixa de ser més que una hipòtesi. Per altra banda, no hem d'oblidar que Pere es va convertir en cavaller, no sabem quan, cosa que implica que certa relació amb la cort tenia, que és el lloc on els donzells ascendien a la nova categoria i on tota la família havia sojornat en algun moment o altre, per bé que ho va fer ja de gran, a la dècada de 1450.

La primera dada documental certa que tenim de Pere de Rocabertí és del 22 de maig de 1442³⁷ i és una mostra de com actuava ja en el paper de lluitador bregós en afers tèrbols de la família. En un memorial que la reina Maria envia al seu marit a Nàpols ens explica com prop de Sant Celoni un grup d'onze ballesters van matar el germà del vescomte Dalmau V, de nom Jofre, a l'emboscada, quan retornava d'una visita que havia fet a la reina. Segons es diu en el document, corre el rumor que fou la vescomtessa Blanca de Cruïlles i altres membres de la família els que orquestraren aquest assassinat ja que Jofre va donar suport i permetre el casament de l'hereu del vescomtat, de nom també Jofre, amb la filla del vescomte d'Èvol, Joana de So i de Castro o de Castre-Pinós.³⁸

Sembla ser que l'autor material d'aquest assassinat era Pere de Rocabertí i també sembla que va fugir del procés judicial que es va obrir per tal d'esclarir aquest crim i de les responsabilitats que pogués tenir. És per aquest motiu que en el memorial es demana que si Pere arribava a Nàpols, on sembla que havia fugit per evadir-se de la justícia, fos interrogat ràpidament sobre el cas.

Difícilment Pere arribés a marxar a Nàpols perquè el 27 de maig de 1446 el tornem a tenir perfectament documentat a Castelló d'Empúries, on juntament amb Joan de Puig, ciutadà de Barcelona, comença les gestions per tal de negociar el casament del seu germà Dalmau de Rocabertí amb Beatriu de Cervelló, concretament en aquesta data es signaven els capítols matrimonials, cosa que fa pensar que Dalmau estava absent i era el seu germà qui s'encarregava de tots els seus afers al Principat, talment com un procurador.³⁹

També era el cap de la família, Dalmau, qui atorgava la possibilitat que Pere de Rocabertí, com a representant seu i de nou acompanyat del ciutadà Joan de Puig, es convertissin ambdós en els procuradors de Joana de Rocabertí, la germana comuna que entre 1448-1449 s'havia quedat vídua i ella acceptava aquesta procura.⁴⁰ Segurament la

³⁷ ACA, Cancelleria, 2650:170. El document sencer es pot llegir a l'apèndix amb el número 8.

³⁸ Cal tenir en compte que Dalmau V de Rocabertí es va casar dues vegades, amb Beatriu de Montcada, mare de Jofre VII, i amb Blanca de Cruïlles. És probable que aquesta última tingués algun interès en desprestigiar Jofre per tal com era el primogènit i ella volia deixar una posició interessant per al seu fill, Martí Joan. Temps després, els problemes entre els dos germanastres foren constants, sobretot pel que fa a l'herència de la baronia de Verges.

³⁹ Cf. nota 4.

⁴⁰ AHG, Ca 614:179v, Manual del notari Antoni Fresquet; AHG, Ca 585:10v Manual del notari Pere Cellers; AHG, Ca 614:181v Manual del notari Antoni Fresquet, i AHG:107, Manual del notari Pere Cellers. En aquest últim document ens diu com Pere de Vilagut va fer testament el 5 de desembre de 1448 davant del notari Martí Godall de Perpinyà.

procura va recaure únicament en Pere i aquest va actuar per salvaguardar els interessos de la germana tal i com es documenta en diverses ocasions el 1451.⁴¹ El que és més interessant és veure com en aquests documents apareix amb el tractament de donzell, cosa que permet afirmar que difícilment havia anat a Nàpols ja que en aquesta data ja rondava els 30 anys, amb aquesta edat, si hagués tingut contacte amb la cort i amb els antecedents familiars, ja hagués estat nomenat cavaller i apareixeria amb el tractament de mossèn.

Del 13 d'abril de 1452 tenim un interessant document,⁴² del qual costa molt extreure'n un significat, però que val la pena anotar. Es tracta d'una compra venda entre Pere de Rocabertí i el seu germà Dalmau amb el vistiplau de la vescomtessa de Rocabertí, l'esmentada Blanca de Cruïlles. El que és curiós és que les propietats que es venen tenen uns noms ben curiosos i responen a quelcom semblant a Ffabezno, Boterano Superior i Inferior, Denuz de les Granolleras de Monteseno. Amb aquests noms la identificació dels llocs ha estat impossible. És possible que sigui una compra encoberta d'alguna cosa? Sembla el més probable, perquè costa trobar cap propietat dels Rocabertí amb noms similars. M'inclino a pensar que fou una mena de càrrega que Pere de Rocabertí va haver de pagar per aconseguir la senyoria de Sant Mori, de mans de la seva germana, i que Dalmau renunciés als drets que hi pogués tenir. A canvi, Pere es va comprometre a tenir la seva germana al seu seguici i d'aquesta manera la va protegir durant tota la seva vida com es pot veure en diversa documentació ja analitzada i es pot veure com Joana formà part de la família de Pere de Rocabertí, que el 1453 es va casar amb Caterina, filla del noble rossellonès, Pere d'Hortafà.⁴³

Si l'anàlisi de la documentació administrativa que s'ha fet fins ara ens ha fet oblidar el paper combatiu de Pere de Rocabertí, tornem a analitzar un cas que fou motiu de fortes disputes cavalleresques i de nombroses amonestacions dels funcionaris reials per tal que aquestes finalitzessin, sota dures penes, però que sovint eren obviades per aquests nobles bregosos que exercien els seu dret a la guerra privada. Ens referim al cas del bastard Rajadell i del qual ja se n'ha parlat quan feien referència a Dalmau de Rocabertí. Si recordem aquest cas, ocorregut entre 1454 i 1457, Pere de Rocabertí va actuar al costat del seu germà i amb ell fou amonestat pel rei si no cessaven les hostilitats d'aquesta guerra privada, contra el cunyat de Dalmau.

Però si en aquest afer Pere era només un membre del seguici del seu germà gran en el conflicte d'aquest, en el següent que està documentat a través de nou records i cartells de deseiximent. En aquests, datats entre 1457 i 1458, es posa de manifest que entre les branca vescomtal dels Rocabertí i la branca dels Rocabertí de Cabrenys hi havia una enemistat profunda. En aquests textos no es diu perquè Pere i Jofre de Rocabertí estaven enfrontats, ni tampoc tenim el correlat documental que ens ho desxifri. Ara bé, en la documentació sí que es troba un conflicte persistent entre el vescomte Jofre i el seu germanastre Martí Joan, i sembla clar que la branca dels Cabrenys van fer costat a Martí Joan, però potser eren altres motius més profunds els que els enfrontaven i aquest només n'era un exponent més. En tot cas, els dos cosins estaven enfrontats i s'enviaven desafiaments, en els quals també hi va intervenir el germà de Pere, Dalmau, al seu favor. Fins que arriba un moment, que davant de la suposada manca d'esperit lluitador de Pere, que el vescomte Jofre es retira del

⁴¹ AHG, Ca 675:16 i 19v, i AHG, Ca 673:25v. Ambdós registres són manuals del notari Pere Cellers. En el tercer d'aquests documents hi apareix, com a mitjancer en un conflicte que enfronta Pere i Joana de Rocabertí amb diversos nobles, segurament per raons de terres, Pere d'Hortafà, el sogre de Pere de Rocabertí, cosa que ens indica que en aquesta data ja devia estar casat amb Caterina d'Hortafà o bé que ho féu ben aviat.

⁴² AHG, Ca 677:103. Manual del notari Pere Cellers.

⁴³ Cf. nota 12 i 13.

conflicte. Pere, enfurismat, arremet llavors contra el cunyat del vescomte, Ivany de Castre i l'aliat d'aquest, Francesc de Pinós, a qui dirigeix llavors les seves ires. Davant del conflicte, Joan de Navarra, com a lloctinent que era en aquelles dates, va haver d'intervenir i posar treves entre els dos bàndols sota pena de confiscar-los els béns i empresonar-los. Ara bé, tractant-se de nobles bregosos fa difícil pensar que acatessin aquestes resolucions i des del poder reial es va haver d'insistir per tal que així fos.⁴⁴

Aquest esdeveniment, a més de mostrar com es definirien els bàndols de la família Rocabertí durant la guerra, també posa de manifest l'enemistat que hi havia entre Pere de Rocabertí i Ivany de Castre, que va tenir un nou episodi durant la Guerra Civil, per bé que ambdós lluitaven en el mateix bàndol en el setge de Palau-saverdera i que posa de manifest com estava de dividida la noblesa en aquell conflicte.

Després d'aquestes guerres particulars i fins als inicis dels conflictes entre les institucions catalanes i el rei Joan II, documentem Pere de Rocabertí en tasques administratives normals per a un home de la seva posició i època: en un cas el tenim com a executor d'una sentència, juntament amb altres nobles del Fluvià i el baix Ter el febrer de 1460.⁴⁵ En un segon cas, el príncep Carles es dirigeix a ell i a la seva germana Joana per tal d'intercedir en els plets oberts que té amb Antoni Riba de Bàscara l'agost de 1461, però que no té cap tipus de continuïtat i no sabem com va acabar.⁴⁶ En tot cas són dades menors i sense massa importància.

Amb el conflicte que es va desencadenar amb l'empresonament del príncep Carles de Viana per part del seu pare, el rei Joan, el desembre de 1460, Pere de Rocabertí es va mostrar clarament en contra de l'alteració de l'ordre constitucional, com la pràctica totalitat de la noblesa catalana. Va prendre part en l'ambaixada dels quaranta-cinc que el gener de 1461 es va enviar per negociar i forçar l'alliberament del príncep a Lleida i que poc dies després va rebre 15 ambaixadors més, conformant un total de 60 enviats davant de Joan II. Ell, juntament amb mossèn Canyelles i un tal Sampsó van negociar directament amb l'enviat del rei, que no era altre que fra Bernat Hug de Rocabertí, el seu germà, a Alcanyís.⁴⁷ En aquesta reunió, que va fracassar per la intransigència dels comandaments de Barcelona, que controlaven el decurs de la negociació, els dos germans van tenir un moment per estar cara a cara en una taula negociadora i sobretot devien tenir un moment per intercanviar punts de vista. Fra Rocabertí degué convèncer el seu germà que una cosa era defensar l'ordre constitucional vigent, i una altra molt diferent atacar el rei i fer-lo fora de Lleida.

Davant dels ànims exaltats dels sectors més radicals de Barcelona i la confiança que tenia amb el seu germà, Pere de Rocabertí veié llavors a qui es devia, per un costat a la família i per un altre al rei. A més, és possible, que tingués un intercanvi directe amb el rei, gràcies a les influències del seu germà, i aquest acabés decantant les simpaties de Pere. Així és com va abraçar la causa reialista durant la guerra, per confiança amb el seu germà i es demostra documentalment el que ja Sobrequés intuïa en diverses obres. Ara bé, pels sectors rebels no era una persona a qui es tingués desconfiança, ja que no va aparèixer en cap llista de sospitosos i se'l va incloure en la llista de 16 consellers que les institucions aportaven al nou primogènit Ferran. El prestigi que tenia quan fou enviat a Lleida per negociar

⁴⁴ Cf. nota 8.

⁴⁵ ACA, Cancelleria, 3437:70.

⁴⁶ Cf. nota 13.

⁴⁷ ACA, Cancelleria, 3443:2v. Es tracta d'una carta que el rei envia al virrei de Sicília, Joan de Moncayo, on explica els esdeveniments que hi hagut a Lleida amb els 60 enviats de Barcelona per demanar l'alliberament del príncep. Davant la intransigència de Barcelona el rei va fugir de Lleida a Fraga i després a Bujaraloz. Aquests fets també estan explicats a *Zurita* XVII:vi.

l'alliberament del príncep Carles es mantenia després de les negociacions amb el seu germà i era una persona que despertava respecte i alhora consens, tal com demostren aquests càrrecs.

Les relacions entre les institucions catalanes i el rei s'anaren desmillorant des de la detenció del primogènit, amb la mort d'aquest i amb la lloctinència de la reina Joana Enríquez, malgrat que ella hi va posar bastant de la seva part per evitar el conflicte. Quan a la primavera de 1462 ella es va dirigir a Girona per tal d'intentar sufocar les revoltes remences del nord de Catalunya, l'exèrcit que el Principat havia reclutat per a aquesta fi va canviar d'objectiu perquè veien els monarques com a actors contraris als seus interessos i poc disposats a acabar amb les revoltes remences. Davant aquest refredament de relacions, cada bàndol feia recompte de les forces i els aliats que podia aconseguir amb extrema diligència. La reina Joana havia d'actuar amb celeritat car coneixia que la majoria de les terres empordaneses i els seus nobles li podien ser contraris i era un territori clau per a les seves aspiracions.

Així l'11 de maig enviava cartes a molts nobles per tal que li donessin suport en el cas de quedar atrapada dintre de Girona mentre, pel que veiem a la carta que va adreçar a Pere de Rocabertí, pensava seriosament en deixar aquesta ciutat ja que li demana si podia restar al castell de Sant Mori, mentre li demanava que anés a Barcelona per tal fer allò *pel que ja sabeu*. Sobrequés, *Guerra civil*, veia en aquestes paraules i en tota la carta quelcom d'enigmàtic. El que evidencia aquesta carta i que ja va veure l'historiador gironí és que Pere de Rocabertí estava decantat completament pel bàndol reialista, la reina li tenia una confiança cega i es refiaven de les seves capacitats militars. Anotem la carta per veure'n la importància i per comprovar com la reina estava convençuda de la lleialtat i les capacitats del seu futur capità:

La reyna tudriu et cet.

En Pere de Rocabertí, una vostra letra havem tramesa a mossen Martí Guerau de Cruïlles per lo qual som informada, volriem aturar aquí en vostre domicili fins la ora que sia vostra partida de anar a Barcelona, per lo que sabeu, e per quant nos occorren coses necessaries al vostre servey. Vos pregam, que vista la present, vingau an a nosaltres e que dexeu aquí les coses preparades de quens havíem encarregat, en manera que com la necessitat ocorrega ne pugam esser scrivida segons la confiança que tenim en vos. Dada en Gerona a XI de maig del any mil CCCCLXII. La Reyna.

Al noble magnífich e amat conseller nostre en Pere de Rocabertí.⁴⁸

La reina no va tenir temps, l'exèrcit del principat va posar camí de Girona, no pas per sufocar els remences, sinó per assetjar-la el dia 29 de maig de 1462, comandat per Hug Roger, comte de Pallars, i va arribar-hi el 6 de juny. Pere de Rocabertí havia tingut temps d'entrar a la Força Vella i n'era el capità, així com de tots els exèrcits reialistes de la vegueria de Girona i Besalú, però relegat a les ordres de fra Lluís Despuig, mestre de Montesa, que per ostentar una dignitat més elevada i ser un dels màxims consellers del rei Joan, fou qui comandà la defensa de la Força Vella.

Tot i la inferioritat numèrica dels assetjats i de les penalitats que van passar durant gairebé dos mesos, amb atacs i falta d'aliments, l'ajuda francesa que Joan II va aconseguir a canvi d'empenyorar els comtats del Rosselló i de la Cerdanya, va permetre que el 23 de juliol, el setge s'aixequés i l'exèrcit del Principat es replegués cap a Hostalric. Amb la posterior marxa de la reina cap al baix Ter a principis d'agost, acompanyada per Lluís Despuig i per l'exèrcit francès sota les ordres del seu gendre el comte de Foix, va permetre

⁴⁸ ACA, Cancelleria, 3503:14v, document copiat amb el número 10 a l'apèndix documental. Entre altres també van rebre la carta el vescomte Jofre de Rocabertí.

que, ara sí, Pere de Rocabertí fos l'únic capità de Girona i mostrés, de la millor manera, les seves arts de cavaller experimentat i de fer tot el que estava a la seva mà per tal de retenir la ciutat de l'Onyar sota l'obediència reialista amb la possibilitat d'aconseguir recursos d'on fos ja que la situació de la ciutat era difícil i el rei no li podia dispensar l'ajuda que voldria.⁴⁹ Una de les primeres missions que va haver de fer fou la de recórrer la zona de Girona i l'Empordà per veure quins nobles es mantenien sota l'obediència reial i quins eren rebels. Com a recompensa d'aquesta tasca s'havia de quedar una part dels béns confiscats als rebels, per bé que aquest últim punt devia ser de dubtosa aplicació, ja que la situació militar reialista a la vegueria de Girona era, si més no, complicada.⁵⁰ Com a recompensa dels seus actes, a més de retribucions monetàries, Pere de Rocabertí va rebre les possessions del seu cosí, el vescomte Jofre, que comprenien les terres del vescomtat amb Peralada al capdavant, les baronies de Navata i Vilademuls i la de Sant Llorenç de la Muga. Ara bé, aquestes possessions estaven en territori rebel i ben defensades de qualsevol acció reialista, per tant, aquest nomenament era més de fet que una realitat i no ho va ser en cap moment de la guerra, excepte Navata, que sí que va conquerir el 1463.⁵¹

Pere de Rocabertí es va trobar, com a capità de Girona, amb una ciutat permanentment amenaçada, assetjada contínuament (entre 1462 i 1463 va haver de fer front a tres setges i encara un altre el juny de 1467, tots fallits), sovint incomunicada de la resta de territori reialista i mancat de diners, homes i armes. El rei reconeixia aquesta situació, però poca cosa hi podia fer, més que donar ànims i coratge als seus homes i sobretot a Rocabertí. Per mantenir la ciutat de Girona, l'indomable capità va haver de buscar recursos arreu, d'una manera poc ortodoxa i amb el recurs habitual del pillatge, cosa que va provocar que s'enemistés amb tots els estaments reialistes de la ciutat, tant de la noblesa, dels representants del municipi, com del clergat. Els nobles veien amb certa enveja

⁴⁹ Així ho mostren dues disposicions de la reina datades el 31 de juliol i l'1 d'agost de 1462 on es nomena Pere de Rocabertí capità de la ciutat de Girona i de tota la vegueria, juntament amb altres càrrecs (ACA, Cancelleria, 3501:24v, document copiat a l'apèndix amb el número 11 i 3499:128). En dues més, del 22 de desembre de 1462 i del 9 de febrer de 1463 el rei dóna llibertat a Pere de Rocabertí per aconseguir els recursos d'on sigui (ACA, Cancelleria, 3377:54, copiat a l'apèndix documental amb el número 12, i 3358:166v).

⁵⁰ ACA, Cancelleria, 3411:63. El 20 de desembre de 1462, des de Saragossa el rei demana que Rocabertí s'assabenti de qui es manté encara en òrbita reialista. Dos dies més tard, el rei li concedeix una part dels béns confiscats, (ACA, Cancelleria, 3375:164). Ara bé, el 20 de març de 1463 li haurà de demanar que dels béns incautats a diversos rebels gironins en doni la meitat a l'escrivà de ració del primogènit Ferran, de nom Manel Bou, i l'altra meitat la utilitzi per arranjar la Força Vella de possibles atacs. Aquest document mostra com Rocabertí usava els diners en allò que ell creia convenient i no en el que el rei volia o potser fins i tot per a lucrar-se ell mateix, però amb el panorama militar de la ciutat de Girona no és massa creïble, per bé que una part segurament sí que se la reservava per a ell mateix, (ACA, Cancelleria, 3377:74v, copiat amb el número 13 a l'apèndix documental). Per altra banda, el rei mateix li recompensava la seva tasca de preservació de la Força de Girona *no hesitant perdre la germana, muller e filla e tots sos béns per nostre servey*, amb 500 florins de renda anual pagats amb els censals catalans retinguts a Mallorca. El rei ordenava al seu conseller i lloctinent de Mallorca, mossèn Vidal, que fes pagament d'aquests diners, (ACA, Cancelleria, 3372:190, *olim 189*, datat a Saragossa el 30 de maig de 1463 i copiat a l'apèndix documental amb el número 14). Ara bé, el rei havia de recordar al seu lloctinent a Mallorca que continués pagant aquests diners en una disposició del 4 d'agost de 1469 (ACA, Cancelleria, 3449:259) i tornen a aparèixer aquests requeriments el 20 de gener de 1472 (ACA, Cancelleria, 3453:8, 9 i 24v) i el 9 d'abril del mateix any (ACA, Cancelleria, 3388:18). Per la qüestió dels censals, vegeu Sobrequés, *Guerra Civil*, pàg. 84-85.

⁵¹ ACA, Cancelleria, 3353:137, data a Saragossa el 9 de febrer de 1463. Van signar com a testimonis d'aquesta donació Joan d'Aragó, arquebisbe de Saragossa; Joan, comte de Prades; Lope Ximénez de Urrea, virrei de Sicília; Joan Lope de Urrea, governador d'Aragó, i Galceran Oliver, cavaller del consell del rei. Aquest document està copiat a la pàgina 139 del mateix registre. A més, en el foli 143 i amb la mateixa data hi ha altres donacions per a Rocabertí, en concret mil florins i propietats a Mallorca.

com excel·lia en les operacions militars i alhora molts estaven emparentats i influïts per l'omnipresent bisbe de Girona, Joan Margarit.⁵² El bisbe s'escandalitzava davant dels pillatges que Rocabertí feia a les esglésies per tal de finançar les campanyes, sobretot més amb la forma que amb el fons. De tota manera, Margarit, en un primer moment feu de mitjancer entre els canonges gironins i intentà fer-los comprendre les necessitats de la guerra, però arribà a un punt que ni ell, ni els seus parents de la noblesa, continuaren amb el suport a Rocabertí i conspiraren per fer-lo caure.

Per si això fos poc, va haver de veure com el baró de Cruilles assaltava la baronia de Sant Mori i s'enduïa com a presoneres la seva esposa Caterina, una filla i la seva germana Joana. Van ser dutes a Barcelona i no van ser alliberades fins un any després.⁵³

Un dels motius que va motivar la retirada de la confiança del bisbe envers Pere, fou l'assalt que aquest va perpetrar al monestir de Ripoll, el 24 de novembre de 1464, on es va endur diners i material litúrgic.⁵⁴ I és que a partir d'aquest any, amb el domini de la ciutat de Girona fora de perill, Rocabertí es va dedicar a castigar les tropes rebels de la zona gironina amb sort diversa. Entre les accions que cal destacar tenim la conquesta de Besalú, Anglès i Amer el març de 1465, de gran importància estratègica perquè així s'assegurava el contacte amb les tropes remences de Bernat de Verntallat.

Però potser l'acció més controvertida, per les implicacions familiars que va comportar, i de la qual ja s'ha anat parlant amb anterioritat és la del setge de Palau-saverdera la primavera de 1464. Pere el Conestable volia assegurar el territori de l'Empordà per llançar una ofensiva definitiva contra Girona (el contrari que Rocabertí, que assegurava aquesta ciutat per atacar llavors el camp empordanès) i per aquest motiu va enviar Pere Joan Ferrer per tal que diversos nobles empordanesos es possessin al seu costat, entre els quals hi havia Ivany de Castre, castlà de Palau-saverdera en nom del seu amo l'almirall de les galeres reials Joan de Vilamarí, que estava casat amb Elionor, germana d'Ivany. Com que es va negar a retre el castell, el conestable hi va enviar un exèrcit dirigit pel vescomte de Rocabertí, que també era cunyat d'Ivany, ja que estava casat amb una altra germana d'aquest, juntament amb el capità portuguès Joan de Silva. Van posar setge al castell, mentre, des de Girona, el rei havia ordenat a Pere de Rocabertí que sortís en ajuda dels assetjats, amb ell al capdavant, per si l'embolic familiar no fos prou gran, l'acompanyava Jofre de Rocabertí, oncle del vescomte, de filiació reialista. Pere va aconseguir desbaratar el setge del vescomte amb una lluita que va costar la vida a l'oncle Jofre. Ara bé, i ho esmenta Zurita,⁵⁵ Ivany de Castre i Pere de Rocabertí, estaven profundament enemistats i no és d'estranyar si recordem les dures missives que es van enviar en aquella guerra particular que havien tingut el 1457.

La confiança que el rei i la reina tenien amb Rocabertí com a capità de Girona era total, així com de la seva capacitat militar. Així doncs, quan la reina Joana va comandar la

⁵² El rei el 15 de març de 1463 des de Saragossa crida a l'ordre el cavaller Bernat Gariel Xetmar i el donzell Pere Desbach i la resta de capitals que ell o la reina hagin pogut nomenar i que es posin sota les ordres de Pere de Rocabertí. (ACA, Cancelleria, 3377:76v).

⁵³ ACA, Intrusos, 7:63v. Document copiat a Sobrequès, *Catálogo*. Es tracta d'un salconduït que s'envia als capitans rebels per tal que puguin tornar de Barcelona sense problemes.

⁵⁴ Abans però documentem com Rocabertí havia expropiat uns béns d'uns canonges a la seu de Girona i material litúrgic de l'església de Sant Feliu (ACA, Cancelleria, 3411:90v datat el 30 de maig de 1463) o també com tenia un munt d'or, plata, joies, robes i altre material litúrgic per valor de 100 mil florins a punt de carregar a les galeres d'en Vilatge i marxar de Girona, cosa que s'havia d'impedir i es demana a Juan Hurtado de Mendoza que si cal assetgi la ciutat o vigili la zona de la marina. (ACA, Intrusos, 6:93, datat el 22 d'abril de 1463. Copiat a Sobrequès, *Catálogo*).

⁵⁵ Zurita, XVIII:lxii. També ho reprèn Sobrequès, *Guerra civil*.

campanya pel baix Fluvià de la tardor de 1466 va sojornar al castell de Sant Mori, propietat de Pere i des d'aquí, el 15 d'octubre va convocar parlament dels nobles del nord que eren reialistes per al 26 d'octubre de 1466.⁵⁶ Com que estava en plena campanya, la reina demanava als assistents al parlament que anessin allà on fos ella en aquell moment concret, ja fos una vila emmurallada, ja fos el camp de batalla. La reina va aconseguir sotmetre les poblacions de Bàscara, Sant Pere Pescador i va aixecar setge davant la plaça de Roses, però no va poder-la rendir. En totes aquestes operacions va estar sempre acompanyada, entre altres nobles, de Pere de Rocabertí, que fou ferit en l'acció del setge de Roses.⁵⁷ El parlament finalment va tenir lloc el 9 de novembre a Sant Pere Pescador i després fou traslladat a Sant Jordi Desvalls, per bé que poc se sap què es tractà i decidí en aquest. A continuació la reina es va traslladar a Girona amb Rocabertí que no devia patir massa per la seva ferida, ja que el 4 de gener de 1467 signava un document com a testimoni al costat de la reina.⁵⁸ A finals d'aquell mateix mes, la reina va abandonar Girona en direcció a la Garrotxa. Pere tornava a estar sol en aquesta ciutat i havia de continuar fent-se valer per aconseguir diners. Paral·lelament s'encarregava dels seus assumptes privats, tal i com mostra un document en el qual, juntament amb la seva germana Joana, demana a la reina deixar de pagar censals i deutes a la gent de Barcelona i d'altres zones rebels tal i com li va ser atorgat al setge de la Força Vella. Evidentment, la reina li va confirmar aquest privilegi des de Sant Cugat del Vallès el 4 de març.⁵⁹

Pere de Rocabertí, a més d'incautar diners de l'església gironina també es va encarregar de cobrar tots els impostos d'aquesta ciutat des de principis de la guerra, cosa que deixava ofegada l'economia del municipi.⁶⁰ Quan els jurats gironins van arribar a un acord amb el rei per aconseguir diners, Rocabertí, per tenir més efectiu es va decidir a encunyar una moneda defectuosa i de poc valor anomenada *rocbertins* o *menuts de billó*. Pere de Rocabertí, doncs, estava enemistat amb tots els estaments gironins i si no hagués estat per la seva perícia militar, ja hauria estat rellevat de la capitania del nord. Ara bé, el rei, davant de la possibilitat de perdre Girona per la desafecció de tot el clan Margarit si no sacrificava Rocabertí, no va tenir més remei que fer-ho i a finals d'aquell mateix 1467 va traslladar-lo a l'Ebre, a la capitania de Miravet on devia actuar amb el seu germà o en nom de fra Bernat Hug, i el va substituir pel seu bastard Alfons d'Aragó, mestre de Montesa.⁶¹ No sabem si va participar a la batalla de Vilademà el 21 de novembre de 1467, on les tropes reialistes van patir una escandalosa derrota davant les forces angevines i on el seu germà fou fet presoner. Era el principi del declivi reialista al nord, que es va consumir el juny de 1469 amb la caiguda (per bé que orquestrada pels Margarit, amb un canvi de bàndol, però segurament fidels al rei, tal com ho explica Sobrequès, *Margarit*) de la ciutat de Girona a mans dels angevins. Però ni aquests fets feren que es desentengués del compromís amb el seu rei, a qui va restar lleial i fou un dels pocs nobles gironins que no va canviar de bàndol en cap moment de la guerra. Curiosament en la capitulació de Girona

⁵⁶ ACA, Cancelleria, 3358:166v.

⁵⁷ Aquest episodi està perfectament explicat a *Coll*, II, pàg. 155-169.

⁵⁸ ACA, Cancelleria, 3504:98.

⁵⁹ ACA, Cancelleria, 3355:115. En un document del 20 de maig de 1471 el rei confirma que Rocabertí no ha de pagar uns censals que deu a gent rebel, (ACA, Cancelleria, 3468:5).

⁶⁰ Ja el 14 de març de 1463 el rei demanava a Rocabertí que entre tots els drets que tenia havia de complir el dret de segell (ACA, Cancelleria, 3411:76v).

⁶¹ El rei sempre va estar del costat de Rocabertí perquè des de Tarragona el 17 de desembre de 1467 demanava a tots els seus que el deixessin fer com a capità de Girona, especialment les tasques de cobrament juntament amb el receptor d'aquella ciutat Gabriel Campmany, ja que era important recollir diners per fortificar la Torre Gironella, (ACA, Cancelleria, 3442:142v).

s'anota el seu nom per tal que en un mes es rendís a les noves autoritats; evidentment defugí de fer-ho.

La caiguda de Girona devia representar un cop dur per les aspiracions reialistes i per acabar la guerra definitivament. Joan II va tenir clar que si volia recuperar el nord li calien les habilitats de Pere de Rocabertí i així el tornà a nomenar capità del nord el mateix 1469, concretament el rei firmava una disposició el 9 d'octubre a Tàrraga.⁶² Malauradament, un dels primers actes que va veure com a nou capità de la vegueria de Girona i la sotsvegueria de Besalú fou la rendició d'aquesta última vila per part del seu capità Xetmar.

El 1470 va assistir a les corts de Montsó, on juntament amb els seus germans Dalmau i Bernat Hug varen presentar la seva candidatura a rebre l'herència del marquès d'Oristany, ja que el seu pare i ells eren els legítims successors del jutge Hug d'Arborea, concretament ells n'eren besnéts. El rei va acceptar les aspiracions de la casa dels Rocabertí de Cabrenys i ho va comunicar al seu lloctinent de Sardenya.⁶³ S'iniciava aquí un plet que no va ser favorable als seus interessos, sobretot perquè l'herència d'aquests era massa sucosa perquè el rei no hi intervingués. Durant el període 1470-1472 fou diputat de la Generalitat reialista.

A l'estiu de 1472 actuà juntament amb el seu germà, fra Bernat Hug, en la conquesta i pacificació de tota la zona de l'Alt Empordà per a la causa reialista i agilitzar així el desenllaç de la guerra i ocupar els estratègics passos de la serra de l'Albera. El rei, durant la primavera d'aquell any havia recompensat tota la tasca militar del capità amb generositat, val a dir que en moltes ocasions Pere de Rocabertí es va veure privat de les rendes de la baronia de Sant Mori per tal com estava ocupada per rebels, va tenir dificultats per a cobrar diversos censals que li havien estat atorgats que havien de ser pagats des de Mallorca, i com que havia posat diners de la seva butxaca per tal de defensar la ciutat de Girona (malgrat que autors posteriors diuen que d'aquelles accions se'n va lucrar, i és possible que ho fes, però no entrarem en valoracions de com actuaven els nobles medievals en temps de guerra), el rei el volia rescabalar. Per totes aquestes causes, Joan II li va fer entrega de la vila i la baronia de Maella, a l'Aragó, amb tots els seus drets; també li va atorgar la capitania de la vila, baronia i castells de Torroella de Montgrí, cosa que no vol dir que la vila deixés de ser patrimoni reial, només és un càrrec militar que devia anar lligat a algunes rendes i finalment també li va fer entrega de la important suma de 10 mil florins d'Aragó.⁶⁴ Aquestes donacions també responien al fet que Pere de Rocabertí havia de renunciar a les possessions del vescomte Jofre que se li havien atribuït temps enrere, en virtut dels acords presos en la Capitulació de Peralada.

El final de la guerra, però, deixava un problema sense resoldre i que no era intern, ja que aquests van quedar més o menys tancats i resolts amb la Capitulació de Pedralbes. El problema tenia relleu internacional i es trobava al nord, al Rosselló, ocupat pels francesos. El rei Joan va tenir molt clar qui era el seu home per tenir cura de les operacions diplomàtiques i militars per poder-lo recuperar. I és que Pere de Rocabertí, a més d'haver cultivat un prestigi durant la guerra, tenia interessos familiars en terres rossellones per tal com estava casat amb Caterina d'Hortafà, filla del prohoms Pere d'Hortafà, originaris

⁶² ACA, Cancelleria, 3450:48. En aquest document Pere de Rocabertí torna a ser investit amb els poders més alts de la ciutat de Girona i la zona de l'Empordà i la Muntanya, amb la capacitat de rebre vassallatge en nom del rei, entre moltes altres atribucions lligades al càrrec. A continuació hi ha diversos documents sobre quines eren les seves missions (ACA, Cancelleria, 3450:49 i 3413:45v).

⁶³ ACA, Cancelleria, 3341:10, datat a Montsó el 27 de maig de 1470.

⁶⁴ ACA, Cancelleria, 3388:18, 3454:137 i 3454:169v. Tots aquests documents estan datats a Figueres el 20 de maig de 1472.

d'aquell territori. Així doncs, Pere de Rocabertí es convertí en el nou governador del Rosselló, que calia retornar a la sobirania del rei Joan.⁶⁵

Pere de Rocabertí va formar part de l'exèrcit, que comandat pel rei i els principals nobles del país, l'1 de febrer de 1473 va recuperar Perpinyà. Ara bé, en aquesta campanya va haver de presenciar la mort del seu primogènit, de nom també Pere, en una escaramussa prop de la capital nord-catalana el 20 de maig.⁶⁶ Gràcies a la superioritat militar Joan II va poder aconseguir recuperar el Rosselló en una campanya fulgurant i negociar un acord per determinar el futur del territori, es tracta del Tractat de Perpinyà del 17 de setembre. El negociador principal per part del rei aragonès d'aquest acord fou, com no podia ser d'altra manera, Pere de Rocabertí.

L'acord entre Joan II i Lluís XI establert després de la campanya de conquesta de la Catalunya Nord de 1473 fixava que la governació general del Rosselló era per a un vassall del primer, en la qual es va mantenir Rocabertí, mentre que el castell de Perpinyà quedava sota comandament del francès Jean de Lude. Però tots aquests acords no eren més que dilacions per tal que el rei francès es pogués annexar el Rosselló amb tropes de reforç. Aviat començaren les jugades, de l'*Aranya universal*, ja que el febrer de 1474 es va negar a pagar cent cinquanta soldades de cavallers rossellonesos quan s'havia compromès a fer-ho.⁶⁷ Seguidament els francesos ocuparen Elna i feren executar el governador Bernat d'Oms. Caterina d'Hortafà i el seu pare es van veure també embolicats en aquestes escaramusses quan el 1474 van ser capaços de resistir el setge que les tropes franceses van posar sobre Canet de Rosselló i que ells es van encarregar de defensar amb èxit. Tot estava destinat perquè durant el 1475 els francesos tornessin a capturar tot el Rosselló amb una campanya fulgurant i sense possibilitat de ser resposta pel rei d'Aragó. Per intentar recuperar el control del territori l'únic que es podia posar en marxa era una acció diplomàtica, així és com el rei Joan va enviar una ambaixada al rei de França encapçalada pel comte de Prades i per fra Bernat Hug de Rocabertí,⁶⁸ que foren empresonats i víctimes d'altres injúries i abusos en el transcurs d'aquesta. Aquest territoris no van tornar a la Corona d'Aragó fins el 1493.

Amb l'ocupació francesa del Rosselló, Pere de Rocabertí va poder reposar de les accions militars, i és que des del principi de la Guerra Civil no havia parat de lluitar per al seu rei, com diu Sobrequès, *Barons, es retirà llavors a la vida privada després de 15 anys d'activitat incansable*. Ara bé, tant de temps en el camp de batalla suposava que tenia molta feina en l'esfera privada, com així ho demostra la documentació. Va acceptar el casament de la seva filla Isabel o Elisabet amb l'hereu del vescomte Jofre, el seu enemic durant la guerra, de nom Felip Dalmau. Aquest matrimoni mostra com les dues branques de la família, malgrat que enfrontades durant el conflicte, van ser capaces de tancar files i ajudar-se en uns moments que la branca vescomtal tenia greus problemes econòmics i no hi havia cap possibilitat de resoldre'ls fora del llinatge.

També s'encarregà de ser el tutor i protector d'Onofre de Rocabertí, fill del baró de Verges, Martí Joan, a qui segurament va reconciliar, també, amb el seu oncle i amb la

⁶⁵ ACA, Cancelleria, 3457:106. Monestir de Pedralbes, 8 d'octubre de 1472. El rei fa un repàs dels actes que van fer els francesos quan van entrar al Principat amb Renat d'Anjou i com Pere de Rocabertí els va combatre sempre. Per tant, el nomena governador del Rosselló.

⁶⁶ Dietaris de la Generalitat de Catalunya, I:212.

⁶⁷ Cortes, XXIV:161. Referència anotada a Sobrequès, *Guerra civil*.

⁶⁸ Alguns autors han confós a vegades el Rocabertí d'aquesta ambaixada i l'han volgut identificar amb Pere de Rocabertí, cosa que no és d'estranyar ja que aquest fou governador del Rosselló, per bé que ambdós germans actuaren en les campanyes militars de 1473 i 1475.

família vescomtal. Tot i que aquest aspecte no està massa clar, en tant que Onofre, va deixar la baronia de Verges als descendents de Pere de Rocabertí, malgrat que la Capitulació de Peralada establí que era per als descendents de Martí Joan de Rocabertí. Un cop fet aquesta cessió, es va traslladar a Montsó al costat de fra Bernat Hug, juntament amb els seus germans i fou allí on es va establir la seva família i també on va dur a terme diverses accions de gestió i d'administració al costat del castellà d'Amposta.

Pere de Rocabertí fou cridat per anar a jurar fidelitat al nou rei Ferran quan aquest accedí al tron i també fou convocat i participà en les corts que va promoure Ferran.⁶⁹ En les corts de Tarassona convocades el 1483 i que van es van iniciar el gener de l'any següent es va cridar a Bernat Hug de Rocabertí, baró de Sant Mori, el fill i hereu de Pere.⁷⁰ L'última dada documental que tenim de Pere de Rocabertí és un contracte del 22 de març de 1484 on s'exposa com Andreu Alfonsello, ardiaca de Besalú a la Seu, ha comprat a Pere de Rocabertí una part del delme de Santa Eulàlia i l'amortitza amb un cens de 5 sous.⁷¹ Amb tot, si fem cas a les convocatòries de corts anteriors ja devia ser mort. Sobrequés la situa el 1490 a *Barons*, mentre que a *Guerra civil* considera que devia morir poc després de 1479. Aquest canvi de més de deu anys es deu al fet que es documenta un Pere de Rocabertí durant la dècada de 1480, que era fill del vescomte Jofre i baró de Sant Llorenç de la Muga, que el 1480 en la convocatòria de corts era qualificat com a *menor de dies*, amb qui, evidentment, no cal confondre.

Com ja hem dit, Pere de Rocabertí es va casar amb la rossellonesa Caterina d'Hortafà amb qui va tenir sis fills. El primogènit Pere va morir en la campanya de Perpinyà de 1473, Isabel es va casar amb el seu cosí, Felip Dalmau, que seria vescomte de Rocabertí, per bé que ella va morir bastant abans que el seu marit i aquest es va tornar a casar amb Constança de Bellera. Ara bé, fou Isabel qui va ser mare del primogènit i futur vescomte de Rocabertí, Martí Onofre o Onofre, un nom clau per segellar la pau entre les branques de la família, ja que és un nom que també portava l'hereu de Martí Joan de Rocabertí, senyor de Verges i amb qui cal anar amb compte i no confondre. També va ser la mare de dos altres infants, Rafaela i Jofre, de la primera és d'existència dubtosa, mentre que del segon sabem que va morir quan era molt petit.

Sabem que també va tenir tres noies més: Joana, que es casà amb Ramon Dalmau de Xetmar, senyor de Cervià i Medinyà; Francesca, casada amb Eduard de Gleon, i Rafaela, que va prendre els hàbits de monja. El seu successor a la baronia de Sant Mori i la resta de possessions, però, fou Bernat Hug de Rocabertí (que no cal confondre amb l'oncle hospitaler, però amb la coincidència del nom fa pensar que n'era el padrí) que es va casar amb Cecília d'Hostalric i van tenir una única filla, Caterina, que al seu torn va casar-se amb Jaume de Cardona,⁷² fill bastard de Joan IV de Cardona i a partir d'aquí la família va adoptar els cognoms de Cardona-Rocabertí. Curiosament, aquest Bernat Hug apareix també com a

⁶⁹ ACA, Cancelleria, 3599:2 i 3599:29. El 8 d'octubre de 1481 signa en una sessió de corts, (ACA, Cancelleria, 3600:1).

⁷⁰ *Zurita* XX:lvi i ACA, Cancelleria, 3599:125.

⁷¹ ADG, Pergamins de Sant Feliu de Girona. Notari Antoni Arnau.

⁷² Jaume de Cardona també apareix en una col·lecció de 12 lletres de batalla i cartells de deseiximent datats entre el 25 de juny de 1522 i el 16 de maig de 1523, recollits al manuscrit miscel·lani BNM, 18444:253-269. Aquests textos s'adrecen a Antic Ça-Riera, senyor de Vulpellac i que residia a Osor, que estava completament enfrontat amb el vescomte Onofre de Rocabertí, cosí polític de Jaume de Cardona i aliat seu, juntament amb molts altres nobles gironins. Aquest enfrontament també està documentat en diverses ocasions a través de Chía, Bando, III:411, 425, 432, 436, 454 i 503, en un lapse de temps que va de 1521 a 1554, que s'acaba quan van trobar mort de manera violenta a Jaume de Cardona, per bé que no s'especifica si aquest enfrontament en fou el motiu.

baró de Verges i la Tallada, cosa que embolica encara més saber què va passar amb aquesta baronia que tants maldecaps va portar a tot el llinatge ja d'abans de la Guerra Civil i que tant va complicar la reconciliació de totes les branques. Pel que sembla, després de la mort de Martí Joan, el seu fill Onofre, juntament amb els seus germans, es va traslladar a Montsó on va ser acollit i va actuar per a fra Bernat Hug de Rocabertí i a través d'algun pacte que no es coneix, la baronia de Verges va passar a la branca de Sant Mori.⁷³

La biografia de Pere de Rocabertí, com hem pogut veure, és complexa i paral·lela a la del seu germà, ja que ambdós foren capitans dels exèrcits reialistes durant la Guerra Civil i les campanyes del Rosselló posteriors. Malgrat l'excurs que suposa analitzar la vida de Pere de Rocabertí, val la pena per així tenir un punt de partida amb molts fets que després es trobaran a la vida del seu germà i també perquè d'aquesta manera es té una visió més aprofundida i documentada d'aquest personatge, que també va jugar un paper important en el conflicte i des d'una primera línia, amb encerts i errades, però sempre amb una determinació fora del comú i amb una fidelitat envers el rei fora de qualsevol dubte, malgrat que no sempre va ser vist així.

*Mènula del Castell de Sant Mori amb les armes dels Cardona-Rocabertí,
descendants de Pere de Rocabertí*

⁷³ Vegeu el capítol 7 per a un aprofundiment d'aquest tema.

III. INFANTESA DE BERNAT HUG DE ROCABERTÍ

1. Maçanet de Cabrenys

No serà cap novetat si s'afirma que de la infantesa de Bernat Hug de Rocabertí¹ només es disposa d'unes mínimes dades que donen peu a formular més aviat conjectures que no pas afirmacions certes, com és el cas de molts altres personatges medievals. En primer lloc pel que fa a la data de naixement, no s'ha pogut establir cap data amb certesa, només aproximativa; en segon lloc, la posició que ocupa en l'ordre dels germans, i per acabar amb les informacions relatives als anys en els quals Bernat Hug era un infant, així com l'educació que va rebre i si fou enviat a algun lloc per tal de completar-la.

Una primera possible dada ens apareix el 5 de desembre de 1418, Bernat Tavera, nunci de la Procuració Reial de Perpinyà, va a anar a Maçanet de Cabrenys i va demanar pel baró Guerau de Rocabertí, que no hi era i li van notificar que era a Barcelona. No sabem amb quines intencions aquest procurador va anar a Maçanet, però tot fa pensar que era alguna cosa relacionada amb deutes monetaris, com ja s'ha apuntat. Tot seguit, va demanar per Guillem Hug i aquest sí que hi era, però no el va voler rebre, cosa que ens indica que no era un personatge ben rebut. Mentre s'esperava estava en una sala on hi havia uns nens i una dona mora que els cuidava.² La incertesa de la dada, no treu que sigui interessant pensar que aquests nens fossin Bernat Hug i els seus germans i que aquests van passar la seva infantesa al castell de Maçanet de Cabrenys, almenys els primers anys. Certament, no és arriscat afirmar-ho, ja que tot apunta cap aquest raonament.

Més incertesa i més complicació tenim quan volem establir una data de naixement per al poeta. Sabem que morí el 1485 a Montsó gràcies a diferents dades documentals; sabem també que el comencem a trobar perfectament documentat el 1436 quan comença una disputa per obtenir la comanda d'Alfambra, per tant podem pensar que tenia entre 16 i 20 anys, era jove, certament, però no seria el primer jove a actuar per imposar o defensar els seus drets. Per tant, la data de naixement estaria en el lapse 1416-1420, situar-la abans també és possible, per bé que llavors tindriem un personatge d'una longevitat destacable (més de 75 anys, però és que també voldria dir que va fer la guerra quan tenia entre 50 i 60 anys!). Finalment dir que la carrera eclesiàstica que se li reservà potser demostra que fou el fill segon de Guillem Hug i Francesca. En el disseny tradicional de les famílies nobiliàries el fill primogènit es queda el patrimoni familiar, mentre que el segon era destinat a la carrera eclesiàstica i, si era el cas, el tercer s'havia de buscar un futur, sigui com a soldat de fortuna o a través d'un bon matrimoni si la família disposava de diners. Curiosament aquest esquema és vàlid per a la família dels Rocabertí de Cabrenys en l'època que tractem: Dalmau fou l'hereu; Bernat Hug seguí la carrera eclesiàstica però fou una carrera més

¹ Diversos membres del llinatge Rocabertí han dut el nom de Bernat Hug, per tant cal tenir en compte no confondre'ls. Un cas destacat és el Bernat Hug autor d'una lletra de batalla en llatí contra el bisbe de Girona Arnau de Montrodon el 1336, que era fill del vescomte Jofre IV i Cecília d'Urgell i germà del escomte Dalmau IV, tal i com exposa *Perarnau*. Un nebot del poeta, com s'ha vist en el capítol dedicat a Pere de Rocabertí, també portà el nom de Bernat Hug i fou l'hereu de la baronia de Sant Mori en el pas del segle XV al XVI.

² *Roura* i *cf.* nota 17 del capítol II.

propera a la d'un militar i un polític, que no pas la d'un home dedicat a la contemplació espiritual, i Pere aconseguí, gràcies als embats de la fortuna, la baronia de Sant Mori. Ens queda la germana, Joana, que no sabem quina posició de naixença ocupa entre els germans, el que sí que sabem es que donà una bona dosi de riquesa al seu germà Pere un cop va quedar vídua i li va traspasar Sant Mori.

2. Entrada a l'Orde de l'Hospital

De nou ens trobem que la informació concreta de l'entrada de Bernat Hug de Rocabertí a l'Orde de l'Hospital és nul·la, malgrat que es van revisar les dades que hi ha a l'Arxiu Diocesà de Girona referents a tonsures, la cerca no va donar cap resultat, potser no va entrar a la carrera eclesiàstica en aquest bisbat i ho va fer al costat dels seus protectors. Així doncs, l'únic que es pot fer és resseguir quins eren els passos que havia de realitzar qualsevol persona que volgués formar part de l'Orde de l'Hospital. Aquesta orde permetia als fadrísters de la mitjana i la baixa noblesa entrar a la carrera eclesiàstica d'una manera ràpida i relativament barata, i no restar simplement amb la tonsura, ja que no hi havia noviciat, és a dir, s'accedia directament a membre de ple dret després de jurar els tres vots: d'obediència, castedat i pobresa. Amb tot, per formar part de l'orde calia complir un seguit de requisits: no s'hi podia accedir abans dels 14 anys; calia ser cavaller en el moment d'entrar o rebre l'autorització perquè algun membre de l'orde fes el nomenament ritual, i en el moment d'entrar a l'orde s'havia de fer amb un cavall i les armes corresponents, si no en tenia, calia pagar al Tresor de l'orde el *passagium*, un impost destinat a fer front al preu de les armes que es donaven al cavaller; finalment calia que el candidat fos fill de nobles i a més d'un matrimoni legítim.³ Fins el segle XVI aquests últims requisits es donaven per complerts, però a partir d'aquesta data es van dur a terme el que s'anomenen proves d'accés que no era res més que comprovar que aquesta informació era verídica i registrar-la.⁴

Per admetre nous membres des del Convent de Rodes s'enviaven als priors provincials, en el cas de la Corona d'Aragó al prior de Catalunya i al castellà d'Amposta, unes llicències d'admissió, però en la majoria de casos eren anònimes, és a dir, s'aprojava l'entrada d'un nombre determinat de membres però no del nom concret d'aquests nous membres. Se suposa que d'aquesta manera el nepotisme devia ser una pràctica habitual, fins que el 1433 es va obligar que en les llicències hi constés el nom del beneficiari i la data d'admissió. El nepotisme es confirma amb el fet que hi hagi cognoms que es repeteixen assíduament dins de l'orde i que pertanyen a tiets i nebots, cosins o bé altres familiars, com prova la relació de fra Joan de Vilagut i fra Bernat Hug de Rocabertí, que a més també permet explicar com Rocabertí devia trobar una manera ràpida i còmode d'entrar a formar part a l'orde.

Amb la llicència també arribava l'ordre que el nou membre havia d'anar obligatòriament a Rodes amb el cavall i les armes o amb el *passagium* pagat, per prestar serveis al Convent en la defensa de l'illa. Quan un cavaller hospitaler s'embarcava cap a

³ El fet que els hospitalers entressin ja grans a l'orde i que haguessin rebut una formació laica amb poc domini del llatí va donar lloc al fet que els reglaments d'orde s'haguessin de traduir a les llengües vulgars pròpies de cada territori, aspecte que ha estat estudiat per *Cierbide*.

⁴ Curiosament en el registre d'aquestes proves, *Javierre, Pruebas*, trobem un membre de la família vescomtal dels Rocabertí, Felip Albión Rocabertí Coscón Bellera, que va ser nomenat cavaller hospitaler a Perpinyà el 1537. Era fill de Juan d'Albión i Maria de Rocabertí, i aquesta al seu torn era la filla del vescomte Martí Onofre de Rocabertí mort el 1567 i vescomte des de 1512. Ara bé, pel cognom Bellera del candidat i si se segueix l'arbre genealògic dels Rocabertí que aporta la GEC, Maria de Rocabertí no era filla de Martí Onofre, sinó germanastra seva i per tant i era filla de Felip Dalmau II.

Orient començava el seu *cursus honorem*, el seu currículum dins de l'orde per tal de rebre privilegis en un futur, ara bé, aquest *cursus* estava molt supeditat a les influències i els contactes que el membre pogués tenir en l'orde i també a la cort. En teoria, amb uns tres anys de servei ja es podia optar a una de les comandes vacants⁵ que el mestre comptava per repartir entre els frares conventuals, però com es veurà això era molt en teoria, a la pràctica comptava molt més la influència.⁶

Bernat Hug no devia tenir problemes per entrar, nomenar-lo cavaller devia ser un tràmit que potser va acomplir algun dels seus importants familiars de la branca vescomtal, o el mateix castellà d'Amposta, Joan de Vilagut. També devia rebre de la família el cavall i les armes o els diners en el seu defecte. No sabem si va anar a Rodes, res ens porta a afirmar una cosa o una altra. Val a dir, però, que molta necessitat de fer un *cursus honorem* no tenia ja que provenia d'una família noble, bastant més ben posicionada que molts dels seus companys d'orde i a més tenia familiars a dins i en posicions privilegiades que sempre li podien donar un cop de mà: fra Ramon Roger d'Erill, cosí germà seu, que fou un membre de l'Hospital que assolí certa importància dins de l'orde, ja que fou el draper i el lloctinent del mestre Antoni de Fluvià, i que també fou un home de confiança dels reis Martí l'Humà i Alfons el Magnànim, però que morí el 1432 a Rodes, per tant, potser molt de favor no va fer a fra Bernat Hug, ja que és possible que en aquesta data encara no hagués entrat a l'orde.⁷ Un altre familiar sí que va tenir molta més importància en els primers anys que el poeta va ser membre de l'orde, aquest era fra Joan de Vilagut, cunyat i amb tota seguretat el gran protector que va tenir dins de l'orde.

3. Els Vilagut

El llinatge nobiliari, primer de donzells i més tard de cavallers, dels Vilagut estava establert al comtat d'Empúries; segurament eren originaris del poble de Vilagut, a l'Alt Empordà, molt a prop de Castelló d'Empúries, d'on prengueren el nom. El 18 de març de 1301 Guillem de Vilagut esdevenia feudatari del Castell d'Empordà, al costat de la Bisbal, bastit pel comte Ponç Hug V per fer front al poder del Casal de Barcelona a la zona. Aquesta propietat fou venuda el 1413 a Bernat de Sant Feliu, senyor d'Ullastret i l'hereva d'aquest, Francesca, es va casar amb Bernat Margarit el Vell, que en foren els nous propietaris.

A finals del segle XIV, el donzell Bernat de Vilagut, possiblement fill d'un Guillem de Vilagut,⁸ es va casar amb Gueraula de Creixell i a través d'aquest matrimoni va ampliar les possessions familiars amb la senyoria de Sant Mori, que comprenia, a més, el poble de Vilaür, als quals cal afegir propietats i interessos que ja tenien a Castelló d'Empúries, d'on eren originaris, alguns dels quals relacionats amb el negoci de la sal.⁹ D'aquest matrimoni, en van sorgir quatre germans: Bernat, Guillem, Pere i Joan; Bernat de Vilagut, consta com a mort el 1385. La primera dada documental que suposadament es disposa dels germans Vilagut és unes comunicacions de la reina Violant de Bar, escrita per Bernat Metge, de 1393, que es dirigeix al comte Joan d'Empúries per tal de protegir els béns de Constança de

⁵ El mestre disposava cada any de la primera comanda vacant per atorgar-la a qui volgués.

⁶ *Bonneaud*, pàg 125 i 156.

⁷ *Bonneaud*, pàg. 360.

⁸ *Gironella* (pàg. 51-53, 55 i 297) documenta un Guillem de Vilagut, donzell, a Castelló d'Empúries entre els anys 1339-1340, que es dedica al comerç de la sal. Possiblement és el mateix Guillem que va rebre en feu Castell d'Empordà.

⁹ ACA, Cancelleria, 945:80. Apareix Gueraua de Creixell, esposa del donzell Bernat de Vilagut, ja mort, senyor de Sant Mori. Document datat a Vilanova de la Muga el 13 de juliol de 1385.

Vilagut i dels pupils de Sant Mori de les iniquitats a què els sotmetia el comte d'Empúries, enemistat amb la corona.¹⁰ El problema d'aquesta missiva rau en el fet que no sabem qui és aquesta Constança, podria ser una altra esposa del donzell Bernat, per tant en el document apareix amb el nom del marit, també pot ser que sigui una germana seva, que tenia cura dels nens, o fins i tot l'àvia, l'esposa d'un Guillem de Vilagut mort el 1354. Per altra banda, també s'ha de tenir en compte que en la bibliografia, concretament a Morales, *Prelados*, pàg. 31, apareix Joan de Vilagut amb un segon cognom que és Sant Feliu, fill del donzell Bernat de Vilagut i Blanca de Sant Feliu.¹¹ Aquest cognom podria enllaçar-lo amb el Bernat de Sant Feliu que va comprar els drets sobre Castell d'Empordà el 1413 als Vilagut, però tot ho enrevessa més i més davant d'aquestes confusions, si ens remetem a la documentació, apareix perfectament documentat Bernat de Vilagut, donzell, la seva esposa Gueraula i els quatre germans Vilagut, que apareixen en la documentació el 1410 però amb unes funcions ben específiques.

Aquests quatre germans varen tenir la típica vida nobiliària de l'època: tenir cura de l'heretat, guerrear i realitzar bandositats (on Pere hi destaca amb un abundant currículum de malvestats), un va entrar a la carrera eclesiàstica... Amb tota seguretat foren educats a la cort, ja que tots hi apareixen relacionats d'una manera o altra, primer en l'exercici diversos càrrecs al servei del rei Alfons i més tard quan reben favors de la monarquia, com es veurà més endavant amb deteniment. Ara bé, durant la dècada de 1420 sembla que tots estaven al servei de la reina vídua Violant de Bar, que ja havia intercedit a favor dels Vilagut anteriorment i en el que sembla un acte que no és gens casual. Així doncs, aquests pupils, per aquella època ja més crescutets, van tenir tasques a la cort de manera continuada al costat de la reina vídua i també en van rebre favors.¹² Sembla com si els Vilagut sempre haguessin rebut el suport de la reina Violant i que s'haguessin educat al seu voltant, cosa que els situa a la cort i amb l'entrada de la nova dinastia, s'aprofités la seva educació per a les noves finalitats que s'esdevenien.

Ara bé, hi ha un element que fa d'aquesta família important en el moment històric que s'estudia i que no és altre que el fet que posseïen vaixells, que serien un element clau en la política mediterrània del rei Alfons. Cal fer esment que provenien de Castelló d'Empúries i tenien negocis salins, cosa que evidencia per quin motiu tenien vaixells. Per la certa importància que té aquesta llinatge en el moment històric i pels paral·lelismes que podem trobar amb els Rocabertí de Cabrenys, a més del seu parentiu, és important resseguir biogràficament aquests personatges i d'aquesta manera tenim una mostra més que il·lustra

¹⁰ ACA, Cancelleria, 2039, 171v-172r i 2040:63v. Aquests documents estan transcrits a l'apèndix documental, amb els números 1 i 2 respectivament.

¹¹ L'article de *Marquès* i l'entrada del Castell d'Empordà a *Castells* també aporten la via dels Sant Feliu a aquest castell baixempordanès i al llinatge Vilagut. Fins i tot s'arriba a parlar de dos germans de pare anomenats Bernat, un de Vilagut i l'altre de Sant Feliu, que foren el venedor i comprador dels drets sobre Castell d'Empordà. El cert és que davant de les confusions i a falta d'un estudi més aprofundit d'aquest llinatge, almenys pel que fa a les darreres generacions del segle XIV, cal atènyer-se a les dades documentals verificables.

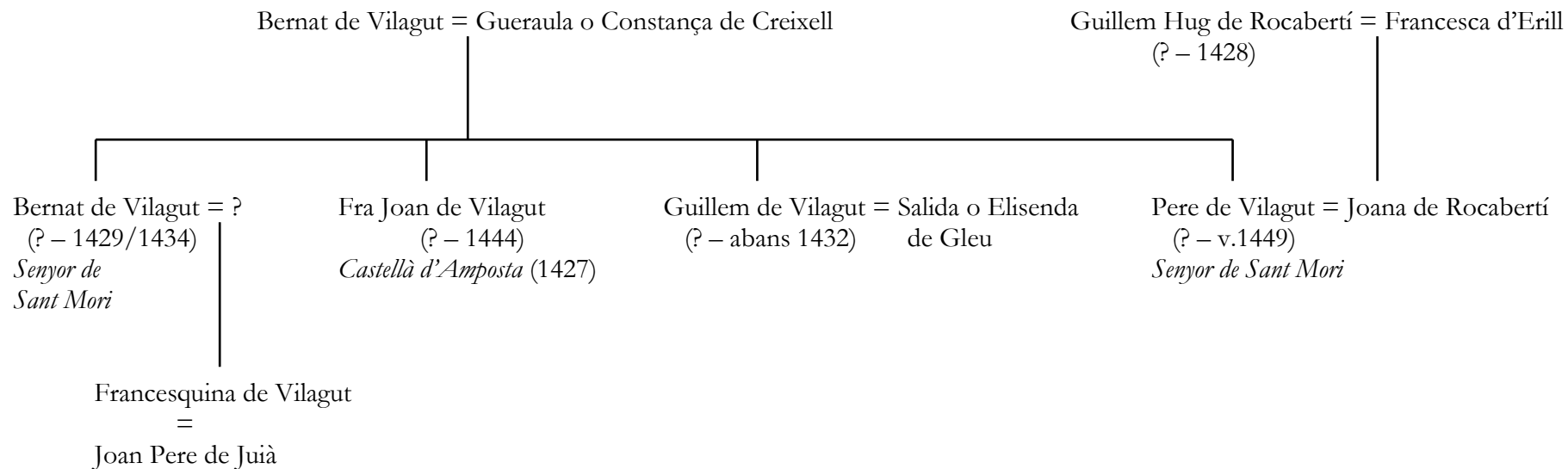
¹² La correspondència entre els germans Vilagut i la reina Violant de Bar és molt abundant: el 1417 comença amb una comunicació a Bernat (ACA, Cancelleria, 2052:30v). Continua amb una carta múltiple, datada a Barcelona el 19 de juliol de 1421, adreçada al rei Alfons, al vicecanceller Alfons de Broja, al secretari Francesc d'Arinyo, a Joan de Vilagut, comanador de Granyena, Bernat de Vilagut i Guillem de Vilagut, cavallers, on demana que hi hagi un sobreseïment de totes les causes que els afecten per dos anys, ja que s'havia acabat un altre període de dos anys atorgat des de Sant Cugat del Vallès (ACA, Cancelleria, 2052:118v-119). En altres ocasions la reina demana als Vilagut que estiguin a sobre el secretari vetllant pels seus interessos (ACA, Cancelleria, 2052:167v, 184, 192), això es deu al fet que en el moment que són datades aquestes cartes (1422-1423) els Vilagut estaven en la campanya militar del rei.

els comportaments típics de la noblesa a la tardor de l'Edat Mitjana, també amb contactes en el món de les lletres i, no cal dir, involucrats en els afers polítics del seu temps.

Vista de la població de Sant Mori amb el castell que sobresurt

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA VILAGUT

3.1 Bernat de Vilagut

A diferència del seu pare, Bernat fou cavaller i com a tal se'l documenta en diverses ocasions, cosa que ens transporta ràpidament al fet que possiblement fou enviat a la cort al costat del rei o de la reina Violant per rebre una bona educació nobiliària. Ara bé, la primera dada de la qual disposem és en la reunió que hi va haver a Peralada l'1 de setembre de 1410 on tots els nobles empordanesos s'aplegaren per tenir una única veu en el conflicte successori que es va obrir amb la mort de Martí l'Humà.⁸⁶ En aquesta reunió Bernat fou escollit com a l'encarregat de controlar els tres compromissaris que s'enviaven com a delegats de tots els altres. Aquest càrrec estava reservat a gent de consens i de cert prestigi, ja que s'encarregava del control dels altres i rendia comptes davant l'assemblea. També demostra que ja tenia una certa experiència en l'àmbit polític. Amb tot, aquests delegats i càrrecs no van funcionar pel fet que la successió dels fets històrics en el problema successori els va sobrepassar i va fer que aquest parlament perdés tota la seva capacitat operativa.

El paper mariner de Bernat de Vilagut comença amb una primera informació recollida al Dietari de la Generalitat de Catalunya, quan el 17 d'agost de 1412 arribava de Sardenya la nau d'en Pujalt en la qual viatjava mossèn Bernat de Vilagut, juntament amb altres personalitats.⁸⁷ Veiem doncs, com se l'anomena mossèn, dignitat reservada als cavallers, cosa que el diferencia d'aquell Bernat de Vilagut donzell.

Com ja s'ha apuntat anteriorment, amb la pujada al tron d'Alfons el Magnànim el 1418, tingué un nou paper protagonista, formava part dels membres de la casa del rei, juntament amb els seus germans, Guillem, que era l'escuder de coltells, i Pere, que era falconer major.⁸⁸ Bernat podia servir molt bé en la nova política del rei, tenia vaixells, importantíssims per l'ambició mediterrània i així es demostrà quan el 1419 eren cridats a host pel nou rei i el 1420 sortí amb un estol de naus des del port dels Alfacs cap a Sardenya, Còrsega i després Nàpols. En aquesta expedició hi havia, a més de la majoria de la noblesa de la Corona, tots els germans Vilagut: Bernat, Guillem, Joan i Pere, així com els germans Guerau i Guillem Hug de Rocabertí.⁸⁹ Sobretot va destacar en l'important el paper de transport de mercaderies i altres tasques d'intendència que feia Bernat amb anades i vingudes entre Catalunya i les forces del rei destacades a Itàlia, durant tots els anys que durà el conflicte, a diferència dels seus germans, que sembla que van estar-se més al costat del rei (excepte Pere, més interessat en el patrimoni familiar).

Bernat hauria mort entre 1429 i 1434 i va tenir una filla, Francesquina, que es casà amb Joan Pere de Julià.⁹⁰ De tota manera, aquests no heretaren la propietat de Sant Mori, que passà successivament als germans llecs, Guillem i Pere de Vilagut.

3.2 Guillem de Vilagut

Guillem de Vilagut, és el germà de qui menys dades es pot disposar. A més de saber que fou escuder de coltells a la casa del Magnànim quan aquest va pujar al tron i que va participar en la campanya de 1420, com ja s'ha apuntat, no tenim gaire més dades i encara dues d'aquests són contradictòries. De la documentació podem dir que morí entre 1429 i

⁸⁶ Sobrequés, *El compromís de casp i la noblesa catalana*. Barcelona, Curial, 1982.

⁸⁷ Dietaris de la Generalitat de Catalunya, I:5.

⁸⁸ ACA, Varia, 29:4v i 8. ACA, Cancelleria, 2452:178v, document copiat amb el número 3 en l'apèndix documental.

⁸⁹ ACA, Cancelleria, 2452:188v, 2675:117r, 2674:18, 2678:10 (aquest document està copiat amb el número 4 en l'apèndix documental), 2676:91v, 140v i 2678:62, 68.

⁹⁰ ACA, Cancelleria, 3243:47v.

1432, ja que consta com a mort en aquesta data.⁹¹ Ara bé, en un document posterior, datat el 24 d'octubre de 1448, Dalmau de Rocabertí reconeixia que tenia amb Guillem de Vilagut, cavaller i senyor de Sant Mori i Vilaür, un deute de 200 lliures en un censal mort de 1446 i que havia servit per aixecar l'embargament que el baró de Cabrenys, i cunyat seu, tenia sobre el lloc de Palaldà.⁹² És estrany, doncs, aquesta disparitat de dates de la mort d'aquest personatge i que totes dues estiguin anotades documentalment. Potser en aquest segon cas hi ha una confusió i es volia apuntar Pere de Vilagut? O potser el deute era una herència que Guillem havia deixat al seu germà Pere?

Es casà amb Salida o Elisenda de Gleu, que fou donzella de la reina Margarida de Prades. D'ella només sabem que devia morir abans que el seu marit, ja que així consta el 1431. Aquest any Galceran de Requesens, hereu de Salida, reclamava el pagament d'uns censals que se li devien a Salida i que ja havia reclamat ella juntament amb el seu marit.⁹³ Aquestes són totes les informacions que s'han pogut establir d'aquest germà i la seva esposa.

3.3 Pere de Vilagut

Pere de Vilagut fou qui heretà la senyoria de Sant Mori del seu germà Guillem, o potser directament de Bernat si Guillem morí en la primera de les dates que es proposen. El 1416 fou nomenat cavaller per part del rei Alfons i va participar a les corts que aquest mateix rei havia convocat a Barcelona.⁹⁴ Malgrat que es gairebé segur que també participés en les campanyes italianes al principi i que era majordom de la reina Violant de Bar, com ja venia essent la tradició familiar,⁹⁵ el camp de batalla on es va sentir més còmode fou l'Empordà, ja que el trobem moltes vegades implicat en les bandositats i guerres particulars pròpies de la noblesa com a dret reconegut en les lleis del Principat. Així el 1428 el rei havia de cridar a l'ordre tant Pere de Vilagut, com el donzell menor d'edat de la Bisbal, Bernat de Llebià, per les bandositats que tenien i les malvestats que provocaven a la zona.⁹⁶ Poc temps després, el 1429 ja apareix Pere de Vilagut amb el títol de senyor del castell de Sant Mori, cosa que implica que Bernat i Guillem ja devien ser morts en aquesta data.⁹⁷

El conflicte que s'inicià un any després és molt més interessant, el rei ha d'enviar una carta al castellà d'Amposta, fra Joan de Vilagut, per tal que intercedeixi en el conflicte que hi ha entre el seu germà Pere i Bernat Senesterra. Aquesta bandositat era major, ja que va comportar unes conseqüències d'una magnitud prou important, tant pel que fa en el temps, com pel que fa a les conseqüències.⁹⁸ Els Senesterra eren senyors de Monells, Ullastret i Sant Iscle de Ter al Baix Empordà actual, juntament amb el castell de Calabuig i Palau-sator, terres molt properes als dominis dels Vilagut, ja que la senyoria de Sant Mori comprenia terres del que avui és el sud de l'Alt Empordà; com es pot veure les dues heretats eren limítrofes i els conflictes d'interessos i propietats eren el motiu més habitual d'enfrontament entre veïns. Aquestes possessions també estaven lligades a les de Castell d'Empordà, que fins el 1413 havien estat dels Vilagut i a partir d'aquella data les havien

⁹¹ ACA, Cancelleria, 2745:99-103.

⁹² Roura i Sabà, Pere: <http://www.massanetdecabrenys.com/senyors.html>.

⁹³ ACA, Cancelleria, 2745:99.

⁹⁴ Morales, *Caballeros*, pàg. 194.

⁹⁵ ACA, Cancelleria, 2452:188v. Pere de Vilagut és patró de galera el 8 de novembre de 1419 i repara la seva nau amb diners pagats per la monarquia; i ACA, Cancelleria, 2052:163, apareix com a majordom de la reina el 10 de setembre de 1422.

⁹⁶ ACA, Cancelleria, 2545:128.

⁹⁷ ACA, Cancelleria, 2644:123.

⁹⁸ ACA, Cancelleria, 2758:104v.

venut als Sant Feliu, es desconeix com van anar a parar als Senesterra i després d'aquests als Margarit.

Les coses no es quedaven només aquí, Bernat Senesterra havia estat durant un temps procurador del comtat d'Empúries quan aquest es trobava en possessió de la ciutat de Barcelona; amb tot, el 1435 ja no exercia aquest càrrec. Pere de Vilagut es passejava per Castelló com si fos l'amo de la vila i mostrava tot el seu poder i vanitat quan el mateix 1435 enderrocava el molí d'en Sopa i servia així un nou conflicte nobiliari. El procurador del comtat l'havia fet empresonar perquè pagués els danys i no complís el que ell mateix havia escrit en «*una letra de gran terror continent en si moltes coses, les quals sabien a manaces*».⁹⁹ No sabem exactament com va acabar aquest conflicte, però demostra que Pere de Vilagut no era una persona de fàcil conformar, ni molt menys de controlar.

Paral·lelament a aquest conflicte, el 1432, Pere de Vilagut va detenir i segrestar un escrivà de Girona que va haver de pagar un rescat per tal de poder-se alliberar. Com es pot veure, Vilagut no respectava cap tipus d'autoritat, només feia prevaldre la seva llei per tal de mostrar el seu poder, cosa que el converteix un exemple arquetípic del noble que mantenia guerres privades i conflictes en diversos fronts.¹⁰⁰

No tornem a documentar Pere fins el 1444 i de nou envoltat de problemes i batalles campals: el rei, des d'Itàlia, havia d'enviar ordres per tal que els familiars del castellà d'Amposta, fra Joan de Vilagut, es comportessin i a canvi els concediria una amnistia als delictes d'inobediència a l'autoritat de la reina, que era la lloctinent del seu espòs, i dels seus oficials. Entre aquests familiars hi havia, com no podia ser d'altra manera, el germà del castellà, Pere, i se l'anomena d'aquesta manera (*vostre frare*), cosa que demostra quin era el parentiu que tenien (i que de retruc també demostra que era germà de Bernat i Guillem, que apareixen com a germans de Joan en un altre document tal i com es veurà en unes línies més endavant) i també el biografiat, fra Bernat Hug de Rocabertí. Juntament amb ells hi ha altres membres de l'orde i nobles d'Aragó; sembla doncs, que tots residien a Saragossa, a la residència del castellà d'Amposta, en dates que aquest estava fora del país i mentrestant en feien de les seves sota la protecció que els oferia el càrrec de fra Vilagut.¹⁰¹ Potser Pere s'havia refugiat a Saragossa per evitar l'acció d'altres nobles empordanesos o de la justícia del Principat? És una hipòtesi ben versemblant a tenir en compte.

El 1446 tornem a trobar Pere de Vilagut que exercia la tutoria de Bernat Mateu de Juià, fill i hereu de Joan Mateu de Juià, no era una tutoria plàcida ja que despertava problemes i molts esquitxaven el mateix tutor.¹⁰² No sabem qui són aquests Juià, però recordem que Bernat de Vilagut va casar la seva filla Francesquina amb un home anomenat Joan Pere de Juià, sembla del tot possible que hi hagués una relació de parentiu, per bé que no està clara i caldria aprofundir-ho més. Entre aquest 1446 i 1449 la documentació sobre administració de béns de Pere és abundant, sempre al voltant de Castelló d'Empúries, comprant i venent propietats. Entre aquesta activitat, cal destacar un censal que rebia del cavaller Bernat Senesterra, dada a tenir en compte i més quan ja havíem documentat bandositats entre aquests dos nobles.¹⁰³ No trigarien massa a tornar-se a enfrontar i les conseqüències serien molt més greus i tràgiques, en una topada directa entre tots dos va morir Bernat Senesterra el maig de 1449 en un camí ral, que no s'especifica. Per la seva

⁹⁹ Riera Fortiana, Enriquet: «Etapla barcelonesa del condado de Ampurias». *Annals de IEE*, 1976, pàg. 261-285.

¹⁰⁰ Julián de Chía, *Bandos y bandoleros en la Gerona medieval*. Imprenta y librería de Paciano Torres, Girona, 1888.

¹⁰¹ ACA, Cancelleria, 2615:9v. La residència del castellà d'Amposta era el convent de San Juan de los Panetes, a la capital aragonesa. En aquest lloc també hi residien molts dels hospitalers que tenien comandes a Aragó.

¹⁰² AHG, Ca.614:1v i 16. Notari Antoni Fresquet.

¹⁰³ AHG, Ca.614:101. Notari Antoni Fresquet.

banda, no sembla que Pere quedés gaire ben parat d'aquest enfrontament perquè apareix ja com a mort el juny del mateix any.¹⁰⁴

Pere de Vilagut fou el darrer dels germans Vilagut a morir, una família que havia mostrat molt valor a Itàlia al costat del rei i que s'havien sabut situar en posicions de decisió importants durant els anys del regnat dels primers Trastàmara gràcies a les seves naus, i el pitjor de tot és que moria sense descendència. Les propietats d'aquest noble, entre les quals la senyoria de Sant Mori, van passar a la seva esposa, Joana de Rocabertí, germana de Bernat Hug, que ràpidament passà aquesta senyoria al seu altre germà, Pere de Rocabertí, que es convertí en el nou senyor de Sant Mori, de la manera com s'ha explicat quan s'ha biografat aquest darrer personatge. Amb ell s'extingia aquest llinatge altempordanès que havia donat figures prou interessants i sempre lleials a la monarquia.

3.4 Fra Joan de Vilagut

Amb tot, dels germans Vilagut, el que realment interessa és Joan, que era membre de l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. D'aquest personatge no es va dur a terme una cerca documental sistemàtica, però sí que en el decurs de la investigació es va poder recollir un bon gruix de documents que en cap cas no es pot igualar amb la documentació trobada per *Bonneaud* que en el seu llibre fa una bona síntesi biogràfica a partir d'una recerca sistemàtica de documents. El que es pot dir és que els dos treballs van sorgir en paral·lel i van partir de les nombroses dades que en el seu dia aportava *Marinescu*.

La primera notícia que de la qual es compta de fra Joan de Vilagut és el 1408 quan el rei Martí l'Humà demana al papa Benet XIII que doti a Vilagut d'una bona comanda, sobretot alguna del prior de Catalunya, Pere Despomer, que acabava de morir. Aquestes demandes van ser escoltades un any més tard quan se li van atorgar les comandes de Granyena de Segarra i Celma, al Priorat de Catalunya, lliures per mort del seu posseïdor, Garcia de Mahissens, draper de Rodes.¹⁰⁵ Amb aquest càrrec va assistir a les assemblees provincials de l'orde de 1412, 1414 i 1415 i el 1418 va anar a Avinyó a l'assemblea general de l'orde convocada pel mestre Naillac. Tot i la filiació urgellista de la família, el 1415 era un dels militars que acompanyaven el nou rei d'Aragó, Ferran d'Antequera, en el setge de Balaguer contra el dissortat Jaume d'Urgell que s'havia revoltat contra el rei i la resolució del Compromís de Casp.

Les relacions amb la nova dinastia dels Trastàmara devien ser igual de bones que amb la dinastia anterior ja que per un costat fra Vilagut actuava per mantenir el poder del rei Ferran i per l'altre, uns anys més tard, participava en l'expedició de Sardenya i Còrsega del seu fill. Gràcies a aquesta fidelitat el 1422 el rei Alfons s'interessava perquè s'atorgués la comanda d'Ulldecona, a la Castellania d'Amposta, a Joan de Vilagut i en la documentació es fa avinent que aquesta promoció es feia per les bones tasques de fra Joan i dels seus familiars, així quan el Magnànim demana la confirmació al papa diu: «*axí per sguart del dit fray*

¹⁰⁴ Sobrequés i Vidal, Santiago: *La guerra civil catalana del segle XV*. Barcelona, Edicions 62, 1973. També a Sobrequés, *op. cit.* 1982. En aquestes dues obres es dona notícia del document on s'especifica la mort de Senesterra que és ACA, Cancelleria, 3252:159 i 163. AHG, Ca.669:21 Manual del notari Pere Cellers on s'explicita per primer cop que l'hereva del patrimoni de Pere de Vilagut és la seva dona Joana de Rocabertí, amb ella hi ha el seu germà Pere de Rocabertí que signa com a testimoni.

¹⁰⁵ *Bonneaud*, pàg. 387: ACA, Cancelleria, 2183:139 i ACA, 2185:57 i 72v. El 1403 i 1404 es documenta un Francisc de Vilagut membre també de l'Orde de l'Hospital per al qual el rei Martí demana la comanda de Cervera (situada al Priorat de Catalunya, on primer es troba Joan de Vilagut), vacant per la mort del comanador, *Ferrer*, pàg. 549. En el cas que formés part del mateix llinatge que Joan, hauria estat el seu protector a l'orde, en una mostra del que era habitual en aquesta institució, un familiar que ajudava a un altre de més jove a entrar-hi i progressar-hi.

*Johan com per los serveys notalbes que sos frares [Guillem i Bernat] contínuament nos fan no sens grans despeses e perills de les sues persones».*¹⁰⁶ Durant la campanya a Sardenya, el rei va demanar-li que s'ocupés de l'administració de la comanda hospitalera de San Leonardo de les Set Fonts, que estava completament derruïda i abandonada. El 1423 quan la Generalitat enviava una flota per socórrer i ajudar el rei, assetjat a Nàpols, confiava el comandament d'una galera a fra Vilagut.¹⁰⁷

El mateix 1423 el rei demanava a fra Joan de Vilagut que no marxés a Rodes i que continués al seu servei, no sabem què va fer al final, però és una mostra de la importància com a conseller reial que tenia.¹⁰⁸ En tot cas, la fidelitat mostrada a la monarquia i els serveis que li prestava tota la família devien ser claus quan es va esdevenir la vacant de la Castellania d'Amposta, el 1427, per tal que el rei pensés en fra Joan de Vilagut per a aquesta dignitat.¹⁰⁹ El que no es pensava el rei Alfons era que amb el nou càrrec fra Vilagut ja no li seria aquella persona fidel i de total confiança que havia estat fins llavors. Vilagut s'ocupà a partir d'aquest moment de l'administració de l'orde i va oblidar la política de la monarquia, sobretot de les campanyes italianes. Fins i tot, el 1436 a les corts, es mostrava obertament oposat a enviar una flota en ajuda del rei després del desastre de Ponça.¹¹⁰

Algunes dades documentals ens aporten informacions sobre la tasca de fra Joan de Vilagut com a gestor dins de l'Orde de l'Hospital. Així, per còpies posteriors de diversos documents i disposicions judicials sabem que era l'encarregat de delimitar la baronia de Flix, propietat de la ciutat de Barcelona, i la comanda hospitalera d'Ascó, ja que hi havia problemes de demarcació territorial. També coneixem com exercia una forta autoritat sobre els habitants de les comandes de l'Ebre, és així com fou sancionat per pràcticament obligar els moriscos d'Ascó a convertir-se al cristianisme; també se l'acusava de mantenir la mateixa renda sobre l'horta i el secà que havien de pagar, tant si eren musulmans com conversos, que era la cinquena part per a l'horta i la setena per al secà, quan els cristians pagaven menys del que estava estipulat per als musulmans. La sentència especificava que les rendes s'havien de reduir en el cas dels conversos i passar a la sisena i vuitena parts respectivament.¹¹¹

L'administració de l'orde també el va portar a viatjar al Capítol General a Rodes el 1433 i aquesta dedicació a l'orde va propiciar que el 1436 el mestre Antoni de Fluvià el nomenés receptor, jutge, comissari i procurador general del mestre a la llengua d'Espanya, en certa manera el nomenava el seu enviat especial a la Península.¹¹² Un any més tard, concretament el desembre de 1437 retornava a Rodes enviat pel nou mestre, Joan de Lastic, prior d'Alvèrnia, que havia estat elegit el novembre anterior i hi va restar un any, fins que

¹⁰⁶ ACA, Cancelleria, 2675:89v, 93v, 105v i 117; 2674:12v.

¹⁰⁷ *Bonneaud*, pàg. 388. ACA, Cancelleria, 2570:88v. *Dietari*, pàg. 121-123.

¹⁰⁸ ACA, Cancelleria, 2678:1v. És possible que fra Vilagut anés a Rodes el 1427 quan va acompanyar fra Joan Descarrigues, diplomàtic del rei Alfons, que va perdre l'hàbit per no haver servit correctament el rei en les negociacions entre ell i l'orde per una flota que s'havia d'enviar a Orient per socórrer l'orde (*Marinescu*, 56-60).

¹⁰⁹ NLM, Butlla de Cancelleria, 348:100. En la GEC no apareix com a castellà fins el 1433 i *Bonneaud* parla de 1429-1430. El que solia passar és que la promoció a un càrrec superior suposava l'enfrontament amb altres frares que també aspiraven al càrrec. Així doncs, és possible que el 1427 se'l nomenés, però no fos fins més tard que prengués efectivament aquesta dignitat. Sigui com sigui, el 1430 ja se l'anomena castellà d'Amposta a la Cancelleria reial, ACA, Cancelleria, 2758:104v. En un document de la Cancelleria de l'orde de 1428 encara se l'anomena només comanador d'Ulldecona (document 5 de l'apèndix).

¹¹⁰ *Cortes*, XIX, pàg. 115, 127 i 133-134; XX, pàg. 5,6 i 24-29.

¹¹¹ Aquestes dades es coneixen per còpies posteriors, de 1502 i 1514 respectivament i que no aporten la data del document original. En ambdós casos són documents guardats a l'AHN i analitzats per *Biarnès*, pàg. 57.

¹¹² NLM, Butlla de Cancelleria, 352:147v.

Lastic no hi va arribar el desembre de 1438. Vilagut es va convertir en lloctinent del mestre i de nou en una persona de màxima confiança.¹¹³

El 1439 i el 1440 apareix en les convocatòries de corts primer a Tortosa i després a Lleida¹¹⁴ i el 1441 decidia tornar a Orient, a Rodes, però amb una missió ben diferent a les anteriors, de marcat caràcter diplomàtic, ara tocava defensar-la dels atacs dels mamelucs. Abans de marxar, però, va nomenar a Bernat Hug de Rocabertí com a lloctinent del castellà, això demostra el grau de confiança i de parentiu que tenien (i també de nepotisme).¹¹⁵ Fou un setge dur i violent i si fem cas al *Romanç de l'armada del soldà contra Rodes* de Francesc Ferrer,¹¹⁶ potser fra Vilagut estava amb la resta de catalans que lluitaven contra els turcs al moll, fent baixes i destrosses als vaixells enemics. Val a dir, que el *Romanç* de Ferrer ens aporta una bona visió del que fou aquest setge sobre Rodes, segurament de primera mà a través de gent d'armes que hi havia participat en primera línia. També s'ha de considerar que durant el mes de febrer el rei Alfons va demanar que molts cavallers hospitalers dels seus regnes fossin alliberats de l'orde d'anar a Rodes per defensar l'illa, ja que considerava aquests cavallers membres del seu servei personal, tal i com aporta *Marinescu*, pàg. 54. Entre aquests hi havia fra Galvany Tolsà, protagonista en un episodi que es tractarà posteriorment.

Fra Joan de Vilagut ja no tornaria d'aquesta darrera estada a Rodes, per ser exactes cal dir que en realitat no va arribar, perquè marxar sí que ho havia fet. El que va passar fou que va morir ofegat en el naufragi del vaixell que el portava de retorn a Catalunya, amb la important missió d'aconseguir dos-cents mil ducats per defensar Rodes d'aquests duríssims setges que la flota mameluca li provocava. Havia sortit a principis de d'octubre i es va enfonsar a les costes de Malta. El novembre de 1444, el rei enviava una carta al seu ambaixador a la Cúria per tal de controlar els nomenaments que quedaven vacants, ja que no viatjava sol, ho feia amb 374 persones, però sobretot pel control de la important vacant que ell deixava.¹¹⁷

¹¹³ *Marinescu*, 52. Segons diu *Marinescu* mateix, aquest nomenament va ser molt ben rebut a Barcelona, ja que era una manera d'afavorir els intercanvis comercials amb Orient, que ja havien estat bons amb el darrer mestre, Antoni de Fluvià, que era català.

¹¹⁴ *Cortes*, xx:315, 316 i 351, 353.

¹¹⁵ AHPZ: Juan Albió, 1441:18: Carta de Joan de Vilagut a Bernat Hug de Rocabertí on li comunica el seu propòsit de marxar a Rodes i que li confia la lloctinència de la castellania (9 de febrer de 1441) i NLM, 355:83: Des del convent s'anomena a Bernat Hug de Rocabertí com a lloctinent del castellà d'Amposta.

¹¹⁶ Auferil, *Ferrer*. 254-268 i 257-258. En els versos 105-108 apareix la primera acció dels catalans:

«La nostra jent també mès-se tirar;
Véreu gran guast de moros e palench;
Les del castell tiraven vers la mar:
Molt gran naufrayg en les lurs fustes vench.»

I encara tornen a aparèixer en els versos 131-134:

«Vi los fransès pendre l pas e portella,
y als catalans ab fúria mortal
per aquell mol estrançat mamelluchs,
ab gran sforç, fent-s'i molts cavallers.»

¹¹⁷ ACA, Cancelleria, 2630:60v es copia el següent: «Procurador, per com havem entès que lo castellà d'Amposta ab altres frares del mateix orde, venint de Rhodes ab la galera d'en Sirvent serien negats ab la dita galera, per la mort dels quals la castellania e altres comandes vaccarien, vos pregam e encarregam, tant affectuosament e strctia com podem, que per part nostra suppliqueu nostre Sant Pare que de la dita castellania

Al testament de fra Vilagut hi havia una disposició que atorgava la quantitat de cent mil sous barcelonins pel manteniment de la infermeria del Convent a Rodes. Aquesta infermeria, a més, s'estava construint amb deu mil florins que havia deixat un altre català en testament, el mestre Antoni de Fluvià, mort el 1437. L'orde, en agraïment, va col·locar l'escut de Fluvià a l'edifici i també va fer marcar a la vaixel·la i a la roba d'aquesta infermeria les armes de fra Vilagut, fins i tot es mantenia aquest costum quan l'orde es va traslladar a Malta.¹¹⁸ De tota manera, sabem que encara el 1467 els cent mil sous barcelonins no estaven completament pagats i el rei Joan II d'Aragó havia de fer gestions per saldar definitivament aquest deute.¹¹⁹

Joan de Vilagut no només interessa pel fet que tingué un paper clau en els moments de formació per a Bernat Hug, sinó que també ell mateix conreà les lletres tal i com demostren diversos testimonis i ho feu en els mateixos moments que Ausiàs March, és a dir, que formen part d'una mateixa generació, per bé que estan a una gran distància, ja no només pel nombre de composicions conservades, sinó també per un criteri qualitatiu. Aquestes dades no és que siguin molt abundants ni que s'hi pugui apreciar gaire bé l'ofici de poeta, però sí que mostren com els membres de la cort de la nova dinastia Trastàmara usaven el conreu de la poesia com un dels entreteniments més corrents i també era una mostra de prestigi social. Alhora és una mostra com en la dècada de 1420 aquests poetes lligats a la cort ja han canviat completament de llengua i usen el català com a llengua poètica, no pas el provençal. El cas és que de fra Vilagut hem conservat les restes d'aquesta cançó amorosa que anatem tot seguit:

[...]
certes dich, pus que la millor
de quantes son ne may seran.
Donchs, vag'a part dol e tristor
5 car ja no puch fer de mon dan,
pus de tal me trop servidor.
Be n'hagen los qui li diran
que Deu li do la sua 'mor.

Pus la bondat e gran valor
10 que veig tots jorns en ella [s] gran,
tots enuigs m'oblidaran
pensen si es digne d'onor.¹²⁰

A aquesta poesia segur que li manquen un bon nombre de versos, com es pot comprovar amb una simple lectura. Pel que es conserva es pot deduir que és un elogi a una dama que és la millor de totes i que té una virtut terapèutica a tots aquells que se la miren, pot ben ser que sigui la Verge, sobretot si s'atén que fra Vilagut era un membre de l'Orde de l'Hospital, però tampoc seria d'estranyar si l'objecte al qual es destinés la composició fos una dama real, ja que molts són els clergues que redacten peces amoroses destinades a dames en una mostra de joc retòric. El tema és d'allò més recurrent i habitual en la poesia cortesa de l'època del Magnànim abans que la lírica d'Ausiàs March renovés el llenguatge poètic amb

e comandés dessus dites no proveheixqua algú fins a tant de nostra intenció per lletres nostres sia informat. [...]» La resta del document es copia al número 7 de l'apèndix documental. Aquest Sirvent era Jofre Sirvent, que també havia lluitat amb l'orde durant el setge, on havia servit amb la seva galera (*Marinescu*, 93).

¹¹⁸ Nicolau d'Ower, §8.

¹¹⁹ ACA, Cancelleria, 3340:21v.

¹²⁰ RIALC, RAO, 201.1, Cabré, 2000.

una nova expressió de millor qualitat, per bé que ambdós poetes són de la mateixa generació i escriuen, amb tota probabilitat, en la mateixa època. En tot cas, la relació entre Vilagut i el rei Alfons fa pensar que fou a l'acull de la cort que l'hospitaller va dedicar-se al conreu de la lírica, tot i que amb el que ens ha arribat, no sabem com d'important fou aquesta tasca en la seva vida.

El poema de fra Vilagut s'ha conservat en tres cançoners catalans: *J*, (Biblioteca Nacional de França, manuscrit espanyol 225); *K* (Biblioteca de Catalunya, ms. 10) i *N* (Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès). En els dos primers a la rúbrica se l'anomena *fra Vilagut*, mentre que al tercer, se l'anomena *fra Vilaregut*. Si amb el que hem vist fins aquí de la biografia de Joan de Vilagut ens fa dubtar sobre la seva autoria, hi ha una altra dada que ens mostra de manera clara que realment és aquest personatge l'autor d'aquesta cançó.¹²¹ En una resposta poètica de Guillem Tinter adreçada a fra Vilagut que s'ha conservat al manuscrit *L*, tal i com fa referència a ell en el vers 2 i en el 13 li diu frare major, cosa que no vol dir altra cosa que dignatari de l'Orde de l'Hospital, castellà d'Amposta en el cas que ens ocupa, i a més ens transporta a les dates en què Vilagut fou castellà d'Amposta i que és entre 1428 i 1444, unes dates prou dilatades però que són contemporànies a les dates de composició d'Ausiàs March, per exemple. El poema en conjunt és un consol en el qual Guillem Tinter exhorta a Joan de Vilagut per tal que tingui confiança en Déu i en el poder de la pregària, d'aquesta manera s'aconseguirà per part del destinatari que es deslliuri d'allò que el turmenta i que no se'ns diu què o qui és:

Per lo just do que demanau,
ffra Vilagut, devotament
Deu vull pregar que prestament
vos desliure l que desiyau.

5 Aquell Senyor vull soplicar,
qui tot lo mon ha rehemut,
que prestament vos do salut
per qui tant mal vos fa passar
e, d'altra part, que prest l'ajau
10 en vostre bras continuament.
Per ço prech Deu que prestament
vos desliure l que desiyau.

Ffrare major, per un tal cars
no us pot fallir ma voluntat,
15 car veig lo cor, ple de bondat,
que fa sentir per cascun pas
tant fort enuig que may leixau
de soplicar incessantment.
Per ço prech Deu que prestament
20 vos desliure l que desiyau.

Lo meu poder no fallira
en part posat vostre dolor,
pus que serviu de bon'amor
la mala sort se girara;
25 per que duptar james vullau

¹²¹ Hi hagué un castellà d'Amposta de finals del segle XV de nom Diomedes de Vilaregut entre 1492-1496, però que amb el que es diu en el cos del text tot porta a negar que es pugui identificar com a l'autor d'aquesta cançó.

en haver prest bon compliment.
Per ço prech Deu que prestament
vos desliure l que desiyau.

Ffra Vilagut, continuau
30 de pregar Deu incessantment,
e no dupteu que prestament
desliurara per qui pregau.¹²²

Les dues poesies no presenten problemes greus d'interpretació pel que fa a la literalitat del text, el problema arriba quan intentem veure si la poesia de Tinter és realment una resposta a la cançó de Vilagut o bé és la resposta a una altra composició d'aquest segon autor. Res ens porta a afirmar alguna cosa en un sentit o en l'altre. També és aventurat interpretar el sentit amorós o religiós que hi pot haver darrere de les dues composicions. Ara bé, el que els textos literaris no ens permeten solucionar, quin fou el motiu d'aquest intercanvi, les dades vitals de Guillem Tinter sí que ens permeten relacionar biogràficament els dos autors.

3.5 Guillem Tinter

De Guillem Tinter se'n tenen molt poquetes dades i encara bastant disperses i molt circumstancials, no devia ser un personatge públic ni políticament destacable de la primera meitat del segle XV. Pel que s'ha pogut localitzar en els arxius es pot dir era membre d'una família de donzells de Castelló d'Empúries, l'escalafó més baix de la noblesa i normalment eren donzells perquè no arribaven a tenir un contacte amb la cort prou habitual com perquè el rei els ascendís a cavallers o perquè la seva condició econòmica no els ho permetia, cosa que lligaria amb la primera afirmació que s'ha aportat. Així doncs, era possible i res estrany trobar donzells d'edat avançada. Guillem era fill del generós Jaume Tinter, veguer reial del comtat d'Empúries el 1405,¹²³ que va participar al Parlament de Peralada el 1410, en nom propi i com a procurador de Bernat Senesterra, com ho havien fet Bernat de Vilagut, Guerau i Guillem Hug de Rocabertí. Va morir el 1422. Jaume Tinter va tenir almenys tres fills, el Guillem que ens interessa, una noia de nom Sibil·la, i Joan que també era donzell i que fou administrador i rebedor del comtat d'Empúries des de 1408 i per nomenament del rei Martí l'Humà.¹²⁴ El 1451 Guillem donava conformitat al seu germà per tal que es pogués vendre un camp al noble castellanenc Joan de Sau, en condició d'hereu del seu pare.¹²⁵ El 1454 Guillem pagava uns diners a Joan Perpinyà, també de Castelló d'Empúries, tot i que en aquest document se l'anomena burgès.¹²⁶ El fet que es confongui el tractament en aquest document obre dues possibilitats o bé que ens trobem amb dos personatges homònims o bé que l'escrivà s'equivoqués amb el tractament, que sembla el més probable.

De Guillem Tinter ja no en tenim més dades documentals, de Joan sabem que es va casar amb una dama de nom Sibil·la i que va tenir una filla anomenada Joana que per la dècada de 1460 tenia problemes econòmics, ja que era una nena que va quedar òrfena el 1461¹²⁷ i tots aquells que tenien deutes amb ella eren encomanats a la cúria reial el 1463¹²⁸ i

¹²² RIALC, RAO, 177.1, Cabré, 2000.

¹²³ ACA, Cancelleria, 2630:60v.

¹²⁴ ACA, Cancelleria, 2221:21 i 2397:66.

¹²⁵ AHG, CA 672:58. Manual del notari Pere Cellers.

¹²⁶ AHG, Ca 679:190v. Manual del notari Pere Cellers.

¹²⁷ ACA, Cancelleria, 3497:109.

finalment el rei Joan intercedia entre ella i el prior dels predicadors de Castelló d'Empúries per un plet que tenien entre ells per tal que el solucionessin ràpidament per les dificultats econòmiques de Joana.¹²⁹

Malgrat que les dades de Guillem Tinter són poques, el que sí que ens permeten és situar-lo a Castelló d'Empúries i per tant mostra com amb tota seguretat es coneixien amb fra Joan de Vilagut, per bé que aquest ja no hi devia residir, però sí els seus familiars. De la mateixa manera que a la cort el conreu de la poesia era una manera d'ascendir en l'escalafó social, en les viles allunyades de la cort hi devia haver cercles literaris que intentaven seguir les modes que s'irradiaven des d'aquella. Si Guillem Tinter tenia coneixença amb fra Vilagut és normal que tinguessin intercanvis poètics i d'aquesta manera adquirir tots dos més prestigi poètic i social a través d'aquestes missives líriques.

Pati de l'hospital de l'Orde de Sant Joan a Rodes, que fou construït amb unes donacions d'Antoni de Fluvià i va rebre diners en el testament de Joan de Vilagut

¹²⁸ ACA, Intrusos, 3:94.

¹²⁹ ACA, Cancelleria, 339:94v.

IV. COMANADOR D'ALFAMBRA

1. El càrrec de comanador i el Concili de Basilea

Dins de l'Orde de l'Hospital, Bernat Hug de Rocabertí, va comptar amb el mestratge i sobretot la protecció d'un bon amic de la família, fra Joan de Vilagut, cunyat seu, que com s'ha vist en les pàgines precedents va tenir un *cursus honorem*¹ que va començar amb la comanda de Granyena de Segarra, més tard, des de 1422, comanador d'Uldecona i, finalment, el 1427, castellà d'Amposta, la dignitat més alta de l'orde a la Corona d'Aragó, juntament amb el prior de Catalunya. Els Vilagut, com els Rocabertí de Cabrenys, comptaven amb vaixells, que eren de gran importància en les campanyes del Magnànim. La progressió de Joan de Vilagut està íntimament lligada als favors que ell i els seus germans, navegants, prestaren al rei, com s'ha pogut comprovar abastament en l'apartat que s'ha dedicat tan a ell com als seus familiars.²

Les primeres dades que tenim de Bernat Hug dins de l'orde són, amb tota probabilitat, de poc després que hi entrés. A l'Orde de l'Hospital hi accedien membres de famílies nobles, nascuts de matrimoni legalment establert (per tant els fills naturals no hi podien entrar, per bé que en els territoris hispànics, a causa de la lluita contra els musulmans, aquesta norma no era tan respectada, com tampoc es respectava l'aprovació prèvia del nou membre per part del mestre). L'edat d'entrada a l'orde era a partir dels setze anys, per bé que també hi podien accedir després dels 14, però aquests eren casos més estranys.³ Així doncs, Bernat Hug de Rocabertí, si va entrar a l'orde amb setze anys i si comptem que va néixer en d'interval 1416-1420, ja va comptar amb la protecció i l'ajuda de fra Joan de Vilagut, que de feia temps que era castellà d'Amposta, tal i com es posarà de manifest. Amb aquest suport es va poder saltar tot el *cursus honorem* d'un hospitaler normal. El 1436 la comanda d'Alfambra, a l'Aragó, quedava vacant per mort del seu possessor, fra Pere Pardo de la Casta.⁴ En teoria, un hospitaler havia d'haver servit a l'orde almenys tres anys per ocupar una comanda vacant i si s'havia servit a Rodes, al Convent, es tenia una certa preferència per ocupar comandes vacants. La successió d'aquesta se la disputaven tres membres de l'orde: fra Bernat Hug de Rocabertí, amb el suport directe del castellà

¹ El *cursus honorem* era el recorregut de càrrecs que tenia un cavaller des que entrava a l'orde. El procés normal era treball dur durant un mínim de tres anys, millor si era amb una estada al Convent de Rodes gairebé imprescindible, es retornava a la Corona d'Aragó amb una comanda petita i s'anava ascendint en comandes més importants a mesura que aquestes quedaven vacants. Sovint hi havia cavallers que s'estaven anys esperant la primera comanda, molts d'ells a Rodes, on també podien optar a altres càrrecs conventuals.

² Fou el mateix rei qui reclamà la comanda d'Uldecona al papa per a Joan de Vilagut des de Gaeta el 1422: ACA, Cancelleria, 2675:89v.

³ Ara bé, alguns historiadors com *Cierbide* (pàg. 42) assenyalen que l'edat d'entrada d'un membre de l'Orde de l'Hospital era als 20 anys.

⁴ Pere Pardo de la Casta fou primer comanador d'Añón i més tard d'Alfambra. Era fill del noble Pere Pardo de la Casta, uixer d'armes i cambrer del rei Martí l'Humà; va donar suport a la causa de Ferran d'Antequera i més tard fou conseller d'Alfons el Magnànim. Va tenir quatre fills més, a part de fra Pere: Aznar, uixer d'armes del Magnànim; Lluís, cambrer del mateix rei; Joan, que es va quedar les possessions aragoneses de Lacasta, i Francesc o Carrós, que va heretar la baronia d'Albaida, al País Valencià.

d'Amposta; fra Galvany Tolsà,⁵ cambrer i protegit del rei Alfons, que vivia a Nàpols, i Sancho de Heredia, frare conventual i protegit de fra Antoni de Fluvià, gran mestre de l'orde. Aquest darrer deixa d'estar present ben aviat de la disputa, ja que es tracta d'un frare conventual, és a dir, que residia al convent central de l'orde, a Rodes, i només apareix en un document de la cancelleria de l'orde quan se li fa entrega de la comanda, però no apareix mai en la disputa per aconseguir la comanda que van tenir els altres dos i que va durar més de deu anys.⁶ El fet que Sancho de Heredia hi renunciés no ens ha d'estranyar ja que era habitual la usurpació de comandes i els fets consumats manaven més que un nom escrit en un document, així que no devia voler renunciar a un bon lloc al Convent per una comanda en litigi a la qual trigaria bastant a arribar-hi i prendre'n possessió. A més, si es residia al Convent hi havia la possibilitat que acabés obtenint un càrrec millor, com el de draper conventual, que estava reservat a la llengua d'Aragó.

Pel que fa als altres dos pretendents no van deixar ni un moment de reclamar els seus drets i la disputa s'allargà en el temps. En un primer moment la comanda havia estat entregada pel castellà d'Amposta a fra Bernat Hug l'agost de 1436 amb el consentiment de les autoritats santjoanistes i comunicat a la reina Maria.⁷ Fra Rocabertí va regir aquesta comanda tranquil·lament fins que va aparèixer Galvany Tolsà des de Nàpols, enfurismat pel fet de no tenir la seva comanda lliure i va foragitar a Rocabertí sense atènyer-se a dret, ja que al·legava diverses lletres del papa Eugeni IV, drets que el Magnànim reconeixia, però no acceptava directament, perquè s'havia causat un perjudici Bernat Hug i calia que aquest fos compensat d'alguna manera si era tret d'Alfambra.⁸ Al final, però, Tolsà es feia amb aquesta comanda i Bernat Hug de Rocabertí veia com el treien de la comanda que havia regit durant dos anys, cosa que no li devia agradar gens ni mica.

Des de 1441, però, les coses van canviar i un fet fou determinant en les aspiracions de Bernat Hug. El febrer de 1441 era nomenat lloctinent del castellà i actuava amb aquesta autoritat. Fra Joan de Vilagut havia marxat a Rodes per defensar l'illa dels continus atacs dels mamelucs i va deixar el govern de la castellania en un home de la seva més absoluta confiança.⁹ Amb aquest càrrec fra Rocabertí tenia més disponibilitat per fer i desfer a la seva voluntat en tota la castellania i així fou. En una carta datada a Nàpols del 12 de desembre d'aquest 1441 el rei explica com fra Galvany Tolsà fou foragitat de la comanda d'Alfambra per part de Bernat Hug i del justícia d'Aragó, cosa que atempta greument contra la jurisdicció reial i el que ell mateix havia proveït anteriorment. El rei amenaçava amb la confiscació d'Alfambra i d'Uldecona, comanda, aquesta última, propietat del castellà Joan de Vilagut, cosa que mostra l'oberta parcialitat que tenia aquest últim en el conflicte envers el seu protegit o que aquest usés el càrrec amb què Vilagut l'havia investit per fer i desfer segons la seva voluntat.¹⁰

⁵ Galvany Tolsà era fill de Joan Tolsà, protagonista del combat davant del duc de Ferrara contra Joan Marrades i que està perfectament descrit i amb les cartes editades a Riquer, *Lletres*: II, 37-106. Galvany apareix a la pàg. 90 (Ferrara, 5 de juliol de 1432). Vivia a Nàpols en el moment de la concessió d'Alfambra i al final va acabar essent comanador d'Encinacorba (1463), també a l'Aragó, almenys així apareix a NLM, Butlles de Cancelleria, 374:66.

⁶ NLM, Butlles de Cancelleria, 352:69.

⁷ AHN, Ordes Militars, carpeta 616, doc. 20. Aquest document és el número 15 de l'apèndix documental.

⁸ ACA, Cancelleria, 2514:169v, 170 i 171v, lletres del rei datades a Gaeta el 20 de desembre de 1438 dirigides al lloctinent Joan de Navarra, a Martín Dazdavis, justícia d'Aragó, i als habitants d'Alfambra. La primera d'aquestes es copia en el document 16 de l'apèndix.

⁹ AHPZ, Juan Albió, 1441, fol.7 i 46; NLM, Butlles de Cancelleria, 355:83. Aquesta darrera està copiada amb el número 17 a l'apèndix documental.

¹⁰ ACA, Cancelleria, 2522:186 i 188v. El primer d'aquests registres es copia amb el número 18 de l'apèndix.

Com a lloctinent del castellà, Rocabertí era l'encarregat d'administrar la castellania i una de les tasques principals era la de convocar els capítols provincials de l'orde i així ho exercia a finals de 1442 quan des de Saragossa, on habitava gràcies al nou càrrec, per bé que molts comanadors també residien a la capital aragonesa, en comptes d'estar-se a les respectives comandes, escrivia a tots els comanadors per tal que es reunissin a Casp el dia de la festivitat de la concepció de Maria.¹¹ En aquest document, com en la resta d'aparicions documentals de Bernat Hug en aquestes dates sempre apareix amb la dignitat de comanador d'Alfambra, sobretot de les que provenen del Convent i de la Castellania d'Amposta. És possible, doncs, que Tolsà fos foragitat molt abans d'Alfambra i que n'hagués gaudit un temps relativament curt. Aquesta possessió violenta sembla que fou aprovada per la reina Maria a través d'una sentència donada a Saragossa el 19 d'abril de 1442 per la no compareixença ni de Galvany Tolsà ni de cap dels seus procuradors.¹²

Paral·lelament a tots aquests afers, el 15 de setembre de 1441, des del Convent i per ordre del Capítol General, s'atorgava la comanda de Castiliscar a fra Bernat Hug de Rocabertí (a qui se l'anomena, en tot moment, comanador d'Alfambra), per renúncia del comanador fra Ramon Guerau.¹³ Com explica *Bonet*, pàg. 108, aquesta comanda, juntament amb les de Novell, Añón i Barbastre estaven reservades per satisfer una contribució extraordinària envers el Tresor. Potser només es va entregar Castiliscar a un frare, en aquest cas Rocabertí, en lloguer de l'explotació i que els diners anessin directament al Tresor. En tot cas, fra Rocabertí no va tenir aquesta comanda massa temps i la va traspasar a fra Joan de Lluçà. El que potser va passar és que la disposició d'aquesta comanda perquè la regis no es va fer efectiva, davant dels conflictes que tenia oberts. Per a *Bonet*, aquest exemple serveix per mostrar com des del Convent, el Capítol General o els Capítols Provincials podien disposar de les comandes i passar per sobre dels comanadors, si era necessari. Alhora, mostra com les comandes vacants eren una font de conflictes, ja que molts es creien amb el dret d'obtenir-les i en conseqüència d'ocupar-les, sense tenir l'autorització del Convent.

Continuem amb el conflicte obert per Alfambra, que es va agreujar d'una manera alarmant a partir de 1442 quan va transcendir de les fronteres d'Aragó, es va traslladar al Concili de Basilea i es va embolicar en l'esfera internacional. Ràpidament Alfons el Magnànim va haver d'intervenir per tal de prohibir que s'usés el concili per tal de dirimir qui era el propietari de la comanda d'Alfambra, perquè les seves picabaralles no interferissin en la seva política internacional.¹⁴ En l'escaquer polític mediterrani, el papa Eugeni IV s'oposava a les pretensions d'Alfons el Magnànim sobre el regne de Nàpols i afavoria el seu rival Renat d'Anjou. El rei d'Aragó prengué l'ofensiva contra el papa i afavorí els conciliaristes oposats al papa que restaren a Basilea i que nomenaren un nou papa, Felix V. Aquest cisma oferí una òptima avinentesa al rei per controlar, negociar i intervenir en els nomenaments eclesiàstics, al·legant la duplicitat de nomenaments que podien generar-se en

¹¹ ARV, Protocols de Vicent Ça-Era, anys 1442-43, núm. 2378. Aquesta carta fra Rocabertí l'envia a Pere de Siscar, cavaller que viu a València, que és el germà i procurador de Ramon de Siscar, comanador de Torrent i de València. La carta està datada a Saragossa, el 15 de novembre de 1442 i en el registre de Ça-Era està copiada el dia 1 de desembre.

¹² ACA, Cancelleria, 3249:125v. Aquest document està copiat amb el número 19 a l'apèndix.

¹³ NLM, 355:83v. Podríem identificar aquest Ramon Guerau amb fra Ramon Guerau de Cervelló, que també pretenia la comanda d'Alfambra el 1429, quan el rei la volia entregar a Arnau de Torrelles (ACA, Cancelleria, 2685:88). Curiosament la mateixa comanda on fra Rocabertí tenia problemes i mostren un *cursus honorem* similar, la primera comanda Alfambra i després Castiliscar. En tot cas, el que es pot veure com les disputes per obtenir una comanda eren molt habituals.

¹⁴ ACA, Cancelleria, 2649:166 i 2652:26, aquest darrer es copia a l'apèndix amb el número 20.

una Església enfrontada entre els pares conciliaristes reunits a Basilea i Eugeni IV. Quan finalment el papa investí el rei Alfons del regne de Nàpols, aquest últim va retirar de Basilea els eclesiàstics dels seus regnes i va negar l'autoritat del concili. Pel març de 1444 el rei va tornar a intervenir i va demanar al sant pare que designés un jutge entre fra Rocabertí i fra Tolsà per dirimir qui havia de ser el preceptor definitiu de la comanda d'Alfambra;¹⁵ el rei Alfons no es podia jugar ni un sol moment que la disputa d'aquests dos hospitalers arribés a fer trontollar l'equilibri polític que havia construït i que un afer privat de petites dimensions posés en perill el domini sobre el regne de Nàpols que tan cobejava.

Rocabertí regia la comanda d'Alfambra i per mantenir-la es dedicava a recórrer Aragó fent malvestats,¹⁶ correries que feia amb altres membre del seguici del castellà Vilagut.¹⁷ Pel que fa a l'administració de la comanda, sabem que el 17 de maig de 1444 se l'arrendava per un període de tres anys i aquest arrendament era confirmat des del Convent.¹⁸ Tanmateix, durant la tardor del 1444 els interessos de fra Rocabertí es van veure afectats per un greu imprevis: el vaixell que transportava el seu protector, el castellà Joan de Vilagut, juntament amb altres membres de l'orde es va enfonsar en el trajecte de Rodes a Catalunya, on havien prestat una ajuda molt important en la defensa de l'illa. Moria no només el màxim valedor de Rocabertí, sinó que també moria la persona de qui ostentava la lloctinència, per tant, aquesta deixava de tenir validesa. El rei, conscient d'aquest fet, demanava al papa que aturés tot nomenament de càrrecs i comandes que haguessin quedat vacants per la mort d'aquests cavallers; el Magnànim es disposava a controlar-los directament, ja que hi havia massa en joc.¹⁹

Un dels conflictes que el rei tenia encara oberts i que per petit que fos tenia molt d'interès per acabar, ja que el devia molestar profundament, era el de la comanda d'Alfambra, que encara s'arrossegava. El 21 de març de 1444 ja havia enviat una demanda al papa Eugeni perquè triés un jutge per donar una sentència definitiva entre els dos pretendents d'aquesta comanda, fra Rocabertí i fra Tolsà, com ja s'ha apuntat.²⁰ Sembla que aquests requeriments foren escoltats i que l'11 de novembre d'aquell mateix any el papa resolvia que ambdós pretendents regissin la comanda, una solució salomònica que des del punt de vista del jutge és molt agradable, però que segurament no ho devia ser tant des del punt de vista de les parts enfrontades.²¹ Fos com fos, aquesta resolució es va complir i els dos frares fins llavors rivals, es van coordinar per regir Alfambra i per repartir-se les rendes d'aquesta comanda, com demostra un protocol notarial datat el 17 de juny de 1445 a València on el germà i procurador de Galvany, Joan Tolsà, arrenda una dècima part dels fruits d'Alfambra a Pero Martínez de Marziella i Juan Sánchez de Santa María, de Terol, per un període de 3 anys. Aquest arrendament és confirmat per part de Bernat Hug de Rocabertí, perquè mentre no es resolgui la propietat de la comanda, ambdós regidors han d'estar d'acord amb les decisions preses. És important veure com en aquest document s'anomena a Galvany Tolsà com a comanador d'Alfambra i Encinacorba, aquesta darrera

¹⁵ ACA, Cancelleria, 2653:31v.

¹⁶ ACA, Cancelleria, 2652:31.

¹⁷ ACA, Cancelleria, 2615:9v. El rei perdona del delictes d'inobediència als domèstics del castellà d'Amposta Bernat Hug de Rocabertí, Lluís Constantí (ambdós de l'Orde de l'Hospital), Pere de Vilagut, Joan de San, Guillem, Jacob i Berenguer Constanç i Jona Ivanyes, gràcies a la intervenció que ha fet el mateix castellà i passa per sobre de les disposicions que havia fet la reina Maria.

¹⁸ NLM, Butlles de Cancelleria, 356,69. Aquest document es copia a l'apèndix amb el número 21.

¹⁹ ACA, Cancelleria, 2653:60v. El rei enviava una carta, coneixedor dels fets el 4 de novembre de 1444.

²⁰ ACA, Cancelleria, 2653:31, aquest document també apareix a *Ametller Vinyas*, pàg. 660-662.

²¹ AHN, Ordes militars, Carpeta de pergamins 616, document 22. Document número 22 de l'apèndix.

propietat és un element nou que troba resposta en un altre document d'arxiu i que s'explica a continuació; per altra banda, també mostra com Rocabertí residia a Saragossa, ja que la confirmació es data en aquesta ciutat.²²

Tant Rocabertí com Galvany devien necessitar completar les seves rendes, ja que les tenien dividides i ho van fer a través de la usurpació de la comanda propera de Ricla i Encinacorba que estava vacant i d'aquesta manera s'iniciava un nou conflicte, perquè aquesta comanda havia estat atorgada pel mestre de Rodes a Alemany de Foixà. De nou coneixem aquest fet gràcies a un memorial que el rei, des de Nàpols, envia al seu germà el lloctinent Joan de Navarra i li ordena que si els frares Rocabertí i Tolsà no deixen lliure la comanda d'Encinacorba, que ocupi la d'Alfambra i li faci entrega a Foixà per així fer justícia a aquest últim. De nou un conflicte d'aquells que s'emboliquen a cada pas que es fa i no devia trobar una solució fàcil.²³

Amb aquesta ocupació il·legal d'una altra comanda, el que es va veure clar és que els dos comanadors d'Alfambra no podien continuar regint aquesta comanda i que calia trobar una solució que realment donés sortida a les mútues aspiracions i s'oblidés d'una solució salomònica que no havia servit per solucionar el problema de fons, ja que no resolía res i creava nous problemes. Foren tots aquest torbaments els que portaren al fet que el rei Alfons reclamés a Bernat Hug de Rocabertí que es presentés davant seu a Nàpols en dues lletres de l'1 de febrer i del 17 de març de 1446.²⁴

No sembla que Bernat Hug es desplaçés a veure el rei, sobretot perquè en les mateixes dates d'aquestes indicacions per presentar-se davant del rei, també va rebre la confirmació definitiva que ell era l'únic comanador d'Alfambra. Aquest nomenament s'establí al capítol general que l'Orde de l'Hospital estava duent a terme a Roma i el nomenament el va ordenar el papa Eugeni IV i foren els priors de França, Focald de Rupecavardi, i el d'Anglaterra, Robert Bottill, juntament amb el nou castellà d'Amposta, Pere Ramon Ça-Costa, els qui varen confirmar aquest càrrec en la persona de fra Bernat Hug de Rocabertí.²⁵ Es tancava així un conflicte que ja feia deu anys que s'arrossegava, que havia motivat una guerra privada entre els dos pretendents a la comanda, multitud d'intervencions reials per asserenar els ànims i evitar que els enfrontaments de dos frares hospitalers afectessin les pretensions al regne de Nàpols, via el concili, tot això afegit amb un seguit d'actuacions per part de tots els bàndols que són mostra de nepotisme i tràfic d'influències que hi havia en dins de l'Orde de l'Hospital.

Galvany Tolsà no es va quedar amb les mans buides, per a ell quedava la comanda que havien usurpat juntament amb el seu rival, la de Ricla i Encinacorba, al pobre Alemany de Foixà, que en aquest cas sí que no se sap ben bé què li va quedar.²⁶ A qui sí que tenim constància d'on va acabar és a Sancho de Heredia, aquell hospitaler que en un primer moment dels del Convent se li va atorgar també la comanda d'Alfambra, doncs el 1453 apareix documentat com a comanador de Calataiud.²⁷

²² APCCV, notari Joan Argent, protocol de l'any 1445, núm. 24816.

²³ ACA, Cancelleria, 2699:22v. Memorial datat a Atri el 23 d'octubre de 1445.

²⁴ ACA, Cancelleria, 2653:97v i 2653:101v.

²⁵ AHN, Ordes militars, Carpeta de pergamins 616, document 21. Es tracta d'un pergami de 32,1 per 47,8 cm que es pot llegir en el document 23 de l'apèndix. Aquesta disposició també està copiada a NLM, Butlles de Cancelleria, 358:166 i 358:138v.

²⁶ NLM, Butlles de Cancelleria, 358:152v i 144. Curiosament diuen que se li atorguen les comandes de Ricla i Encinacorba per mort de l'anterior comanador, fra Antoni de Banirato.

²⁷ AHPZ, Notari Juan Albió, volum de 1446, fol.9. El 6 d'agost va tenir lloc el capítol provincial de l'orde a Casp i entre els assistents hi apareix Sancho de Heredia, comanador de Calataiud. Curiosament en aquest capítol no s'hi esmenta fra Rocabertí.

Una altra curiositat està en el fet que juntament amb la resolució del conflicte d'Alfambra, en el concili de l'orde que va tenir lloc a Roma també es va demanar, concretament el 29 d'abril, que fra Rocabertí abandonés la comanda de Samper de Calanda, que havia ocupat i la retornés al seu legítim propietari, fra Ramon Jou, a canvi, però, Rocabertí rebia una pensió anual de 100 florins d'Aragó.²⁸ Aquest conflicte també té els seus ressons en la seu central de l'orde, a Rodes, durant el mes de novembre, des d'on s'exhortava a fra Rocabertí per tal que deixés lliure la comanda de Samper al seu legítim propietari i alhora se li indicava que havia d'acudir al Convent a respondre de les seves actuacions.²⁹ Juntament a l'ordre de presentar-se a Rodes, Bernat Hug també rebia llicència per tal que es pogués arrendar la seva comanda d'Alfambra per un període de tres anys.

Ara bé, d'aquestes disposicions sembla que la primera, la d'abandonar Samper sí que la va complir, ja que la documentació posterior no parla per res que aquest conflicte es perllongués, com ho havia fet el d'Alfambra. El que no devia complir fra Rocabertí fou anar-se a Rodes, com tampoc havia anat a Nàpols, massa temps havia lluitat per aconseguir tenir una comanda sense oponents, que no li devia fer massa gràcia deixar-la per tal que qualsevol altre frare usurpador se li quedés la seva possessió. Així doncs, devia deixar Samper a fra Ramon Jou, i es devia retirar a les seves ocupacions, amb una actitud discreta que evités enfrontaments gratuïts, i així és, perquè tenim un buit prou important en la documentació sobre Rocabertí entre els anys 1447-1451. Certament es podria pensar que va marxar a Rodes perquè són els anys que tenim menys dades històriques del personatge, però en tenim suficients com per situar-lo per terres de la Corona d'Aragó i dubtar que marxés. De 1448 veiem com actua com a procurador de Joan de Vilagut en un litigi a Castelló d'Empúries i el 1449 podem trobar-lo com a testimoni en la tretzena i la catorzena pròrroga de les Corts de 1449.³⁰

2. La vida quotidiana a l'Orde de l'Hospital

La manca de documentació que tenim de fra Rocabertí de finals de la dècada de 1440 no ens ha d'estranyar. Per un costat hem de tenir present que el conflicte d'Alfambra en va generar un munt i la majoria de referències que tenim d'ell són a causa d'aquest problema. Per altra banda, podem pensar que un cop solucionat l'enfrontament el protagonista es va dedicar a l'administració de la seva comanda i altres missions que li pogués encarregar l'orde i que passés a un discret segon terme. Mantenir una comanda en condicions era una tasca important per a un comanador, ja que en depenien les rendes que podia percebre i el seu futur dins de l'orde.

Com ja s'ha vist a la introducció, les comandes eren les unitats d'explotació per als hospitalers a occident i equivalien a una unitat territorial, per bé que a vegades no estava ben unificada, el nom de la comanda era clarament el centre de l'explotació. Els comanadors estaven obligats a anar-hi a prendre possessió al principi del seu mandat i era general la visita, almenys un cop a l'any, per supervisar com funcionava tot i rebre rendes i altres beneficis. I és que els comanadors hospitalers del segle XV de la Castella d'Amposta no s'estaven a la seva comanda, sinó que residien a la casa que tenien al convent

²⁸ NLM, Butlles de Cancelleria, 358:144v.

²⁹ NLM, Butlles de Cancelleria, 359:69v i 70. El primer d'aquests és el document 23 de l'apèndix.

³⁰ ACA, Cancelleria, 3252:171v. Es tracta d'una sentència contra Pere de Vilagut sobre un camp a Castelló d'Empúries, en aquest litigi Bernat Hug de Rocabertí actua com a procurador de Joan de Vilagut, germà de Pere. Cortes, XXII, 35 i 36, el comanador d'Alfambra, fra Bernat Hug de Rocabertí signa com a testimoni en les pròrrogues del 7 i del 21 de juny. No ho és de l'anterior pròrroga, que és del 31 de maig de 1449.

de San Juan de los Panetes, a Saragossa. A les comandes hi solia haver un convent, on residien diversos membres de l'orde, arrendataris o administradors llecs i actuava com a seu de l'administració hospitalera.

Cada comanda tenia l'obligació de pagar anualment una suma al seu priorat i aquest enviava aquests diners al Comú Tresor de Rodes. Per a un comanador era important fer que les seves explotacions fossin rendibles, ja que d'aquesta manera no només pagava les seves *responsiones* sinó que tot el que sobrava eren rendes per a ell. Els comanadors podien rebre periòdicament inspeccions d'altres membres de l'orde, anomenats visitadors, que comprovaven la tasca que feien. Si la feina estava ben feta, el comanador podia aspirar a rebre una comanda més gran i més rica, ja que demostrava que podia adquirir més responsabilitats i aconseguir més diners; ara bé, calia esperar que les comandes quedessin vacants, el que no es podia ni s'havia de fer, com hem vist, era usurpar comandes vacants sense tenir una autorització en ferm. Alfambra era una comanda relativament petita i de recursos limitats, per això sempre s'entregava a comanadors o bé que venien del convent, o que estaven en missions per a la corona o a comanadors novells, que accedien per primer cop a aquest càrrec. La comanda de Castiliscar és un cas similar, i se solia reservar per a frares que arribaven del Convent o per pagar deutes al Tresor.

El sistema d'explotació dels hospitalers presenta una conjunció molt interessant, perquè per un costat tenia la comanda com a unitat, tal com els benedictins amb els seus monestirs, però aquesta unitat transcendia i esdevenia part d'un conjunt, el priorat primer i l'orde després, a través de les *responsiones* que havien de pagar. És normal, doncs, que hi haguessin visites per tal de controlar les explotacions, ja que si les unitats funcionaven millor, el conjunt en sortia beneficiat. Ara bé, els territoris peninsulars tenien una particularitat que era la lluita local contra els sarraïns i que els permetia pagar menys al Tresor. També els reis d'Aragó intentaven evitar pagaments que els priorats aragonesos feien al Convent i d'aquesta manera tenir més recursos disponibles en els seus regnes, que en moments de necessitat ells podien usar.

Aquest era, doncs, el panorama que es va trobar fra Bernat Hug de Rocabertí a partir de 1446 a la seva comanda d'Alfambra. Calia administrar-la correctament per progressar dintre de la castellania, alhora que podia viure tranquil lament a Saragossa, a casa del castellà d'Amposta, gràcies a les rendes que obtenia. Per veure com era el dia a dia de l'orde a la castellania comptem amb la monografia de *Bonet* on s'expliquen, amb una bona profusió d'exemples perfectament documentats, l'organització de l'orde i com era el funcionament diari. L'obra de *Gerrard* és més l'estudi d'un cas concret, l'explotació i jurisdicció de la comanda d'Ambel, amb una interessant aportació arqueològica i històrica sobre l'edifici del convent d'aquesta localitat aragonesa. Aquesta comanda, per les mides que tenia, era semblant a la comanda d'Alfambra.

A més d'aquest dia a dia en el manteniment de les explotacions, que segurament feien els procuradors dels comanadors, aquests s'havien de dedicar a la tasca administrativa de l'orde, feina molt més complicada, sobretot pel que hem vist d'ocupació i usurpació de comandes. Fra Rocabertí, a mesura que passava el temps, aconseguia un *cursus honorem* millor, cosa que també volia dir més responsabilitats administratives. Així, el 5 de març de 1451 rebia les possessions de Tronchón i la Granja de Tomàs Ram, comanador de Montsó i lloctinent del castellà Pere Ramon Ça-Costa, per mort de fra Fortunato de Heredia, el seu antic possessor.³¹ Juntament amb aquest nomenament hi ha les quantitats que havia de pagar al Comú Tresor, que després s'havia de notificar al Draper de Rodes i que ascendia a

³¹ AHPZ, Juan Albió, Manual de 1451:52.

la quantitat de quatre mil sous jaquesos i que s'acceptava en el moment de prendre possessió el mateix dia.³² Fra Rocabertí va comunicar als jurats de Tronchón que per pagar aquests diners calia que li donessin dos mil sous abans de Nadal i els altres el mes d'abril, això ho comunicava un mes després de la seva possessió, el 5 i 6 d'abril de 1451.³³

Paral·lelament a aquest millorament, fra Rocabertí exercia diverses procuracions de comandes que eren propietat de companys de l'orde. Així documentem com el 5 de març del mateix 1451 rebia la procura de la comanda del Temple d'Osca i Villarluego per part de fra Pere Antoni Ça-Plana.³⁴ El 4 d'abril del mateix any se'l pot veure com a procurador de fra Ramon Siscar, comanador de Torrent de l'Horta o de València i Mirambell.³⁵ Aquestes procuracions servien perquè el titular de la comanda pogués marxar tranquil·lament al Convent o en missions reials i no hagués de patir per la usurpació de la comanda. A més, si es deixava a un company de l'orde aquest podia usar aquesta procura com una manera més d'ascendir dintre d'aquesta i aconseguir uns càrrecs millors, i també, perquè no dir-ho, ser un ferm candidat en el cas que l'arrendatari no tornés.

Els conflictes lligats a les ocupacions irregulars de comandes també foren una de les ocupacions del protagonista. El mateix 1451 fra Ramon Jou va ocupar la comanda de Cantavella després de la mort de fra Fortunato de Heredia (de qui Rocabertí havia rebut Tronchón i la Granja). El rei havia reservat aquesta comanda per a Pedro Fernández de Heredia i fra Jou l'havia ocupada, amb l'ajuda de fra Ramon Siscar, fra Antoni Pere Ça-Plana i fra Rocabertí. A més de l'ocupació, aquests tres intentaven evitar l'enviament de vint mil florins a l'erari regi, que provenien del que fra Fortunato havia deixat en morir.³⁶ El conflicte, però, no es devia arreglar amb tota la facilitat que el rei volia i per aquest motiu el 23 de juny de 1452 havia de tornar a intercedir perquè Antoni Pere Ça-Plana i Bernat Hug de Rocabertí renunciessin a qualsevol dret, públicament i lliure davant notari, sobre Cantavella, sota pena d'una multa de deu mil florins. Ara bé, els dóna l'oportunitat de desplaçar-se on és el rei en un termini de 40 dies per exposar els drets que puguin al·legar sobre aquesta comanda.³⁷ D'aquest conflicte tenim un últim document, quan fra Ça-Plana retorna mil sous jaquesos a fra Rocabertí que aquest li havia deixat per aconseguir els béns de Fortunato de Heredia.³⁸

³² AHPZ, Juan Albió, Manual de 1451:57. En un document se certifica que fra Rocabertí ha pres possessió dels llocs esmentats i en un altre les quantitats que ha de pagar.

³³ AHPZ, Juan Albion, Manual de 1451:62v i 63. En un document ho comunica al cap de la universitat i en l'altre als jurats de Tronchón. Tots aquests documents estan datats a Tronchón, excepte el primer, que ho és a Alcolea de Cinca.

³⁴ AHPZ, Notari Juan Albió, Manual de 1451:55v.

³⁵ AHPZ, Notari Juan Albió, Manual de 1451:62. Juntament amb fra Rocabertí, hi ha fra Antoni Pere Ça-Plana i Miquel Jou, burgès de Perpinyà, procurador de fra Ramon Jou, comanador de Novillas. Tots diuen que si en les possessions que han fet d'alguna comanda apareix un judici o problema, que ells no en són la causa, sinó els costums i llibertats que anteriorment tenien les gents d'aquests llocs, en una clara manera d'alliberar-se de responsabilitats que no els pertonen.

³⁶ ACA, Cancelleria, 2548:66. Dos documents copiats a la mateixa pàgina d'aquest registre. En el primer el rei demana al lloctinent Joan de Navarra i el justícia d'Aragó, Ferrario de Lanuza, que fra Jou abandoni Cantavella i es recullin els diners que se li han d'enviar. En el segon document es comunica el nomenament de Pedro Fernández de Heredia com a nou comanador de Cantavella.

³⁷ ACA, Cancelleria, 2550:24. Dos documents, un és la carta que el rei Alfons envia als interessats, fra Ça-Plana i fra Rocabertí, mentre que l'altre document són les instruccions que el rei envia a la reina Maria sobre què ha de fer i que pot ser el mateix que el de la nota 34 on dóna instruccions al lloctinent Joan de Navarra i el justícia d'Aragó.

³⁸ AHPZ, Notari Juan Albió, Manual de 1452:5v. Datat a Vinant, el 3 de setembre de 1452.

Un aspecte molt important de la vida quotidiana dels priorats era el capítol provincial, un cop a l'any tots els comanadors s'havien de reunir sota la presidència del prior en un lloc determinat i en general per un període de deu dies, tot i que aquesta condició només s'estipulava, a vegades duraven més o, en alguna altra ocasió, en pocs dies liquidaven els assumptes. Aquests capítols provincials eren un reflex del capítol que també anualment tenia lloc a Rodes i en el qual havien d'assistir tots els priors, a més dels membres del Convent i els frares disponibles o que hi estiguessin cridats, per algun motiu concret. Amb tot, les dificultats que suposaven el viatge a Rodes feia que el capítol es reunís amb un quòrum sovint escapat, només amb els membres que es trobaven a Rodes en aquell moment, o bé que aquest es fes en llocs més occidentals per tal d'afavorir l'assistència de més priors, però ni així a vegades s'hi traslladaven. És per aquest motiu que, en algunes ocasions es convocava el capítol a Roma, com podem veure en les sessions de 1446 o de 1466.

A la Castellania d'Amposta la seu del capítol no era fixa, cada any tenia lloc en una comanda diferent. En aquestes reunions es discutien sobre els temes que afectaven l'orde, es pagaven les responsions de cada comanda, s'ordenaven visitadors i també es designaven jutges en diferents conflictes, així com s'intentaven resoldre conflictes de jurisdicció, d'usurpació... en definitiva, es tractava de tot allò que el grup dels comanadors pogués resoldre de manera col·legiada. És interessant veure com, a través de la documentació, s'intenta resoldre els conflictes en el període que dura el capítol provincial, cosa que provoca que tinguem diverses resolucions per a cada un dels dies en què té lloc aquesta reunió, cosa que significa una càrrega de treball important per als frares hospitalers.

De la dècada de 1450 s'han conservat quatre actes dels capítols provincials de la Castellania d'Amposta. D'aquesta manera podem documentar perfectament fra Rocabertí ja que assisteix en tots aquests capítols: a Gandesa el 1453, a Saragossa el 1454, a Casp el 1455 i de nou a Saragossa el 1457.

En el primer d'aquests trobem diverses disposicions que afecten a fra Rocabertí:³⁹ en primer lloc va veure com se li assignava un nou frare, Pelegrí de Montagut, a la comanda d'Alfambra.⁴⁰ En una altra és encarregat, juntament amb fra Tomàs Ram, comanador de Montsó, d'ajudar al castellà a pagar tres mil florins que l'orde deu al rei de Navarra.⁴¹ Les tres referències que resten d'aquest concili provincial són d'afers jurídics. En el primer cas ens trobem com s'encarreguen als comanadors fra Sancho de Heredia, de Calataiud, i fra Galvany Tolsà, d'Encinacorba, que jutgin un conflicte entre fra Rocabertí i fra Domingo Cortés, de Casp, que segons s'exposa, aquest últim va prometre que entregaria en una procura el castell de Jatiel, molt a prop de Samper de Calanda, tal i com van establir davant del notari Belenguier Ferrer de Casp. Però d'això ja fa quatre anys i Rocabertí encara no ha pogut fer res sobre aquesta procura establerta, cosa que li comporta un perjudici.⁴² El mateix dia que es nomenaven aquests jutges per dirimir el cas, ells mateixos s'inhibien d'administrar justícia perquè se'n veien incapaços i esperen que això no trenqui el vot d'obediència que deuen envers l'orde i els seus superiors.⁴³ En les disposicions que

³⁹ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:2v. S'inicia el capítol provincial de l'orde a Gandesa el 21 de novembre de 1453. El presideix el castellà Pere Ramon Ça-Costa i anomena a Bernat Hug de Rocabertí «el nostre principal».

⁴⁰ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:6. El dia 24 rep aquest nou frare.

⁴¹ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:6v. Es tracta d'una concòrdia entre les dues parts també datada del dia 24 de novembre.

⁴² AHN, Ordes militars, Còdex 606B:6v. Aquest document està copiat a l'apèndix amb el número 25.

⁴³ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:10. Copiat a l'apèndix amb el número 26.

segueixen, fins i tot en altres capítols posteriors, no hi ha rastre d'aquest conflicte ni de com es va resoldre, si és que al final ho va ser. Finalment, en un altre cas és fra Rocabertí qui exerceix justícia, juntament amb Tomàs Ram, i en concret absolen Juan Albió, notari de Casp, de pagar unes quantitats que se li havien empenyorat i que havien d'anar a les arques del Comú Tresor.⁴⁴

Del segon dels capítols d'aquesta dècada dels quals tenim documentació, el que va tenir lloc a Saragossa a partir del 15 de març de 1454, tenim 5 disposicions que afecten a fra Rocabertí. En l'acte d'obertura hi era present, el dia 17, i era nomenat ambaixador al Convent de Rodes, juntament amb els frares fra Ramon Jou i fra Antoni Pere Ça-Plana.⁴⁵ El mateix dia 17 era encarregat, de nou amb fra Ramon Jou i el castellà, de visitar les cases de la castellania a Saragossa, que amenaçaven ruïna i determinar en quins llocs s'havia d'actuar amb urgència i de quina manera calia fer-ho per evitar que caiguessin de manera irremediable.⁴⁶ Encara el mateix dia 17 era comanat, amb fra Antoni Pere Ça-Plana, per tal de dirimir qui era el propietari de la comanda d'Horta de Sant Joan, si de Pere Ramon Ça-Costa, castellà i comanador de Gandesa, o bé de Ramon Siscar, comanador de Torrent de València. La solució a aquesta demanda va venir en el capítol següent, el de 1455, i es va atorgar la comanda al castellà i els dos candidats es comprometien a acatar la sentència sense posar dificultats.⁴⁷ L'última resolució del capítol que va afectar a Rocabertí fou una contribució especial que s'havia de pagar al Convent i que sumava 100 florins per a tota la castellania i cada comanda n'havia de pagar la part proporcional que corresponia, pel que fa a Alfambra, la suma que se li va assignar eren només 7 florins.⁴⁸ Com a apèndix a aquest capítol, un grup de frares, entre els quals el castellà i fra Rocabertí, van rebre l'entrada d'un nou membre de l'orde a Casp el 5 de maig de 1454. Es tractava de Ferran de Bardaixí, natural de Fraga, i que fou apadrinat per fra Esbert de Vilamarí.⁴⁹

El capítol de 1455 fou presidit pel castellà d'Amposta i també pel prior de Catalunya, Gilabert de Loscos i va tenir lloc a Casp a partir del 2 de març. A part de la resolució del conflicte entre el castellà i el comanador de Torrent de l'Horta i que ja hem anotat, no hi ha cap altre referència que afecti a Rocabertí. Pel que fa al capítol de 1457 va tenir lloc a Saragossa a partir del 2 de juny, però només s'ha conservat l'acta d'inici i encara en un manual del notari de Casp Juan Albió que hem vist més amunt, no pas als registres de la castellania que es guarden a l'Arxiu Històric-Nacional de Madrid.⁵⁰ Curiosament, en aquest document, ja s'anomena fra Rocabertí com a comanador de Montsó i la comanda d'Alfambra ja té un altre comanador, Sancho de Heredia.

De tota manera, no avancem esdeveniments, que encara li quedava un bon recorregut per arribar al control d'aquesta important comanda. És més, en aquest 1455 encara li quedava fer de testimoni en un altre acte administratiu de la castellania, en concret actuava com a testimoni de l'arrendament que feia el castellà d'Amposta a fra Joan de Sagra de la comanda d'Ambel.⁵¹ Tots aquests casos on trobem Rocabertí com a gestor en l'orde

⁴⁴ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:7. Datat el 25 de novembre, els demandants són Bartomeu Castaneta i Guillem de Moragrega i la suma és de tres-cents ducats i sis-cents florins respectivament.

⁴⁵ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:16 i 17v respectivament.

⁴⁶ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:18.

⁴⁷ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:18v, 35v i 37v, en el primer document tenim el plantejament del cas, en el segon hi ha la resolució i en el tercer el compromís dels dos pretendents.

⁴⁸ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:20. Aquesta resolució és del dia 19 de març.

⁴⁹ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:21.

⁵⁰ AHPZ, Manual del notari Juan Albió de 1457:21.

⁵¹ AHN, Ordes militars, Còdex 606B:48v. Datat a Casp, el 19 d'abril. Juntament amb Rocabertí, actuen com a testimonis Ramon Ricard, prior de Sant Gil i Jaume Meli, de la casa del mestre. El castellà es veu amb

mostren com poc a poc anava adquirint més protagonisme en l'administració d'aquesta i com es feia evident que calia que rebés un millorament d'acord amb les seves noves tasques d'administració.

3. Un nou conflicte a Samper de Calanda

En els mateixos moments que fra Rocabertí assistia als capítols provincials de l'orde, durant la dècada de 1450, el podem trobar en un nou conflicte per tal de posseir una comanda més rica i amb millors rendes, ja que com s'ha dit i vist, a més i majors responsabilitats dins l'orde i la cort calia que s'acompanyés amb un millorament dins de l'orde. Així, des de 1454 fou protagonista d'un nou conflicte d'usurpació de comandes. En aquest cas es tracta de la comanda de Samper de Calanda, també a l'Aragó. El comanador Joan de Linyan va morir i des del Convent se la va entregar a Antoni Fortuner que es va trobar la comanda ja ocupada per Bernat Hug, que vista la vacant es devia aprofitar per mirar d'accelerar el seu *cursus honorem* com havia fet temps enrere amb la comanda d'Alfambra i aplicar la política de fets consumats. Des de Rodes, el Convent feia una reclamació severa a Rocabertí perquè l'abandonés i deixés pas al seu legítim propietari.⁵² Però no sembla pas que aquest deixés la comanda, ans el contrari, ja que el 5 de març de 1455 entregava l'escrivania de Samper a Joan Senil.⁵³ Però encara hi ha més i és que era capaç d'arrendar-se la comanda d'Alfambra a fra Pasqual Pelayo, prior de Miravet, Juan Pérez, mercader i ciutadà de Terol, i Jaime Sánchez, mercader i ciutadà de Saragossa, amb el coneixement i consentiment del castellà d'Amposta.⁵⁴ El fet que s'arrendés la comanda d'Alfambra posa de manifest que devia tenir problemes per exercir de comanador de dues preceptories hospitaleres i que per consolidar el seu paper en la nova, es desfeia, per mitjà d'un arrendament, de la comanda més petita i amb menys rendes. D'aquesta manera es podia concentrar en l'administració de Samper i sobretot en consolidar-hi el seu domini.

El gener de 1456 era el torn al lloctinent Joan de Navarra de reprendre fra Rocabertí per la usurpació de la comanda de Samper. El més curiós en aquest document, però, és que a qui l'ha usurpada no és fra Antoni Fortuner com deien des de Rodes, sinó que es parla de fra Lluís Despés (i a partir d'aquí ja no torna a sortir més fra Fortuner), és possible que en el document que provenia de Rodes el nom estigués equivocat o que durant aquest darrer any en què Rocabertí havia usurpat la comanda fra Fortuner s'hagués mort i s'hagués tornat a concedir aquesta comanda a un altre frare, obviant a Rocabertí, que no deixava de ser un usurpador. En la disposició de Joan de Navarra s'especifica que fins que fra Despés no prengués possessió de la comanda sigui en persona o per mitjà de procuradors, el seu nomenament no tindria efecte. Un cop s'hagi fet, caldrà que fra Rocabertí li pagui uns diners en concepte de la procura que ha tingut d'aquesta comanda.⁵⁵

l'obligació d'arrendar la comanda d'Ambel perquè Joan de Sagra no ha trobat a ningú que se'n volgués fer càrrec.

⁵² NLM, Butlles de Cancelleria, 365:60. La reprensió a Rocabertí està datada del 16 de setembre de 1454. Aquest document es pot llegir a l'apèndix amb el número 27.

⁵³ AHPZ, Manual del notari Juan Albió de 1455:2v.

⁵⁴ AHPZ, Manual del notari Juan Albió de 1455:26-29v. Datat a Daroca, el 6 de juny. En aquest contracte d'arrendament es descriuen totes les obligacions de les dues parts i s'estableix que la durada d'aquest és de tres anys. La confirmació del castellà d'Amposta es troba en dos documents, AHN, Ordes militars, Còdex 606B:52 i 52v. En el primer document està datat a Casp el 16 de juny, mentre que el segon ho és a Gandesa l'1 d'octubre de 1455 i en aquest s'anomena a fra Rocabertí comanador d'Alfambra i de Samper de Calanda. El primer d'aquests està copiat a l'apèndix documental amb el número 28.

⁵⁵ ACA, Cancelleria, 3298:182.

Aquest conflicte es va resoldre el novembre del mateix 1456 i la solució va ser prou conciliadora, lligada a la darrera disposició de Joan de Navarra. Es va acordar que fra Rocabertí havia tingut en arrendament la comanda de Samper fins llavors i pagava el que li corresponia per tot aquest temps al seu legítim possessor, que era fra Lluís Despés.⁵⁶

Els motius per aquesta celeritat en la solució cal buscar-los en diversos aspectes. El més important era que des del juny del mateix any fra Rocabertí havia arrendat la comanda de Montsó del seu comanador, fra Joan Ram, que marxava al Convent, amb serioses possibilitats que no tornés i ell fos el més ben posicionat per tenir de manera definitiva aquesta rica comanda de la zona oriental d'Aragó. Amb una possessió com aquesta no calia que lluités per mantenir la comanda de Samper, que tenia clar que no aconseguiria pel fet de ser un usurpador. Per altra banda, des de feia un temps Rocabertí estava en contacte amb la cort del rei Joan de Navarra i que tingués conflictes amb el poder reial podia posar en qüestió aquesta relació que tant el podia beneficiar. Però d'aquests dos temes se'n parlarà amb més concreció en punts que segueixen.

4. Contacte amb la cort de Joan de Navarra: missions diplomàtiques

A més de tota aquesta tasca administrativa que hem pogut resseguir de fra Rocabertí dins de l'Orde de l'Hospital durant la dècada de 1450, hi ha un fet que és molt més important i que marcarà no només l'evolució en el camp polític, sinó que marcarà profundament el futur literari del protagonista i és el que és el que importa en darrera instància. Aquest fet no és altre que el d'entrar en contacte amb la cort de Joan de Navarra, que fou lloctinent general de la Corona d'Aragó des de 1454. Però el contacte ja devia començar amb anterioritat, a principis de la dècada de 1450 quan ambdós residien a Saragossa, el rei de Navarra com a lloctinent del seu germà Alfons al Regne d'Aragó, mentre que fra Rocabertí estava entretingut en els afers propis de l'Orde de l'Hospital. Per altra banda, és normal que vistos els antecedents de la família Rocabertí, Bernat Hug estigués cridat a ocupar un paper rellevant en l'administració central de la Corona d'Aragó, i més encara si el seu pas per l'Orde de l'Hospital li va suposar que es formés en la gestió de propietats, a més de tenir una bona experiència militar.

Amb tot, tenim dades que confirmen la presència i, de retruc també la residència, de Bernat Hug de Rocabertí a Saragossa des de 1442, quan exercia de lloctinent del castellà Vilagut i aquest havia marxat a Rodes. Molts dels comanadors residien a San Juan de los Panetes i més encara si tenien responsabilitats dins de l'estructura de la castellania.⁵⁷

La relació amb el monarca devia començar a fructificar quan el 1452 tal i com ens diu Zurita⁵⁸ els castellans van atacar Alfambra i Castiliscar, possessions hospitaleres i la primera sota la comanda de fra Rocabertí. Segurament per aquest motiu Joan de Navarra, el devia enviar a negociar treves amb els castellans a la ciutat soriana d'Àgreda un any després, per tal que la guerra navarresa no afectés els territoris aragonesos que no tenien cap tipus d'intervenció en la guerra civil que mantenien Joan de Navarra amb el seu fill Carles de Viana per al poder a Navarra i que tant Joan com els castellans havien aprofitat per

⁵⁶ ACA, Cancelleria, 3312:223. Document donat a Tarassona, el 26 de novembre de 1456. En aquest s'especifica que Samper fou arrendat per fra Rocabertí i Antonio Dazlor, sastre o sabater (en el text se l'anomena *calçaterius*), a través del procurador del primer de nom Joan Domingo.

⁵⁷ Cf. nota 120

⁵⁸ Zurita, XVI:xii. Curiosament, Sobrequés, *Guerra Civil*, ens diu que hi fou enviat en representació de la reina Maria, lloctinent del seu marit Alfons el Magnànim, contradient la informació que proporciona Zurita, tot i que també és una possibilitat que podria ser ben certa.

desestabilitzar-se, sobretot en terres de frontera. En aquesta ambaixada acompanyava a Luis de Santángel, conseller del rei.

Les negociacions foren prou profitoses, ja que es van acordar treves per quatre mesos i durant aquest temps es van mantenien les conquestes que havien fet els dos bàndols, ja que hi havia castells que Joan de Navarra havia pres als castellans, mentre que n'hi havia d'aragonesos que estaven en mans castellanes. A més, cada part triava dos cavallers per mantenir les treves i evitar que partides d'incontrolats fessin correries en aquella frontera. D'aquesta manera s'aconseguia allunyar la guerra de territori aragonès i que els problemes navarresos del rei Joan afectessin només aquell regne i Castella, d'aquesta manera s'evitaven períodes de guerra oberta entre Castella i Aragó com havia passat entre 1429 i 1430.

L'ambaixada a Àgreda devien ser el punt de partida perquè fra Rocabertí comencés el seu contacte amb la cort i esdevingués, poc a poc, un dels homes de confiança de Joan de Navarra. I és que el resultat de les negociacions amb els castellans fou prou positiu i efectiu, ja que la guerra es va circumscriure a Navarra i això per al rei Joan era prou important ja que limitava l'acció castellana només en aquell regne i no pas a la llarga frontera amb Aragó, que sempre hauria estat un problema defensar-la.

Un altre moment que es veu fra Bernat Hug plenament integrat en la vida cortesana del lloctinent és en les sessions de corts del novembre 1455, però no precisament en les deliberacions sinó en els divertiments i festes lligades a aquestes corts, quan el trobem celebrant justes al Born barceloní:

«Dijous a XX. Aquest jorn hac grans junctes de v per v en la plaça del Born. Los primers v foren lo comte de Foix, don Alfonso, bastard del fill del rey de Navarra, mossèn Johan de Palou, mossèn Johan d'Enbú e en Phelip Alberd. Los altres v foren lo comte de Prades, Nicholau Carrós, lo comanador d'Alfambra, mossèn Guillem Ramon d'Arill e en Johan de Marimon.»⁵⁹

Si per un costat era enviat com a ambaixador, aquí el trobem en una altra faceta de la cort, ocupar els llargs moments d'oci amb divertiments propis dels cavallers, que tan circumscriu estaven al món de la noblesa i que tant promocionaven els monarques com a mostra de la seva riquesa i cortesia.

Amb aquest contacte directe amb la cort, és normal que Bernat Hug intentés un millorament dins de l'Orde de l'Hospital i mirés d'aconseguir la comanda de Samper de Calanda, usurpació que es va produir en aquestes dates, com hem vist. El contacte amb la cort anava lligat amb una despesa major, per tant es necessitaven més recursos que havien de sorgir d'on fos. El problema de Samper es va acabar quan fra Rocabertí va poder aconseguir la comanda de Montsó, primer en règim de lloguer i més tard en propietat i que era bastant més rica que la d'Alfambra, tal i com analitzarem en el capítol següent, perquè per assolir aquest regiment tampoc hi va faltar la polèmica i es una nova mostra de com les promocions a l'Orde de l'Hospital sempre eren problemàtiques, per tal com implicaven poder i diners.

El contacte amb la cort de Joan de Navarra encara es documenta en altres ocasions; en primer lloc el 1457 quan ja era comanador de Montsó el trobem que signa com a testimoni d'un document reial adreçat al noble Ximénez de Urrea, juntament amb Ferrario de Lanuza, justícia d'Aragó, el bisbe d'Angurien, confessor del rei, i Rodrigo de Rebolledo, el camarlenc.⁶⁰ Aquest contacte amb la cort va provocar que cada vegada més tingués una

⁵⁹ Dietaris de Generalitat de Catalunya, I, pàg. 1

⁶⁰ ACA, Cancelleria, 3318:97. Document datat a Saragossa el 28 d'agost.

privacitat major amb el rei de Navarra i aconseguís nomenaments per a ell i importants assignacions pecuniàries, com la que el 31 de desembre de 1458 li va arribar per ser camarlenc de l'infant Ferran, juntament amb Pero Vaca. D'aquest càrrec en percebia 1260 sous trimestrals.⁶¹

Si el contacte amb la cort suposava un augment de les rendes i una participació, com hem vist, en actes cortesans com poden ser les justes i els consells del rei, el pas posterior era escriure lírica per omplir les estones d'oci i d'aquesta manera aconseguir excel·lir en les armes i les lletres, com tants altres cavallers del segle XV. Però la lírica a la cort de Joan de Navarra també era una forma de demostrar d'escalar posicions i de demostrar d'una millor manera la noblesa i llinatge, mentre assolía més prestigi i una posició social millor.

5. Els primers passos en la literatura: l'*Estrampa*

Els ambients culturals de les corts dels infants d'Aragó han estat últimament estudiats i s'ha pogut veure com eren centres importants de producció de literatura i d'irradiació de modes poètiques. La literatura, i la poesia en particular, era una art que s'associava a la bona educació dels nobles i els cavallers, juntament amb la capacitat de guerrear i bornejar, és a dir, celebrar tornejos.⁶² En la cort, els moments d'oci eren ocupats amb el conreu de la lírica i els nois joves de les famílies nobles que hi anaven per ser educats veien com un bon domini de la poesia era clau a l'hora de formar-se i aconseguir una millor posició. Els nobles eren bons guerrers alhora tenien la capacitat d'esdevenir bons poetes o almenys bons poetes ocasionals; la cort era el millor lloc on demostrar les arts poètiques que es podien tenir, perquè hi havia un públic consumidor i alhora animava al cultiu, així com un centre cultural d'irradiació de modes de primer ordre, que permetia estar al dia de les novetats literàries.

Com s'ha vist, un dels contactes de fra Bernat Hug de Rocabertí amb la cort de Joan de Navarra fou en un torneig amb motiu de les corts de Barcelona el 1455. Però Rocabertí no era un foraster a les corts, el seu pare, el seu oncle i el seu germà Dalmau, juntament amb altres membres del llinatge del qual formava part, eren uns habituals a la cort del Magnànim, on havien tingut càrrecs de confiança i assignacions monetàries de cert relleu. Potser, fins i tot, en la seva infantesa ell fou tramès a la cort i s'educà en aquells ambients de gran importància literària, on juntament amb els nobles, hi havia els funcionaris reials, homes de lletres que tot i la capacitat que tenien d'escriure i traduir obres per encàrrec reial, no tenien el privilegi de la cavalleria, ara bé, sí que eren homes de gran cultura que podien aconsellar els nobles a l'hora d'escriure. També hem pogut veure com els seus germans s'emboicaren en diferents problemes cavallerescos i s'intercanviaren lletres de batalla i cartells de deseiximent amb altres nobles contemporanis, cosa que ens situa en el fet que devien tenir un cert domini de l'escriptura literària, perquè les cartes reprenen tot tipus de models anteriors i aporten alguns recursos retòrics, per bé que molt limitats pel gènere de la lletra de batalla, molt codificat i repetitiu. En definitiva, la literatura no era desconeguda en aquest nobles, com a bons membres del seu estament.

⁶¹ ARV, Secció mestre Racional, 11602:12v. Document copiat a Miguel Gual Camarena, «Servidores del infante don Fernando (1458-1462)» a *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, IV, 1956, pàg. 267-279.

⁶² Torró, *noblesa* i Rodríguez Risquete, *Infants i Pere Torroella*. Ambdós autors expliquen quines són les ocupacions del nobles a través de casos concrets, cal destacar el cas del també poeta empordanès Pere Torroella que fou enviat a la cort per ser educat, primer com a patge, i es convertirà en un dels poetes més influents de la poesia catalana i castellana de la meitat del segle XV.

En Bernat Hug trobem tots els a prioris necessaris per tal que s'exercités en el conreu de la lírica: una família on les lletres no eren desconegudes; una educació cortesana (sigui dins de la cort o bé en ambients cortesans de la seva família o com a familiar de Joan de Vilagut en el si de l'orde); un bon exercici de la cavalleria (que li provenia dels seus primers anys a la Castellania d'Amposta) i, finalment, el contacte permanent amb la cort que va suposar la presència del rei Joan de Navarra a Saragossa. A aquests a prioris, caldria afegir-hi, a més, una considerable ambició personal, tal i com hem vist en les diferents etapes dins de l'Orde de l'Hospital en la pugna per diverses comandes amb una bel·licositat important, que no es podrien entendre si Rocabertí no tingués una personalitat forta i ambiciosa, amb voluntat de progressar en el món de la política. Tots aquests a prioris al final donen la forma que configura un nou escriptor, així doncs, no ens ha d'estranyar que fos un poeta del qual hem conservat dues peces, una pròpiament lírica, l'*Estrampa*, i una altra de caràcter narratiu i al·legòric (amb un pròleg en prosa), com és *La glòria d'Amor*, a més d'altres restes de producció literària (la demanda epistolar a Pere Torroella, no conservada) que reforcen encara més la seva relació literària amb la cort de Joan de Navarra.

La primera d'aquestes obres és la peça que ve rubricada en el Cançoner de París (BNP, manuscrit espanyol 225, conegut amb la lletra J) i el seu *descriptum* de Barcelona (Biblioteca de Catalunya, manuscrit 10, conegut amb la lletra K) amb *ffra rocaberti comenador del fambra strampa* i que comença amb un primer vers que diu *Comforms desigs ab calitats diverses*. Es tracta d'una poesia lírica d'una llargada considerable, 148 versos, que desplega una complexa interpretació escolàstica de l'amor que sent el poeta per a una dama que s'amaga amb sota el senyal de *Mon clarejant* i que està amarada d'explicacions escolàstiques sobre l'amor, tema que era habitual en la lírica contemporània i molt de moda en els cercles de Joan de Navarra i la poesia castellana de mitjans del segle XV. Aquesta explicació de l'amor s'estructura en les tres edats de l'home, la infantesa, la joventut i la vellesa i s'analitza el paper que té l'amor en cada una d'aquestes, així com el comportament de les persones subjectes a l'amor, sobretot en la segona etapa vital que descriu. A més de la teorització general, el poeta ens explica el seu particular de cada etapa.

A partir de la rúbrica podem datar aquesta composició entre els anys 1436-1456, període de temps en el qual Bernat Hug fou comanador d'aquesta localitat aragonesa. Ara bé, fa difícil pensar que aquesta composició s'ha de datar en els primers anys del lapse, més aviat el contrari, sobretot pel que hem dit en referència al contacte que va començar a tenir amb la cort de Joan de Navarra durant la dècada de 1450 i també cal tenir en compte el conflicte que va tenir per aconseguir de manera definitiva aquesta comanda. També el contingut del poema ens aporta alguna dada sobre la datació, ja que en el vers 89 ens diu que el poeta es troba en la segona edat, és a dir en la joventut, de la manera següent: *en aquest temps me trob dejús Apol·lo*. Més endavant, en els versos 97 i 98 s'excusa a l'hora de parlar de la tercera edat perquè no hi ha arribat: *Si fall en dir del derrer temps e tanda/ perdó mersch, pus l'adat no m'i plaga*. Si fem cas a la tradició i als tòpics aquesta edat començava amb els 40 anys, que era quan s'apagava la flama amorosa que es podia tenir i els desitjos deixaven pas als avisos sobre els perills de l'amor que l'home experimentat pot donar als joves desconegedors. Així doncs, si fem càlculs sobre l'edat de fra Rocabertí es veu com era ja al final de la segona edat que va escriure aquesta composició, ja que el 1456 ja devia rondar la quarantena.

A més, cal tenir en compte que la tornada d'aquesta composició té moltes semblances a la tornada del poema I (RAO 180:17) de Pere Torroella,⁶³ poeta que amb tota seguretat va exercir un bon mestratge en Rocabertí i en l'adopció d'Ausiàs March com a model per a *La glòria d'amor*. Torroella ja tenia bona part de la seva producció lírica enllestida el 1458, quan va tornar de Nàpols, però és possible que aquesta peça fos anterior i que Rocabertí la coneixés a la cort de Saragossa o bé arribés gràcies a un dels viatges que Torroella va fer a Catalunya per diversos assumptes.⁶⁴ Ara bé, en l'*Estrampa* la influència de March es limita a la tornada i potser per l'impacte de la imatge del vers 48 (*ador los fols pus que d'amor me parlen*), més que no pas pel contingut d'aquesta imatge en si mateixa en l'obra de March. Així doncs, en aquesta composició l'única influència de March es dona de segona mà a partir del poema de Torroella, per bé que l'ús de l'escolastilitació de la lírica hi és ben present, com bé era moda en aquells moments. Per altra banda, també posa de manifest que Pere Torroella ja esdevenia un model líric per al nostre poeta i que temps després, el seu paper com a transmissor de March va ser perfectament assimilat per fra Bernat Hug de Rocabertí en la seva producció posterior.⁶⁵

Aquest capítol es clou l'any 1456, per bé que s'han fet referències posteriors. Aquesta data marca un nou punt en la biografia de fra Bernat Hug de Rocabertí ja que va aconseguir un nou millorament dins de l'orde amb la important comanda de Montsó, una de les més riques de la Castellania d'Ampostà i amb una disposició clara a regir-la en un futur. A més, amb un contacte ja no ocasional amb la cort de Joan de Navarra, sinó que podem dir que era permanent, cosa que el va portar a ser un dels seus homes de confiança. Ara bé, el que hauria d'haver estat un ascens pausat cap a noves responsabilitats es va veure truncat pel conflicte entre Joan II i el seu fill Carles de Viana que acabaria desembocant en la Guerra Civil Catalana del segle XV i que seran els motius dels capítols que segueixen, on es veurà com Bernat Hug va esdevenir un personatge de primera línia històrica, protegit pel monarca i amb una fidelitat absoluta envers ell i la seva família.

Vista general de la població d'Alfambra

⁶³ Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, pàg. 3-10.

⁶⁴ Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, pàg. XLVI-XLVIII.

⁶⁵ Cabré, *Torroella, Urrea...*

V. COMANADOR DE MONTSÓ

1. Millorament a l'orde i a la cort

El contacte directe amb el rei de Navarra i lloctinent d'Aragó a la ciutat de Saragossa van motivar que fra Bernat Hug de Rocabertí necessités una millor dignitat dins de l'orde per poder continuar aspirant a noves missions i càrrecs de confiança que Joan de Navarra tenia reservat per a ell. S'ha vist en les pàgines precedents com el que va intentar fou aconseguir, de manera no massa legal, la comanda de Samper de Calanda, cosa que li va ser impedida des del poder reial i també des de dins de la mateixa Orde de l'Hospital. Ara bé, hi ha un aspecte que també motivà la renúncia de Rocabertí a continuar la lluita per aquesta possessió i no és altra que la possibilitat d'obtenir una altra comanda, la de Montsó, que finalment assolí, no sense tenir al davant un seguit de nous problemes. Amb tot, aquesta vegada sí que havia fet les coses bé i no havia de tenir massa preocupacions per poder-la aconseguir perquè la llei estava de la seva part.

Mentre Rocabertí ocupava il·legítimament Samper, capítol que ja s'ha analitzat en pàgines anteriors, també arrendava la comanda de Montsó al seu legítim propietari, fra Tomàs Ram, amb els permisos del Convent corresponents.¹ Corria l'any 1456 i aquest arrendament es feia per tres anys, el temps habitual en aquest tipus de contractes en el si de l'orde; el motiu de l'arrendament era que aquest cavaller marxava cap a Rodes. El 16 d'agost fra Rocabertí prenia possessió de la comanda de Montsó de mans de fra Antoni Ça-Plana, comanador d'Osca. Com es pot apreciar, s'havia seguit un procediment completament legal i sense provocar cap malvestat.²

En aquest mateix any, el 8 de desembre de 1456, des de la seu central de l'orde es va donar permís a Bernat Hug per tal que pogués anar al Convent de Rodes, però de nou sembla com si els permisos i les ordes que s'enviaven des del Mediterrani Oriental a Bernat Hug eren cants de sirena que ell obviava contínuament i preferia continuar residint a la castellania, on cada vegada tenia un millor *cursus honorum* i, sobretot, mentre gaudia d'un respecte cada vegada major a la cort de Joan de Navarra, amb càrrecs de més volada i més privadesa amb el monarca. També és possible que aquesta només fos una ordre perquè es presentés davant del mestre, d'aquesta manera podria donar comptes de primera mà sobre l'afer de la comanda de Samper de Calanda i evitar que la continués ocupant de manera il·legítima. Però com que el conflicte s'havia solucionat, Rocabertí considerava que no era necessari que s'hi presentés i per tant, ja no es molestava en anar-hi. Sigui com sigui, el que està clar és que ell no es va moure d'Aragó, ni tampoc devia tenir massa ganes de deixar els seus afers i ocupacions per emprendre un viatge llarg, gens plaent i amb la possibilitat de

¹ NLM, Cancelleria, 366:61v i 62. Curiosament en aquests documents s'anomena a Rocabertí comanador d'Alfambra, Samper de Calanda i Montsó.

² NLM, Butlla de Cancelleria, 366:62v i 62v (dos documents). La comanda de Montsó formava part de les possessions del Temple que van passar a l'Hospital a la dissolució d'aquell el 1307 i que fou confirmada al Concili de Viena del Delfinat de 1312. El castell de Montsó va ser dels pocs focus de resistència templera a la dissolució i es va rendir el 1309. Era una comanda rica, amb possessions de diversos pobles, com Las Carboneras, Alberite de San Juan, Chalamera... i una important zona d'horta i regadiu, amb població morisca.

tenir importants pèrdues a la tornada, de la mateixa manera que feia ell, com a protagonista d'usurpacions de comandes.³

Pocs mesos després que Rocabertí arrendés la comanda de Montsó, el març 1457, Tomàs Ram moria en el seu viatge a Orient, quan hi havia anat en resposta a les demandes l'orde per fer front als atacs mamelucs. Així doncs, deixava per un costat vacant aquesta comanda i per un altre nomenava com a hereu el seu germà Ferran Ram. Ràpidament es va posar en marxa tota la maquinària administrativa del rei Joan de Navarra per tal que fos Rocabertí qui es convertís en el nou comanador de Montsó. Ho va aconseguir amb l'aprovació del rei Alfons, el mestre de l'orde i del papat, tal i com s'informa en una carta que el rei de Navarra va enviar a fra Sancho de Heredia, comanador d'Alfambra i procurador del Convent i del Tresor a la castellania, per tal que prenguéss jurament a Rocabertí en la possessió d'aquesta comanda i la deixés lliure, ja que estava ocupada pel Justícia d'Aragó.⁴

El Justícia tenia segrestada la comanda no pas perquè hi haguessin deutes pendents amb la corona sinó amb el Comú Tresor i també per un embolic jurídic considerable. El que passava és que poc després de la mort de Tomàs Ram el seu germà i hereu Ferran Ram va preparar un pla per tal de quedar-se la comanda de Montsó un temps i així gaudir de les rendes que aquesta aportava, ja que el comanador havia deixat en mans del seu germà que cerqués un llogater per a aquesta i el va trobar en la persona de Bernat Hug de Rocabertí. Ara bé, com que Tomàs Ram va morir tan ràpidament, Ferran va intentar quedar-se amb les rendes de la comanda un temps, ja que va simular que n'era ell el llogater. El problema s'agreujava pel fet que fra Tomàs devia 568 ducats al Tresor i Ferran, com a hereu seu, volia que aquests diners els pagués el nou comanador i no pas ell. Com es pot veure hi havia un bon embolic; ara bé, davant d'aquesta trampa legal, Joan de Navarra l'exhortava a abandonar tota disputa jurídica amb qui realment i legal havia aconseguit la comanda, que era fra Rocabertí, que, a més, comptava amb el suport de tots els poders implicats (orde, monarquia i papat).⁵ Curiosament en aquest millorament, Bernat Hug no havia fet servir, com en ocasions anteriors, males arts i violència, sobretot perquè ara comptava amb un aliat d'allò més eficaç: la monarquia.

Efectivament, sense el paper del rei Joan de Navarra difícilment hauria aconseguit la comanda de Montsó d'una manera tan ràpida, senzilla i sense l'ús de males arts. I el rei no s'equivocava donant suport a Rocabertí, en primer lloc per la fidelitat que l'hospitaler va mostrar amb el seu rei i en segon lloc perquè Montsó seria una peça clau en la Guerra Civil que havia de venir temps després, ja que des d'aquí es va preparar la invasió de Catalunya l'estiu de 1462 i les importants rendes d'aquesta comanda que aconseguia Bernat Hug van ser una bona font de finançament per al conflicte. Però aquests són uns fets que s'explicaran més endavant.

Poc temps després, fra Bernat Hug de Rocabertí, juntament amb fra Sancho de Heredia i, el també hospitaler escriptor i traductor de *La belle dame sans merci*, fra Francesc

³ NLM, Butlla de Cancelleria, 366:64v. El 2 de gener de 1458 es tornava a donar llicència a Bernat Hug de Rocabertí per arrendar les seves possessions per tres anys i així poder anar al Convent de Rodes, permís que tampoc va ser utilitzat ja que el documentem repetidament per Aragó, sense cap intenció de marxar (NLM, Butlla de Cancelleria, 368:76v).

⁴ ACA, Cancelleria, 3301:147 i 3302:55v, en aquest cas les cartes van dirigides a les autoritats del regne d'Aragó i el bisbe de Lleida. La primera és el document número 29 de l'apèndix.

⁵ ACA, Cancelleria, 3299:190, es pot llegir a l'apèndix amb el número 30. La carta del rei està datada el 24 de març del mateix 1457, poc temps després que hi hagi les cartes on s'aprova la possessió de la comanda per a Rocabertí. El 12 d'octubre de 1458 el rei Joan encara havia d'enviar la justificació de tot l'afer al mestre de l'Hospital, per evitar que Rocabertí pagués els deutes de Tomàs Ram (ACA, Cancelleria, 3362:29v).

Oliver,⁶ eren els encarregats d'entregar la comanda d'Uldecona al germà de Tomàs i Ferran, fra Joan Ram.⁷ I seguidament eren convocats al capítol provincial de l'orde, que va tenir lloc a partir del 2 de juny a Saragossa, presidit per Ramon Jou, lloctinent del castellà fra Pere Ramon Ça-Costa. En aquest capítol hi van assistir fra Rocabertí i fra Heredia. Francesc Oliver no hi era perquè ell pertanyia al Priorat de Catalunya, ja que era comanador de Torres de Segre.⁸

Rocabertí no només estava immers en els afers de l'orde quan estava a Saragossa, també el tenien ben ocupat els afers cortesans, així el documentem quan signa un document reial dirigit al noble Ximénez de Urrea, al costat del Justícia d'Aragó, Ferrario de Lanuza, el confessor del rei, el bisbe d'Angurien i el camarlenc Rodrigo de Rebolledo.⁹ Des del primer moment que va entrar en contacte amb Joan de Navarra, la relació entre ells es va mantenir de manera continuada i Rocabertí el trobem en tot moment al costat del lloctinent i futur rei. Aquest document n'és una bona prova i per bé que en aquest moment és una peça aïllada, no és res més que una mostra que sí que estava en contacte amb la cort de Joan de Navarra i exercia diferents càrrecs.

A més de la nova comanda, dins de l'orde fra Rocabertí també tenia un nou càrrec que emanava directament del Convent, aquest era receptor del Tresor per a tota Hispània, i actuava juntament amb el seu company fra Antoni Pere Ça-Plana, receptor de la castellania. En aquesta nova ocupació es troben tots dos encarregats de cobrar un deute i enviar-lo a Rodes, en concret es tractaven de 1887 sous barcelonesos que fra Jaume de la Geltrú, comanador de Mallorca, devia en raó d'uns censos de Tortosa i que el Priorat de Catalunya no havia pagat. Ells dos eren els encarregats de cobrar-los i de trametre'ls cap a la seu central amb diligència, per bé que els deixaven un any per aconseguir-los.¹⁰ Se suposa que van treballar en aquest sentit i van ser capaços que es paguessin aquests diners perquè la documentació posterior no insisteix amb el tema, per bé que tampoc es té cap dada que pugui afirmar el contrari. En aquest mateix càrrec de receptor del Comú Tresor es troba el 3 d'agost de 1461, quan esdevenia part en el pagament d'una quantitat a Mallorca.¹¹ Ara bé, després que arribés al càrrec de castellà d'Amposta, aquesta tasca relacionada amb el Tresor va passar a altres cavallers de l'Hospital.

Ja hem vist com les responsabilitats dins de l'orde i a la cort portaven feina i, en alguns casos problemes a fra Rocabertí. També hi cal afegir el regiment d'un nou lloc, Montsó, molt més important que Alfambra i que com la majoria de viles medievals, vivia immersa en les bandositats entre dues famílies o bàndols que intentaven fer-se amb el control de la població. Sembla com si les primeres accions de Rocabertí en aquesta vila

⁶ Per a una aproximació biogràfica d'aquest hospitaler que també era escriptor vegeu Bassegoda, *poetes i Marfany, Cànon*.

⁷ NLM, Butlles de Cancelleria, 367:66v. Aquesta presa de possessió es va fer el 9 d'abril de 1457.

⁸ AHPZ, Manuals del notari Juan Albió, 1457:21.

⁹ ACA, Cancelleria, 3318:97. Aquest document està datat el 23 d'agost de 1457.

¹⁰ NLM, Butlles de Cancelleria, 367:202v i 367:77. Es tracten de dues butlles del mestre Jacques de Milly. En aquestes dates també havia de fer front a altres afers de l'orde, com per exemple foragitar de la comanda d'Añón a Miquel d'Oz que l'havia ocupada i anava en contra de Artal d'Urríes, comanador i que havia deixat la comanda en mans de Rocabertí com a procurador. (NLM, Butlles de Cancelleria, 369:91, datada a Rodes el 17 de juliol de 1459).

¹¹ ACA, Cancelleria, 3497:33. L'infant Carles es dirigeix a fra Pere Joan Ça-Plana, comanador d'Orla i fra Bernat Roger Ça-Riera, comanador de Granyena i preceptor del Tresor al Priorat de Catalunya. Fra Simó de Vallgornera, comanador de Mallorca, havia deixat 500 florins per a Antònia de Vallgornera, a través del procurador seu, Joan de Vallgornera, tots tres són germans, amb uns poders donats a Montsó el 1458, amb la presència i testimoni de fra Bernat Hug de Rocabertí, comanador d'aquesta vila i preceptor del Tresor. Tots ells són responsables de fer aquest pagament, per al qual intercedeix Carles d'Aragó.

estiguessin encaminades a solucionar aquestes guerres particulars, en concret la que s'havien establert entre els dos clans rivals, el de Tomàs d'Hoz i Joan Moren, per un costat, i Bernat Porquet i Sancho la Sierra, per un altre. Sembla ser que els conflictes armats es pogueren solucionar amb relativa facilitat, ja que només un document ens parla sobre aquestes. Ara bé, a partir d'aquí es va iniciar un nou plet perquè Bernat Hug reclamava als jurats i a la vila de Montsó una suma de diners com a compensació per a les despeses que ell havia tingut en pacificar la vila. Si s'ha de fer cas al volum de documents, sembla que va tenir més problemes per tal que el rescabaleessin dels diners que ell havia necessitat i avançat que no pas per posar pau entre els bàndols.¹²

En un primer moment i davant la falta d'acord sobre el pagament del deute, el rei Joan de Navarra va nomenar dos mitjancers per tal d'aconseguir que el seu fidel pogués percebre els diners que havia hagut d'avançar, a través d'una lletra datada el 27 d'abril de 1458 des de València. Aquests dos mitjancers eren els clergues Antoni Porguet, prior de Roda i arcidià de Daroca, i fra Antoni Pere Ça-Plana, comanador d'Osca i com hem vist anteriorment, company en diferents tasques administratives dins l'orde al costat de fra Rocabertí.¹³ En aquesta mateixa data enviava una carta als jurats de Montsó, Alfons d'Híjar, Hugo de Peralta, misser Lenyader i Pere Vallabriga per tal que intentessin arribar a un acord amb el seu comanador i que no haguessin d'arribar als tribunals per la quantitat que se li devia.¹⁴ Com es pot veure, l'interès que tenia el rei per solucionar els problemes de Rocabertí mostren que era un bon servent i que el tenia en gran estima.

El que és més important en aquests documents no és el fet en si, ja que de nou es troba que no se sap com va acabar tot plegat, sinó que en el primer cas se l'anomena camarlenc de la reina Joana Enríquez, cosa que implica una nova prova dels càrrecs i la confiança que ja de temps havia adquirit en la cort de Joan de Navarra i que el deixaven molt ben situat al seu costat en els dies previs que aquest pugés al tron d'Aragó. I a més els va anar engreixant, amb la disposició de noves rendes que comportaven aquests càrrecs, ja que a finals del mateix 1458, concretament el 31 de desembre, era nomenat camarlenc de l'infant Ferran, juntament amb Pero Vaca, ocupació per la qual percebia 1260 sous trimestrals.¹⁵ Fra Rocabertí prenia el relleu al seu pare, al seu oncle i al seu germà gran al costat del rei en la cort amb càrrecs i beneficis, cosa que ens indica el seu grau de compromís amb Joan de Navarra i la privadesa que poc a poc aquest li tenia i que li mostraria amb missions ben importants tot just després que es convertís en el nou rei de la Corona d'Aragó.

2. L'ambaixada davant del príncep de Viana

Si Saragossa i el contacte amb Joan de Navarra a partir de la dècada de 1440 van donar les primeres oportunitats en les lletres per a fra Rocabertí, per bé que ja duia l'experiència poètica familiar, l'arribada al tron d'Aragó del germà del Magnànim va aportar una nova oportunitat, tan o més important que l'anterior, per a les possibilitats literàries del biografiat

¹² ACA, Cancelleria, 3312:52 apareixen les bandositats de Montsó descrites per tal que s'hi faci front i està datat el 7 de gener de 1457. A ACA, Cancelleria, 3366:114 Joan de Navarra demana als jurats de Montsó que es paguin els diners a Rocabertí per tal com ha pacificat la vila i està datada a València el 25 d'abril de 1458.

¹³ ACA, Cancelleria, 3366:115.

¹⁴ ACA, Cancelleria, 366:115v.

¹⁵ *Gual Camarena*, segons un document de l'ARV, Secció mestre Racional, núm. 11602:12v. A més, a partir del 31 de març de 1459 es nomenava amb el mateix càrrec a Joan de Prades i abans hi havia hagut a Miquel Gilbert.

i el van posar en contacte amb altres ambients cortesans extremadament cultes i amants de la lírica, sense els quals no hauria pogut donar la resta de la seva obra.

La mort del Mangnànim va succeir el 27 de juny de 1458 i el seu hereu a la Corona d'Aragó era el seu germà Joan, rei de Navarra i lloctinent a Aragó, que va conèixer la notícia el 15 de juliol i fou coronat a continuació a Saragossa. Amb la mort del rei Alfons, molts dels seus súbdits aragonesos que vivien a Nàpols amb ell, van decidir deixar aquella ciutat per retornar a la Península Ibèrica i no estar subordinats a uns nous governants menys sensibles als seus interessos i en alguns casos obertament enfrontats. Entre aquests hi havia el príncep Carles de Viana, fill de Joan II i la seva primera esposa, Blanca de Navarra, o el seu germanastre Joan d'Aragó, fill natural de Joan de Navarra, i tot un seguit de servidors propis, així com una bona nòmina de servidors del Magnànim o d'algun dels seus familiars.

Entre Joan i Carles hi havia una enemistat manifesta que provenia de l'herència i successió de Blanca de Navarra, que havia mort el 1441, en aquest regne. En efecte, Joan no podia regnar per ser rei consort, segons les lleis navarreses, i perquè així ho establien els capítols matrimonials del 1419; ara bé, tampoc ho podia fer Carles si el seu pare no hi donava l'aprovació, segons una disposició testamentària de la mare per tal que tots dos es reconciliessin. Res més lluny de la realitat, aquesta clàusula va ser l'esca de tots els mals, Joan de Navarra va voler mantenir la corona pel fet de ser rei i Carles la volia per ser l'hereu, amb aquesta problema, la querella estava servida i l'enfrontament també. Malgrat que en un primer moment es va poder solucionar el problema i evitar l'enfrontament a través d'un pacte que donava la corona a Joan i la lloctinència del regne a Carles. El casament de Joan de Navarra amb Joana Enríquez, filla de l'almirall de Castella, el 1444 no va ajudar a mantenir la calma, ja que entre Carles i Joana hi va haver sempre força animadversió i Carles patia per si hi havia un nou fill o bé si la influència de Joana sobre el seu marit el deixaven en una situació poc favorable per als seus interessos.

Els problemes entre tots dos van anar en augment i així el 1451 esclatava l'enfrontament obert, en el qual el Carles de Viana va comptar amb el suport del partit beaumontès, mentre que els agramontesos van donar suport al seu pare, en la Guerra Civil Navarresa. La guerra va durar poc, però va afectar la política d'aliances i equilibris que Joan de Navarra tenia a Castella, i va afectar, en certa manera, les fronteres aragoneses tal i com hem vist anteriorment quan fra Rocabertí va haver d'anar a negociar treves amb els castellans a Àgreda el 1452. En efecte, el príncep va comptar amb l'ajuda castellana per intentar desbancar el seu pare, però no va servir de res, perquè el mateix 1452 era derrotat a la batalla d'Oibar i fet presoner. El 1455, Joan de Navarra, controlava tot el regne gràcies al seu gendre Gastó de Foix, casat amb la seva filla Elionor, a qui declarava hereus del regne i se saltava així la successió ja no només del seu fill, sinó també els drets que la filla gran, Blanca, tenia sobre el regne i que juntament amb Carles, desheretava, ja que s'havia aliat amb el seu germà.

Carles va començar un periple europeu per aconseguir suports a la seva causa, va visitar França, Milà i Roma, fins que el gener de 1457 arribava a Nàpols per demanar l'arbitratge del seu oncle i cap de la família Trastàmara a Aragó. També s'ha dit que aquesta marxa va venir motivada per l'odi que Joana Enríquez li tenia i com que cada vegada més demanava al seu marit que no tingués en compte Carles de Viana en la seva successió, sobretot perquè el 1452 havia nascut ja l'infant Ferran, el futur Ferran el Catòlic. Aquest motiu sempre ha estat font de polèmica i caldrien estudis per analitzar-lo amb profunditat, ja que sovint les llegendes i les mitges veritats han enfosquit les veritables relacions que hi va haver entre aquests dos personatges històrics. A vista de tots els fets i tots els que havien

de succeir sembla clar que entre ells sempre hi va haver una forta enemistat, però també caldria destriar el que és cert i el que no ho és.

El príncep de Viana, que tan poc afortunat va ser en els afers polítics i militars, era un home de gran cultura i estava al dia de totes les novetats literàries que apareixien en l'àmbit cultural francoitalià. Nàpols, i el seu periple internacional, li van poder oferir unes novetats culturals d'allò més importants i innovadores. També, des d'aquesta ciutat, va mantenir contactes amb escriptors de tots els àmbits peninsulars i famosa és la seva correspondència amb Joan Roís de Corella (1455-1461).¹⁶ I des d'aquí va ser protector d'escriptors i irradiador de noves sensibilitats estètiques, com l'escolastització de l'amor que tant es nota en l'*Estrampa* de fra Rocabertí o en altres poemes previs a l'ausiasmarquització de la lírica catalana que es va donar, també, per gran influència seva i de membres del seu seguici, com el poeta Pere Torroella.¹⁷

Però cal que es retorni a Rocabertí, amb l'arribada al tron de Joan d'Aragó era indispensable que entre ell i el seu fill Carles s'establís una concòrdia i es deixessin clares les obligacions i responsabilitats de tots dos per evitar repetir enfrontaments passats que els posaven en dificultats a tots dos. Sobretot perquè Carles deixava Nàpols i s'havia d'instal·lar a la Península, i perquè amb la coronació del seu pare, ell, de retruc, s'havia convertit en l'hereu, no només a Navarra, sinó també a la Corona d'Aragó.

Per preparar l'arribada del príncep a Barcelona, el mateix Carles va enviar ràpidament ambaixadors a la cort del seu pare a Saragossa, mentre que el rei Joan II va fer el mateix, i va encomanar a fra Rocabertí, entre altres, que l'anés a trobar en el seu periple mediterrani abans no arribés als seus regnes i tenir una bona part de les negociacions ja embastades. Així fou com fra Bernat Hug de Rocabertí va ser tramès a Sicília per trobar el príncep de Viana, on aquest feia escala abans en el seu trajecte cap a la Península Ibèrica. L'encarregat de portar-lo era l'almirall Bernat de Vilamarí i la demanda es feia durant el juny del 1459.¹⁸ No està clar si Rocabertí va arribar finalment a Sicília, el que sí que se sap és que va marxar de Barcelona amb aquest destí i que a finals de l'estiu del mateix any, concretament a les darreries d'agost, es trobava a Ciutat de Mallorca, al costat del príncep on aquest havia fet, de nou, escala, abans no arribés a la ciutat comtal.

Malauradament no s'ha trobat cap dada documental concreta de les negociacions que haurien pogut tenir les dues parts ni molt menys en les que hi va intervenir fra Rocabertí, només l'hem pogut trobar com a testimoni de fets menors, que per altra banda ens aporten la interessant informació que estava al costat del de Viana com a representant del rei Joan, mostra de la gran confiança que se li tenia i que certament les negociacions hi van ser i ell en va prendre part. Així el 27 d'agost de 1459, el príncep enviava una carta al seu pare per tal que se li pagués una galera i uns serveis al seu majordom, Nicolau Vivot, tal i com li explicarien els ambaixadors del rei, Lope Ximénez de Urrea, virrei de Sicília, i fra Bernat Hug de Rocabertí, comanador de Montsó.¹⁹ En una altra referència també a

¹⁶ Vegeu *Carbonell*.

¹⁷ Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, XLIII-LIII. Cabré, *Torroella*, *Urrea*...

¹⁸ ACA, Cancelleria, 3406:172. És possible, però, que hagués de ser el mateix Rocabertí qui es procurés ell mateix la galera de guerra que l'havia de dur a Sicília i que per aconseguir-la avancés 150 lliures. El rei va intentar que aquests diners els paguessin els diputats de Catalunya el 18 de setembre de 1459, perquè Rocabertí anava en missió diplomàtica, però aquests no van voler pagar (ACA, Cancelleria, 3408:69v, en aquest document apareix amb la dignitat de comanador d'Alfambra, però està ratllada i es corregeix per la de comanador de Montsó). El 2 de gener de 1460 el rei reconeixia que devia aquesta quantitat de diners a fra Rocabertí i demanava als seus oficials que li fos pagada (ACA, Cancelleria, 3417:141).

¹⁹ ACA, Varia, 393:65 i 394:9v, aquesta darrera referència està datada el 10 de setembre.

Mallorca, era el príncep qui pagava uns diners a mossèn Gonçalbo tal i com sabien el governador d'Aragó i el comanador de Montsó.²⁰

Després de l'estada a Mallorca tots van marxar cap a Barcelona on pare i fill van escenificar una gran reconciliació i van pactar el nou paper per a Carles, que es convertia en el lloctinent del seu pare a la Corona i també en l'hereu. Tot semblava que s'havia arreglat, però els problemes no havien fet més que començar, ja que els bàndols catalans, enfrontats ja en els darrers anys del regnat del Magnànim, es van alinear segons els seus interessos, en comptes de resoldre les seves diferències, i així el partit de la Biga va abraçar la causa vianista, mentre que el partit de la Busca va mantenir el seu suport al rei Joan. Fra Rocabertí es va quedar a la ciutat comtal al costat del nou rei mentre exercia diferents tasques diplomàtiques i administratives.²¹

Més enllà del paper polític pròpiament dit, la reconciliació de Barcelona va aportar un moment molt interessant de les lletres catalanes dels segle XV, ja que es van unir dues corts literàriament molt cultes, juntament amb altres literats de la ciutat de Barcelona. Amb el príncep de Viana va arribar gent com Pere Torroella, Joanot Martorell, Perot Joan o Mossèn Sunyer, a més d'altres poetes en català i en castellà.²² Aquesta gent havia estat en contacte amb el ric món napolità, ple d'influències que havia recollit el príncep pels seus periples europeus, juntament amb la riquesa renaixentista que es va trobar a la ciutat italiana. Barcelona, rebia, de nou la visita del rei i del príncep hereu, després de molts anys d'absentisme reial, carregats tots dos de molts estímuls literaris i amb una nòmina de poetes importants.

En aquest moment, fra Rocabertí va tenir una nova oportunitat d'excel·lir en l'ús de la ploma, quan fou protagonista d'un intercanvi epistolar entre ell i el també poeta empordanès Pere Torroella, que ja hem vist. Malauradament només s'ha conservat la resposta que Torroella va fer a la demanda sobre l'esperança que li va fer Rocabertí. Pel que fa a la datació d'aquesta missiva cal afirmar que està tot molt ben explicat a Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, pàg. LXI: L'epístola editada sota la rúbrica de *Resposta a Bernat Hug de Rocabertí*, s'ha conservat en tres manuscrits i en la rúbrica del manuscrit de l'ACA, Còdexs de la Casa Reial, núm. 4, anomena a fra Rocabertí comanador de Montsó.²³ Si Rocabertí, com hem vist, fou comanador de Montsó des de 1457 i, malgrat que va ostentar aquesta comanda la resta de la seva vida, i que des de 1463, si no abans, ja estava posicionat com a castellà d'Amposta, càrrec que també fou vitalici i pel qual se l'anomena sempre des de la cúria de Joan II. Si se l'anomena en aquest manuscrit com a comanador de Montsó, se'ns limita el lapse temporal des de 1457 a 1463,²⁴ ara bé, només a Barcelona el 1460 van coincidir els dos autors, ja que mentre Rocabertí estava pel mediterrani com a ambaixador, Torroella estava per terres catalanes arrançant el seu casament, mentre actuava també com a diplomàtic del príncep de Viana. Més tard, els dos autors estaran en bàndols enfrontats davant els problemes polítics i bèl·lics entre pare i fill i entre rei i Generalitat, almenys fins

²⁰ ACA, Varia, 394:10, datada l'11 de setembre de 1459.

²¹ ACA, Cancelleria, 3408:113, el 19 de gener de 1460 actua com a testimoni en un document reial; tasca que es repeteix l'estiu del mateix any: ACA, Cancelleria, 3410:1 d'1 de juliol de 1460, 3409:89, de 21 de juliol, i 3408:160v, de 26 de juliol, on fa de testimoni a les propostes de casament de l'infant Enric d'Aragó, comte d'Empúries, amb Guiomar de Portugal, casament que no va tenir lloc fins el 1488.

²² Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, XLVI-LII i *Torro, Una cort*.

²³ La rúbrica del manuscrit de la Biblioteca de la Universitat Central de Barcelona, núm. 151, conegut amb el nom de Jardinet d'Orats, anomena a Rocabertí castellà d'Amposta, en el que és un anacronisme manifest del copista. En l'altre testimoni, BNP, espanyol, 305, no esmenta càrrec per a fra Rocabertí.

²⁴ Un dels testimonis, X, de 1486 l'anomena castellà d'Amposta, es tracta d'una modernització manifesta, com s'ha dit en la nota anterior.

el 1464, quan Torroella va canviar de bàndol. Ara bé, tampoc sembla que la guerra sigui el moment més indicat per escriure textos. Així doncs, el primer semestre de 1460 fou el període propici de trobada entre corts, de trobada entre autors que actuaven com a diplomàtics dels seus senyors i de trobada entre tradicions completament diferents: Torroella era un autor cosmopolita, carregat de noves tradicions que havia conegut a Nàpols, mentre que Rocabertí només coneixia la tradició hispànica de la cort de Joan II. D'aquesta manera es podria explicar el paper de mestre, de savi, que exerceix Torroella en aquest intercanvi, per bé que ens en falta la meitat de l'intercanvi i no permet que es tingui la totalitat del text per acabar-ho d'aclarir completament. El que sí que podem afirmar és que aquest text és obra del contacte entre les dues corts, en un moment de gran efervescència cultural i per a un públic cortesà i que tenia el català com a llengua de cultura, cosa que es va donar a Barcelona d'aquells primers anys de la dècada de 1460 i que malauradament es van veure truncats per uns esdeveniments que es van escapar de l'orde establert i que en mans de radicals van provocar una llarga i cruent guerra.

3. La detenció del príncep de Viana

A partir de 1460 la vida política del principat de Catalunya i dels seus dirigents va canviar per complert. Fra Bernat Hug de Rocabertí no estaria exempt d'aquests canvis, és més, va començar a ser protagonista directe dels fets, sobretot perquè la seva relació amb el rei era molt estreta i es va convertir en una peça clau pel manteniment del seu poder, alhora que ell es convertia en una peça més de l'escaquer que s'havia convertit la política catalana en els moments previs a l'esclat de la Guerra Civil quan el rei el va fer valer per ocupar la Castellania d'Amposta, la dignitat més alta de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem a la Corona d'Aragó.

Si el perdó patern i la reconciliació entre Joan II i Carles de Viana a Barcelona havia estat un moment de gran esplendor polític i de retruc cultural, aquest moment només va ser un miratge. Les relacions entre pare i fill començaren a truncar-se de nou, la convivència de les dues figures en un mateix territori començà a ser un problema més greu del que es podien haver pensat i que va arrossegar a uns esdeveniments potser no difícils de preveure, però sí de molt mal solucionar.

Però abans que els esdeveniments no es precipitessin, per al nostre protagonista les coses continuaven si fa no fa com abans, embolicat amb problemes derivats de mantenir en perfecte estat les propietats que regia en nom de l'Hospital, alhora que continuava la seva activitat cortesana, tant política com literària. De la primera categoria, trobem com Joan II va haver d'intercedir de nou entre un conflicte per uns caps de bestiar que hi havia entre Rocabertí i el camarlenc reial l'aragonès Rodrigo de Rebolledo i que el Justícia d'Aragó tenia retinguts.²⁵ El rei devia poder solucionar el problema perquè la documentació no s'allarga en aquest conflicte en dates posteriors. Dies després, de nou el rei intercedia davant del papa i la cúria perquè fra Rocabertí es pogués llogar la comanda de Montsó per tres anys.²⁶ Ara bé, com ja hem vist diverses vegades fins aquí, el fet que hi hagi un permís

²⁵ ACA, Cancelleria, 3409:199, copiat a l'apèndix amb el número 31. Carta datada a Fraga el 13 de novembre de 1460. Això no va ser motiu de baralla entre ells dos, ja que poc temps després, Rocabertí feia lliga d'amistat amb el sogre de Rebolledo i altres membres de la família d'aquest (*cf.* nota 40).

²⁶ ACA, Cancelleria, 3372:167, copiat a l'apèndix amb el número 32. Aquest assentament està datat a Lleida el 3 de desembre de 1460. A continuació d'aquest document es copien dues cartes semblants, una dirigida per al cardenal de València i una altra per al procurador reial a la Cúria, F. Ferrari, per tal que trametin el primer document i facin tot el possible perquè es pugui dur a terme.

per llogar una comanda hospitalera no vol dir que s'acabi llogant i el comanador marxi. De nou, en aquest cas sembla que va succeir el que ens hem acostumat a veure i Rocabertí no va marxar i el lloguer no es va fer efectiu, en el cas que s'hagués continuat amb el permís d'arrendament, que tampoc sabem si va prosperar.

I és que els problemes polítics entre el rei i el seu fill ja havien començat un temps abans i van esclatar aquell mateix mes de desembre en el qual Rocabertí intentava arrendar la comanda de Montsó. Aquests canvis en la situació devien fer que es desestimés aquest arrendament. Certament, el dia 2 de desembre de 1460 Joan II feia empresonar el seu fill Carles a causa de les desavinences que havien començat a ser insalvables entre ells dos i que fou una resposta massa atrevida a ulls de l'orde constitucional catalanoaragonès. El príncep de Viana, després de la reconciliació amb el seu pare a Barcelona, es va dirigir al territori que més coneixia i que més favor li podia donar, la seva Navarra natal, des d'on va començar les negociacions per casar-se amb Isabel de Castella. Isabel era una nena de nou anys i era també germanastra d'Enric IV de Castella, el gran enemic de les aspiracions castellanes del seu pare i que havia estat qui l'havia guanyat a la batalla d'Olmedo de 1445, amb el posterior desballestament de tota la política castellana del partit que s'anomenava dels Infants d'Aragó. El rei Joan quan va conèixer aquest projecte matrimonial es va enfurismar sobremanera, ja que havia previst que fos el seu altre fill Ferran d'Aragó per a qui es negociés el matrimoni amb Isabel, ja que per al seu fill Carles tenia reservada l'opció de Caterina, germana del rei Alfons V de Portugal. El príncep tenia tant d'interès en l'opció castellana per protegir els seus interessos aliant-se amb Enric de Castella, ja que, segons Zurita, el seu pare tenia molt clar que si no renunciava Navarra a favor del seu germanastre Ferran, no li atorgaria la primogenitura d'Aragó, tal i com li havien comunicat el comanador de Montsó i Pedro Torroella.²⁷

Si fem cas a aquesta font, fra Rocabertí era l'encarregat de desmantellar el projecte castellà del príncep per aconseguir el sotmetiment d'aquest a la voluntat del rei el seu pare, i si renunciava a Navarra, podria convertir-se en rei d'Aragó, unes condicions que no són massa honorables i que Carles no volia acceptar, ja que creia que els dos títols li corresponien per herència.

Però la situació general estava massa viciada i les reunions entre les parts no van servir per solucionar els problemes. El rei va aprofitar que les corts catalanes estaven reunides a Lleida i les aragoneses a Fraga²⁸ perquè els estaments li juressin fidelitat, però en canvi no va fixar un punt de l'orde del dia perquè aquests juressin fidelitat al primogènit Carles de Viana, i se'l pogués nomenar príncep de Girona i lloctinent. Els delegats a corts ho van trobar estrany. Certament, aquest fet va provocar que el príncep Carles continués, amb més força, les negociacions amb els castellans per concertar el seu matrimoni. Davant

²⁷ Zurita, XVII:ii. Pel que fa a aquest personatge que Zurita anomena Pedro Torroella, és difícil pensar que sigui el poeta empordanès Pere Torroella. El cognom Torroella és bastant freqüent a Catalunya, però pel que sembla hauria de ser un personatge aragonès que es podria bé identificar amb un Pedro Torrellas, ciutadà de Saragossa, conservador d'Aragó, que va actuar en diferents missions diplomàtiques al servei de Joan II, tal i com està identificat a Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, LXXV-LXXVI que es basa a més de documents inèdits de l'ACA en l'article de María Isabel Falcón Pérez, «El patriciado urbano de Zaragoza y la actuación reformista de Fernando II en el gobierno municipal», *Aragón en la Edad Media*, II, Universidad de Zaragoza, 1979, pàg. 245-298.

²⁸ Les corts aragoneses per no allargar-se i donar més operativitat es van reduir a 72 membres, 18 per a cada estament. En el braç eclesiàstic hi havia, entre altres, el castellà d'Amposta, Pere Ramon Ça-Costa, i el comanador de Montsó, Bernat Hug de Rocabertí. Posteriorment, les corts d'Aragó, que no s'havien clausurat es van traslladar a Saragossa i finalment van tancar-se a Calataiud, però aquests canvis d'emplaçament ja durant el 1461.

d'aquest fet, el rei el va fer cridar a Lleida on ja s'havien clausurat les corts i el va fer detenir; era el dia 2 de desembre de 1461. Aquest fet va provocar un estat d'agitació a tot el país i un seguit de respostes unànimes a favor de recuperar la serenitat. Els delegats de les corts catalanes que ja s'havien clausurat no van marxar, mentre que els aragonesos es van centrar en aquest empresonament com a únic tema de discussió. El rei Joan va fer enviar el príncep cap a Aitona, on el va tancar en el castell d'aquesta població, amb bon criteri, així s'estalviava que els més alts estaments del país reunits a Lleida no organitzessin un rescat improvisat.

En els fets que van succeir a continuació d'aquest empresonament, tant en els militars com en els polítics, fra Rocabertí hi va participar activament a favor del rei, excel·lent en totes dues vessants. En el camp militar, fou Rocabertí qui, vist el panorama d'aixecament en armes que hi havia a Lleida, va protegir la fugida del rei per la Porta del convent dels Predicadors, ja que la resta estaven en mans dels homes del Principat, en una fugida d'enginy, fent creure que el rei s'allotjava, com cada nit, al palau del bisbe, però quan en realitat ja estava marxant cap a l'Aragó, amb un reduït grup d'homes de la seva confiança, amb els quals també fugia, amb tota seguretat, Rocabertí; aquests fets s'esdevenien a finals de desembre de 1460.²⁹

Els catalans es dirigiren llavors cap a Fraga, on hi havia el rei que havia fet portar i recloure el príncep a Morella. Rocabertí es va quedar defensant la ciutat aragonesa on va fer un discurs abramat a favor del seu rei i on va desplegar una bona mostra de violència contra qualsevol català, discurs que va sorprendre a Sobrequés per tant com Rocabertí, que no hem d'oblidar que era català, anava dient, després de la presa de Fraga, que «*si li queia a les mans algun català de l'exèrcit del principat, en faria un bon escarment*».³⁰ En aquestes accions s'enfrontava a l'exèrcit del Principat que curiosament estava comandat pel seu cosí, el vescomte Jofre de Rocabertí i que va entrar a Fraga el 25 de febrer.

Pel que fa als moviments militars, els enviats del Consell del Principat a l'Aragó i les autoritats de Lleida estaven contínuament alarmats per l'acumulació de tropes que feia el comanador de Montsó en aquesta vila. Moltes són les referències que es donen de manera continuada per aquest motiu, així el 4 de març Joan Ferrer comunica al Consell que el comanador de Montsó està fortificant aquesta vila amb l'oposició dels seus habitants, més d'acord amb els catalans que amb el rei.³¹ L'endemà, el mateix Ferrer informa com 600 ballesters, no sap si provenen del comtat de Foix o del de Ribagorça, han entrat a l'Almúnia de Sant Joan, una població que depèn de la comanda de Montsó, i com aquest fet preocupa enormement els diputats de Lleida.³² El 12 de març ja es coneixia l'alliberament del príncep, però fra Rocabertí va deixar preparada la seva comanda per al combat, amb instruccions per fer front a l'exèrcit del principat i va marxar disfressat al costat del rei. Mentrestant els jurats de Montsó demanaven que hi hagués una desmobilització general, en una clara mostra de temor davant la magnitud que estan prenent els fets, així com la grandària de la

²⁹ Zurita, XVII:vi, *Santa Maria i Dromendari*. Curiosament aquí, Zurita, ja l'anomena castellà d'Amposta, quan no serà fins a finals del 1461 que Ça-Costa es va convertir en mestre de l'Hospital i per tant Rocabertí es convertiria en el nou castellà. En efecte, Rocabertí devia fugir amb el rei per tal com en una carta dels ambaixadors del Principat davant del rei diuen que l'1 de gener de 1461 el rei estava reunit amb el seu consell a Saragossa, entre els quals hi ha el comanador de Montsó, Bernat Hug de Rocabertí, CDIACA, XIV, pàg. 12-132. En canvi no se l'anomena en la reunió del consell reial del 12 de gener (pàg. 194-201).

³⁰ Sobrequés, *Barons*, pàg. 260 i també apareix en *Santa Maria*.

³¹ CDIACA, XV, pàg. 376.

³² CDIACA, XV, pàg. 418 i 429. En un despatx del comte de Mòdica al Consell del Principat, datat el 17 de març, aquest està al cas de les operacions militars del comanador de Montsó i de les seves amenaces, cf. nota 30 i CDIACA, XV, pàg. 227 i 16, i també pàg. 51.

host acumulada a la seva població, ja que es poden veure involucrats en un setge que no els beneficia en absolut. Amb l'alliberament del príncep, fou el mateix Joan II qui va ordenar la desmobilització de totes les forces que fra Rocabertí havia acumulat entre Barbastre i Montsó i que tenia disposades per a l'atac, fos a Lleida, per anar a atacar Joan d'Híjar, un dels vianistes més destacats del territori aragonès, o pel que realment fossin aquests homes.³³

En aquesta ocasió els preparatius militars no van servir per gran cosa més que perquè tots els protagonistes es possessin nerviosos amb la possibilitat que esclatés l'enfrontament. Només el vescomte de Rocabertí, que encapçalava l'exèrcit del Principat semblava estar tranquil amb l'acumulació de tropes, ja que en un informe que enviava al Consell el dia 5 de març des de Fraga, els deia que no calia patir per aquella acumulació, que si el rei els hagués volgut atacar, ja ho hauria fet.³⁴ Segurament preveia que totes aquelles forces anirien cap a la fronteres dels regnes d'Aragó, Navarra i Castella, on el rei d'aquest últim territori estava acumulant tropes i ja feia incursions en la nova confrontació que s'estava gestant a Navarra. El mateix Joan II ho comunicava al vescomte de Rocabertí i al comte de Mòdica el 7 de març.³⁵

Al costat de tots aquests preparatius bèl·lics, també hi va haver moments per a la diplomàcia i per als retrobaments familiars. Bernat Hug era un membre bastant actiu del Consell Reial, i només es pot entendre que manca al costat del rei perquè estava organitzant la defensa de la frontera entre Ponent i l'Aragó. Al seu torn, el seu germà Pere formava part de l'ambaixada de 45 homes del Consell del Principat que havia estat tramesa a l'Aragó per tal de negociar l'alliberament del príncep de Viana i retornar a l'orde el país. Sobrequés a *Barons i Guerra Civil* sospitava que les influències de Bernat Hug havien estat decisives perquè Pere de Rocabertí passés al bàndol reialista quan la revolució catalana es va radicalitzar, perquè fins l'esclat de la Guerra, Pere havia estat un home fidel a les lleis, que no sortia en cap de les llistes de sospitosos que havien confeccionat els sectors vianistes o el Consell. Doncs bé, les sospites de Sobrequés es poden verificar documentalment, en una carta reial datada el 12 de febrer de 1461 des d'Alcanys i que es va trametre per al virrei de Sicília, Juan de Moncayo, i per a la resta d'autoritats i ciutats de Sicília i Sardenya s'expliquen els fets i la reunió entre els dos germans.³⁶ Certament és una lletra de marcat caràcter reialista, però també ens acosta a la realitat dels contactes diplomàtics que hi va haver entre els dos bàndols quan el príncep va ser pres, just abans que fos alliberat i amb tot de preparatius de guerra a la frontera catalanoaragonesa, que en alguns moments van provocar petites escaramusses, però de gran valor simbòlic, com foren la fugida del rei de Lleida o la presa de Fraga per part dels catalans.

En aquesta carta, el rei explica com a Lleida van arribar els 60 delegats de Barcelona per demanar l'alliberament del príncep i com aquests no van poder arribar a un acord per la intransigència des de la capital. Quan es van revoltar, el rei va fugir de Lleida, com ja s'ha analitzat, per anar primer a Fraga, després a Bujaraloz i finalment cap a Saragossa. En aquests moments tant delicats, però, hi va haver un intent d'acostament entre les dues parts. Dels 60 del Principat es van elegir tres emissaris, Pere de Rocabertí, mossèn Canyelles i un altre gironí, del qual només n'apareix el cognom, en Sampsó, segurament el jurat gironí Francesc Sampsó, que es van trobar amb fra Bernat Hug de Rocabertí. En

³³ CDIACA, xvi, pàg. 56

³⁴ CDIACA, xv, pàg. 447.

³⁵ CDIACA, xv, pàg. 476.

³⁶ ACA, Cancelleria, 3443:2v. L'abalot sobre Fraga i les negociacions entre les dues parts també s'expliquen a *Zurita*, xvii:vii.

aquesta reunió van intentar pacificar la situació, que l'exèrcit català evités atacar Fraga i mirar si el rei s'avenia a les condicions d'alliberament del príncep que proposaven els ambaixadors. Però no hi va haver acord per culpa, segons que es diu en el document, de la intransigència dels sectors més radicals de Barcelona, que controlaven totes les decisions, i de l'ambaixada dels 60. D'aquesta manera l'atac contra Fraga estava servit, així com un primer enfrontament dels súbdits contra el seu rei.

És evident que en aquesta reunió fra Bernat Hug devia intentar convèncer el seu germà de les raons i la bondat del rei en els seus actes. Pels actes futurs, és evident que ho va aconseguir, ja que Pere de Rocabertí va passar de ser un entre tants que podia servir d'ambaixador al Principat a ser un partidari consumat de Joan II en el moment de l'esclat de la Guerra i un enemic de la revolució. I és que cal dir que defensar l'alliberament de Carles de Viana era un fet que va unir la gran majoria de la noblesa, perquè era una qüestió que violentava les lleis del país, però també era violentar-les la revolta que es va gestar i produir contra el rei durant el primer semestre de 1462 i en la qual, ja no es va trobar la unitat que hi havia hagut un any abans en el braç militar català. Amb tot, que Pere de Rocabertí prengués part pel bàndol reialista ve molt motivat per l'enemistat amb el vescomte de Rocabertí i també per la privadesa que tenia el seu germà Bernat Hug amb el rei i que en aquesta trobada devia fer servir per convèncer-lo i que no anés més enllà en els deliris revolucionaris.

L'alliberament de Carles de Viana es va produir el 25 de febrer de 1461 i va tranquil·litzar els ànims entre el rei Joan i les gents del Principat. Juntament amb l'alliberament també hi va haver el nomenament del príncep com a lloctinent, cosa que deixava les coses ben ordenades i tranquil·les, en principi. La reina Joana Enríquez que fou l'encarregada de donar l'orde de l'alliberament als homes del rei a Morella, va acompanyar el seu fillastre cap a Barcelona, per bé que ella, amb bon criteri, va decidir quedar-se a Vilafranca del Penedès i deixar tot el protagonisme per a l'alliberat Carles en una entrada triomfal a Barcelona, en la qual els prohoms del Principat van jurar al de Viana com a príncep hereu, cosa que no havia estat acordada per Joan II. Durant l'estada de la reina a Vilafranca es va negociar i aprovar la Capitulació de Vilafranca (21 de juny), en la qual es ratificava el nomenament de Carles com a lloctinent i que el rei Joan no podia entrar a Catalunya sense l'aprovació de les autoritats del Principat.

Aquesta solució també donava aire per a Joan II que veia com el conflicte navarrès s'agreujava i com la intervenció castellana posava en perill la frontera navarroaragonesa. Es feia difícil mantenir dos fronts bèl·lics oberts, per bé que en el cas català no era una guerra oberta. Nous problemes estaven servits i de nou fra Rocabertí va haver d'estar present en aquests conflictes, tant en l'àmbit militar com en el polític.

Per un costat calia donar conclusió a les corts aragoneses, que havien deixat Fraga per traslladar-se a Saragossa. Fou en aquesta ciutat on es va conèixer la notícia que s'havia signat la Capitulació, cosa que va causar gran alegria, perquè significava el primer pas cap a la normalització entre súbdits i rei, o almenys això és el que es volia veure. A canvi, els aragonesos esperaven que Carles de Viana ordenés als seus partidaris a Navarra que cessessin les hostilitats i evitar així les correries que afectaven a les terres limítrofes, cosa que no va passar, sinó que continuaven i a més ho feien d'acord amb les hosts de Castella que d'aquesta manera amenaçaven la frontera aragonesa. Per aquest motiu el rei va decidir traslladar les corts de Saragossa; primer es va pensar en la ciutat de Borja, però finalment es va optar per Calataiud, d'aquesta manera es tenia el teatre d'operacions no tan proper de Navarra, però més de Castella. Així doncs, les corts es van prorrogar fins el dia 15 de juliol i s'havien de reprendre en aquesta darrera ciutat.

Pel camí de Calataiud, Joan II, acompanyat de Bernat Hug, va sojornar al monestir cistercenc de Santa Fe de Huerva, en el qual es va negociar un document de concòrdia amb Enric IV de Castella. Per part del rei castellà, aquest document fou negociat per l'arquebisbe de Toledo i fra Rocabertí hi va signar com a testimoni.³⁷

Les corts es van reprendre i Zurita ens diu que en les primeres sessions Bernat Hug hi era present, però ràpidament fou requerit i enviat a la ciutat navarresa de Tudela, que estava essent atacada pel rei de Castella, tal i com ens informa una carta dels diputats catalans a mossèn Joan Berenguer de Torà del dia 20 de juliol. Juntament amb Bernat Hug també s'hi va enviar Rodrigo de Rebolledo, amb tots els cavalls que van poder reunir, ja que la ciutat estava en gran perill.³⁸ Malauradament les fonts documentals i bibliogràfiques no ens expliquen res més sobre la campanya militar que va fer el comanador de Montsó en terres de la frontera occidental de l'Aragó que comparteix amb Navarra. Suposem que va passar bona part de l'estiu i de la tardor d'aquell 1461 en les campanyes contra Castella i contra els rebels navarresos, sobretot si es fa cas a un document que informa com havia de ser el seu procurador a Montsó, anomenat Joan Pujol, qui nomenés un nou alcaid per al castell l'agost d'aquell mateix any.³⁹ El fet que no fos ell mateix qui fes aquest nomenament fa pensar que estava massa ocupat en altres assumptes com per tenir cura dels afers administratius com a cap de la seva comanda i que aquests puguin ben ser les campanyes militars descrites més amunt. També va ser a partir de l'estiu d'aquell any que es va obrir un nou front diplomàtic, el que l'havia de conduir a la màxima dignitat hospitalera d'Aragó, la Castellania d'Amposta, però en aquest cas, qui més diplomàcia va fer servir foren el seus reis, Joan i Joana, més que no pas ell mateix, que sembla una mica absent de tot el problema successori, com es veurà tot seguit.

Segurament al voltant d'aquests conflictes entre el rei i els catalans va motivar que alguns dels seus súbdits aragonesos li fessin costat i redactessin un document que no porta data, però que va ser localitzat per Luis Salazar y Castro durant el segle XVIII a l'arxiu d'Ariza.⁴⁰ En aquest document Lope Ximénez de Urrea i Bardaixí, virrei de Sicília, Jorge Fernández de Híjar, senyor d'Híjar, Pedro de Urrea, Felipe de Castro i fra Bernat Hug de Rocabertí, comanador de Montsó, fan lliga d'amistat i renoven la fidelitat al rei Joan i el seu primogènit Ferran. És evident que aquesta concòrdia es va fer en els moments més difícils del rei envers els seus súbdits, és a dir, en el lapse de temps que va des de l'empresonament del príncep de Viana fins a l'esclat de la Guerra Civil Catalana, si a més diuen que juren al seu primogènit és evident que aquest és l'infant Ferran i no el de Viana, que el rei mai el va considerar com a tal i que era el referent dels problemes que tenia el rei amb els catalans.

³⁷ ACA, Cancelleria, 3410:149. El document està datat del dia 8 de juliol de 1461. *Zurita*, XVII:xx, ens diu que el rei va sortir de Saragossa havent dinat i que va sojornar quatre dies en aquest monestir.

³⁸ CDIACA, XVII, pàg. 359.

³⁹ AHPZ, Juan Albió, Manual de notari de 1461:12. En aquesta disposició, del 22 d'agost de 1461, Joan Pujol, procurador del comanador de Montsó, fa lloctinent de la vila i alcaid del castell a Miguel de Maparta que es compromet a mantenir-ne els usos i costums.

⁴⁰ Colección Salazar y Castro, vol. K-37:231. El lloc d'Ariza al segle XV era propietat de Ximeno de Urrea, vescomte de Biota, s'havia casat amb l'hereva dels Palafox, senyors d'Ariza, Constanza de Palafox y Luna, i que al seu torn van tenir una filla, María de Urrea y Palafox, que es va casar amb Rodrigo de Rebolledo i els descendents d'aquests es van anomenar de Rebolledo-Palafox o simplement Palafox. A principis del segle XVI van ser ascendits a marquesos d'Ariza.

En aquest document els signants es comprometen a comunicar-se els negocis que vulguin fer amb altres persones per així no perjudicar a ningú; ajudar-se sempre en el cas de necessitat, sigui quina sigui; i mantenir-se lleials entre ells, guardaran la present amistat i no faran altres lligues sense que aquesta actual s'hagi dissolt.

Així doncs, aquesta concòrdia es devia establir entre el setembre de 1461 i el maig de 1462. També és una bona mostra del fet que Rocabertí s'envoltava de nobles aragonesos afectes a la causa reialista i que actuarien al seu costat en el decurs del conflicte que es començava a entreveure com a inevitable.

4. L'ascens a castellà d'Amposta

Com hem vist, Santiago Sobrequés en les seves obres ja ens donava una biografia força completa de Bernat Hug de Rocabertí, en la qual només hi mancaven confirmacions documentals i petits detalls. Juntament amb ell, l'altra gran historiadora que es va dedicar a la figura de fra Rocabertí fou Núria Coll a *Doña Juana Enríquez, lugarteniente general de Catalunya (1461-1468)*, tot i que no ho va fer per parlar de Rocabertí de manera directa, sinó que el seu estudi s'adreçava a redactar una biografia de la reina Joana en els darrers anys de la seva vida. Doncs bé, en aquest estudi va poder documentar un episodi, relativament tangencial per a ella, però molt interessant i punt de referència bàsic per a tots aquells que es vulguin apropar en qualsevol instant a la figura protagonista d'aquestes pàgines. Es tracta del moment en el qual va poder accedir a la direcció de la Castellania d'Amposta, que de nou va estar envoltada de problemes derivats de l'adscripció reialista que tenia fra Rocabertí i la voluntat dels dirigents del Principat i alguns hospitalers que la castellania estigués en mans d'algú més afí a les posicions del Consell del Principat. En aquest apartat es tindrà, doncs, molt en compte tot el que es diu en l'estudi històric de Núria Coll de gran qualitat i el ressegüirem en nombroses ocasions. Per altra banda, cal anotar que era Rocabertí qui estava més ben posicionat per assolir aquesta dignitat i que si hi hagués hagut un ambient de pau, és probable que també hi hagués hagut problemes per proveir aquesta dignitat.

La mort de mestre fra Jacques de Milly, succeïda el 17 d'agost de 1461, va obrir la porta al fins aleshores castellà d'Amposta, Pere Ramon Ça-Costa, a succeir-lo i així fou durant el mes d'octubre d'aquell mateix any per tal com el dia 5 de novembre ja se l'anomena mestre, tot i que ell encara residia a terres de la Corona d'Aragó. Aquest fet va provocar un ràpid moviment de peces, ja que la dignitat de castellà d'Amposta era certament important, per la quantitat de terres i rendes que es controlaven, així com la possibilitat de dirigir una força militar d'uns monjos-guerrers que podien ser de gran ajuda i de gran importància en les aspiracions dels dos bàndols. Així és que un cop es va saber la notícia que Ça-Costa esdevenia el nou mestre de l'Hospital, la cort de Joan II va començar a treballar perquè les comandes que ell deixava vacants anessin a parar a fidels seus i sobretot perquè el càrrec de castellà fos per algú molt pròxim a ell. Hospitalers pròxims al rei n'hi havia relativament pocs i en el seu consell menys, així doncs fra Bernat Hug de Rocabertí esdevenia el candidat del rei per a ocupar aquest càrrec, cosa que també l'invalidava per tot un sector dels estaments del regne, ja que el veien una persona clarament decantada al bàndol reialista.

Hi havia un petit problema, el rei considerava que amb l'elecció de fra Ramon Ça-Costa com a mestre, automàticament deixava vacant la castellania, així com la resta de comandes que posseïa, cosa que ni el mateix mestre ni la resta d'hospitalers veien tan clara.⁴¹ Per altra banda, des del Convent es tenia molt clar que la castellania havia de recaure a fra Asbert de Vilamarí, fins llavors draper de l'orde i que residia al Convent de Rodés. El

⁴¹ Així ho va fer el 5 de novembre quan demanava que s'atorgués la comanda d'Osca a fra Miguel Ferriz perquè fins llavors havia estat en mans del castellà i perquè aquest Ferriz tenia les butlles papals, atorgades per Pius II el 1458, pertinents per ocupar la comanda quan aquesta quedés vacant (ACA, Cancelleria, 3372:82 i Coll).

rei, per la seva banda, es va apressar d'enviar el seu confessor Luis de Santacruz per tal de felicitar el nou mestre de l'Hospital però també amb instruccions molt clares per demanar-li que atorgués la castellania a fra Rocabertí el qual considerava «*bombre assi dotado de virtudes e singular linage, fidelissimo al dicho senyor rey*», atributs que li eren molt necessaris en aquests moments difícils i sobretot els que estaven a punt de venir, d'aquí que la maquinària administrativa reial es posés en marxa per aconseguir els seus objectius.⁴² Aquestes instruccions també portaven una clara amenaça, i que era que el rei no acceptaria cap altre hospitaler per aquest càrrec.

El rei conscient que tothom sabia el partit que tenia fra Rocabertí a favor del monarca i també convençut que fra Ça-Costa dilataria tant com fos possible l'entrega de la castellania i les altres possessions que encara tenia, va enviar missives cap a Roma, tant al papa com al col·legi cardenalci.⁴³ I per tal de fer complir les seves provisions i amb el convenciment clar que el millorament de fra Ça-Costa suposava que ell deixava de gaudir de totes les seves possessions a la castellania, va demanar a la reina que fes ocupar les comandes que fins llavors havia regit el nou mestre. En concret eren les comandes de Miravet i Ascó, mentre que ell feia el mateix amb les comandes vacants a l'Aragó, que eren la de Saragossa i Casp.⁴⁴ Totes aquestes ordres i demandes es van redactar a Calataiud el dia 6 de novembre, una jornada frenètica en l'escripció reial que va treballar molt sobre aquest tema. Per evitar dilacions, sembla que el mateix rei es va decidir a enviar la mateixa ordre que havia tramès a la seva esposa directament al veguer de Tortosa un dia després de la resta, suposem per guanyar temps, cosa que mostra que el rei estava convençut que el seu candidat es trobaria amb problemes a l'hora d'accedir a la castellania a causa de la seva adscripció.⁴⁵ Fins i tot en una d'aquestes es proposa un canvi en cadena, ja que en el moment que Rocabertí tingui la castellania, la comanda de Montsó s'entregui a fra Pedro Fernández de Heredia.⁴⁶ Aquesta darrera disposició no es va complir mai.

I així fou, fra Ça-Costa no tenia cap interès de deixar cap de les seves possessions ja que la considerava un patrimoni personal seu i en certa manera tenia raó, ja que els càrrecs hospitalers eren vitalicis, per bé que s'abandonaven en el decurs del *cursus honorem*, quan s'ascendia a càrrecs millor considerats. L'objectiu del nou mestre era clar, mantenir aquestes comandes i així poder-les passar als seus familiars que formaven part de l'orde, concretament el seu germà, Ponç Ça-Costa, i el seu nebot, Galceran Ça-Riera, que van tenir aquests castells durant els primers anys de la guerra fins i tot. Per altra banda, poc a poc anava jugant les seves cartes de bona relació amb les autoritats del Principat perquè aquestes donessin suport a la seva causa, i aprofitar-se així de l'enfrontament obert que tenien amb el rei, tal i com documenta perfectament *Coll*.⁴⁷ I és que abans d'aquest problema, fra Ça-Costa no havia estat algú problemàtic per al rei, va participar almenys a les sessions de corts de Fraga de 1460,⁴⁸ i fins i tot la reina tenia instruccions per atreure-se'l cap al seu bàndol. Ara bé, fra Ça-Costa sabia perfectament que les autoritats del principat li

⁴² ACA, Cancelleria, 3376:83v, és el memorial per a Santacruz, mentre que el registre 3376:84v és la carta destinada a fra Ça-Costa.

⁴³ ACA, Cancelleria, 3376:85 i 85v.

⁴⁴ ACA, Cancelleria, 3376:86.

⁴⁵ CDIACA, XVIII, pàg. 273. *Coll* anota altres fonts per aquesta dada.

⁴⁶ ACA, Cancelleria, 3376:87, copiat amb el número 33 a l'apèndix documental.

⁴⁷ *Coll*, I, pàg. 153.

⁴⁸ *Zurita*, XVII:ii. Com Rocabertí, Ça-Costa formava era membre de la comissió permanent de 72 membres que havia de donar terme a les corts. Es dona el cas que el conflicte entre fra Ça-Costa i la monarquia serà dels pocs que enfrontarà un castellà amb el rei i com es veurà va ser un enfrontament duríssim i que no es va acabar fins que el mestre va morir.

donarien suport en el seu enfrontament amb el rei per la qual cosa va enviar el seu nebot com a emissari davant de les autoritats i aquest els va comunicar que el rei no tenia dret d'usurpar comandements, com havia intentat fer a Ascó i Miravet i com havia fet a l'Aragó. Els diputats ràpidament es van posar al costat del nou mestre i van enviar requeriments al veguer de Tortosa per tal com no obeïssin les ordres del rei, a més, van examinar si tot l'afer vulnerava la Capitulació de Vilafranca. Els dos castells, malgrat l'acció dels funcionaris reials van quedar en mans de l'orde i d'hospitalers que es van mostrar partidaris de les institucions del Principat, per tant, en el decurs de la guerra van ser places fortes rebels que van haver de ser rendides, no per conquesta, però sí a través d'unes capitulacions.⁴⁹

El dia 7 de desembre de 1461 el mestre de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, fra Pere Ramon Ça-Costa entrava solemnement a Barcelona, d'acord amb la seva nova dignitat, amb un desplegament que només es feia per a reis i prínceps, cosa que és normal, ja que s'havia convertit en el dirigent d'una orde militar d'abast internacional que temps després i encara ara en l'actualitat té la consideració d'un estat.⁵⁰ Entre la gent que va saludar el nou mestre hi havia, evidentment, la reina tudriu i l'infant Ferran. Abans del dia 22 de desembre ja havien tingut ocasió de reunir-se amb Joana Enríquez i la reina ho havia comunicat al rei, que li responia amb una doble carta el dia 29: en la primera, que el rei considerava pública, es deia que el papa ja havia autoritzat el pas de la castellania de fra Ça-Costa a fra Rocabertí, cosa que volia dir que el paper que volia desenvolupar el mestre tenia poc recorregut, per més que s'hi aferrés. En l'altra carta, secreta, el rei confiava en les arts de negociació i persuasió de la reina per fer veure el que era més convenient al mestre i així evitar que el conflicte es prolongués indefinidament i alhora el pogués atreure com un aliat per a la causa reialista, en uns moments que cada aliat era una victòria contra els possibles adversaris.⁵¹

Malgrat que *Coll* no documenta cap altra reunió entre la reina i fra Ça-Costa abans del 24 de febrer de 1462, quan el mestre ja feia els darrers preparatius per marxar, tot fa pensar que sí, que alguna altra ocasió havien tingut més trobades, el tema bé era important i les dues parts tenien interès a trobar-hi una solució. Fins i tot, la reina, anomenava a partir d'aquesta reunió castellà d'Amposta al mestre, en una clara mostra de buscar un acord.⁵² Però el que sembla una concòrdia entre les parts, va ser desballestada l'11 de març, quan la reina va prohibir a qualsevol cavaller hospitaler que marxés amb el mestre cap a Rodes, ja que els necessitava al servei del rei davant dels preparatius bèl·lics dels reis de Castella i França contra Joan II. Aquestes ordres reials van ser durament criticades pels hospitalers i pels diputats, ja que segons deien atemptava contra les llibertats del Principat.⁵³ De la possible concòrdia i aliança es va passar a un punt ja de no retorn en les relacions entre el mestre de l'Hospital i la monarquia aragonesa, que s'allargarien en el temps i que no trobarien cap solució abans de la mort de Pere Ramon Ça-Costa.

⁴⁹ Els dos castells es van rendir a l'autoritat reial: Ascó, dirigit per Ponç Ça-Costa ho va fer el 12 de desembre de 1465, mentre que Miravet, dirigit per Galceran Ça-Riera, ho va fer el 29 de maig de 1466. Com a testimoni d'aquestes capitulacions hi va haver el castellà d'Amposta *reialista* fra Bernat Hug de Rocabertí. Tornarem a aquest episodi en el capítol dedicat al desenvolupament de la guerra.

⁵⁰ En *Coll*, I, pàg. 157 es copia el document de recepció de les autoritats i entrada del mestre de l'Hospital a Barcelona, extret del Llibre de Solemnitats de Barcelona, vol. I:262.

⁵¹ ACA, Cancelleria, 3375:153. Totes dues lletres estan copiades al mateix foli del registre. En la segona el rei li diu a la reina sobre Rocabertí *«por muchos respectos havemos havido grandissimo plazzer e consolacion e senyaladamente porque en aquesto se ha havido sguard a nuestro honor e reputacion como la razon quiere confromarndose con nuestra voluntad»*.

⁵² ACA, Cancelleria, 3499:91.

⁵³ ACA, Cancelleria, 3498:125.

El dia 22 de març el mestre de l'Hospital deixava Barcelona en direcció Roma, en el seu camí cap a Rodes, després d'haver tingut capítol general de l'orde a la capital catalana.⁵⁴ Marxava acomiadat pels principals prohoms que mesos més tard es mostrarien clarament revolucionaris i declararien la guerra al rei. Ça-Costa també marxava profundament enemistat amb la monarquia perquè no havia volgut deslligar el mestratge de la Castellania d'Amposta, contravenia així les indicacions del monarca. Fra Ça-Costa no va renunciar mai al títol de castellà, ni des de la cúria de l'orde a Rodes es va reconèixer un nou castellà fins que ell morí. En canvi, el rei Joan tenia molt clar que aquesta unió no es podia donar i alhora volia deixar clar que ell decidia sobre aquest afer. No s'ha d'oblidar que molts monarques controlaven la promoció de càrrecs eclesiàstics i aquest era un tema que fra Ça-Costa semblava no voler entendre ni molt menys acceptar.⁵⁵ Durant tot el mestratge del català, fins el 1467, va haver de fer front a les duríssimes acusacions que se li feien des de la Corona d'Aragó, no en va el primer destí del mestre era Roma, per confirmar per part del papa la unió entre mestratge i castellania. Per si fos poc, el 1465 Joan II enviava unes cartes al papa explicant les raons de la seva animadversió envers el mestre, al qual acusava d'haver orquestrat la revolta contra la seva persona a través del capítol provincial que havia celebrat abans de deixar Barcelona i on havia esperonat els hospitalers a mantenir-se fidels al mestre i el que és el mateix, a les institucions del Principat. Per dirigir les operacions de l'orde havia deixat el seu germà Ponç Ça-Costa, també hospitaler, per tal de frenar les aspiracions del rei.⁵⁶ En aquestes cartes també demanava la deposició directa del mestre i que, evidentment, la Castellania d'Amposta recaigués en fra Rocabertí.

La pressió del rei fou tanta sobre fra Ça-Costa que va haver de retornar a Roma el 1466 per obtenir el suport i la protecció del papa en les seves demandes. Per defensar-se del rei d'Aragó va convocar capítol general de l'orde a la ciutat eterna aquell mateix any, i fou aquí mateix on va morir, sense haver pogut retornar a Rodes, el 21 de febrer de 1467 i fou enterrat a la basílica de Sant Pere.

Pel que fa a fra Rocabertí, sabem que el 12 de juny de 1462, en plena campanya de Ponent, el rei demanava als hospitalers que el prenguessin com a nou castellà d'Amposta,⁵⁷ per bé que a la cúria règia només se l'anomena castellà a partir del setembre de 1463.⁵⁸ Aquest reconeixement es feia malgrat que no s'hagués solucionat el problema amb fra Ça-Costa i que aquest es continués intitulant castellà, així com que ordenés a la Cúria de l'orde que en cap cas es reconegués els nomenaments que havia fet el rei d'Aragó. Així s'esdevenia encara el 28 de gener de 1466, quan des del Convent es comunicava al receptor de la castellania i castellà per a ells, fra Lluís de Sagra, com Pedro Fernández de Heredia

⁵⁴ ACA, Cancelleria, 3445:52. Aquest capítol fou conjunt, dels membres de la Castellania d'Amposta i del Priorat de Catalunya, els primers actuaven fora dels seus dominis, cosa que tampoc era estranya, que ja havia passat i que també es donaria en el futur. Curiosament, part de les actes d'aquest capítol es conserven a la Biblioteca Nacional de Malta, en el registre de les Butlles de Cancelleria, núm. 373. En el foli 67v hi ha una disposició que nomena jutges a fra Antoni Pere Ça-Plana i fra Ferran Ram per dirimir la reclamació del lloc d'Alfàntega, de la comanda de Montsó, que es queixen que els comanadors, no diu quins, els obliguen a pagar la cinquena part dels rendiments agrícoles, quan en la carta de població es diu que només cal que paguin l'onzena part dels cultius de secà i la sisena part en el regadiu. Com ja és ben sabut, en aquesta època i fins la seva mort, regia la comanda de Montsó fra Rocabertí.

⁵⁵ Cf. 48.

⁵⁶ ACA, Cancelleria, 3445:54v i *Coll*, I, pàg. 164-166.

⁵⁷ ACA, Cancelleria, 3443:39 i 39v. El primer d'aquests es copia a l'apèndix amb el número 34.

⁵⁸ Batlle, *Epistolario de Juan II*, docs 27 i 39, datats del 13 de setembre i de 1463 i de l'11 d'abril de 1465, respectivament. També en el Parlament de Tarragona en una sessió del 4 de desembre de 1464 se l'anomena castellà d'Amposta, CDIACA, xxv, pàg. 142.

havia informat als procuradors del Tresor l'estat de comptes de la castellania i uns endarreriments que s'havien de pagar a través del Priorat de Messina.⁵⁹ Queda clar, que per als òrgans centrals de l'orde fra Rocabertí no era a cap efecte castellà, ni tampoc es comptava amb ell per les qüestions delicades de l'orde a Aragó, com es pot veure en el tema dels diners i malgrat el que hagués dit el rei, que comptava amb el nomenament papal, aquestes influències encara no s'havien materialitzat, sobretot pel fet que el papa no tenia cap intenció d'enfrontar-se amb un altre càrrec eclesiàstic com era el mestre de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem.

El rei va renovar la pressió a la cúria papal quan va demanar al seu enviat a Roma, el bisbe de Tarassona, que demanés que es fes provisió d'una vegada per totes i es promocionés al càrrec de castellà a fra Rocabertí. Ho feia el 5 de març de 1466.⁶⁰ Sembla que en aquesta ocasió la Cúria estava pensant en una resposta força favorable i devia ser aquesta una de les causes que van motivar al mestre Ça-Costa per programar el concili general de l'orde a Roma per aquell mateix 1466, ja que volia contrarestar la influència que Joan II tenia a Roma i en certa manera va poder frenar el nomenament, que malgrat que no fos de nom, ja s'esdevenia a tots els efectes en terres de la castellania.

En el fons documental que s'ha conservat de la Castellania d'Amposta a l'Arxiu Històric-Nacional de Madrid trobem un còdex que s'obre amb el capítol provincial de l'orde pel que fa a la Castellania d'Amposta que va tenir lloc a Saragossa l'1 de setembre de 1466 i que es va allargar uns quants dies.⁶¹ Aquest capítol està presidit per fra Bernat Hug de Rocabertí, castellà d'Amposta i el notari, Joan de Peralta, diu actuar per ordre del castellà Rocabertí, del qual també és el secretari personal. En les actes es deixa constància de tots els comanadors que hi van assistir i que no són pocs, cosa que sembla voler donar legitimitat al castellà i de tancar definitivament la polèmica sobre aquest fet, d'aquesta manera es pressionaven la resta d'institucions afectades per aquest nomenament per tal que es pronunciessin d'una manera definitiva a favor de Rocabertí.⁶² Com ja s'ha vist els capítols provincials havien de tenir lloc com a mínim un cop a l'any, però els registres de la castellania són incomplets i això fa que no tinguem dades dels anys anteriors, sobre si realment van tenir lloc o a causa de les incidències que vivia la Corona d'Aragó es van anar prorrogant. Per regla general els concilis provincials tenien lloc de la manera regular, malgrat les adversitats del moment, que avui no els coneguem es deu, segurament, a la manca de registres que ens els reportin, tot i que tampoc es pot afirmar el contrari.

Amb tot, es va haver d'esperar a la mort del mestre fra Pere Ramon Ça-Costa perquè el papa i l'orde reconeguessin oficialment i de manera formal que fra Bernat Hug de Rocabertí era el nou castellà. Aquesta confirmació la trobem en una missiva en la qual el papa Pau II nomena fra Rocabertí com a nou castellà amb les comandes de Sant Joan de Saragossa, Casp, Miravet i Ascó perquè el càrrec està vacant després de la mort de l'antic possessor fra Pere Ramon Ça-Costa, mestre de l'orde.⁶³ Des dels estaments eclesiàstics mai

⁵⁹ NLM, Butlles de Cancelleria, 376:81v. El document s'analitza també a *Bonet*, pàg. 183.

⁶⁰ ACA, Cancelleria, 3446:66v.

⁶¹ AHN, Còdex 607B:1-11v.

⁶² Els comanadors assistents foren Lluís de Fluvià, de Calatayud i comissari del convent de Rodes; Boil de Ladrón, de la Almunia; Antoni Fortaner, de Samper de Calanda; Joan de Sagra, de Sant Joan d'Osca; Gonzalbo de Ejea, de Sarrión; Alonso de Marzilla, d'Alfambra; Miquel Diez, d'Añón; Lluís Despés, de Samper de Calanda; Lluís de Sagra, del temple d'Osca; Pedro de Oros, de Torrent de Cinca; Ramon de Castillón, de Monesma, i Joan Ram, d'Ulldecona. El notari encarregat de recollir les actes d'aquell concili fou Jona de Peralta i les reunions van tenir lloc a la seu de l'orde de Saragossa, el convent de San Juan de los Panetes.

⁶³ NLM, Butlles de Cancelleria, 379:64v. Està datada a Roma el 7 de maig de 1467.

es va reconèixer la provisió de la castellania per a Rocabertí abans no s'hagués mort fra Ça-Costa, per més influències que el rei d'Aragó hagués volgut esgrimir.

D'aquesta manera es tancava definitivament el cas Ça-Costa en la vacant que havia deixat a la castellania quan va accedir al mestratge de l'orde i alhora es tancava també el *cursus honorum* de Bernat Hug, ja que esdevenia castellà d'Amposta, que juntament el prior de Catalunya, eren les dues dignitats més altes de l'orde a la Corona d'Aragó, no va aconseguir, com el seu predecessor, ascendir a cap altre càrrec i amb aquesta nova autoritat es va mantenir més fidel, si cap, al seu rei i més combatiu en el transcurs de la guerra. Sembla com si la privadesa i la lleialtat que va tenir fra Rocabertí amb el rei Joan trobés la recompensa en aquest càrrec i que per tant oblidés altres opcions que l'haurien allunyat del teatre d'operacions que ofería la Corona d'Aragó i que era prou agitat i intens en el camp de la política.

L'assumpte de l'ascens al càrrec de castellà ens ha fet avançar cronològicament en la biografia de Rocabertí i deixar penjats molts episodis històrics de gran importància que no s'han esmentat perquè el que interessava era només parlar de la promoció en aquest càrrec i que en les pàgines que vénen a continuació seran desgranats amb detall.

Al fons a la dreta, l'actual església de San Juan de los Panetes a Saragossa, construïda al lloc on s'alçava el convent hospitaler d'aquesta ciutat.

VI. ELS ANYS DE LA GUERRA

En el capítol anterior s'ha pogut veure com Catalunya vivia un estat d'efervescència política molt acusada, la detenció i posterior alliberament del príncep de Viana, la Capitulació de Vilafranca, la mort del príncep, el problema remença, les sospites que hi podia haver una invasió francesa... van ser fets que es van anar succeint entre 1461 i la primera meitat del 1462. En aquest context tan exaltat, fra Bernat Hug de Rocabertí ja havia definit el seu bàndol, al costat del rei, com mostra el fet que fos ell que el va protegir durant la fugida de Lleida cap a l'Aragó, s'entrevistés amb enviats de la Generalitat i fos algú mal vist a l'hora d'ocupar la Castellania d'Amposta.

En aquest apartat es resseguiran els fets de la Guerra Civil, amb especial atenció en aquells on fra Rocabertí es va convertir en protagonista. Són fets que més o menys ja han estat analitzats per la historiografia sobre el tema, malgrat les mancances que hi ha encara ara per tenir una monografia completa sobre la contesa.¹ L'ascens a la Castellania d'Amposta, la privadesa amb el rei i les dots com a militar van fer que Bernat Hug fos un personatge clau en el conflicte, fidel al seu rei, cavaller valerós i militar experimentat i d'enginy, cosa que implica la seva aparició continuada en la crítica històrica sobre el tema. Per bé, que ens trobem amb uns anys, al principi del conflicte, que la documentació d'arxiu és pràcticament inexistent sobre aquest personatge i s'ha de recórrer a les fonts històriques. És estrany, doncs, veure com Rocabertí és un personatge de gran importància política, però en el període que va de 1463 a 1465 i també el 1469 tenim una pobresa documental només comparable al període de 1448 i 1449, però en aquest cas es pot suplir amb una notable abundància de referències en obres historiogràfiques com són els *Anales de Aragón* de Zurita, al qual seguiren en nombroses ocasions.

1. Primes accions: Rubinat

Un altre dels pròlegs més transcendents de la guerra, pel que va comportar de present i de futur a l'època, fou el Tractat de Salvatierra, signat en aquesta vila navarresa el 3 de maig de 1462, entre Joan II d'Aragó i Lluís XI de França. Com que el rei veia ja la guerra amb les institucions catalanes inevitable, va demanar ajuda al rei francès, per mitjà del seu gendre, el comte de Foix. El pacte consistia en el fet que França enviava set-centes llances sota les ordres de Gastó de Foix a costa de 2 mil escuts. Aquests diners no es van pagar al moment i com a garantia, el rei entregava la sobirania dels comtats de Rosselló i Cerdanya a França, per tal que en cobrés les rendes. Així, un cop pagats aquets diners, aquests territoris haurien de tornar a sobirania del rei aragonès. Aquest pacte no trencava el joc d'aliances clàssic que tenien els dos regnes, que els enfrontava més que els unia, però era gràcies al comte de Foix

¹ Malgrat la manca d'un estudi crític i unitari del conflicte, sí que hi ha hagut aproximacions més o menys parcials de gran valor i erudició, des del gironí del segle XIX Julián de Chía, fins a les diferents obres dels també gironins Santiago i Jaume Sobrequés i amb l'esment de la monografia sobre la reina Joana Enríquez de Núria Coll, que ja ha estat usada per a l'apartat precedent. Aquetes obres són de gran ajuda per mantenir un discurs cronològic sobre els esdeveniments que es van dur a terme durant aquest conflicte.

que es podia arribar a aquest acord. Segons Zurita, si el procurador reial del Rosselló, Carles d'Olms no pagava el que s'havia estipulat, el deute el garantien l'arquebisbe de Saragossa, Alfons d'Aragó; fra Bernat Hug de Rocabertí; Ferrer de Lanuza, justícia d'Aragó, i Pierres de Peralta, que foren, en paraules de l'historiador aragonès, «*los principales que intervinieron en lo desta concordia*».² El 23 de maig es ratificava el pacte a Saragossa per mitjà dels quatre garants davant dels ambaixadors francesos. Aquest pacte, quan es va conèixer, fou qualificat de traïció per la Generalitat i va comportar que la Guerra Civil s'allargués amb les guerres per tal de recuperar el Rosselló amb uns resultats positius en un principi i desastrosos en una segona onada i que el Rosselló no fos definitivament reincorporat a la Corona fins el 1493, ja en el regnat de Ferran II.

Les paraules de Zurita ens posen en evidència que fra Rocabertí va acompanyar el rei a Salvatierra i que va donar suport al pacte que va firmar amb França, fins i tot a costa de les seves rendes, tot plegat demostra un compromís total amb el rei, que no és nou i que s'anirà repetint.

Si parlem de les primeres accions de la Guerra Civil Catalana del segle XV, aquestes se situen a Girona, on la reina Joana Enríquez i el primogènit Ferran, de només nou anys, havien arribat el 15 de març de 1462 per tal de dirigir les campanyes en contra dels remences que assolaven la muntanya gironina, però també per fugir de la pressió política que exercien els representants del Principat establerts a Barcelona. Fou a Girona on les persones reials van ser assetjades per l'exèrcit que la Generalitat i el Consell de Cent van enviar per lluitar contra els pagesos, però que des que va sortir de Barcelona se sabia que el seu objectiu era detenir els membres de la família reial. La reina, ràpidament, va requerir a tota la noblesa, ciutats i gent que l'ajudessin i la protegissin. Uns dels primers a respondre aquestes crides fou Pere de Rocabertí, que ja s'ha vist com havia canviat de bàndol, després de la reunió amb el seu germà el febrer de 1461. I és que una cosa era revoltar-se davant d'un acte tan poc noble i que suscitava un rebuig unànime com la detenció de Carles de Viana, que contravenia totes les lleis del país, però una altra de molt diferent era revoltar-se contra el rei i la seva família, per unes raons que com a mínim en aquests primers moments de la guerra, eren confuses.

Des del mes de març de 1462 la reina s'estava a Girona, on havia estat rebuda amb tots els honors i l'exèrcit que l'havia d'ajudar enviat per la Generalitat va sortir de Barcelona a principis de maig, comandat per Hug Roger III de Pallars, però que la reina el considerava il·legal des del moment del seu aixecament. Aquest exèrcit, camí de Girona, havia pres Hostalric i capturat el comte de Mòdica, antic cap de l'ambaixada que havia anat a alliberar el príncep a Lleida un any abans, però que en aquesta ocasió es va mantenir fidel al rei. L'exèrcit del Principat que després d'Hostalric va posar setge a la Força Vella de Girona, perquè només es va assetjar aquesta part de la ciutat, i l'entrada del rei des de Montsó per assetjar Balaguer, trencava l'equilibri de forces que havia suposat la Capitulació de Vilafranca. Ara bé, la situació estava tan viciada que aquests fets només foren l'esca que van encendre el conflicte i que trigaria deu anys a apagar-se.

I en aquest conflicte Bernat Hug de Rocabertí fou actor destacat des dels primers moments, com ja s'ha vist en el pròleg del conflicte amb l'empresonament de Carles de Viana, ell es va mostrar com un hàbil estrateg i un cavaller valent a l'hora de cobrir la fugida del rei de Lleida, i després a l'hora de mantenir a ratlla l'exèrcit català. En aquest nou teatre d'enfrontaments, fra Rocabertí va excel·lir com a cavaller i capità, per assolir una posició de

² Zurita, XVII:xxviii i Calmette que a la pàg. 424 copia el document extret dels Arxius Nacionals de Saragossa amb el registre I-592:13 que conté el text complet del Tractat.

gran importància política i diplomàtica, i finalment esdevenir un personatge clau durant el conflicte. Rocabertí fou un fidel servidor del rei, amb qui va estar completament compromès, sense cap mena de fissura, i al costat del qual va consagrar tots aquells anys d'afanys i de dificultats, fins i tot més enllà del final del conflicte que va suposar la Capitulació de Pedralbes de 1472.

En efecte, el 29 de maig de 1462 els paers de Lleida informaven al Consell del Principat que l'arquebisbe de Saragossa havia entrat a Saragossa on hi havia el comanador de Montsó amb 300 cavalls, poc després hi va arribar el rei. El seu objectiu era anar a ajudar la reina i així ho van comunicar als paers, mentre Rocabertí els demanava que no s'oposessin a la seva entrada a Catalunya per mitjà del jurista Pere Vallabrica i aquests li van respondre que no era competència seva, sinó que havia de ser el Consell qui donés el permís i a més li van respondre que si «*vos ens dieu ésser cathalà les obres ho mostraran si sou cathalà, car segons fareu, sí trobareu*».³ Aquestes paraules i les lletres d'on estan extretes mostren com Montsó va ser la base d'operacions des d'on el rei va preparar el retorn a Catalunya i com la confiança amb Rocabertí era total. En la biografia reial del jurista de Saragossa del segle XV Gonzalo García de Santa María es copia una arenga que Rocabertí va dedicar al rei per tal que entrés a Catalunya i recuperés el tron:

«Si la señoría de los catalanes, Señor, perder no deseas, este peligro con los otros que de de pasar habemos no es grande, ante de más apercebidos spirmentar la tu fortuna debes. Ningunos fechos en la guerras facer sin peligro no se pueden. Entre las gentes habitan los dias de perder o ganar los Estados. En las armas los yerros con la penitencia van juntamente. Yo digo, Señor, aunque la spirencia del vencer no fuese, la necesidad de la honra aquexar nos debia, e mayormente a ti que por natura e costumbre entre los otros Reyes eres de virtud ejemplo.»⁴

Els preparatius van anar ràpid i bé, perquè el dia 5 de juny el rei ja era en terres catalanes i va dinar a Alfarràs. El dia 7 s'instal·lava a Balaguer, vila de la qual n'ostentava la senyoria, cosa que contravenia directament la Capitulació de Vilafranca. Rocabertí també havia entrat a Catalunya i s'estava a Balaguer, tal i com explica una carta que Francesc Burgués va trametre a la reina on descrivia el camí que des de Montsó i Tamarit de Llitera, els va dur a Balaguer i com aquesta ciutat es va rendir al seu senyor.⁵

És interessant anotar aquí una lletra que el mateix Rocabertí va enviar a la reina per tal de tranquil·litzar-la sobre l'estat del seu marit, en un moment de manca d'informació i la poca que hi havia era confusa. També és una mostra de com les tropes reialistes van prendre tot l'Urgell sense resistència, ja que la carta està escrita a Tàrraga, un dia després de la presa de Balaguer i alhora també mostra un altre registre de Rocabertí a l'hora d'escriure, en aquest cas més administratiu i en gran mesura personal:

«A la majestat de la Reyna nostra Senyora,
El senyor rey es venido hoy en Tarraga donde es estado muy bien recebido, ha reconciliado quasi todo Urgell, esxepto Agullo. Manyana se vuelve a Balaguer por recoger toda su gente y sin perder hora yr ha ver vs y ahun que dona Isabel m'aya escripto que yo no y doy pro diligencia, crehalo vs, por el contrario que pordio sabia y lo que ses osado en prender por una vez vs sia çocorrida, lo qual sera tan presto que la providencia del conde de Pallas temo y baste por anas que se faga ventar. El

³ CDIACA, XIX, pàg. 438 i 440. Intercanvi epistolar que la Paeria va trametre al Consell del Principat i que es compon de 3 missives, totes datades el 29 de maig on els paers informen dels moviments a Montsó. La segona on Rocabertí informa de les seves intencions per mitjà de Vallabrica. Finalment la resposta dels paers a Rocabertí tanca l'intercanvi.

⁴ Gonzalo García de Santa María, pàg. 202.

⁵ CDIACA, XX, pàg. 66 (dinar a Alfarràs) i XX, pàg. 146 (setge de Balaguer).

senyor Rey mager flaco pero p[or] sano su entrada de las partes de açã va deca del dia prosperamente y las gentes perdiendose miedo se van de ca del dia reconciliando. Y mande vuestra Excellencia lo que plasiente li sia.
De Tarrega martes –senyora- de vs humil servidor qui besa vuestras mans – El comendador de Monço.»⁶

A principis de juliol es feia pública la llista d'enemics del Principat, d'aquells que havien entrat a Catalunya amb el rei a mà armada i en aquesta llista evidentment hi havia fra Rocabertí, el comanador de Montsó, juntament amb els altres privats del rei.⁷

Amb la caiguda de Balaguer, totes les poblacions de Ponent estaven a mercè de la voluntat reial i el seu poder militar, ja que no hi havia cap força del Principat que els oposés resistència. Així és com l'exèrcit que s'estava preparant a Barcelona, sota la bandera de la ciutat, per anar en ajuda del que ja hi havia a Girona, va haver de canviar de plans i marxar el 16 de juny cap a les terres de l'Urgell, si no les volien perdre definitivament. Aquest exèrcit estava comandat per Joan de Marimon i els seus familiars, tal i com ho va analitzar perfectament Sobrequés, *Guerra Civil*, i també va poder constatar que fou un capità força incompetent que només va acumular derrotes i va provocar la pèrdua irremediable del ponent català per a la causa rebel.

Amb l'arribada de la bandera de Barcelona els reialistes es van replegar, van abandonar Tàrraga i es van reorganitzar a Balaguer. Davant de l'amenaça sobre Lleida, els rebels hi van enviar un destacament comandat per Joan Agulló, síndic de Lleida. El dia 10 de juliol hi va haver la primera topada entre les dues hosts i va ser una derrota total dels rebels, fou al castell Castellàsens, l'actual Castellans, al pla de Lleida, que tenia una gran importància estratègica. En aquesta batalla, Rocabertí va combatre els rebels des de les muntanyes i els va encerclar des de la reraguarda, mentre el front era dirigit per Alfons d'Aragó, l'arquebisbe de Saragossa, i Rodrigo de Rebolledo.⁸ El castell es va rendir i en aquesta batalla van morir molts dels rebels, sobretot per la manca d'experiència tant dels soldats, com sobretot dels comandaments, cosa que no passava en el bàndol reialista.

Si Castellàsens fou una derrota dura tres dies més tard es perdia definitivament Tàrraga amb la passivitat total del capità de la bandera de Barcelona, que es va refugiar a Cervera i va evitar la batalla. En aquesta ocupació de la capital de l'Urgell i que ja seria definitiva per a tot el conflicte, el rei Joan va jurar mantenir els privilegis de la vila davant de l'arquebisbe de Saragossa i de fra Rocabertí, dos dels seus capitans i que a més de ser valerosos en el camp de batalla, oferien el benefici de ser eclesiàstics i poder prendre jurament al rei en les conquestes que s'anessin fent.⁹

Però no hem d'oblidar que la gran preocupació del rei i del seu exèrcit era socórrer la reina assetjada a Girona, tal i com hem vist en la carta que Rocabertí li havia enviat. Així és com l'exèrcit reialista va dirigir-se a Girona i es va trobar amb els rebels de la bandera de

⁶ CDIACA, xx, pàg. 219. Aquesta carta està datada el 8 de juny de 1462 i cal notar que encara firma com a comanador de Montsó.

⁷ CDIACA, XXI, pàg. 257, 291 i 343. Són tres documents, datats a Barcelona els dies 5, 6 i 8 de juliol. En el segon d'aquests documents s'ordena que es confisquin tots els béns dels enemics. Entre el llistat d'enemics cal destacar l'hospitaler fra Pere de Biure, uixer d'armes del Magnànim el 1437 i patró d'una galera armada contra els genovesos, era possiblement fill o nebot d'Andreu de Biure, que va participar en la primera campanya italiana, ambaixador a Milà i davant l'emperador, membre del consell reial a Gaeta, veguer de Barcelona el 1431 i diputat el 1440, *Bonneaud*, pàg. 351. Pere de Biure va obtenir la comanda de Tortosa durant la guerra i la seva afiliació al bàndol reialista és clara.

⁸ *Zurita*, xvii:xi i reprès a *Vicens Vives*.

⁹ ACA, Cancelleria, 3444:44v.

Barcelona comandats per Joan de Marimon a Rubinat, la Segarra, i el dia 23 van enfrontar-se en una batalla que va suposar una nova derrota dels rebels i els va deixar en una posició molt feble a Ponent. En aquesta batalla, de nou, Rocabertí va ser un dels capitans i va comandar l'ala esquerra, l'ala dreta la comandava el comte de Prades i el centre era per Alfons d'Aragó. Segons explica Zurita, la batalla fou dura però va acabar amb les aspiracions rebels a Ponent, hi va haver una gran mortaldat en aquest bàndol de nou i es feren molts presoners, entre els quals tots els caps. Un cop acabada la batalla, el rei Joan, com a mostra d'agraïment a diversos homes que havien lluitat valerosament i també com a mostra d'un costum cortès, va ordenar diversos cavallers.¹⁰

Casualment, el mateix 23 de juliol, els francesos comandats per Gastó de Foix, gendre del rei Joan, entraven a Girona d'on ja havia marxat l'exèrcit del comte de Pallars i es posava a les ordres de la reina. Així doncs, aquest dia fou nefast per les aspiracions rebels, ja que mostraren la seva feblesa bèl·lica i s'iniciava també l'enquistament del conflicte que hauria de durar deu anys.

És interessant també remarcar que en aquesta primera fase de la guerra l'interès que va mostrar el rei davant del fet que fra Bernat Hug es convertís definitivament en castellà d'Amposta i que ja ha estat analitzat en el capítol precedent. Recordem com una de les primeres disposicions del rei a Balaguer, el dia 12 de juny, fou la de demanar als membres de l'Hospital catalans que acceptessin fra Rocabertí com al nou castellà en dues lletres, una destinada als membres del convent i una altra als hospitalers que són els seus súbdits.¹¹ Aquesta demanda està relacionada amb el fet que els hospitalers del Priorat de Catalunya es van mostrar més favorables a la revolta que no pas al bàndol del rei, sobretot per l'obediència que devien al nou mestre Ça-Plana o als lligams familiars que hi tenien (sobretot el seu germà i el seu nebot que van controlar les comandes de Miravet i Ascó, com ja s'ha apuntat), mentre que els hospitalers aragonesos o de la castellania foren bastant més fidels al monarca, possiblement per la influència de Rocabertí i així com molts havien compartit residència a Saragossa amb el rei.

2. Comandant l'ala dreta a Calaf

Després de la campanya inicial a Ponent, no sembla que fra Rocabertí acompanyés el rei en els setges de Tarragona ni de Barcelona d'aquell mateix any, sinó que es va quedar a la reraguarda per racionalitzar les forces reialistes en la frontera catalanoaragonesa. Aquesta suposició és dóna pel fet que no apareix en cap font bibliogràfica al costat del rei, ni tampoc hi ha documentació d'arxiu que ho confirmi i tot fa pensar que si estigués al seu costat en algun moment apareixeria el seu nom, sobretot veient els antecedents que s'han analitzat fins aquí.

L'absència de la primera línia de batalla va propiciar un espai de temps per dedicar-se a les seves gestions com a comanador hospitaler de diversos llocs a l'Aragó, tot i que la seva ocupació principal era la guerra i aquestes dades no són més que testimonials. Segons *Miret*, el 1463 com a propietari del lloc de Xalamera, va cedir el castell i el lloc a Francesc Zurita, que li havia de pagar la quantitat de 47 cafisos de blat i ordi anuals. Aquest tipus de gestions es repetien un any més tard, quan Rocabertí llogava la comanda de Saragossa, que curiosament era una propietat del castellà, a Francisco Debero per al període 1464-1466.¹²

¹⁰ Zurita, XVII: xli i de nou reprès per *Vicens Vives*.

¹¹ ACA, Cancelleria, 3443:39 i 39v.

¹² AHPS, Jaime Malo, 1476:sense paginació. Saragossa, 6 de novembre de 1476. Francisco Debero va llogar la comanda de Saragossa al seu comanador i castellà d'Amposta, Bernat Hug de Rocabertí, per tres anys en el

Però és en aspectes militars on tornem a trobar la importància i els fets més destacats i interessants de Rocabertí. El 13 de setembre de 1463 el rei des d'Olite enviava una credencial a Gabriel Mercader, que estava reunint reforços per enviar a Girona sota el comandament de fra Bernat Hug de Rocabertí. Ara bé, per diferents motius que no s'esmenten, Rocabertí no va poder marxar tan ràpidament com se li demanava des de Girona i ajudar així el seu germà Pere que estava dins de la ciutat i que ja havia hagut de fer front a diversos intents de conquesta, com el setge de la tardor de 1462. Mentrestant, el rei es comprometia enviar Martí Guerau de Cruilles, baró de Llagostera, amb un destacament el més ampli que es pugui.¹³ Malgrat aquesta disposició, el castellà d'Amposta es devia apressar i a principis de novembre ja es trobava a Girona en ajuda del seu germà en un nou setge que les hosts del Principat havien posat sobre la ciutat.¹⁴ Aquest setge estava promocionat pel nou rei dels catalans, Pere el Conestable, que havia arribat a Barcelona després de la renúncia el juny de 1463 havia fet Enric IV de Castella i volia iniciar el seu regnat amb una operació d'envergadura.

A la primavera de 1464 ja havia deixat Girona i es va reunir amb el rei en el setge de Lleida. Així el dia 1 de maig ja havia assegurat l'horta d'aquesta ciutat i l'assalt final fou un èxit, que va comportar la rendició de la ciutat. Juntament amb Rocabertí, en la host del rei també hi havia Pedro Deça, Alfons d'Aragó i el virrei de Sicília.¹⁵

Encara documentem una última vegada a Rocabertí abans de la batalla de Calaf, en aquest cas és el 4 de desembre de 1464 quan en el Parlament reialista de Tarragona Joan Berenguer de Torà va jurar el càrrec com a col·lector i recaptador del General i fra Rocabertí, a qui s'anomena comanador d'Amposta, va jurar com a fiador de Torà. El dia 7 del mateix mes s'hi va afegir el comte de Prades, com a fiador, mentre que l'arquebisbe de Tarragona ho feia el dia 19.¹⁶

Sorpren veure tan poques dades sobre Rocabertí en aquest període després de l'inici de la guerra, situació que es redreça a partir de la Batalla de Calaf, una de les més importants que es van dur a terme durant el conflicte. Girona i l'Empordà reialista estava en perill perquè el rei dels catalans buscava una victòria de prestigi en una zona del conflicte de gran importància i que des del principi del conflicte havia estat un dels teatres d'operacions més disputats entre els dos bàndols. Les tropes reialistes van emprendre el camí des de Ponent cap a Girona per l'interior i es van trobar, gairebé per casualitat, amb l'exèrcit del conestable que havia sortit de Barcelona per intentar barrar-los el pas. La batalla estava servida i malgrat de ser una de les més decisives en el transcurs de la guerra, aparentment res no va canviar, només que va constatar el fet que la situació per a Pere el Conestable seria molt més difícil del que havia estat fins llavors i que difícilment podria fer valer les seves posicions militars.

La batalla va tenir lloc el dia 28 de febrer de 1465 i hi havia la flor i nata dels dos bàndols. Els reialistes, entre els quals també hi havia l'infant Ferran, van distribuir les seves forces en quatre cossos, el central era comandat pel comte de Prades, l'infant Enric cobria la rereguarda, l'ala esquerra la comandava Mateu de Montcada i la dreta fra Bernat Hug de Rocabertí. L'exèrcit del conestable estava dirigit personalment per ell mateix i comptava

període 1464-1466 per la quantitat de 16 mil sous. Francisco Debero va fer tractes amb el mercader Pedro Ortiz per un subarrendament i el problema va estar aquí perquè el document intenta solucionar els errors que tenen entre ells, no amb fra Rocabertí, que només apareix citat en aquest problema, no és ni part ni testimoni.

¹³ Batlle, 27, pàg. 285.

¹⁴ Sobrequés, *Barons*, 221 i *Guerra Civil*, II,76.

¹⁵ García de Santa María i també anotat en Sobrequés, *Barons*, 221.

¹⁶ CDIACA, XXV, pàg. 142.

amb dos dels seus millors homes, el vescomte Jofre de Rocabertí i el baró Bernat Gilabert de Cruïlles.

La batalla va començar amb l'atac del centre reialista i del cos dret contra l'avantguarda borgonyona del conestable, a la qual van anorrear completament. Pel costat dret també va atacar Montcada i el comte d'Empúries, cosa que va provocar la desbandada total de l'exèrcit del Principat, amb moltes baixes, sobretot de cavallers, mentre que l'exèrcit reialista va patir molt poques baixes.¹⁷ Per altra banda, molts nobles del bàndol rebel van ser fets presoners, cosa que suposava la decapitació de l'exèrcit oponent. Un dels casos més remarcables d'un presoner de Calaf fou el vescomte Jofre de Rocabertí, que fou capturat, per després ser tancat al Castell de Xàtiva i que no tornaria a actuar en el decurs de la Guerra, ja que fins el 1461 en la Capitulació de Peralada no sortiria de l'empresonament. Rodrigo de Rebolledo era qui tenia la major part del rescat d'aquest noble.

Calaf fou decisiu perquè no va permetre l'enfortiment de la causa del conestable, no va aconseguir cap conquesta i el seu exèrcit va quedar molt delmat i privat d'alguns dels seus caps, així com orfe de molts cavallers que hi van morir. I sort que el botí i la foscor de la nit que arribava van fer desistir a molts combatents del rei a continuar la batalla, ja que sinó el desastre rebel podia haver estat molt major. Pel bàndol reialista va suposar una major capacitat de maniobra a la zona de la Catalunya interior i que culminaria amb la caiguda de Cervera l'estiu d'aquell mateix any, la darrera vila important que quedava en mans dels rebels en la zona de Ponent i entrada a la Catalunya central.

3. Les Campanyes de l'Empordà

Després del fracàs del conestable a Calaf, el pretendent portuguès va concentrar tots els seus esforços en zones de més fàcil domini, d'accés i de replegar-se, com era l'Empordà. Aquestes campanyes tenien com a objectiu últim finalitzar la conquesta de Girona, que s'havia resistit a tots els setges a què l'havien sotmès des del principi del conflicte; aquesta incapacitat de la conquesta sobre Girona era gràcies a l'acció decidida del capità Pere de Rocabertí. D'aquesta manera, el conestable esperava aconseguir unes victòries fàcils que donessin moral i prestigi a la seva causa, que havia patit un dur revés.

Així doncs, els esforços dels rebels es van dirigir a la Bisbal d'Empordà, assegurar tota aquesta zona i assaltar Girona, que no tindria cap punt de suport. Sobretot després que també durant el mes de febrer la Bisbal hagués caigut en mans reialistes. Tal com diu Santiago Sobrequés, la majoria de localitats es posicionaven a favor o en contra del rei en contra de qui era el seu senyor, així, com que la Bisbal era possessió del bisbe de Girona, Bernat Margarit, i aquest era reialista, la vila esdevenia rebel i s'estalviava de pagar els impostos al seu senyor. A la Bisbal els problemes amb el Consell del Principat venien de lluny i ja durant la tardor de 1464 hi havia hagut tensions, no és estrany, doncs, que el febrer de 1465 els dirigents de la vila la lliuressin al rei Joan i els seus capitans es passessin a aquest bàndol, així com un bon nombre de pobles i terres empordaneses. Un d'aquests capitans era Pere Torroella, cavaller i poeta, amb qui fra Rocabertí havia mantingut un intercanvi epistolar.

Davant d'aquesta ofensiva, que feia perillar Girona, el rei Joan notificava a la ciutat, des de Tàrraga l'11 d'abril, que havia tramès Juancho de Gamboa i el castellà d'Amposta a Saragossa, per demanar a l'arquebisbe que se'ls unís i anessin tots cap a Girona o

¹⁷ La descripció de la Batalla de Calaf ha estat recollida per múltiples fonts, des de *Zurita*, XVII:lxii; *Santa María*; ells són les fonts que usen *Vicens Vives*, i Sobrequés, *Barons* i *Guerra Civil* en diversos punts.

l'Empordà, on fossin més necessaris amb dos-cents homes a cavall.¹⁸ Rocabertí no devia trigar gaire a arribar a l'Empordà, és possible que fes una aturada a Girona per veure les necessitats bèl·liques que tenia el seu germà, però devia ser molt breu. Arribat davant de les muralles de la Bisbal, va aconseguir foragitar els assaltants, que s'havien atrinxerat davant de la vila i comptaven amb algunes bombardes. Va poder entrar-hi sense gaire complicacions davant de la passivitat de les forces del Conestable de Portugal i ajudar d'aquesta manera els assetjats. Des d'aquí, Rocabertí es va dedicar a fer ràtzies sobre diferents llocs de l'Empordà per tal de debilitar els enemics. És probable que aquest fet propiciés un desemparament massa gran de la vila i que els assaltants aconseguissin apoderar-se'n el dia 7 de juny, després d'un atac dur amb artilleria, en el qual va morir Martí Joan de Rocabertí agafat a un soldat borgonyó que intentava forçar una de les muralles de la ciutat i es van precipitar tots dos al buit.¹⁹

Després de la Bisbal, el conestable es va dirigir al castell de Púbol, mentre Rocabertí els atacava des de les muntanyes de Rupià. En aquestes escaramusses era perseguit pels homes dels Foixà i fins i tot va ser capturat, però se'n va poder escapar amb relativa facilitat, ja que poc temps després recuperava tant el castell de Púbol i la Bisbal per al rei. D'aquesta manera deixava sense cap efecte la campanya empordanesa del conestable de la primavera de 1465 i podia anar a l'encontre del rei al camp que tenia contra Cervera. Segons *Chía*, pàg. 167 era el dia 22 de juny quan Rocabertí va deixar l'Empordà per anar cap a la Segarra.

No sabem amb exactitud quan va arribar a Cervera, el que sí que ens explica Zurita és que en el transcurs del setge el rei Joan II va arribar a una concòrdia amb els agramontesos a Navarra i aquesta concòrdia anava lligada a la possessió en vassallatge del castell de Tudela, que havia pres Pierres de Peralta, nou conestable de Navarra. En aquesta possessió hi va ser present entre altres fra Rocabertí, que fou qui va prendre jurament a Peralta, com ja hem vist en altres ocasions, Rocabertí servia, a més d'home d'armes, de religiós per prendre juraments.²⁰ Aquesta concòrdia estava motivada per la pau que havia arribat amb els beaumontesos arran de la desafecció a la causa del Principat protagonitzada per fra Joan de Beaumont, prior de Navarra, enemic del rei ja en temps del príncep de Viana i que havia estat lloctinent de l'intrús Enric IV de Castella. Ara bé, de la manera que ho explica Zurita sembla com si l'entrega del castell fos paral·lela al setge de Cervera i el rei no va deixar aquest camp durant aquell estiu. Així doncs, és possible que Rocabertí, de tornada de l'Empordà, arribés a Cervera i rebés ordres de dirigir-se a Navarra, on va rebre el jurament de Pierres de Peralta en nom del rei. D'aquesta manera no hauria estat present a la caiguda de Cervera, que es va produir el 14 d'agost, tal i com indicava Sobrequés, *Barons*, pàg. 221 i *Guerra Civil*, II, pàg. 76 i que la manca de documentació no ens permet esclarir, però que la bibliografia sí que es mostra unànime.

¹⁸ *Batlle*, pàg. 39. Curisoment, *Zurita* XVIII:i diu que comptava amb una força de 2500 homes, contra 4000 del conestable. El rei sabia des d'almenys el 24 de març que el conestable havia entrat a l'Empordà i posava en perill tot el territori, *Batlle*, pàg. 38.

¹⁹ *Zurita*, XVIII:ii; *Santa Maria*, d'ells ho prenen *Dromendari*; *Chía*, pàg. 166; Sobrequés, *Barons* i *Guerra Civil*. Martí Joan era germanastre del vescomte de Rocabertí i enemic declarat seu, ja que ambdós es disputaven l'herència de la mare de Martí Joan, que li havia deixat la baronia de Verges i la Tallada i Jofre la reclamava com a possessió patrimonial del pare. El conflicte fou llarg, s'havia iniciat abans de la Guerra i encara després del conflicte hi havia serrells que no s'havien solucionat. Martí Joan fou un dels nobles que es va tancar des d'un bon principi amb la reina durant el setge de la Força Vella, juntament amb el seu cosí Pere.

²⁰ *Zurita*, XVIII:iii. Segons el cronista aragonès l'acord amb els agramontesos es va fer el dia 13 de juliol, en canvi no queda clar quan es va entregar Tudela a Peralta, ja que es diu que el castell es va donar en presència del rei.

4. La conquesta de les Terres de l'Ebre

Després de la conquesta de Cervera i amb tot el Ponent estabilitzat, el rei Joan es va dirigir al Camp de Tarragona i el curs baix del riu Ebre, territoris que s'havien revoltat durant la seva absència. A la tardor de 1465 es va posar setge sobre el castell d'Amposta, que ja feia anys que havia deixat de ser una propietat dels cavallers santi Joanistes, malgrat que el nom de Castellania d'Amposta designés un dels seus priorats, l'únic d'Occident amb el nom de castellania. Des del campament instal·lat per assetjar aquest castell el rei va fer una convocatòria de Parlament dels catalans, òbviament només dels que li eren fidels, a Tarragona pel dia 20 de novembre i entre els cridats hi havia fra Bernat Hug de Rocabertí.²¹ No sabem si va participar-hi perquè durant la tardor de 1465 i els primers mesos de 1466 no hi ha dades documentals ni bibliogràfiques que ens permetin situar-lo en algun lloc concret, només comptem amb la dada que fou cridat al parlament reialista de Tarragona, tot just esmentat, el dia 6 de novembre d'aquell any i no tenim més dades per afirmar si realment hi va participar de forma activa o se'l crida perquè així ho compleixi.²²

No és fins al juny de 1466 que podem tornar a localitzar on era Rocabertí, abans, però, durant el principi d'aquest any tenim dues dades que són prou interessants per veure com anava desenvolupant-se el problema sobre el nomenament del castellà d'Amposta. En concret, el 28 de gener el mestre de l'Hospital, Pere Ramon Ça-Costa, des de Roma comunicava a fra Lluís de Sagra l'estat de comptes de la castellania envers el Tresor i uns deutes que s'havien de pagar als receptors del Priorat de Messina. Per al mestre, fra Sagra era no només el receptor de la castellania, sinó també el *sen* castellà.²³ Com hem vist, però, aquest càrrec havia de ser més nominal que res més, ja que qui actuava com a castellà, tenia el suport del rei era fra Rocabertí i en cobrava les rendes. Aquest fet es corrobora amb la carta que el rei envia al bisbe de Tarassona, enviat seu davant del papa, i al cardenal de València, vicescancer de la seu apostòlica, donant-los les gràcies per les gestions que han fet per aconseguir que fra Rocabertí sigui reconegut com a castellà d'Amposta.²⁴

Aquestes bones notícies van anar acompanyades de la important campanya militar al sud de Catalunya, amb els setges d'Ulldecona, Amposta i Tortosa. La primera a caure devia ser Ulldecona, comanda hospitalera, ocupada per gent de Tortosa rebels al rei.²⁵ A continuació, Amposta que havia estat assetjada la tardor de 1465 pel rei mateix i no hi havia manera de rendir-la. Sembla ser que Rocabertí no va participar en tot el setge, només en les campanyes finals i va ser clau en la conquesta del castell el dia 21 de juny. Així ho afirmen *Beguer Pinyol*, pàg. 62, *Martínez Ferrando*, pàg. 159, el mateix Zurita i evidentment Sobrequés. La conquesta d'Amposta era clau per a la submissió de la resta de les Terres de l'Ebre, era important per començar perquè era la clau de Tortosa i també, dins de l'Orde de l'Hospital, perquè podia fer caure les comandes de l'Ebre que havien romàs fidels a Pere Ramon Ça-Costa i per tant eren enemigues del rei.

²¹ ACA, Cancelleria, 3445:124 i 147v. La carta està datada del 6 de novembre

²² Cortes, xxvi:499. La notificació està datada al camp que les forces reialistes havien instal·lat contra el castell d'Amposta el 6 de novembre de 1465.

²³ NLM, Butlles de Cancelleria, 376:81v. El document també apareix a *Bonet*, però amb data equivocada, del 1467, quan el document és del 1466 per il·lustrar la importància de Sicília com a escala de la castellania camí a l'illa de Rodas i de com estava ben estructurada en un nivell internacional l'Orde de l'Hospital.

²⁴ ACA, Cancelleria, 3446:66v. La carta està datada a Sant Mateu de Bages el 5 de març.

²⁵ *Bonet*, pàg. 296. La conquesta d'Ulldecona va venir després de dos atacs fallits i d'un setge de quatre mesos. Ara bé, el novembre de 1463 Ulldecona ja havia estat conquerida per Lluís Despuig, mestre de Montesa, en un dur setge, tal i com es pot veure a CDIACA, xxiv, pàg. 277. Al final de la guerra, Ulldecona va quedar de mans del mestre de Montesa i no va retonar a l'Hospital fins temps després, el 1477, no sense un conflicte que serà analitzat en les pàgines posteriors.

Evidentment, el dia 17 de juliol, encara no un mes després de la conquesta d'Amposta, queia Tortosa a través d'un pacte. Fra Rocabertí era un dels membres del consell reial presents en aquesta capitulació.²⁶ Ara bé, entre les dues conquestes s'havia produït un fet luctuós en les files rebels, la mort del conestable Pere de Portugal el 29 de juny a Granollers. La mort del rei dels catalans no va canviar el destí de l'enfrontament, ja que els dos bàndols continuaven amb la guerra i les batalles i les conquestes se succeïen, però sí que era un cop moral per a les aspiracions del bàndol rebel. De tota manera, tampoc va provocar el final del conflicte, ans el contrari, el Consell del Principat va decidir buscar un nou candidat per dirigir les aspiracions dels revoltats.

Amposta i Tortosa van ser claus per al control de tot el riu Ebre i propiciar de nou la navegació pels reialistes, de gran importància estratègica. Quedaven però uns focus de resistència: l'Orde de l'Hospital era la propietària dels castells d'Ascó i Miravet a la riba del riu que estaven en mans del germà i del nebot del mestre de l'Hospital, Pere Ramon Çà-Costa, de noms Ponç Çà-Costa i Galceran Çà-Riera, respectivament, com a procuradors del mestre. Aquests es van posicionar a favor del seu familiar i contraris al rei en el conflicte, ja des de l'inici de la guerra, a causa del partit que van prendre a favor del mestre i les aspiracions que tenia per conservar la Castellania d'Amposta, com ja s'ha apuntat en pàgines precedents. Aquestes comandes van poder ser rendides a canvi d'importants sumes, Zurita parla de 1500 florins, mentre que un document recollit per Maria Bonet parla de 5000 sous, diners que en temps de guerra són molt necessaris.²⁷ Ara bé, es pagués el que es pagués, sempre era més senzill pagar que rendir els castells a través del setge, molt més llarg i de desenllaç imprevisible, potser tan desgastador o més en temps de guerra que pagar sumes de diners. La rendició dels castells es va fer abans del dia 5 d'agost, ja que en aquesta data la reina Joana Enríquez va arribar amb gran solemnitat a Tortosa per mitjà d'una embarcació des de Saragossa.²⁸ Si el riu no hagués estat segur no s'hauria usat aquest mitjà de transport.

Per altra banda, el rei Joan sabia que tot i la conquesta, els castells havien de quedar en possessió de l'Hospital, així és com uns mesos més tard, va entregar-los al seu fidel Rocabertí, que per a la monarquia era l'únic castellà d'Amposta, la màxima dignitat hospitalera, perquè en fes el que cregués convenient. Així ho mostren dues cartes idèntiques del 24 d'octubre de 1466 on el rei demana als oficials reials que entreguin els castells i viles d'Ascó, la Fatarella, Vilalba dels Arcs, Vinebre, la Torre de Campó, Corbera d'Ebre i Miravet al castellà d'Amposta. L'altra carta s'adreça a Ponç Çà-Costa i Galceran Çà-Riera com a antics possessors d'aquests castells en nom de l'antic castellà Pere Ramon Çà-Costa, de qui eren familiars, com ja hem vist.²⁹ La qüestió no devia quedar prou resolta perquè encara el 27 de novembre el rei insistia als seus alcaides, Bartomeu de Bernat i Gabriel de Castelló, en el fet que aquests llocs havien de passar al castellà d'Amposta tal i com havia estat des de feia molt temps, ja que eren unes comandes lligades directament a aquest càrrec hospitaler.³⁰

²⁶ ACA, Cancelleria, 3381:1. Aquest document també està recollit a *Coll*, II, pàg. 152.

²⁷ *Zurita*, XVIII:vii i *Bonet*, pàg. 296. Zurita contraposa els diners que van costar les comandes d'Ascó i Miravet, lligades als hospitalers rebels, a la ingent tasca que va fer fra Rocabertí a favor del rei i que van ser molt més rendibles que no pas aquells diners que es van pagar pel control de les comandes hospitaleres de l'Ebre.

²⁸ *Coll*, II, pàg. 153.

²⁹ ACA, Cancelleria, 3381:50 i 51v

³⁰ ACA, Cancelleria, 3381:71. La carta està datada a Saragossa i es pot llegir a l'apèndix documental amb el número 35.

Aquesta última disposició reial devia estar motivada per una denúncia que el clan Çà-Costa van fer davant del papa i que va tenir sentència uns mesos més tard, el 14 de febrer de 1467. En aquesta, el papa Pau II va absoldre Pere Ramon Çà-Costa de les acusacions del rei, que bàsicament eren de rebel·lió contra el monarca, de la mateixa manera també va absoldre el germà i el nebot dels mateixos càrrecs. A més, va dictar que el rei Joan li havia de retornar tots els castells, viles i llocs propietat de la castellania, la provisió del càrrec de castellà i el pagament de les costes de tot el procés.³¹ De tota manera res fa pensar que es complís aquesta sentència, sobretot pel fet que hi va haver una transacció monetària pel mig per tal de rendir les comandes en litigi, en segon lloc perquè hi havia la política de fets consumats que havia imposat la força de les armes i finalment perquè el dia 21 de febrer de 1467 moria a Roma fra Pere Ramon Çà-Costa, cosa que afeblia moltíssim les aspiracions dels seus familiars. Així doncs, aquesta sentència no es devia aplicar i Rocabertí va quedar en possessió definitiva d'aquestes comandes. Per altra banda, com es veurà tot seguit, la mort de Çà-Costa no només va implicar la paralització d'aquesta sentència, sinó moltes altres disposicions que van beneficiar clarament a Bernat Hug de Rocabertí.

Amb les Terres de l'Ebre ara ja sota un control reialista total, gràcies a unes campanyes en les quals la col·laboració militar del castellà d'Amposta fou un element determinant per al sotmetiment, les operacions militars es van reduir progressivament a un territori més limitat i sobretot es van concentrar a la zona nord del Principat de Catalunya.

Amb aquesta posició favorable en el camp militar i també amb tota la Castellania d'Amposta de nou sota les ordres de l'ara ja no discutit castellà Rocabertí, era el moment oportú per convocar un capítol provincial de l'orde. No sabem si hi havia hagut capítols de la castellania en els anys anteriors, ja que els registres que es conserven són molt irregulars, amb períodes on hi ha capítols cada any, amb altres períodes on no hi ha cap rastre que hagin tingut lloc, ja que no es conserva cap tipus de registre de la castellania.

Així fou com l'1 de setembre de 1466 s'obria aquesta reunió a Saragossa i era recollit pel notari Joan de Peralta. Aquest capítol es va allargar almenys fins el dia 8, però el dia 24 encara trobem disposicions de fra Rocabertí des de Saragossa i fins i tot n'hi ha alguna de principis de 1467.³² En aquest capítol, com en la resta, es van donar respostes als problemes que hi havia entre les poblacions i els comanadors, es va impartir justícia, es van dirimir les contribucions que la castellania havia de pagar al Comú Tresor... També es va nomenar fra Alfonso de Liñán, lloctinent del castellà, per tal que fos el delegat al Capítol General de l'orde que s'havia de celebrar i que és el de Roma, promogut pel mestre Pere Ramon Çà-Costa.

Saragossa també és el lloc on trobem Rocabertí l'hiverna de 1466-67 si fem cas a diferents disposicions tant de l'orde com sobretot de la cúria règia en les quals apareix: El dia 1 de novembre signa com a testimoni d'unes disposicions marítimes contra els rebels, juntament amb l'arquebisbe de Saragossa i Ferrer Lanuza.³³ Pel que fa a l'administració hospitalera tenim dades que va intervenir en un afer de la parròquia de Valcarca, de la

³¹ AHN, Ordres Militars, Carpeta 599, document 166. La sentència està formada per un quadern de 6 folis.

³² AHN, Ordres Militars, Còdex 607B:1 a 11v. L'assentament del dia 24 de setembre és una carta del propi castellà on es demana al notari de Montsó, Alfonso d'Híxar, que supervisi el traspàs de la notaria dels jueus entre Astruch Aborrabe a Abraham Bensalú, ja que el primer per qüestions d'edat no pot continuar la feina. Els jueus de Montsó tenen el costum de disposar d'aquesta escrivania i cal que es mantingui, per això fra Rocabertí, com a senyor jurisdiccional de Montsó, demana al notari que supervisi aquest canvi de nom. La carta es va signar al convent de San Juan de los Panetes, a Saragossa el 24 de setembre de 1466.

³³ ACA, Cancelleria, 3412:102v.

comanda de Montsó, i que es conserva a través d'una còpia del procés de 1573.³⁴ En sí aquesta dada no té massa importància, però ens mostra com continuava la seva tasca administrativa en les terres de les quals era comanador des de la capital aragonesa.

5. Viladamat

En aquest període que Rocabertí es trobava a l'Aragó i posava en ordre les seves possessions i responsabilitats. Fou també el període en el qual la guerra més es va intensificar a la zona de l'Empordà, cosa que comportava uns perills evidents ja que el bàndol monàrquic es jugava tot el que havia aconseguit fins llavors en les terres d'on era originari el clan Rocabertí i fins i tot posava en una greu situació tot l'esdevenidor del conflicte. Amb la mort del conestable Pere de Portugal, el Consell del Principat es va apressar a buscar un nou rei que sustentés la seva causa, d'aquesta manera és com es va oferir la corona a Renat d'Anjou, nét de Joan I d'Aragó i enemic d'Alfons el Magnànim a Nàpols, que va enviar el seu fill, Joan de Lorena, a Catalunya com a lloctinent i nou duc de Girona. La corona li havia estat oferta a l'agost, no la va acceptar fins el dia 20 d'octubre i les primeres tropes angevines no van arribar fins el maig de 1467. Des d'aquesta darrera data fins la mort de Joan de Lorena el 1470 foren els anys de més incertesa en el desenvolupament de la guerra, ja que si en els anys anteriors el conflicte estava molt desplegat per tot el territori, també ho eren els petits grans avenços de Joan II. Però amb l'entrada dels Anjou a la guerra es trencava tot el mapa d'aliances, ja que els francesos passaven de ser aliats del rei, a ser els seus enemics. El comte de Foix pretenia Navarra per a ell i el rei de França volia consolidar la seva posició al Rosselló i de passada mirar de controlar el sempre cobejat Nàpols.

Però l'entrada d'un rei francès, que havia estat un enemic tradicional de les aspiracions catalanoaragoneses al Mediterrani i enemic declarat d'Alfons el Magnànim, al tron català no va ser ben vist per a tots els combatents rebels. El resultat fou que molts dels que fins llavors havien abraçat la causa del Principat, van tornar a l'obediència reial. De nou, la majoria dels enfrontaments armats van tenir lloc a l'Empordà, una zona fortament feudalitzada, plena de castells, amb nobles dels dos bàndols i un lloc on les tropes franceses podien entrar sense massa dificultats pel vescomtat de Rocabertí, encara rebel, i retirar-se ràpidament cap al Rosselló si era necessari.

Davant de la possible ofensiva francesa, les Corts d'Aragó en sessió del 23 de maig de 1467 es van comprometre al pagament de 500 homes a cavall, comandats pel castellà d'Amposta i l'arquebisbe de Saragossa, juntament amb altres cavallers.³⁵ Amb aquesta força es devia traslladar a Tarragona ja que allí fou convocat a parlament per al dia 15 de juny.³⁶ No sabem on va passar l'estiu, però el dia 25 de setembre estava a Tarragona, on va protagonitzar un seguit d'assentaments administratius, en primer lloc va signar en un document reial com a testimoni.³⁷ L'endemà el rei ordenava al capità de Tortosa uns pagaments a fra Rocabertí que havien d'anar a l'infermeria del Convent de Rodes i que no s'havien pagat de feia temps. El rei també feia convocatòria de Corts reialistes a Tarragona

³⁴ AHN, Ordres Militars, lligall 8279:1, document 1. Es tracta d'una còpia d'un document anterior i que no està datat.

³⁵ Zurita, XVIII:xi

³⁶ CDIACA, xxv, pàg. 270. El dia 15 de maig des de Tàrrrega, Bernat Saportella envia cartes a tots els que han d'assistir al Parlament un mes més tard.

³⁷ ACA, Cancelleria, 3412:134v.

pel mes d'octubre.³⁸ Finalment, encara fou testimoni d'un altre document reial el dia 29 de setembre.³⁹ A més, també fou protagonista d'un altre acte administratiu, però en aquest cas des del Convent se li va notificar en data de 8 de setembre que rebia la comanda de les Carboneres, perquè havia quedat vacant.⁴⁰

Però si alguna cosa fou important a la tardor de 1467 van ser les operacions militars. L'Empordà amb l'entrada dels angevins era un maldecap mantenir-lo sota control reial. Així, Joan II va demanar, des del castell de Sant Martí d'Empúries, el 10 de novembre que el príncep Ferran anés a Girona amb tots els prohoms reialistes, entre els quals se cita fra Rocabertí, castellà d'Amposta. Amb aquest exèrcit a Girona el rei marxaria cap a Tarragona.⁴¹ Ferran i els seus hi van arribar el dia 15 amb un poderós exèrcit que va permetre desbaratar el setge que des del 22 de maig les forces del duc de Lorena havien posat sobre Girona i que havia hagut de deixar per marxar a Barcelona i així prestar el jurament com a lloctinent.

Després de mantenir Girona sota el control reial, l'exèrcit del príncep Ferran tenia com a objectiu mantenir la comunicació entre la Muntanya gironina amb el mar a través de Girona i sobretot fer-ho abans que no arribessin més reforços des de França. Se'n va sortir prou bé i el dia 4 d'octubre el rei Joan arribava de nou al castell d'Empúries per anar a Girona el dia 27 on va fer els juraments de privilegis i llibertats de la ciutat. Tot seguit va haver de retornar a Sant Martí d'Empúries per reconquerir el castell a mitjans de novembre i deixar-lo a mans del cavaller i poeta Pere Torroella el gener de 1468.

En el marc d'aquestes operacions es va produir la Batalla de Viladamat, el dia 21 de novembre, batalla que bé hauria pogut canviar el curs de la guerra, però que només va servir per dilatar-la encara més. En aquesta batalla es van enfrontar les forces reialistes, comandades pel príncep Ferran que havia anat a Empúries per recollir un carregament de cereal i portar-lo a Girona per abastir la ciutat. Però quan estaven a Viladamat foren sorpresos pels angevins del comte de Campobasso, els reforços que tant es temien i que ja havien arribat. El desastre va ser total, es van perdre els subministres i la majoria de capitans de l'exèrcit reialista foren fets presoners: el castellà d'Amposta, el mestre de Montesa i Rodrigo de Rebolledo, aquest últim va ser clau en la fugida de Ferran, entre altres nobles.⁴² Sembla ben bé com si per protegir la fugida del príncep cap al castell de Sant Martí d'Empúries, tots aquests prohoms s'haguessin deixat fer presoners, perquè el que calia salvar era la causa i amb el príncep en mans dels angevins la causa no hauria estat gens fàcil de defensar.

El temps que van passar els capitans reialistes en mans dels angevins va ser poc, perquè en poc temps els tornem a trobar tots en primera línia. Els nous enemics sembla com si tinguessin més ganes de cobrar rescats i fer diners que decapitar el comandament dels seus adversaris, cosa que els hagués ofert unes perspectives molt més favorables cara a

³⁸ ACA, Cancelleria, 3382:86 i 3412:131. El primer d'aquests es troba transcrit a l'apèndix amb el número 37.

³⁹ ACA, Cancelleria, 3412:136.

⁴⁰ NLM, Butlles de Cancelleria, 377:75v. La carta està adreçada a Artaldo de Urríes, comanador de Añón, procurador de la comanda vacant i l'executòria, que es copia a continuació està encarregada a Lluís de Sagra, comanador del Temple d'Osca i receptor de la castellanía. Es pot llegir aquest document a l'apèndix amb el número 36.

⁴¹ ACA, Cancelleria, 3412:128. El document tenia anotat que fou expedit a Tarragona, però es corregeix pel Castell d'Empúries. Es tracta d'una lletra al seu ambaixador a la cort anglesa on li explica que està preparant el casament entre el príncep Ferran i Isabel de Castella, alhora que li reporta els progressos en la guerra al nord de Catalunya. Tot és per aïllar França en la política internacional.

⁴² Dietari de la Diputació, II, pàg. 89; *Chía*, pàg. 214; *Pella; Vivens Vives* pàg. 318-319, Sobrequés, *Margarit*, pàg. 273.

vèncer el conflicte. Pel que fa a fra Bernat Hug de Rocabertí el captiveri devia ser relativament curt, el 5 de desembre el rei Joan des de Tarragona ordena diversos pagaments, un dels quals està destinat al castellà d'Amposta per raó del sou de quatre homes durant sis mesos que vigilen el castell de les Medes.⁴³ Aquesta disposició no diu res sobre la situació de Rocabertí, en tot cas sembla que no està al costat del rei ni tampoc que estigui pres. Sigui com sigui, poc temps més tard, el dia 28 de desembre de 1467 ja torna a aparèixer com a actor administratiu de l'Orde de l'Hospital des de Gandesa. En concret es tracta de la convocatòria del capítol provincial que ha de haver de tenir lloc el dia 25 de gener de 1468 a Saragossa. En aquesta lletra, dirigida a tots els comanadors, els exhorta a portar els diners que s'han de pagar al Tresor, tal i com es va indicar en el darrer Capítol General que havia tingut lloc a Roma.⁴⁴ El capítol va començar el dia indicat i es va allargar fins al febrer, evidentment amb la presència del castellà.⁴⁵ Aquestes dades permeten comprovar que si bé a principis de desembre no sabem si Rocabertí estava lliure, a finals de mes sí que ho estava i tenia cura de les seves responsabilitats en el si de l'orde.

Una de les darreres provisions d'aquell capítol es donava permís per la reparació de les fortificacions de les comandes als membres de l'orde, amb la capacitat de fer servir els vassalls de la manera que cadascú cregués oportuna. En certa manera, aquesta disposició ve motivada per l'excepcionalitat de la guerra, tot i que és una prerrogativa dels comanadors mantenir les fortificacions en bon estat i l'ús dels habitants de les comandes per reparar els desperfectes que puguin tenir els castells i muralles.⁴⁶

El capítol provincial que s'ha tractat fins ara devia correspondre al de 1467, perquè el dia 2 de maig convocava de nou capítol provincial pel dia 20 d'aquell mateix mes i que correspondria a la reunió anual de l'any en curs. Ara bé, aquest capítol es va haver de prorrogar perquè va arribar un nou actor, fra Ramon Ricard, prior de Sant Gil i davant la impossibilitat de ser a Saragossa pel dia proposat, ell mateix el va ajornar per tal de poder-lo presidir.⁴⁷ Així és com el dia 2 de juny s'obria aquest capítol que es va allargar fins el dia 26. En aquest capítol també hi havia representants de Navarra i de Catalunya, ja que un dels temes que es va abordar foren les usurpacions de comandes a causa de la guerra, perquè entre els aliats i els enemics del rei s'havien ocupat possessions d'altres frares. Fra Ricard va intentar posar ordre a tot el problema i la seva autoritat estava per damunt de la del castellà.⁴⁸ Aquest fet ens torna a manifestar la importància de l'organització internacional de l'Orde de l'Hospital, perquè quan els problemes van ser greus, es va requerir la intervenció d'un frare de prestigi i independent, com molt bé ha estudiat *Bonet*.

6. El final de la Guerra Civil

La derrota de Viladamat posava en qüestió el domini reialista de l'Empordà i les terres de Girona, que des del principi de la guerra es van mostrar com un dels camps de batalla més complicats i on realment hi havia el desenllaç del conflicte. L'actuació de fra Rocabertí en aquesta zona va ser important durant tot el conflicte, com també ho fou la del seu germà Pere i encara ho havia de ser fins al final del conflicte. Durant el 1468 calia prestar més atenció en aquest teatre d'operacions i evitar la caiguda de Girona, que sempre havia estat

⁴³ ACA, Cancelleria, 3449:139.

⁴⁴ AHN, Ordes Militars, Còdex 607B:24. Document copiat a l'apèndix amb el número 38.

⁴⁵ AHN, Ordes Militars, Còdex 607B:25.

⁴⁶ AHN, Ordes Militars, Còdex 607B:33v.

⁴⁷ AHN, Ordes Militars, Còdex 607B:41 i 42v.

⁴⁸ AHN, Ordes Militars, Còdex 607B42v.

en una situació delicada. Pere de Rocabertí havia estat bandejat de la capitania d'aquesta ciutat i enviat a la reraguarda, on actuava com a procurador general de la Castellania d'Amposta, sobretot per desavinences amb el bisbe Joan Margarit, amb el qual estava profundament enemistat.⁴⁹ Per altra banda, durant la tardor d'aquest mateix any el rei demanava a través de diverses lletres a la cúria romana que el castellà d'Amposta es pogués arrendar la castellania per tres anys, tal i com es feia amb les comandes.⁵⁰ Aquest interès reial per tal que es pogués llogar la castellania respon al fet que necessitava els serveis militars del Rocabertí per tal de controlar el nord i evitar qualsevol retrocés en la causa reialista.

A més, la causa reialista va patir un dur revés moral, la mort de la reina Joana Enríquez a Saragossa el dia 13 de febrer de 1468. La reina que havia estat un suport fonamental al seu marit, no només durant la guerra, sinó també en tots els conflictes previs. I no només suport, sinó que havia estat una hàbil negociadora i una administradora eficaç. Per contra, també havia estat el centre de totes les ires dels rebels per la mala relació que havia tingut amb el príncep de Viana, i fins i tot se la va arribar a acusar de la mort d'aquest, relació que no va saber conduir pels camins que calia. Llegendes sobre aquesta figura n'hi ha hagut des dels dos bàndols, com a conspiradora per matar el príncep Carles alhora que el seu cadàver desprenia olor de roses; el que no es pot discutir de cap manera són les seves importants capacitats de lideratge.

L'estiu de 1468 Rocabertí va rebre ordres, juntament amb el mestre de Montesa, de marxar al nord per ajudar Ferran, ja instituït com a rei de Sicília, per tal d'evitar l'entrada de més contingents francesos. Mentre ells i les seves companyies lluitaven, el rei intentava negociar el pagament de 500 cavallers per part de les corts d'Aragó i 300 més propiciats pels valencians.⁵¹

Però malgrat totes aquestes gestions i l'intensa activitat reialista a Girona, res va poder evitar que les tropes franceses es fessin poc a poc amb el control del nord i aconseguissin allò que els rebels all rei havien intentat des del principi de la guerra i que no havien aconseguit, la presa de Girona. Aquest fet es va succeir el dia 1 de juny de 1469, casualment també era la festa de Corpus (com el famós atac de principis del conflicte el 1462). Ara bé, Sobrequés, *Margarit*, ha intentar veure i demostrar com la rendició de Girona va venir motivada per un calculat canvi de bàndol del clan Margarit, que era qui controlava abans i després de la rendició, la ciutat. Fa estrany veure un canvi de bàndol envers la causa francesa a aquestes alçades de la guerra, sobretot amb els precedents contraris, que quan s'entrega la corona a Renat d'Anjou molts nobles van tornar a l'obediència del rei Joan.

Els Margarit, amb el bisbe Joan al capdavant, van ser uns reialistes declarats en tot el conflicte, foren dels primeres a tancar-se amb la reina Joana a la Força Vella i es van mantenir fidels al monarca fins aquesta data. El fet que canviessin de bàndol i se sotmetessin a Renat d'Anjou va venir motivat per la manca d'aliments a Girona, que podia

⁴⁹ CDIACA, xxv, pàg. 309. És una carta datada a Cervera el 19 de juliol de 1468 on se li recrimina que no paga les generalitats convingudes ni l'impost per travessar l'Ebre a Miravet. De nou es presenta com un gestor tèrbol. El 3 de juliol de 1472 qui exercia de procuradora a Miravet en nom de Bernat Hug de Rocabertí era Caterina d'Hortafà, esposa de Pere. En concret se la documenta quan uns musulmans de l'aljama de Mora demanen que qui els ha d'impartir justícia és el castellà, tal i com marca la llei (AHN, Ordes Militars, Carpeta 614, document 178, copiat a a l'apèndix amb el número 48).

⁵⁰ ACA, Cancelleria, 3383:62, 63 (copiada a l'apèndix, número 39) i 3382:150 (copiada a l'apèndix, número 40). Aquestes cartes estan datades a Saragossa els dies 15 i 16 de novembre i trameses als bisbes de Tarassona i Mallorca i la darrera al prior de Sant Gil que encara estava pel país com a ambaixador de l'Orde de l'Hospital.

⁵¹ *Zurita*, XVIII:xvii.

fer caure la ciutat envers l'enemic sense que ells en mantinguessin el control, i per altra banda per la pressió que les tropes angevines a tot el nord de Catalunya, que feia necessari un replegament i reorganització dels reialistes, per afrontar unes campanyes que portessin la victòria definitiva al nord i de retruc a la guerra. Així doncs, els Margarit el que feien era un canvi de bàndol tàctic, es posaven sota la bandera de Renat per assegurar Girona i les seves possessions per a Joan II d'Aragó.

Per dur a terme aquest pla, els Margarit van haver de fer caure en desgràcia Pere de Rocabertí, que no hauria rendit mai la ciutat sense lluitar fins a l'últim alè. El relleu de Pere en la defensa de la ciutat ja s'havia esdevingut i amb ell fora de la primera línia d'acció els plans del clan Margarit es podia dur a terme.

Amb tot, la rendició de la ciutat es va intentar evitar en tot moment, ja que dies abans que aquesta caigués es va enviar una expedició on hi havia Bernat Hug de Rocabertí, el comte de Prades i Alonso d'Aragó per tal de socórrer-la, però no hi van ser a temps i només van poder certificar-ne la caiguda.⁵²

També és de 1469 un altre gran fet que va tenir transcendència en el transcurs de la història i en el qual fra Rocabertí hi va tenir la seva aportació. Es tracta del casament que s'estava tractant entre Ferran d'Aragó i Isabel de Castella pactat a Cervera el 5 de març, curiosament la mateixa candidata que anys abans havia pretès Carles de Viana i que tant havia fet enfurismar el seu pare. La majoria de nobles de la cort aragonesa no veien amb bons ulls aquest enllaç, entre els quals Zurita destaca l'arquebisbe Pere d'Urrea, de Tarragona, el comte de Prades, el castellà d'Amposta i el vicecanceller Joan Pagès, cosa que no agradava al rei.⁵³ Pels nobles del consell del rei aquest matrimoni els feia temor perquè podien perdre pes respecte a Castella, però per a Joan II representava la victòria sobre Enric IV de Castella, ja que estava completament enfrontat amb la seva germana Isabel. Joan II veia Castella com a única font per aconseguir recursos i vèncer els francesos que es passejaven amb total impunitat per Catalunya i Isabel veia Ferran i Aragó com a valedors a la seva candidatura al tron castellà per sobre la seva neboda Joana la Beltraneja. Aquests motius portaren el rei a acceptar unes condicions extremadament dures des de la part castellana per tal que es pogués tancar l'acord, punts sobre els quals els consellers reials discrepaven, però que el rei va saber fer-los recapacitar.

Si el 1469 la presència de documentació sobre Rocabertí és nul·la i només podem resseguir-lo a través de les fonts històriques, el 1470 és completament a l'inrevés, ja que hi ha multitud d'assentaments amb el seu nom. La majoria, però, estan lligats al capítol provincial de l'orde que ell mateix va convocar des de Casp el dia 25 de gener per començar a la mateixa vila el dia 18 de març, que s'esqueia en el segon diumenge de quaresma.⁵⁴ En aquest cas, com en d'altres que s'han analitzat anteriorment, ens trobem amb un còdex a l'Arxiu Històric-Nacional de Madrid que recull les actes del capítol i que s'ha conservat, cosa que ens permet resseguir-lo i veure que la castellania tenia interès en mantenir un registre escrit i un arxiu de totes les decisions que es prenia, així com un registre de les disposicions que sortien d'aquest òrgan administratiu i de govern.

Un dels temes que més es devia parlar en aquest capítol fou la ja clàssica disputa sobre les rendes que la castellania havia d'enviar al Tresor, que si ja eren complicades en temps de pau, en temps de guerra ho esdevenien molt més. Rocabertí va enviar una carta al mestre per tal de mostrar-li els problemes que es plantejaven per l'exigència dels impostos

⁵² Zurita, XVIII:xxii.

⁵³ Zurita, XVIII:xxiv. *Vicens Vives*, pàg. 327.

⁵⁴ AHN, Ordes Militars, còdex 607B:89 i 91.

que es devien.⁵⁵ Però l'organització central de l'orde estava tan ben teixida que es va obligar a Rocabertí a jurar davant d'un procurador que es pagarien els diners que es devien el dia 25 de juliol.⁵⁶ I sembla que amb això no n'hi va haver prou, perquè l'1 d'octubre se li anunciava l'arribada del draper conventual així com les quantitats que se li havien de pagar com a responsions per al Tresor.⁵⁷ Totes aquestes disposicions fan pensar que la guerra havia provocat un desgavell considerable en el pagament dels impostos deguts. Els comanadors devien fer el que volien i també el castellà, que d'aquesta manera s'assegurava unes sumes considerables per mantenir uns contingents bèl·lics que eren de gran ajuda a la causa reialista, però amb les consegüents ires del Tresor.

Però els registres de la castellania no són els únics que ens aporten dades sobre la situació econòmica que es vivia en aquells moments, a l'Arxiu Reial de Barcelona també podem trobar algunes disposicions encaminades a solucionar els problemes financers de fra Rocabertí, com és el cas d'un permís que el rei va entregar a Ramon de Santmenat perquè pogués entrar a Barcelona durant tres mesos i cobrar unes escriptures de l'Orde de l'Hospital.⁵⁸ També hi ha una altra disposició, en la qual el rei intercedeix davant de diversos prohoms de Lleida i Balaguer per tal de solucionar uns problemes i deutes que s'arrossegaven des de la batalla de Rubinat i entre els quals hi ha un tal Cristòfol Montgai de Balaguer que demana 100 florins a Rocabertí del rescat del cavaller Pere Ycard de Lleida, però que consta ja com a saldat. Per tant, el rei obliga a tancar la reclamació.⁵⁹

Ara bé, els problemes monetaris no són els únics en els quals apareix Rocabertí en la documentació d'aquest any. N'hi ha de molts altres, sobre la possessió de terres, bestiar, donacions, testimoniatge, entrades de nous membres a l'orde... activitats administratives pròpies del càrrec i de les possessions que havia de regir.⁶⁰ El més important de tots aquests registres és que demostren com el rei Joan i Rocabertí van passar aquell estiu junts entre

⁵⁵ AHN, Ordes Militars, còdex 607B:101 i NLM, Butlles de Cancelleria, 379:66. Està tot recollit i explicat a *Bonet*, pàg. 269-270.

⁵⁶ NLM, Butlles de Cancelleria, 379:63v i *Bonet*, pàg. 238. Document número 42 de l'apèndix documental.

⁵⁷ NLM, 379:79v.

⁵⁸ ACA, Cancelleria, 3383:140. El salconduït està datat el 6 d'abril de 1470 des de Montsó, per tant, podem deduir que Rocabertí estava allí com a anfitrió del rei i que li demanava diferents intercessions per a ell i l'orde.

⁵⁹ ACA, Cancelleria, 3341:34v. Aquesta carta està datada el 6 de setembre de nou a Montsó, es pot llegir a l'apèndix amb el número 41.

⁶⁰ Per començar el 2 de febrer tenim dues disposicions, la primera és la reclamació que Bernat Hug fa a Bartolomeu Ferrer, notari de Saragossa, per unes terres que li té llogades i vol que retornin a les seves mans. També tenim la concòrdia entre fra Rocabertí i fra Cortés sobre la possessió d'un castell (AHPS, Manual del Notari Juan Pallaranco, 1470:16v i 17). El 24 de març atorgava als jurats i consell de Casp un privilegi perquè es poguessin arrendar les pastures de la vila, també els atorgava el lloc de Chiprana i una part de l'aljama dels moros a canvi d'una quantitat de diners. D'aquesta manera es resolien i s'anul·laven dues sentències de 1434 i 1444. Tot ho feia, a més de com a castellà d'Amposta, també com a comanador de Casp (AHN, Ordes Militars, Lligall 8211:1, document 5). El 9 de juliol de nou a Montsó, el rei Joan nomenava fra Ramon de Sentmenat comanador de Susterris per la seva tasca en ajuda del rei. En aquest nomenament hi eren presents Ramon Ricard, prior de Sant Gil; Bernat Hug de Rocabertí; Lluís de Fluvia, comanador de Calataiud; Boil de Ladrón, comanador de l'Almúnia; Joan de Sagra, comanador de Sant Joan d'Oscà, i Ramon Siscar, comanador de Torrent i Horta de València (ACA, Cancelleria, 3384:160v). El 23 d'agost a Fraga, Rocabertí signava com a testimoni en un document al costat del rei que està adreçat al cavaller Pero Vaca (ACA, Cancelleria, 3374:30). Finalment, el dia 10 de setembre a Fraga, encara trobem el rei dirimint un conflicte entre la gent de la vila de Bolea (Oscà) per un conflicte de bestiar que van robar a un vasall del castellà d'Amposta, que malgrat que no apareix, com que devia ser al costat del rei sí que devia fer servir les seves influències per reparar el seu vassall (ACA, Cancelleria, 3374:32).

Montsó i Fraga. Rocabertí devia fer d'amfitrió i a canvi rebia resposta a tot un seguit de conflictes oberts en la seva tasca administrativa.

Des d'un altre punt de vista, en l'administració hospitalera durant el 1470 van arribar diverses missives sobre l'atorgament de la Castellania d'Amposta a fra Bernat Hug de Rocabertí. El dia 25 de juliol el mestre Giovanni Battista Orsini el nomenava definitivament com a castellà d'Amposta, càrrec que fins llavors havia estat sota la procura de Berenguer Ferrer. Juntament amb el càrrec també se li feien entrega de les comandes de Sant Joan de Saragossa, Casp, Miravet i Ascó, a més de Montsó que ja tenia, però havia de renunciar a la comanda de les Carboneres.⁶¹ El 25 de setembre s'expedia l'executòria on Domingo Ferrer havia de posicionar en el càrrec de castellà a Bernat Hug i el 8 d'octubre, de nou, s'insistia en el fet que Rocabertí havia de deixar la comanda de les Carboneres per tal que l'ocupés el nou comanador, fra Diomedes de Vilaragut.⁶² Aquesta nou atorgament de la castellania per a fra Rocabertí estava motivada pel fet que hi havia accedit d'una manera conflictiva, amb la marxa i posterior mort de Pere Ramon Ça-Costa i el nou mestre, per evitar qualsevol confusió devia redactar aquestes noves disposicions per tal que quedés tot esclarit i no portés confusions. El problema ha estat que la crítica històrica moltes vegades han vist aquests nomenaments, ja absolutament fermes, com l'inici del càrrec per part de Bernat Hug, així li passa per exemple a *Miret*, en canvi *Bonet*, pàg. 238 ja posa en dubte aquest punt, com també l'ignora Jerónimo Zurita, que ja des de mitjans de la dècada anomena Rocabertí castellà d'Amposta. De nou ens trobem com Rocabertí va haver de lluitar molt de temps per aconseguir allò que de fet ja ocupava gairebé des de la marxa de Ça-Costa de Catalunya. Passava una mica com el cas de la comanda d'Alfambra, que va haver de lluitar i pledejar durant anys perquè se li reconegués *de iure*. Encara el 1471 es feia una nova comunicació des del Convent per als frares de la castellania on s'indicava que Rocabertí era el nou castellà i que el tinguessin com a tal, cosa que ja havien fet fins llavors, ja que només cal veure els registres dels capítols provincials, on tothom hi acudia a ordres de Bernat Hug, cosa que si li haguessin discutit, s'hauria posat de manifest.⁶³

El darrer fet destacat en l'àmbit administratiu d'aquell estiu ve motivat pel fet que fra Rocabertí va acollir Joan II a casa seva i aquest fet fou aprofitat per tot el llinatge dels Rocabertí de Cabrenys per fer valer davant del rei els drets sobre les possessions dels Arborea. Esperaven que les influències i serveis al rei aconseguirien arribar a bon port amb aquesta reclamació. Com ja s'ha vist els Rocabertí de Cabrenys eren descendents dels jutges d'Arborea i reclamaven aquesta propietat aprofitant que s'havia mort el marquès d'Oristany, Salvador Cubell, i la reclamaven en tant que descendents seus, es reactivava així la demanda que el 1420 havia fet el seu pare Guillem Hug de Rocabertí, quan aquesta possessió va passar dels Arborea sards al rei Alfons a canvi de 100 mil florins. Evidentment, el rei Joan es comprometia a tenir en compte les reivindicacions dels seus fidels, però sense comprometre's a res, només va acceptar que les reclamacions eren del tot certes i vàlides.⁶⁴

⁶¹ NLM, Butlles de Cancelleria, 379:63, document copiat a l'apèndix, número 42. *Cf.* nota 39. Cal recordar que les comandes de Miravet i Ascó havien estat les cases de l'antic castellà Ça-Costa i que es van mostrar rebels al rei, cosa que va portar-lo a ocupar-les després de pagar una important suma en concepte de rendició.

⁶² NLM, Butlles de Cancelleria, 379:70, en dos documents.

⁶³ NLM, Butlles de Cancelleria, 380:69v. Datada el 26 de novembre i que es pot llegir a l'apèndix amb el número 45.

⁶⁴ ACA, Cancelleria, 3341:10. Es tracta d'un document datat a Montsó el 27 de maig de 1470, copiat a l'apèndix amb el número 43.

Si l'àmbit administratiu fou d'allò més prolífic, en el camp militar poques coses podem afegir en aquell 1470. No tenim constància que participés en cap enfrontament armat, també hem de tenir en compte que es va passar gairebé tot l'any a la reraguarda i ocupat en les tasques de l'orde i que Joan de Lorena es va passar des del gener fins l'agost a França i era ell qui portava el gruix de la guerra en el bàndol rebel. Ara bé, la notícia més important que té a veure amb la guerra es produí a final d'any i fou la mort del lloctinent Joan de Lorena, cosa que posava, de nou, en dificultats la causa dels rebels, ja que el de Lorena havia estat l'únic combatent que s'havia mostrat capaç de plantar cara als reialistes i posar-los en dificultats (Viladamant, caiguda de Girona...). La mort, esdevinguda el 16 de desembre, va suposar, com no podia ser d'altra manera, un cop molt dur i amb tota seguretat va marcar el desenllaç ja inevitable de la guerra. El nou lloctinent, el bastard de Calàbria, no va tenir mai ni l'astúcia ni l'ajut militar, ni tampoc la legitimitat per tal de canviar la ja imminent derrota dels rebels.

Pel que fa a fra Rocabertí, el 1470 acabava de la mateixa manera que havia començat, amb la convocatòria del capítol provincial de l'orde per al 1471, que es feia per al primer diumenge de quaresma, el dia 3 de març. La convocatòria es feia des de Saragossa el dia 14 de desembre. El capítol va començar amb les solemnitats convingudes el dia establert i de nou va dirimir els aspectes ordinaris que com de costum afectaven en aquell moment l'orde.⁶⁵

De nou les dades que tenim de 1471 són més administratives que bèl·liques,⁶⁶ del capítol que havia presidit a Saragossa devia passar a Navarra, de nou al costat del rei Joan, concretament a Olite, on el trobem el 30 de maig. Aquell dia el rei Joan i la seva filla Elionor, l'esposa del comte de Foix, acordaven amb el conestable Pierres de Peralta la pacificació del regne navarrès.⁶⁷

Ara bé, una de les disposicions més interessants de totes les que hem tractat fins aquí és quan va prendre jurament, juntament amb el mestre de Montesa, d'uns diners que es devien a Pere Torroella per les obres que havia fet al castell de Sant Martí d'Empúries i que havia pagat de la seva butxaca. Aquestes reparacions es van fer tres anys abans, després de la derrota de Viladamat, en uns moments que aquest castell era clau per tal de tenir una sortida al mar. Torroella, heroic, va reparar el castell i mantenir-lo per a la causa reialista quan ningú hi estava disposat.⁶⁸ Temps després de l'intercanvi literari que hi va haver entre Torroella i Rocabertí, hi tornava a haver una trobada, però aquest cop eren negocis motivats per la guerra.

La mort del lloctinent Joan de Lorena va suposar un final anunciat de la guerra, els francesos es conformaven en conservar el Rosselló i per mantenir-lo van continuar les operacions bèl·liques a Catalunya, però quan el 30 de gener a Figueres el rei oferia Palamós a

⁶⁵ AHN, Ordes Militars, Còdex 607B:110 i 114.

⁶⁶ Així per exemple es veu immers en un conflicte per un deute que tenia Juan de Heredia i família domiciliats a Batea, a la comanda de Miravet, del qual estaven exempts segons les constitucions de Catalunya, aquest document està datat el 8 de febrer des de Tortosa (ACA, Cancelleria, 3450:197, que es pot llegir a l'apèndix documental amb el número 44). Dins de l'orde, dues disposicions sense data concreta, però que són del mes de novembre, demanen a Rocabertí que posi en possessió a Domingo Ferrer l'abadia d'Ontinyent (NLM, Butlles de Cancelleria, 380:70 i 70v). Ja hem vist com aquest Domingo Ferrer era un dels funcionaris administratius de l'orde i ara se li devien recompensar els serveis prestats, ja que consta que aquest càrrec és un millorament.

⁶⁷ El document consultat està extret de l'obra *Archivo General de Navarra, de Castro i Idioate*, vol. 48, doc. 405. L'original es troba a l'Arxiu, a la caixa 165, document 55. L'episodi també està explicat *Zurita*, XVIII:xxxvi, però no hi esmenta fra Bernat Hug.

⁶⁸ ACA, Cancelleria, 3450:157. També en Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, pàg. LXV.

Joan Ça-Riera i als Margarit per tal de pagar-los la rendició de Girona, que havia capitulat l'octubre anterior, i ho feia davant del castellà d'Amposta, el mestre de Montesa i Rodrigo de Rebolledo. D'aquesta manera s'estava escrivint la fi dels francesos a Catalunya, ja que sense la important plaça forta que oferia Girona, era impossible mantenir tot aquest territori.⁶⁹ Per altra banda, les campanyes de l'hivern d'aquell 1472 van ser destinades a bloquejar els passos a través de l'Empordà de les tropes franceses, d'aquesta manera es podia tallar els subministres i el refresc, com també l'arribada de nous contingents. Per mar, les galeres de Vilamarí farien amb èxit la mateixa tasca. Per altra banda, aquest bloqueig de les Alberes també permetia tancar progressivament el setge sobre Peralada, feu del vescomte de Rocabertí i on els seus procuradors s'havien fet forts per a la causa rebel. Un dels principals encarregats d'aquesta doble missió terrestre fou Bernat Hug, bon coneixedor d'aquells encontorns, encara que fes temps que no només no hi residia, sinó que n'havia marxat. Així, el febrer de 1471 conqueria Espolla, pas important per tancar Peralada i alhora bloquejar el coll de Banyuls i de la Maçana passos que els francesos devien usar amb total llibertat, protegits per la línia de defensa de les torres que s'havien construït quan el Rosselló formava part del Regne de Mallorca.⁷⁰

El cercle sobre Peralada s'estrenyia amb les conquestes de Roses, Torroella... Als voltants d'aquesta darrera vila és on el rei havia assentat el seu camp, lluny de posicions perilloses més al nord que li poguessin causar algun disgust. Al seu costat sempre hi havia fra Rocabertí.⁷¹ Peralada va capitular a través de la negociació, però abans que tornés a l'obediència del rei Joan, el 4 d'abril, en el camp contra aquesta vila i en un moment que les forces reials estaven confiades en la victòria, l'exèrcit angeví, comandat pels italians de Renat, va desbaratar el camp reialista i els va causar una derrota més aparatosa que real. És cert que es va desbaratar tot el setge, però només es van prendre armes i cavalls, no hi va haver massa baixes. El que sí que va ser realment dur fou la negociació amb els vassalls del vescomte de Rocabertí i la seva esposa, que aconseguiren uns acords molt avantatjosos per tal de retornar a l'obediència al rei, Sobrequés diu que foren unes condicions tan avantatjoses que «no semblava sinó que era Joan II el vençut i els empordanesos els vencedors». El més important de tots fou l'alliberament del vescomte, pres des de Calaf a Xàtiva, i a més ho aconseguiren sense haver de pagar rescat. Bernat Hug de Rocabertí, doncs, va haver de renunciar a la part que li pertocava del rescat del seu cosí i així aconseguir una rendició més ràpida de la vila i el vescomtat.⁷²

Després de Peralada, va arribar el torn de la resta de viles encara rebels que hi havia a l'Empordà i la Muntanya. Castelló d'Empúries va rendir-se sense dificultat, i el rei va ordenar llavors al castellà d'Amposta, que juntament amb el seu germà Pere, Jaume d'Híxar, Martín de Lanuza, Lope de Rebolledo i Juan de Villalpando conquerissin Besalú, que no es va rendir fins al desembre, més tard que Barcelona. Mentrestant, Joan, comte de Prades, feia el mateix amb Puigcerdà, que com tota la Cerdanya retornava a les ordres de

⁶⁹ Zurita, XVIII:xxxviii. Figueres va caure a mans reialistes el dia 12 de gener.

⁷⁰ Zurita, XVII:xxxviii, *Santa María, Chía*, pàg. 127 i Sobrequés, *Barons*, pàg. 221.

⁷¹ Així, el 25 de febrer a Ullà el rei empenyora la parròquia de Sant Feliu d'Alella a Joan d'Ausa, amb tota la jurisdicció civil i criminal per dos mil florins, l'intermediari de la transacció ha estat Bernat Hug de Rocabertí i com a testimonis hi ha tots els grans prohoms reialistes (ACA, Cancelleria, 3460:81), en la pàgina 103v hi ha la carta que el rei dirigeix als homes d'aquell lloc per tal que acceptin la nova propietat. El dia 22 de març, a Tarroella de Montgrí, Bernat Hug signa com a testimoni reial, amb els mateixos testimonis que en el registre anterior (ACA, Cancelleria, 3488:73).

⁷² Zurita, XVIII:xxxviii i ACA, Cancelleria, 3455:175, que és la Capitulació de Peralada, completament transcrita i analitzada a Sobrequés, *Jofre*, pàg. 136-142. El punt en el qual es renuncia a cobrar el rescat és el número 4.

Joan II.⁷³ I per si aquestes rendicions fos poc, a tot el Rosselló hi havia revoltes contra els francesos i acceptaven l'autoritat del rei d'Aragó, un dels principals revoltats era Pere d'Hortafà, sogre de Pere de Rocabertí. Entre el juny i l'agost de 1472 la Catalunya Nord va tornar a l'obediència reial i el rei va nomenar fra Bernat Hug de Rocabertí com a lloctinent general seu al Rosselló i la Cerdanya amb la missió d'arribar a un acord amb els francesos, pagar els deutes pendents i que aquells territoris retornessin a la Corona d'Aragó tal i com s'havia estipulat al Tractat de Salvatierra.⁷⁴ En aquestes provisions el rei demana que s'intenti evitar l'enfrotament armat, però els francesos ja estaven atacant les posicions catalanes. I és que Lluís XI de França potser havia renunciat que Catalunya tingués com a rei el seu oncle Renat, però el que no tenia intenció de renunciar era el Rosselló.

Pel que fa als rebels catalans, ja només quedava Barcelona, que veia com poc a poc el seu cercle s'estrenyia i les possibilitats de triomf eren nul·les. Ara bé, no hi havia cap intenció de rendir la ciutat, sinó més aviat de prolongar el conflicte per tal d'aconseguir una capitulació digna i aquest fet el coneixien totes les parts. Així és com va iniciar-se la maquinària diplomàtica, que va desembocar en la Capitulació de Pedralbes el 16 d'octubre de 1472. Joan II sabia perfectament que davant seu tenia un nou problema, el Rosselló, i que si el volia solucionar amb garanties d'èxit només podia fer-ho amb tots els seus vassalls, sense ressentiments ni grans condemnes. Per altra banda, una capitulació digna dels rebels li obria la possibilitat de tenir uns darrers anys de regnat amb bones perspectives, alhora que li conferien una magnanimitat positiva. Així doncs, Pedralbes va suposar un tractat de pau entre els rebels i el rei i també va suposar passar pàgina a aquells deu llargs anys d'enfrontaments i disputes, amb un perdó generalitzat i un oblit que va permetre que l'endemà de la signatura, el rei entrés a Barcelona amb la pompositat que corresponia a tals actes i a tal persona, talment com si res hagués passat.

Ara bé, promulgada la Capitulació van aparèixer certs problemes. Per a l'Orde de l'Hospital hi havia diversos prejudicis que fra Rocabertí va intentar arreglar al costat del rei, en primer lloc les baronies de Flix i la Palma d'Ebre que fins abans de la guerra havien estat feus de Barcelona i ara estaven en mans de l'Hospital. El rei es comprometia només a impartir justícia sobre aquest fet.⁷⁵ Un altre punt on hi havia disputes era en els censals, la Capitulació, en el punt vuitè, retornava la situació comptable a abans de la guerra i reduïa un terç el valor dels censals que s'havien aconseguit durant el conflicte. El castellà va al·legar que no es podien reduir aquests deutes, ja que els diners que es recollien, l'orde els destinava a pagar el Tresor. Si no es podien recollir aquestes assignacions no hi podria haver els pagaments establerts, cosa que perjudicava enormement els comanadors hospitalers, sobretot pel fet que els hospitalers havien de respondre ells mateixos amb el seu patrimoni davant del Convent.⁷⁶ El rei, però, no va voler accedir a cap canvi ni cap privilegi entorn a aquest punt, ja que hauria suposat un greuge comparatiu i alhora una transgressió del tractat i obrir la possibilitat d'una altra negociació quan ja estava tot decidit. Així doncs, la castellania es va haver d'espavilar i buscar altres recursos per pagar tot allò que devia al Comú Tresor, ara bé, el rei mateix va intercedir davant del Convent per tal que reduïssin les responsions que es cobraven. També, quan fra Rocabertí va marxar a França

⁷³ *Chía*, pàg. 146.

⁷⁴ ACA, Cancelleria, 3456:52 i 53. Aquestes provisions estan datades al Monestir de Pedralbes el 18 d'agost, la segona està copiada a l'apèndix documental amb el número 48. El dia 5 de novembre fra Rocabertí ja tornava a ser a Barcelona, on va signar un document com a testimoni destinat a Lope de Rebolledo (ACA, Cancelleria, 3460:189).

⁷⁵ *Zurita*, XVIII:xliv.

⁷⁶ ACA, Cancelleria, 3458:158 i 3459:19.

d'ambaixador amb el comte de Prades, el rei va demanar al Tresor que se li perdonessin els seus pagaments durant un any.⁷⁷

En canvi, amb el que no va tenir cap problema Bernat Hug fou en el cobrament de diversos deutes que el rei tenia amb ell per les despeses motivades per la guerra. Així ho testimonien dues entrades als registres reials dirigides al mestre racional i que posen de manifest com Rocabertí va finançar bona part de les actuacions bèl·liques que va dur a terme a favor del rei i li foren rescabaldades amb diligència.⁷⁸

En paral·lel a tota aquesta tasca bèl·lica que hem descrit ja en el final de la guerra, des del Convent es van enviar un munt de disposicions durant el 1472. De nou ens trobem amb un munt d'informació administrativa, sense massa interès en el decurs biogràfic del protagonista, però val la pena analitzar perquè ens permeten conèixer les funcions que corresponien al castellà i que serien extensives a qualsevol prior de l'orde. Així, apareixen problemes monetaris, com el que protagonitzava el nou comanador d'Alfambra, que no pagava les seves responsions o la castellania mateixa, que no enviava els diners que necessitava la casa d'Aragó del Convent i els hospitalers que hi residien passaven privacions.⁷⁹ També es demanava que es millorés a diversos frares conventuals, així el 3 d'abril es demanava per a dos frares vells, Pedro d'Oros i Lluís Datavi, que havien prestat bons serveis per a l'orde; el 8 d'abril es feia una demanda, aquest cop per a Hesbert de Villanova, al qual se li ha d'assignar la primera comanda que quedés lliure.⁸⁰ Finalment cal apuntar que des del Convent es va ordenar a Rocabertí que anés a Rodes i que se li concedia permís per arrendar la castellania durant tres anys. Aquesta notificació es va expedir el dia 6 d'abril i com en tantes altres ocasions no va ser tinguda en compte per Rocabertí, que es va quedar a Catalunya on tant se'l necessitava i on va protagonitzar encara molts episodis.⁸¹

Per finalitzar tot el conflicte i segellar definitivament la concòrdia entre els dos bàndols, el rei va convocar corts a Barcelona que s'havien d'iniciar el 15 de gener de 1473. En la carta de convocatòria d'aquestes corts, que data del dia 9 de desembre, es va cridar a la majoria de membres del clan Rocabertí: Bernat Hug, el seu germà Pere, Onofre, fill de Martí Joan, el vescomte Jofre...⁸² Ara bé, davant l'amenaça dels francesos sobre el Rosselló aquestes corts no es van poder celebrar en la data prevista i el que hi va haver en el seu lloc fou la preparació d'un exèrcit, capitanejat pel mateix rei que sortiria en direcció nord a finals de 1472. En aquest els Rocabertí hi tenien reservat uns llocs de primera fila, Bernat Hug com a capità del Rosselló i Pere com a bon cavaller i garant dels interessos de la família de la seva esposa.

7. Les Guerres del Rosselló: ambaixador a França

Malgrat que Joan II volia tancar la Guerra Civil amb unes corts que servissin per reconciliar els dos bàndols, les necessitats més immediates passaven per conquerir, dominar i

⁷⁷ ACA, Cancelleria, 3388:32. Aquestes demandes són del 6 de gener de 1474.

⁷⁸ ACA, Cancelleria, 3460:53v, datat a Pedralbes el 29 de setembre (copiat a l'apèndix amb el número 50) i ACA, Cancelleria, 3459:33, donada a Barcelona el 23 de novembre i on s'especifica que se li deuen 28 lliures.

⁷⁹ NLM, Butlles de Cancelleria, 381:66v, del 12 de març i NLM, 381:72v del dia 18 de maig.

⁸⁰ NLM, Butlles de Cancelleria 381:72 i 72v, aquest darrer està copiat a l'apèndix amb el número 47.

⁸¹ NLM, Butlles de Cancelleria, 381:72, document que es pot llegir a l'apèndix amb el número 46.

⁸² ACA, Cancelleria, 3461:21. Curiosament en el registre es copia primer Joan de Vilagut, castellà d'Amposta i després es corregeix amb el nom de Bernat Hug de Rocabertí. També fa estrany veure que no hi ha el baró de Cabrenys, Dalmau, ni tampoc el seu fill Guerau.

consolidar el poder reial sobre el Rosselló i la Cerdanya, territoris amenaçats pels francesos. Durant l'estiu de 1472 va confiar la lloctinència reial d'aquells comtats a fra Bernat Hug de Rocabertí, un dels primers cavallers catalans a entrar al Rosselló i dirigir-ne els primers moviments. De tota manera, Rocabertí es va desplaçar a Barcelona amb motiu de la Capitulació de Pedralbes per controlar tots els esdeveniments que afectaven a la castellanía i que ja hem analitzat. Aquestes gestions, però, no devien ser del tot ben vistos pel rei, que per un costat volia l'experiència militar de Rocabertí a la primera línia de batalla i per l'altra que acatés sense protestar la Capitulació. És així com el rei li va enviar una carta el 16 de desembre de 1472 on li exigia la ràpida marxa cap a Perpinyà i la concentració en els afers de la guerra per part de Rocabertí i que s'oblidés de tot allò que anava lligat a la usurpació de rendes i problemes amb els censals que havien sorgit arran de la pau. El rei ja es disposava a ser ell mateix el garant dels interessos familiars de Rocabertí, de la castellanía s'entén, i amenaçava amb dures multes aquells que no li respectessin les propietats.⁸³ Amb tot, Rocabertí no va anar al Rosselló fins el la vigília del dia de Nadal d'aquell 1472, només cinc dies abans el rei deixés Barcelona rumb al nord. Durant aquell viatge ja hi va haver les primeres topades amb els francesos...⁸⁴ Però res va impedir que el dia 1 de febrer el rei entrés a Perpinyà, malgrat que encara quedava el castell per reduir.

Després de la conquesta de Perpinyà només calia reprendre el curs de la normalitat i de nou es va fer la convocatòria de les corts, ara a la ciutat nord-catalana pel dia 13 de març amb els mateixos cridats.⁸⁵ Però altra vegada aquestes corts van haver de ser prorrogades a causa de la guerra, ja que els francesos van tornar a entrar amb un poderós exèrcit al Rosselló per tal de prendre'l definitivament. Així, el rei i els seus, entre els quals hi havia Bernat Hug, van haver de veure com estaven assetjats a Perpinyà des de l'exterior i també des del castell, que encara no havien reduït.⁸⁶ El rei Joan va dirigir tota l'operació de defensa i sobretot el que va fer fou demanar ajuda al seu fill Ferran per tal que deixés tot el que tenia entre mans i l'anés a ajudar sense dilació. D'ajuda en va arribar de tots els regnes de la corona, tal i com ens explica Zurita, però la necessària, la del fill, es va fer esperar i no va ser fins el mes de juny, concretament el dia de Sant Joan, que Ferran de Sicília es va presentar a les portes de Perpinyà i va foragitar l'exèrcit francès després d'un setge de tres mesos (Treves de Canet, del 14 de juliol). Aquest exèrcit francès, malgrat aixecar el setge sobre Perpinyà encara es va quedar tot l'estiu pel Rosselló, amenaçava la capital amb la possibilitat nous setges, sobretot quan Ferran va marxar cap al sud. Amb tot, el 17 d'octubre se signava el Tractat de Perpinyà, que assentava les bases per la futura negociació del destí dels comtats del nord.

Ara bé, les treves i el tractat només eren una fórmula que Lluís XI de França, l'Aranya universal, tenia per guanyar temps, liquidar la guerra que l'enfrontava amb el duc de Bretanya i el de Borgonya i concentrar-se al Rosselló. Fins i tot va demanar a Joan II que només volia el pagament dels diners que es devien en virtut del Tractat de Salvatierra, cosa que va permetre al rei Joan jurar els privilegis de Perpinyà, amb la presència del castellà

⁸³ ACA, Cancelleria, 3460:35v. Així es pot veure i el 17 de març de 1474, quan el rei enviava una carta a fra Lluís de Sagra, receptor del Tresor, i al prior de Sant Gil, que estava presidint el capítol provincial a Saragossa, per tal que informin al mestre que a causa de la guerra no es podran pagar totes les retribucions exigides i que s'haurien de reduir a un quart. Per altra banda, el rei demana que les comandes del Rosselló, que es volia que tornessin a pagar després de l'ocupació francesa, tinguin un any d'exempció de càrregues. El rei intervé en nom del castellà d'Amposta que és fora en missió diplomàtica a França (ACA, Cancelleria, 3388:64). Cf. nota 76.

⁸⁴ Zurita, XVIII:xlvi.

⁸⁵ ACA, Cancelleria, 3462:161.

⁸⁶ Zurita, XVIII:liii.

d'Amposta el dia 29 de setembre i marxar cap a Barcelona, ben confiat. A la ciutat comtal va ser rebut amb tots els honors, en una entrada triomfal sota pali, que era portat per tots els seus consellers, un dels quals era fra Rocabertí.⁸⁷ La guerra al Rosselló va ser un revulsiu que va ajudar a tancar les ferides de la Guerra Civil i va permetre una reconciliació més ràpida del país, davant de l'enemic exterior.

Però tot i el setge que havia patit el rei i Bernat Hug, la producció administrativa no va parar en cap moment. Les provisions de tot tipus sortien i arribaven de la Cúria reial de Perpinyà. Així tenim dues disposicions en les quals el rei ordena que s'aturin tots els processos contra musulmans i jueus de la ciutat de Saragossa perquè són jurisdicció del castellà d'Amposta i no de la justícia ordinària.⁸⁸ Altres provisions reials feien referències als diners que es necessitaven per mantenir els exèrcits del Rosselló, així va demanar 60 mil sous a les corts, que finalment havien pogut començar, tal i com li havien promès, per pagar els homes d'armes del bisbe de Girona, el castellà d'Amposta, el comte de Prades i altres i amenaçava de suspendre les sessions si no es feien arribar aquests diners. Un dia més tard el rei notificava que havia rebut una part d'aquests diners, però no tots i de nou s'anomenava els capitans de les forces, que també eren els garants de la transacció.⁸⁹

Però des de Perpinyà, Bernat Hug també havia de continuar amb la gestió de la castellania, com hem vist va necessitar la intervenció del rei per tal que li confirmés la jurisdicció sobre musulmans i jueus, però des de Roma i Rodes arribaven altres disposicions. Per un costat, el papa retornava a les múltiples demandes sobre la possessió de la castellania i les comandes que s'havien atorgat al castellà. El papa veia clar que les comandes de l'Ebre, Miravet i Ascó, juntament amb Casp i Saragossa, eren de Pere Ramon Ça-Costa i que Rocabertí se n'havia apoderat al principi i durant la guerra d'una manera injusta i que per tant havien de retornar al seu legítim possessor. El problema era que Ça-Costa ja era mort i Rocabertí comptava amb disposicions enviades des de Rodes on se li atorgaven aquestes comandes de per vida, per tant, segurament va recórrer aquesta sentència papal. També pot ser que obviés aquestes demandes, com ja havia fet en diverses ocasions i que tan bé li havia anat. Per altra banda, el papa també demanava que fos la castellania i l'orde, en les persones dels seus dirigents, qui decidissin sobre els diners que es recaptaven a la castellania i que no s'hi deixés intervenir el rei Joan.⁹⁰ En aquest últim tema, Rocabertí sempre havia usat els diners del patrimoni hospitaler en ajuda del seu rei, d'aquí que hagués tingut problemes amb el pagament de les responsions i a més els reis, ja des de feia temps, sempre havien volgut condicionar els diners de l'orde en el seu territori i usar-los en benefici propi si era necessari o almenys en benefici del seu regne.

Aquest darrer fet també es confirma amb dos documents, copiats a l'apèndix amb els números 51 i 53, de l'1 de febrer i l'11 de juliol de 1473 respectivament, on el rei demana que es rescabalin cinc-cents florins d'or a fra Rocabertí que ell mateix havia avançat per tal de dur a terme la guerra contra França.⁹¹

⁸⁷ Zurita, XVIII:lviii.

⁸⁸ ACA, Cancelleria, 3467:102 i 3464:67 (copiat a l'apèndix amb el número 52), són dos documents datats a Perpinyà el 20 de març i el 10 de juliol respectivament. Aquesta jurisdicció es pot veure en una provisió del 14 de març de 1475 feta pre Miquel Diez, procurador del castellà d'Amposta a Miravet, que atorgava als moriscos de Binissanet el pagament de només un terç del que tenien acostumat perquè una crescuda del riu els havia fet malbé part de la collita i de les terrasses on la plantaven (AHN, Ordes militars, lligall 8259, document 1475, es tracta d'una còpia del document feta en època de l'Edat Moderna).

⁸⁹ ACA, Cancelleria, 3420:16 i 18. Les cartes estan datades a Perpinyà el 18 i 19 d'octubre.

⁹⁰ AHN, Ordes Militars, Carpeta 599:137. Es tracta de la còpia d'una butlla datada a Roma el 5 de maig de 1473.

⁹¹ ACA, Cancelleria, 3420:29 i 3464:65.

Per altra banda, també trobem una interessant disposició, aquesta provinent de Rodes, en la qual el Mestre ordenava a fra Rocabertí i la resta d'hospitalers que a partir de llavors només es deixés entrar a l'orde fills legítims. Per regla general, ja era costum de l'orde no deixar entrar fills naturals, però el fet que hi hagi aquest document fa pensar que es devien haver relaxat els costums, potser no només a la Corona d'Aragó, pel que fa al tema de la progenitura dels membres i això representava un problema per al Convent, que acabaria desembocant amb la disposició que només els fills de famílies nobles i legítims podien entrar a l'orde i fer les proves dels nous membres.⁹²

Els problemes derivats de la guerra al Rosselló i els preparatius per la imminent ambaixada que fra Rocabertí i el comte de Prades havien de fer davant del rei de França van motivar al castellà d'escollir un procurador que el representés en les sessions de corts que s'estaven desenvolupant durant la tardor a Barcelona. Així fou com el 22 de desembre oficialitzava que fra Berenguer Dusay (o Durall, Dusall, apareix en diverses formes), comanador de Granyena de Segarra, fos el seu procurador a les corts mentre ell no hi pogués assistir. Aquell mateix dia o l'endemà, Bernat Hug era elegit per formar part de la dotzena del braç eclesiàstic, per elegir 36 membres que recuperessin el Rosselló de forma pacífica en nom de les corts, treball que potser ja devia realitzar el seu procurador.⁹³

En efecte, el problema del Rosselló no estava ni resolt ni tancat i calia trobar una solució en els dos àmbits de conflicte, per un costat el bèl·lic, que estava més o menys controlat, però l'amenaça d'una nova invasió francesa era constant i a més era vista amb gran perill. Per altra banda, calia trobar una solució diplomàtica als problemes de pagaments que reclamava Lluís XI i evitar que aquest tingués una excusa per envair el Rosselló. Joan II va encomanar l'ambaixada a dos dels seus homes que li havien estat més fidels i que més havien excel·lit en el conflicte armat, primer civil i després contra França. Aquests eren el comte de Prades i com no, Bernat Hug de Rocabertí, que estaven al capdavant d'un seguici nombrós i ben aparellat, tal i com diu el Memorial de Joan Francesc Boscà «*jamés de Spànya hixqué ambaixada pus solenna e mils en orde de totes coses*». Segons afirma aquest Memorial, l'ambaixada va sortir de Barcelona el 4 de febrer de 1474 amb els dos consellers reials al capdavant, però no era així, de Barcelona només va marxar el comte de Prades, mentre que Rocabertí s'hi va afegir a Perpinyà on era com a capità d'aquell territori, com reporten la resta de fonts.⁹⁴

Aquesta ambaixada havia estat aprovada anteriorment pels reis de Sicília, Ferran i Isabel, i aquests havien donat poders a fra Rocabertí perquè negociés amb el rei francès.⁹⁵ Els ambaixadors tenia com a objectiu negociar el pagament establert en el Tractat de

⁹² NLM, Butlles de Cancelleria, 384:76.

⁹³ Cortes, xxv: pàg. 22, 27 i 28. Un dels 36 elegits fou Pere Torroella (Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, document CCXIV, pàg. LXVII i 548). També trobem fra Dusay, el procurador del castellà, en altres sessions de corts, com la del 23 de novembre (Cortes xxv: pàg. 281) o la de l'1 de desembre quan formava part del comitè dels 36, juntament amb Pere Torroella (Cortes, xxv: pàg. 281 i Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, doc. CCIII, pàg. 545). En la sessió del 2 de desembre formava part de la quarta novena que s'ocupava de l'administració de justícia, mentre que Torroella estava a la tercera novena encarregada dels afers de la guerra (Cortes, xxv, pàg. 322 Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, doc. CCV, pàg. 545). El tornem a trobar, encara, el 10 de febrer de 1475, quan exposava que mentre ell estava reunit li estaven usurpant la comanda de Granyena i la cort li prometia que li seria restituïda, cosa que ell no veia tan clar. (Cortes, xxv, pàg. 487).

⁹⁴ A causa a la importància d'aquesta ambaixada apareix ben documentada tant en fonts d'època com en la historiografia contemporània: Dietari de la Diputació, II, pàg. 134, Boscà, pàg. 95, *Dromendari*, pàg. 158, *Vivens Vives*, pàg. 349, i Sobrequés *Barons*, pàg. 222 i *Guerra Civil*, pàg. 77.

⁹⁵ *Fernández Torregrosa*, pàg. 131, que reprèn un document ACA, Cancelleria, 3413:181, concretament és la carta de conformitat dels reis de Sicília escrita a Segòvia el 22 de gener de 1474.

Salvatierra, on el rei francès s'havia compromès a ajudar Joan II amb 600 llances que mai van estar sota les ordres directes del rei aragonès, sinó del comte de Foix i que van anar una mica per lliure. A més, aquestes llances després es van posar sota les ordres de Joan de Lorena. Per pagar-les, Joan II s'havia compromès a entregar les rendes reials del Rosselló i la Cerdanya fins que no s'haguessin pagat totalment, cosa que amb el temps que s'havien tingut i la feina que van fer, s'havien de considerar pagades. En segon lloc, si Lluís XI no creia que el deute estigués cancel·lat, calia negociar la quantitat, el més baixa possible. En tercer lloc veure si el rei d'Anglaterra i el duc de Borgonya eren una amenaça per a França, perquè d'aquesta manera es podia negociar amb més força. Finalment calia recuperar la sobirania plena i sense amenaces dels comtats del Rosselló i la Cerdanya i fer cartes públiques amb tots els acords. Tot el pacte s'havia de consolidar amb un casament del Delfí Carles amb Joana, infanta d'Aragó, filla de Ferran i Isabel.⁹⁶

A més d'aquest primer memorial, n'hi ha un altre amb tot de detalls més particulars, que afecten a negocis que diferent gent tenia al Rosselló, béns confiscats a pobles i particulars per part dels francesos durant l'ocupació, llibertat de pas per a correus i mercaders... En total són deu punts que els ambaixadors també van rebre sota el segell secret del rei, però que tenen una importància particular.⁹⁷

Però per més indicacions que Joan II donés als seus ambaixadors, aquesta missió diplomàtica estava condemnada al fracàs, ja que Lluís XI no tenia cap intenció de negociar res, sinó que el que realment volia era guanyar temps, distreure i enviar un potent exèrcit al Rosselló que tanqués tota possibilitat de negociació. Així, quan van ser a la frontera amb França ja es van trobar amb el primer problema, es va vetar l'entrada d'un tal Marimon, ciutadà de Barcelona i un Sala, secretari de l'arquebisbe de Saragossa. Aquest fet va fer enfurismar Joan II que va demanar als seus homes del Rosselló que s'expulsés a tots els francesos d'aquell lloc, per bé que els deixava entrar o estar-se a la resta del Principat.⁹⁸ A Montpeller van voler parlar amb Joan de Borbó, bisbe d'Anciense i governador del Llenguadoc, sobre la possibilitat de reemprendre el comerç entre els dos regnes. No hi va haver ni reunió ni resposta, en una mostra clara de dilació temporal i de poc interès en l'ambaixada.⁹⁹ El 12 de maig ja havien arribat a París, però en canvi el rei francès no hi era, en un patent mostra de mala educació i desinterès. Evidentment la negociació no va poder començar i l'ambaixada va rebre ordres del consell reial francès de no moure's de París, és a dir, no els deixaven anar a l'encontre del rei.

A París van tractar amb el consell reial francès, no pas amb Lluís XI, però aquest els va fer unes demandes inassolibles, mentre el que realment estava fent era guanyar temps per armar un nou exèrcit contra el Rosselló. Davant la impossibilitat de pacte van marxar de París, via Lió. Prop d'aquesta darrera ciutat, a Pont-Saint-Esprit, el 27 de maig, foren detinguts, conduïts a la ciutat del Roine i obligats a restar-hi per ordre del rei, malgrat que en tinguessin salconduits i que fossin ambaixadors en missió diplomàtica, cosa que violava completament el dret de gentes. Finalment els van deixar reemprendre la marxa el dia 10 de juliol, però a l'alçada de Montpeller foren novament retinguts i els van dir que fins que els generals francesos del Rosselló no els autoritzessin a avançar, no podrien continuar. Rocabertí i el comte de Prades es van queixar novament, aquest cop al bisbe de Lombes,

⁹⁶ ACA, Cancelleria, 3467:180. Les instruccions es van donar a Barcelona el 31 de gener i no cal dir que estaven en els registres secrets de Joan II.

⁹⁷ ACA, Cancelleria, 3467:182v. Aquesta disposició té data del 3 de febrer.

⁹⁸ ACA, Cancelleria, 3414:12. La carta està datada el 20 d'abril, però el fet va succeir molt abans, ja que el dia 20 de març els ambaixadors ja eren a Montpeller.

⁹⁹ Zurita, XIX:i.

els dies 28 i 29 de juliol i de nou les seves demandes foren ignorades completament i els van informar que fins que no s'hagués acabat la conquesta del Rosselló i la Cerdanya no podrien continuar la marxa.¹⁰⁰

A Catalunya aquests fets, la detenció dels ambaixadors i l'avenç militar cap al Rosselló, ja es coneixien i ja s'havien comprovat els plans del rei francès pel que feia al Rosselló i a l'ambaixada. En les sessions de corts el rei Joan ja havia avisat de la imminent entrada d'un nou contingent francès a la Catalunya Nord, cosa que trencava les treves que tenien i que el va dur a promulgar el *princeps namque* el dia 1 de juliol.¹⁰¹ Ni les crides del rei ni les heroiques intervencions de la gent del Rosselló, entre les quals cal destacar la de Pere de Rocabertí i la seva esposa en la defensa de Canet, van poder evitar que el contingent francès avancés posicions i s'ensenyorís de nou de tot el territori en disputa. Perpinyà va caure el 10 de març de 1475 i un dels punts de la rendició de la ciutat fou que s'alliberés els ambaixadors del rei tancats a Montpeller. Ells mateixos foren els encarregats de negociar unes noves treves amb França per sis mesos, en unes condicions molt més negatives que les anteriors, i formaren part de la comissió de control de la rendició del Rosselló amb Jean de Lude i Bofillo da Giudice, per la banda francesa.¹⁰²

Fra Rocabertí i el comte de Prades recuperaven la llibertat després de gairebé un any de retenció i van arribar a Peralada el dia 22 de març (el 21 segons Zurita), mentre que el rei era a Castelló d'Empúries.¹⁰³ Ara bé, pel que es documenta, van deixar algunes possessions en diversos vaixells del port d'Agde que no van poder recuperar fins el 14 de febrer de 1477, quan la infanta Joana demanava al vicealmirall Antoni de Fluvià que interceptés el conegut corsari català Francesc de Torrelles i un altre que tan sols anomena Doy que havien capturat aquestes naus dins del port francès i que retornessin els béns al castellà i al comte, que eren els legítims possessors, alhora que també informava als dos corsaris del que els passaria si no els retornaven els béns robats.¹⁰⁴

8. Mort de Joan II

El panorama que es van trobar els ambaixadors quan van arribar a Peralada fou ben desolador, el Rosselló havia caigut en mans franceses i cap d'ells el tornaria a veure en mans catalanes, ja que no va ser fins el 1493, sota el regnat de Ferran el Catòlic i amb la presa de Granada completada que no va ser novament reconquerit. Però el Rosselló no era l'únic que havia caigut, diversos castells empordanesos també estaven en mans dels francesos que havien ampliat el seu camp d'actuació, com Sant Llorenç de la Muga o Pontós, i malgrat les treves que s'havien establert, es van dedicar força temps a fer correrries per l'Empordà amb total impunitat, cosa que era motiu de queixa de les gents i els nobles de la zona, però poc s'hi podia fer.

En l'impàs de temps que va del retorn de fra Rocabertí de l'ambaixada a França fins la mort de Joan II, el trobem encara ben actiu en diversos fronts de les seves responsabilitats. Per un costat continua en els serveis militars a la corona, per bé que cada

¹⁰⁰ Zurita. XIX:ii, iii.

¹⁰¹ Cortes, XXIV, pàg. 164. ACA, Cancelleria, 3415:4, entre els cridats hi havia el castellà d'Amposta, que estava fora, el vescomte de Rocabertí i Onofre de Rocabertí.

¹⁰² *Vicens Vives*, pàg. 352.

¹⁰³ Dietari de la Diputació, II, pàg. 141. El dia 13 d'abril, el castellà autoritzava al seu familiar Martí Cernosa que nomenés un procurador pel cobrament de set florins per un rescat de Miquel Cerdà d'Agullana (Sobrequés, *Jofre*, 110-111).

¹⁰⁴ ACA, Cancelleria, 3499:10 (document copiat a l'apèndix amb el número 56), 10v i 11.

vegada amb menys intensitat. També està profundament documentat en els capítols polítics de l'època, bàsicament les corts, però també en altres tasques al costat del rei com a conseller. Finalment el trobem en els afers de la castellania, molt abundants, i també en els seus negocis particulars, derivats del manteniment del seu patrimoni hospitaler i els afers de la família Rocabertí.

8.1 Actuacions militars

En el camp militar, un cop retornat, va posar-se a les ordres del rei i fou cridat en el *princeps namque* del 27 d'agost de 1475 per tal de defensar les fronteres del Rosselló i evitar l'entrada de tropes franceses a la resta del Principat.¹⁰⁵ Per a aquesta missió el rei va intercedir perquè Gilabert de Cruïlles entregués una bombardarda que tenia a les seves mans a fra Rocabertí i que aquest la pogués usar com volgués. L'encarregat de transportar la bombardarda era l'agutzil i uixer d'armes reial Pere Goni, que era exhortat per portar la bombardarda de Palamós a Roses. Per altra banda, es demanava a les corts que paguessin 300 cavalls que havia de dirigir fra Rocabertí.¹⁰⁶ La situació devia ser conflictiva i les ràtzies constants, es contravenien així les treves acordades en la caiguda de Perpinyà. La situació no devia canviar massa almenys fins el 1478 quan de nou era fra Rocabertí l'encarregat de signar unes noves treves amb el governador francès del Rosselló, Bofillo da Giudice, en nom dels reis respectius l'11 de juliol.¹⁰⁷ Serà l'últim acte de fra Rocabertí com al mantenidor de les treves de 1475 i també l'últim en què es veu com va actuar sobre el Rosselló. La mort de Lluís XI de França el 1483 també va ajudar a pacificar la frontera, així com els múltiples intents que va fer la noblesa local, inclòs un parlament a Girona que no sempre va ser ben vist, ni pels governants de Barcelona ni tampoc pel rei, però davant de les adversitats de les intrusions franceses hi van haver de claudicar.

Durant el 1476, no se sap ben bé la data i és una hipòtesi de Sobrequés situar aquest fet en aquest any, però és versemblant fer-ho en els moments després de retornar de França, com a militar al servei del rei va incautar el castell de Foixà a Lluís Benet de Foixa i el va entregar a Isabel o Elisabet de Foixa i l'espòs d'aquesta Juan de Salcedo, juntament amb la seva germana Alduina, monja de Sant Daniel de Girona.¹⁰⁸

Com a militar, però, també va tenir un lloc destacat a l'hora de controlar el comte de Pallars, un dels pocs rebels a Joan II que no havia estat perdonat en la Capitulació de Pedralbes i des de les seves terres s'encarregava de fustigar els veïns i crear problemes, amb la protecció de Lluís XI, que ja li anava bé tenir un rebel dins de Catalunya. Un d'aquests actes, l'atac a Tamarit el 1476, fou comunitat pel castellà d'Amposta a la infanta Joana, lloctinent del seu pare, el dia 22 de novembre. La infanta a continuació s'adreçava al castellà d'Amposta per tal que costegés 100 cavalls i es dirigís a la frontera del comtat per tal de retornar-lo a l'obediència. La notificació va arribar a Rocabertí per mitjà de Diego de Avellaneda, veguer de Cervera i el dia 3 de gener de 1477 Bernat Hug de Rocabertí va fer jurament amb altres cavallers i oficials per tal d'iniciar la campanya del Pallars.¹⁰⁹ Aquesta era una campanya de càstig i d'intimidació sobretot per tal d'arribar a acords i evitar noves malvestats del comte rebel. No sabem com es va desenvolupar l'acció, però alguna cosa

¹⁰⁵ ACA, Cancelleria, 3415:153.

¹⁰⁶ ACA, Cancelleria, 3507:1 (aquest document es copia a l'apèndix amb el número 55) en dos registres i Cortes XXVI, pàg. 62.

¹⁰⁷ Zurita, XX:xix.

¹⁰⁸ ACA, Cancelleria, 3556:156. El document és posterior als fets, de l'1 de desembre de 1478. La notícia també l'aporten Sobrequés, *Guerra Civil*, II, pàg. 78 i *Chía*, III, pàg. 230.

¹⁰⁹ ACA, Cancelleria, 3508:95, 96v, 99v i 111.

devien fer bé perquè un any més tard el comte va admetre unes treves que van portar a la seva submissió, però fou ja mort el rei Joan. Cal recordar que foren unes treves efímeres i Hug Roger de Pallars va continuar essent un rebel als monarques aragonesos, cosa que li va comportar que se li confiscassin els béns i ell acabés com a soldat de fortuna a Itàlia, lluitant contra les tropes dels Trastàmara i que finalment morís empresonat al castell de Xàtiva.

8.2 Política: Corts i cortesà de Joan II

En l'àmbit polític es documenta perfectament fra Rocabertí en les corts que s'havien obert a Perpinyà el 1473 i que no s'acabarien fins el 1479. Hem vist com durant la seva absència hi va participar a través d'un procurador, fra Dusay, però un cop retornar era ell qui assistia com a castellà d'Amposta a la majoria de sessions o almenys hi era cridat. Així el 16 d'agost de 1475 era cridat per la infanta Joana, lloctinent del seu pare, per finalitzar les corts a Lleida i es repetia el dia 14 de novembre.¹¹⁰ Entre aquestes dues crides hi va haver alguna sessió tal i com testimonia el fet que es decidís pagar-li 300 cavalls per protegir les fronteres del Rosselló. Ara bé, l'última crida de corts es va prorrogar el dia 4 de desembre per començar l'1 de gener següent, ja que la infanta tenia previst anar a Saragossa, per negociar el seu casament, i així ho va comunicar.¹¹¹ El 8 de març de 1476 des de Lleida es feia una nova crida per donar terme a les corts pel dia 16 del mateix mes, però no es cridava a fra Rocabertí, cosa que ens indica que segurament estava de campanya militar contra el comte de Pallars o tenia cura de les seves propietats, o que sigui un error de transmissió.¹¹² Per contra, el dijous 12 de desembre, juntament amb mossèn Ramon Gilabert, misser Falcó i mossèn Rocafort, va llegir una carta d'Álvaro de Madrgal on explicava com els francesos havien fet estralls a la zona de l'Empordà i calia que s'actués aviat. El castellà va proposar que cada braç elegís unes persones capaces de defensar la terra i es va acceptar.¹¹³

Tampoc va assistir a la sessió que va tenir lloc el dia 18 de juliol de 1477, en canvi a les sessions del 27 d'octubre sí que s'hi documenta, com també el 31 del mateix mes, quan s'interessava juntament amb Pere Torroella per l'estat de salut del monarca i l'anaven a visitar. També apareix en les sessions del gener i febrer de 1478, ja a Barcelona, on fou elegit per formar part de la comissió dels 75 que les havia de finalitzar. El 8 de març era elegit com un dels sis membres que havia de tractar temes directament amb l'estament militar.¹¹⁴

El dia 16 d'abril comunicava a les corts, juntament amb el vicecanceller Joan Pagès, l'entrada de gent d'armes a l'Empordà, però no sembla pas que ell fos un dels encarregats de fer-los front, ja que un mes més tard continuava assistint a les sessions de corts, concretament el 27 de maig. Es devia quedar a Barcelona almenys fins a principis de l'estiu, ja que el 3 de juliol va firmar com a testimoni en un document reial a Barcelona, per marxar tot seguit cap al nord i signar treves amb Bofillo da Giudice, com hem vist.¹¹⁵ Aquestes són les darreres dades que tenim en el camp de la política de les corts. Els registres a partir d'aquí no donen més dades sobre ell, cosa que fa pensar que ja no hi participava.

¹¹⁰ Cortes, xxiv, pàg. 243, xxvi, pàg. 62 i ACA, Cancelleria, 3508:1.

¹¹¹ Cortes, xxiv, pàg. 272 i ACA, Cancelleria, 3508:5.

¹¹² Cortes, xxiv, pàg. 279

¹¹³ Cortes, xxvi, pàg. 407-408.

¹¹⁴ Cortes, xxiv, pàg. 399, 411 i 412-414 (aquest document està analitzat en Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, CCXXXIII, pàg. LXVII i 548), xxvi, pàg. 207-208 i 438.

¹¹⁵ Cortes, xxiv, pàg. 411 i ACA, Cancelleria, 3392:3.

En política de cort ja no és aquell personatge que sempre està al costat del rei, però sí que el documentem en diverses ocasions, no són grans accions sinó que intentava fer valer la seva influència per solucionar diversos temes. Potser el moment més important és quan fou testimoni dels capítols matrimonials que la infanta Joana va fer amb el rei Ferran de Nàpols, fill d'Alfons el Magnànim, a Saragossa el 24 de març de 1477.¹¹⁶ També el documentem com a jutge, concretament entre el jurista de Castelló d'Empúries Pere Comes i el seu amic Pere Torroella per uns molins d'Empúries. El rei va decidir posar aquests molins sota la tutela del procurador de Bernat Hug, Jaume Ferrer, en el que sembla una clara maniobra perquè al final se'ls acabi quedant Torroella.¹¹⁷

8.3 Administració de la castellania

Els altres moments al costat del rei són decisions més lligades a l'administració de la castellania i l'intent d'aconseguir favors familiars. Pel que fa a la castellania, tenim el cas d'un vaixell que es va noliejar per ordre reial el 3 d'abril de 1475 amb vitualles i armes per a Rodes a instàncies del castellà Rocabertí, quan estava a Castelló d'Empúries fent front als francesos. Encara el 28 de juliol del mateix any el rei enviava a Rodes un carregament de blat i un missatge on informava de la reducció d'un terç dels censals a causa de la guerra, cosa que implicava un greu problema per a les arque de la castellania i del Convent, però que esperava solucionar-ho i ajudar en la guerra que tenien contra els turcs.¹¹⁸

El problema dels diners que l'orde havia de pagar es va arrossegar per raó de la Capitulació de Pedralbes, però també era un problema en si mateix, ja que s'ha vist com els hospitalers sempre trobaven excuses per no fer efectius els pagaments i des del Tresor se'ls amenaçava per tal que complissin les obligacions tributàries. El 1475 Rocabertí havia fet efectiu tots els pagaments dels deutes que per raó de la guerra s'havien demorat i el castellà excusava aquesta demora i el fet que fos ell un dels qui encara degué diners, per raó de la guerra i segurament pel fet que encara no havia tingut temps d'ordenar els seus comptes de tornada de França.¹¹⁹ I és que tan punt va posar els peus a Catalunya ja se'l demanava per intervenir en els afers monetaris de l'orde i evitar la reducció d'un terç de tots els censals fets durant la guerra, cosa que perjudicava els hospitalers a l'hora de fer els pagaments al Tresor. El dia 2 d'abril de 1475 ja va rebre una notificació dels membres del Priorat de Catalunya, reunits en capítol provincial a Barcelona, on es demanava la seva assistència per debatre sobre la reducció d'un terç dels censals que es devien a l'orde i el gran problema que és aquest afer cara als pagaments a Rodes.¹²⁰ Les seves intervencions devien donar els fruits desitjats, ja que el rei va anul·lar finalment aquesta disposició envers l'orde el 17 de juliol gràcies als actes que Rocabertí havia fet per a ell durant i després de la guerra.¹²¹ Es tancava així el problema dels censals que tant havia estat present en les demandes de Rocabertí davant del rei després de signar la Capitulació de Pedralbes i que no havia volgut escoltar fins llavors. Què havia canviat? Potser la tasca de Rocabertí a França o potser demandes que es van fer des de Rodes.

¹¹⁶ ACA, Cancelleria, 3414:175v. En el foli 173 hi ha les instruccions que s'han de seguir per a aquest casament.

¹¹⁷ ACA, Cancelleria, 3346:sense foliació. Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, document CCXIII, pàg. 546. En canvi, el 3 de setembre de 1478 era Bernat Hug i el seu germà Pere qui es veien en un judici per qüestions monetàries a Barcelona (ACA, Cancelleria, 3351:55).

¹¹⁸ ACA, Cancelleria, 3465:156v (*olim* 154v), copiat a l'apèndix amb el número 54, i 3393:124.

¹¹⁹ AHN, Còdex 607B:101. Citat a *Bonet*, pàg. 269-270.

¹²⁰ ACA, Gran Priorat de Catalunya 577:4.

¹²¹ ACA, Cancelleria, 3389:92.

A part de les rendes de les comandes, la guerra també havia afectat a l'ordre de moltes d'aquestes, sigui perquè estaven llogades, pignorades o simplement usurpades. El rei, davant d'aquest desordre, va demanar al castellà d'Amposta i al prior de Catalunya que es reunissin amb ell i miressin de trobar una solució als problemes d'aquest tipus a través d'una demanda del 22 d'abril de 1476.¹²² Un dels temes més importants i que calia trobar solució era la comanda d'Uldecona, punt clau durant la guerra que havia estat conquerida pels membres de l'orde de Montesa i que va restar en poder d'aquesta orde des de 1463. Les negociacions es van fer a través de Joan de Cardona, lloctinent del mestre de l'Hospital i el mestre de Montesa, Lluís Despuig. Un cop van haver recuperat aquesta comanda va quedar adscrita a les cases del castellà d'Amposta.¹²³ El rei també va insistir a Despuig perquè retornés la comanda d'Uldecona als hospitalers i cal tenir en compte que aquest darrer també va ser un dels seus fidels des del principi de l'enfrontament civil, ja que estava a la Força Vella amb la reina el 1462.¹²⁴ El domini de la comanda es va fer esperar i fins i tot el 12 d'abril de 1478 Rocabertí ja autoritzava l'abadessa Caterina, del monestir de Santa Maria de la Ràpita, per marxar i buscar un emplaçament millor per al monestir, per bé que el 22 de setembre de 1479, ja en el regnat de Ferran II, encara es demanava a fra Despuig que retornés la comanda d'Uldecona.¹²⁵

A part d'aquestes gestions administratives de l'orde al costat del rei n'hi ha moltes més que són pròpies de la cura ordinària de l'Orde de l'Hospital, amb provisions que venien de Rodes i dades que es van recollir als capítols provincials. Ja el 1475 quan Rocabertí estava d'ambaixador a França van arribar disposicions adreçades a ell des del Convent, com una que demanava la possessió de la comanda de Mallén per a fra Joan de Mur.¹²⁶

Pel que fa als concilis provincials, tenim diverses dades sobre els que van tenir lloc aquests anys. Així, del de 1475 perquè des de Rodes van arribar instruccions dirigides a fra Rocabertí durant el mes de desembre.¹²⁷ Aquestes instruccions es devien rebre l'any següent i es van debatre en concili de 1476, si va tenir lloc, perquè no n'hi ha constància documentat, però com que els registres són incomplets, no es pot afirmar res. En canvi, el 1477 el concili va tenir lloc a partir del 17 de març a Saragossa, però no fou presidit per fra Rocabertí, sinó per fra Joan de Cardona, batlle de Mallorca i lloctinent del mestre. El castellà és possible que ni tan sols hi assistís, perquè no apareix esmentat en cap ocasió.¹²⁸ En el capítol de 1478 es va alliberar Rocabertí dels deutes que la castellania havia contret amb l'orde perquè s'havien pagat sumes importants durant la guerra, com la recuperació del

¹²² ACA, Cancelleria, 3390:3.

¹²³ *Bonet*, pàg. 300. Aquesta possessió va ser confirmada pel mestre en una butlla per tal com Rocabertí havia lluita molt en retornar aquesta comanda a mans hospitaleres (NLM, Butlles de Cancelleria, 387:58v. Es pot llegir a l'apèndix documental amb el número 58).

¹²⁴ ACA, Cancelleria, 3347:96. La disposició està datada a Saragossa el 30 de març de 1477.

¹²⁵ *Bonet*, pàg. 304 i *Beguer Pinyol*.

¹²⁶ NLM; Butlles de Cancelleria, 382:67. Aquest tipus de provisions són habituals, així el 29 de juliol i el 6 d'octubre de 1478 el mestre demanava que es millorés fra Lluís de Fluvià, comanador de l'Almúnia, amb la comanda de Calataiud i que el comandor d'aquesta, Bernat Guillem de Foixà, que anés a residir al Convent (NLM, Butlles de Cancelleria, 386:65 i 386:68). El 14 de juliol de 1469 se li demanava que atorgués una comanda al cavaller conventual Bernardo de Villosa (NLM, Butlles de Cancelleria, 387:60). També apareixen disposicions adreçades al castellà per tal que controli hospitalers, com la del 29 de desembre de 1474 contra Juan de Ladrón (NLM, 383:79v).

¹²⁷ NLM, Butlles de Cancelleria, 383:79v. Són del 13 de desembre.

¹²⁸ AHN, Ordes Militars, Còdex, 608B:1.

castell de Miravet o altres despeses.¹²⁹ Però encara el 17 de novembre hi havia una concòrdia entre fra Rocabertí i fra Cardona per uns diners que la castellania devia al Convent; el castellà mateix devia diners per Montsó i Saragossa, en canvi estava al dia dels deutes de Miravet i Ascó.¹³⁰

8.4 L'herència del comte de Mòdica i dels Arborea

En el camp familiar sí que tenim dades interessants sobre l'actuació de fra Bernat Hug de Rocabertí en interès de tota la família. Durant la guerra les branques dels Rocabertí havien estat enfrontades, el vescomte per un costat i per l'altra els Rocabertí de Cabrenys i els Rocabertí de Verges. En la Capitulació de Peralada va ser el mateix Bernat Hug qui renunciava a una part del rescat del seu cosí i segurament entre les guerres del Rosselló, les campanyes dels francesos contra l'Empordà i les sessions interminables de les corts, les dues famílies es devien reconciliar, en vistes a restaurar les finances del vescomte, molt malmeses pel conflicte i les ràtzies franceses posteriors.

Aquesta reconciliació es pot veure clarament amb les gestions que el mateix Bernat Hug va iniciar davant del rei per tal d'aconseguir casar l'hereu del vescomtat, Felip Dalmau, amb Anna de Cabrera, l'hereva dels vescomtes de Cabrera i comtes de Mòdica, una rica propietat catalanosiciliana que solucionaria tots els problemes econòmics i de prestigi de la branca vescomtal. Sobrequés ja documentava els interessos dels Rocabertí per dur a terme aquest casament, ja que apareix en *Zurita* i *Dromendari*, que sempre solen estar ben informats, sobretot l'annalista aragonès. La novetat aquí és que aquest fet històric s'ha pogut verificar documentalment, ja que en un registre reial degudament copiat en els còdexs de l'arxiu de la castellania així ens ho testimonia. Els Rocabertí van intentar que Felip Dalmau i Anna es casessin, però per fer-ho primer van al·legar tenir drets sobre les propietats dels Cabrera, de la mateixa manera que ho va fer el comte de Prades i de Cardona (era una propietat massa important perquè les altres cases nobiliàries no l'haguessin vista). En sí, aquesta estratègia no era res més que una excusa i aconseguir estar més ben posicionats a l'hora de demanar la mà d'Anna (el comte de Prades també tenia el seu candidat i n'hi havia molts més, fins i tot el mateix rei).¹³¹ Malgrat la privadesa que Bernat Hug tenia al costat del rei, aquest casament no es va poder dur a terme, ja que Joan II va intercedir-hi però a favor del fill natural de Ferran el Catòlic, Alfons. Així és que els plans rocabertinians no es van poder assolir i es va haver de cercar una altra solució als problemes de la branca vescomtal.

La solució arribà des de l'interior mateix del llinatge, amb l'emparentament de les dues branques dels Rocabertí, Felip Dalmau es casaria amb una filla de Pere de Rocabertí, l'indomable capità de la Força de Girona, de nom Isabel. Pere amb el decurs de la guerra havia aconseguit engrandir les seves propietats amb la baronia de Maella, a l'Aragó. La reconciliació familiar de les dues branques enfrontades es va segellar amb aquest matrimoni que devia tenir lloc després de 1478 i abans de 1483, quan Isabel de Rocabertí ja apareix com a vescomtessa.

Pel que fa a l'herència dels Arborea, que els Rocabertí de Cabrenys ja havien demanat al rei perquè els ajudés a aconseguir-la el 1470, però que havia acabat a mans del marquès d'Oristà, el 1478 hi va haver novetats. En aquest cas no tenim constància

¹²⁹ *Bonet*, pàg. 153.

¹³⁰ NLM, Butlles de Cancelleria, 386:69v.

¹³¹ AHN, Ordes Militars, Còdex 608B:37v, datat a Barcelona el 23 de febrer de 1478, que es pot llegir a l'apèndix documental amb el número 57. *Zurita* ho explica a XX:xiv i *Dromendari* a la pàg. 239. Sobrequés ho reprèn a *Guerra Civil*, II, pàg. 78.

documental directa que justifiqui aquest fet històric, però ho explica Jerónimo Zurita, que amb la credibilitat que demostra en tot moment és com si n'hi hagués.¹³² El 1478 el marquès d'Oristà va iniciar una nova revolta a Sardenya i aquesta va sembla discòrdia entre el pare Joan II i el fill Ferran el Catòlic, ja que Joan volia castigar-lo severament, mentre que Ferran li tenia més simpatia per ser aliat de Gènova i Milà. Per altra banda s'hi barrejaven els interessos de França sobre Nàpols i el marquès va veure en l'esclletxa entre pare i fill una bona oportunitat per ampliar els seus dominis. Així és que si entre pare i fill hi havia problemes, també hi eren entre els consellers dels dos reis, que rebien acusacions de rebre diners de França per desavenir-los encara més. Entre els acusats hi havia fra Rocabertí, castellà d'Amposta, juntament amb el comte de Cardona i Prades i Pierres de Peralta. Curiosament, també era França qui pagava els consellers castellans perquè aconsellessin Ferran en direcció contrària als consellers d'Aragó.

Bernat Hug de Rocabertí en aquest afer és normal que aconsellés en contra del marquès d'Oristà, ja que s'havia quedat l'herència dels Arborea i tenia interès per aconseguir-la, com a descendents d'aquella nissaga sarda. Però de nou el rei Joan va passar per sobre dels interessos dels seu conseller, ja que un cop finalitzada la revolta, va tancar el marquès d'Oristà i els seus fills al castell de Xàtiva (un lloc prou conegut) i va declarar les possessions d'Oristà i dels Arborea incorporades a la corona, sense possibilitat que en poguessin ser disgregades i evitar noves revoltes. Fins i tot es van incorporar les propietats que tenien a la Península, que va tenir l'oposició d'algunes famílies. Zurita no esmenta els Rocabertí, però és possible que hi poguessin haver intervingut, sense èxit.

Així doncs, el rei tancava per segona vegada qualsevol possibilitat de recompensar el seu fidel castellà d'Amposta. Certament devia considerar que ja havia fet prou per ell a canvi dels seus serveis, i no és menyspreable, ja que el va ajudar en la consecució del càrrec de castellà d'Amposta, així com la propietat de les comandes assignades a aquest càrrec i la important comanda d'Ulldecona. Pere de Rocabertí, al seu torn, va rebre la baronia de Maella i el vescomte es va haver de conformar amb el perdó reial i el manteniment de totes les propietats i dignitats. La situació no està gens malament, però les dues negatives devien ser un cop dur a la família. D'aquí que Sobrequés parli que cada vegada més, sobretot en el cas de fra Rocabertí, deixa d'aparèixer en l'esfera pública, cosa que no és cert del tot, perquè el veiem perfectament operatiu fins la mort del rei Joan, que es va esdevenir el 19 de gener de 1479, a l'edat gens habitual de 81 anys i després d'una intensa vida de conflictes armats i polítics.

Fra Bernat Hug de Rocabertí no apareix en la nòmina de personatges que van jurar el nou rei Ferran l'1 de setembre d'aquell any a Barcelona, cosa que és molt estranya, ja que estem parlant d'una de les dignitats eclesiàstiques més importants de la Corona d'Aragó. És possible que no se l'anotí, perquè el més normal és que hi fos present. Ara bé, el més versemblant, però, és que el jurés amb la noblesa d'Aragó, on residia i on tenia la major part de possessions. Amb l'arribada al tron del nou rei Ferran, un rei que ja ho era de Castella, el que va passar és que portava els seus privats i consellers que l'havien acompanyat des de jove i que també havia acumulat en terres castellanques i en certa manera va prescindir dels del seu pare (excepte l'omnipresent Joan, comte de Cardona i Prades). És aquest el punt d'inflexió en la vida pública i cortesana de fra Bernat Hug de Rocabertí. A partir de 1479 el paper d'home que acompanya el monarca de Rocabertí és molt menor, pràcticament inexistent, el volum de documentació així ho mostra i bàsicament es concentrarà en afers relacionats amb l'administració de la castellania, que ja era una feina

¹³² Zurita, XX:xviii.

prou considerable, i del seu extens i ric patrimoni particular per deixar-lo en herència a membres de la nissaga dels Rocabertí.

El 1479 no només va ser l'any de la mort de Joan II d'Aragó, el 6 de desembre d'aquell mateix any moria el vescomte Jofre de Rocabertí i pocs mesos més tard, l'abril, la seva esposa Joana de So i de Castre. En ambdós casos, l'hereu del vescomtat, Felip Dalmau, comunicava en breus i emotives cartes el traspàs dels seus progenitors al seu familiar fra Bernat Hug de Rocabertí, l'enemic durant la guerra i en aquells moments el centre de la reconciliació familiar, així com a cap visible del clan. Les negatives reials en els projectes del llinatge encara havien unit més tota la nissaga i permetia que el fill demanés al castellà que pregués per les ànimes dels seus pares.¹³³

Vista de les restes del castell de Rocabertí

¹³³ Sobrequés, *Jofre*, pàg. 122-123.

VII. ELS DARRERS ANYS

Els últims anys de la biografia de fra Bernat Hug de Rocabertí han estat els que tradicionalment han presentat més problemes, sobretot perquè tampoc s'havia analitzat amb massa deteniment els primers anys de vida, on també hi ha clars i, sobretot, obscurs. La manca de dates segures per a la mort del poeta potser ha estat el principal obstacle per aclarir d'aquesta etapa. Certament, després dels fets de la Guerra Civil i dels diversos fets que se centraven en el Rosselló, l'entronització de Ferran el Catòlic, i la seva absència en la cort cada vegada més prolongada, fan que Rocabertí esdevingui un personatge més difícil de documentar. A més, sembla que no hi ha d'haver dubte que en aquests darrers anys ja havia enllestit tota la seva producció literària, cosa que fa que el personatge esdevingui una estrella que es va apagant en el marc de l'adveniment del món modern i també en el marc d'unes lletres catalanes que van veient com es perden els autors que havien protagonitzat aquest fabulós segle XV i el públic cortesà que els va sustentar. A més, aquests autors no troben, amb comptades excepcions, els continuadors que prenen el relleu per substituir-los i alhora veuen com el món polític desplaça el seu centre de gravetat fora de les terres de la Corona d'Aragó d'una manera paulatina, però constant.

1. La cort de Ferran el Catòlic

Com ja s'ha apuntat en el capítol anterior, el fet que Bernat Hug de Rocabertí no aparegui en el jurament de fidelitat del nou rei Ferran a Barcelona l'1 de setembre de 1479 va suposar per a Santiago Sobrequés, *Guerra Civil*, que ja fos mort en aquesta data, però en canvi a *Barons* desmentia aquesta hipòtesi i situava la mort entre 1488 i 1490. Certament, aquestes dates finals són difícils de biografiar, però encara trobem diverses referències documentals a tenir en compte i que ens el transporten fins ben bé 1484. Val a dir, com ja s'ha apuntat anteriorment, que l'arribada al tron del nou monarca, que provenia de Castella on era rei des de finals de 1474, va propiciar un relleu en els membres de la cort d'Aragó. Ferran va portar-se els privats de Castella, en va promocionar de nous de la Corona d'Aragó i en va mantenir pocs dels que ho havien estat del seu pare. Per altra banda, la itinerància, ara molt major, de la cort, devia persuadir molts dels antics cortesans de seguir-la per tota la Península Ibèrica, sobretot en el cas de Rocabertí, amb una edat avançada, el 1479 comptava amb uns seixanta anys, edat respectable i si a més hi afegim l'activitat prolongada com a militar no devia tenir massa disposició a recórrer el territori i deixar en la distància les seves possessions. Per altra banda, encara era castellà d'Amposta i per tant es devia a aquesta ocupació i al manteniment de les possessions hospitaleres.

Poques són les dades que el poden relacionar amb la cort del rei Ferran i encara la primera és força dubtosa. Zurita ens explica com amb la mort del soldà otomà Mehmed II el 1481 els seus fills Baiazet i Djem es van disputar acarnissadament el poder, que aconseguí el primer. Djem, nom que els europeus deformaren en Zizim i que Zurita anomena Zinzemi, es va refugiar primer a Egipte i després a Rodes, on va rebre el suport dels hospitalers per prendre el soldanat al seu germà. Així fou fins que els hospitalers van

signar un tractat de pau molt avantatjós amb Baiazet el 1482. Un dels acords del tractat de pau era que Djem havia d'estar empresonat a França a canvi d'una suma anual considerable per a l'orde i la fi de les hostilitats. Així fou com el Mestre Pierre d'Aubusson el va tancar en les possessions hospitaleres d'Alvèrnia. Un cop a occident, Djem fou cobejat per diferents monarques per tal d'amenaçar el turc, ja que sempre planava el fet que ell podia ser un soldà legítim en tant que fill de Mehmed II; fins que va arribar a mans del papa que tenia aquesta mateixa intenció. Finalment se n'apoderà Carles VIII de França per als seus projectes de croada, quan aquest va envair Itàlia en direcció cap a Nàpols. Tot es va acabar quan el 1495 Djem moria en situacions com a mínim obscures; hom ha apuntat que fou enverinat per ordre papal.¹

El cronista aragonès ens diu que quan Djem es va refugiar a Rodes el castellà d'Amposta va voler-lo enviar a Sicília, sota protecció reial, a canvi d'armament per als hospitalers.² Ara bé, Zurita no especifica el castellà i no sabem si fra Rocabertí era en aquells moments a Rodes, el que sí que sabem és que encara era castellà, ja que en aquestes dates consta com a viu. Sembla versemblant la història que ens narra, ja que Djem era una arma terrible contra Baiazet II. El soldà turc sempre va tenir por que l'usessin contra ell, d'aquí que arribés a un acord amb els hospitalers quan el seu pare havia posat un dur setge a Rodes l'estiu de 1480. Així doncs, la història té credibilitat, però ens manca la confirmació fefaent que aquest castellà que s'anomena aquí fos fra Rocabertí i no fos un altre hospitaler català, aragonès o castellà, conscient de la importància estratègica de controlar aquest personatge, en la política mediterrània i internacional. Bernat Hug Rocabertí apareix documentat durant aquests anys, no amb l'abundància que s'ha donat fins aquí, però sí que és prou important com per descartar que estigués a Rodes en aquest període. Per altra banda, només és Zurita qui el situa a Rodes, la resta de fonts callen i no permeten confirmar aquest aspecte. El més probable, però, és que qui fes aquestes gestions, en el cas que mai s'arribessin a fer, fos el prior de Catalunya, fra Jaume de la Geltrú, que se sap efectivament que estava a Rodes en el marc de les campanyes de defensa de l'illa contra els turcs comandats per Mehmed. També es pot donar el cas que al Convent les gestions per apoderar-se de Djem en nom de Ferran el Catòlic fos un membre de la castellania i que les negociacions no devien passar gaire d'aquí, perquè al final Djem se'l van quedar els mateixos hospitalers per salvaguardar la seva illa.

Zurita insisteix en les intervencions del suposat castellà per tal de portar-lo cap als regnes de Ferran, que va donar salconduit perquè hi pogués venir com a presoner de l'orde, però que sempre en fos informat i rebés part dels diners que es cobrarien com a compensació per a tenir-lo pres.³ El que ens explica el cronista aragonès és un paral·lel del que va passar en realitat, ja que Djem fou retingut a França, a les propietats de la Llengua d'Alvèrnia, d'on era originari el Mestre de l'Hospital, Pierre d'Aubusson, i més tard fou entregat al papa a canvi d'un birret cardenalici per al mateix Aubusson. Ara bé, ell és l'únic que afirma que el castellà d'Amposta va intercedir en les negociacions per veure que es feia amb Djem i no es troba cap rastre documental d'aquest fet en la cancelleria reial i al mateix temps no dona nom al castellà d'Amposta, cosa que ens porta a mantenir en suspens el judici sobre si fou fra Rocabertí l'encarregat de mantenir negociacions sobre el futur del fill de Mehmed II. Així doncs, l'anada a Rodes és de nou una hipòtesi, que bé es podria haver donat en el moment del gran setge de 1480, però que la documentació que s'analitza a posteriori sembla que desmenteix, ja que el 20 de maig d'aquell mateix any, el castellà

¹ *Rossignol*, pàg. 199-223.

² *Zurita*, XX:xl.

³ *Zurita*, XX:lv.

d'Amposta, juntament amb el capítol provincial de l'orde que estava reunit a Saragossa, enviava una carta amb ànims als seus companys que residien a la seu central de l'orde que patien durs atacs dels turcs a Rodes.⁴

Si es deixa de banda aquest afer d'alta política, els altres assentaments en la cancelleria règia on es relaciona el monarca amb fra Rocabertí són qüestions més ordinàries i de poca transcendència, fins i tot sense intervenció directa dels dos actors. El 2 d'octubre de 1479 el rei demanava al vicecanceller Joan Pagès que intercedís en una causa que hi havia entre fra Bernat Hug, Pere i Guerau de Rocabertí i l'administració reial. En aquesta el rei demanava que es recollissin prou dades i diners per a aquesta causa o que es deixés córrer.⁵ Com passa sovint, no se sap quin fou el motiu d'aquest enfrontament judicial entre aquests nobles i els funcionaris reials, i no es té cap altra menció documental d'aquest plet, si és que va arribar a tenir lloc. És possible que estigués relacionat amb l'herència dels Arborea, ja que si apareixen els tres germans junts, en aquestes dates, és el més probable.

Per altra banda, tenim les tasques pròpies de l'administració hospitalera. Així, el rei concedeix en dues ocasions permís al castellà d'Amposta perquè tregui gra dels seus regnes per enviar-lo allà on vulgui, però res no fa dubtar que el seu destí era el Convent i l'illa de Rodes; en una primera ocasió el 20 de febrer de 1481 i una altra datada el 3 de juny de 1483.⁶ Aquests enviaments estarien relacionats amb les campanyes turques que havien assolat l'illa els anys anteriors, sobretot el setge que van haver de fer front durant els mesos de juny i juliol de 1480.

El darrer assentament documental que relaciona la cort de Ferran i Bernat Hug és un pagament de trenta mil lliures barceloneses que es fa en recompensa dels treballs i ajuts que tant ell com el seu germà Pere van realitzar a favor del rei Joan. El document també fa un seguit d'especificacions d'on el tresorer ha de treure aquesta quantitat.⁷ Aquest pagament quantitatiu pot significar dues coses, per un costat sembla com si mostrés el final de la relació entre els Rocabertí de Cabrenys i la monarquia, com una liquidació dels favors que han fet amb una important suma de diners. De l'altre, més positiu, és el fet que Ferran II recorda i recompensa la fidelitat del castellà d'Amposta que havia mostrat durant anys. En tot cas, aquest és el darrer document que mostra una relació directa entre Rocabertí el nou rei, per bé que un cop mort encara es va intercedir per als seus interessos, com es detalla en les pàgines que segueixen.

Pel que fa a les sessions de corts, segons Zurita, que sempre demostra estar perfectament informat, va participar en les Corts Generals d'Aragó que van tenir lloc a Tarassona a partir de gener del 1484; aquesta dada es pot confirmar a partir dels registres de la Cancelleria Reial, ja que hi apareix com un dels cridats a finals de 1483, juntament amb altres membres del clan Rocabertí.⁸

⁴ *Miret*, 1910, pàg. 438.

⁵ ACA, Cancelleria, 2634:205v. Aquest document es copia a l'apèndix amb el número 59.

⁶ ACA, Cancelleria, 3629:99 i 3548:143v datades a Medina del Campo i Còrdova respectivament. El document precedent en el registre és una carta que envia el rei Ferran al mestre de Rodes on li comunica la voluntat d'ajudar-lo, per tant, la missiva on s'autoritza el castellà d'Amposta per treure gra de la Corona d'Aragó és la concreció posterior d'aquest ajut per part de la monarquia. El primer d'aquests registres es copia a l'apèndix amb el número 60 i el segon amb el número 62.

⁷ ACA, Cancelleria, 3599:121. Datat a Madrid el 15 d'abril de 1483 i copiat a l'apèndix amb el número 61.

⁸ *Zurita*, XX:lvii. En aquestes corts també hi va assistir Bernat Hug de Rocabertí i Hortafà, baró de Sant Mori i Guerau de Rocabertí, baró de Cabrenys, nebots seus; així com el vescomte de Rocabertí, Felip Dalmau. El 24 de desembre de 1483 el rei des de Vitòria convocava les corts generals dels regnes de la Corona d'Aragó pel 15 de gener següent.

2. Les darreres gestions en l'administració de la Castellania d'Amposta

Com ja s'ha apuntat en diverses ocasions els registres dels arxius de la Castellania d'Amposta són molt desiguals i les dades que aporten en diversos períodes o bé són moltes o bé són nul·les. En aquests darrers anys de la vida de Bernat Hug tenim relativament poca informació. El que ens trobem són petites intervencions administratives, de gestió del seu patrimoni particular i del conjunt de la castellania, sense massa importància en si, però que si les analitzen en conjunt ens permeten establir un seguici vital del biografiat.

Durant el 1479 encara el podem documentar en diferents ocasions en l'administració de les propietats particulars lligades a l'orde així com en el desenvolupament de l'activitat de castellà. Així el 4 de gener des de Saragossa comunicava al seu familiar Onofre, el fill de Martí Joan de Rocabertí, baró de Verges, que atorgués un guiatge al jueu Judà Bardalí, de Montsó. Aquest guiatge anava lligat a la tasca que encomanava cinc dies més tard al mateix Onofre, que no era altra que la de ser el seu procurador a la ciutat del Cinca.⁹ El 30 de març del mateix any el castellà enviava una missiva en la qual exhortava a tots els membres de la castellania, pel vot d'obediència, que havien de col·laborar en la reparació del castell de Gandesa.¹⁰

El còdex 608B de la secció ordes militars de l'Arxiu Històric-Nacional ha aportat les informacions precedents i també ens mostra com fra Rocabertí va estar-se a Saragossa fins el 21 d'agost, ja que hi dicta diferents disposicions administratives sense massa interès. A partir de l'11 de setembre es va traslladar a Barcelona, on el documentem fins el dia 24 del mateix mes. El 3 de novembre ja havia emprès el camí de tornada perquè va signar un document a Casp i el dia 6 d'aquest mes tornava a estar instal·lat a Saragossa, on va signar provisions fins el 10 de desembre, que és l'últim document del volum. Malauradament el següent còdex, el 609B s'inicia amb el capítol provincial de 1487, que va començar el 31 de gener d'aquell any a Saragossa, quan fra Rocabertí ja era mort.

A més d'aquest seguit de disposicions que va signant, es tenen altres petites dades que ens mostren aquesta tasca administrativa i de gestió de la castellania i que provenen dels diversos arxius que s'han consultat. El 3 de novembre de 1481 finalitzava un conflicte entre fra Ferran d'Aragó¹¹ i fra Jaume de la Geltrú pel càrrec de prior de Catalunya. En aquest conflicte, fra Rocabertí hi va intervenir el juny de 1479 quan des del Convent se li demanava que repartís diverses comandes entre tots dos i pacifiqués la situació.¹² El conflicte encara es va arrossegar un parell d'anys més, ja que el 1481 era el rei qui donava l'aprovació que Jaume de la Geltrú mantingués el càrrec que ja ostentava i a més tenia molt bones relacions amb el Convent, ja que havia estat lloctinent del mestre Ça-Plana. El motiu pel qual es va obrir aquest conflicte és que el 1479 va anar a Rodes per defensar-la dels

⁹ AHN, Ordes Militars, Còdex 608B:52v i 53. A més, hi ha una nova demanda per atorgar un altre guiatge al jueu de Montsó Abraham Alaguer. Les poblacions jueva i musulmana dels dominis hospitalers depenien directament del comanador, d'aquí aquestes disposicions. Se n'ha conservat encara una altra, però que és una còpia d'època moderna. En aquesta, datada del 1484, sense més precisió, el castellà d'Amposta (que no apareix amb el nom, però que era fra Rocabertí) és el jutge entre els habitants, cristians, s'entèn, de Casp i els musulmans d'aquesta ciutat sobre uns deutes i censals que hi ha entre ells. (AHN, Ordes militars, lligall 8211:2, document 3).

¹⁰ AHN, Ordes Militars, Còdex 608B:64.

¹¹ Ferran d'Aragó, era fill natural de Ferran d'Aragó i Escobar, duc de Villahermosa i comte de Ribagorça, i de Estenga Conejo, per tant, doncs, era nét de Joan II per via paterna. Apareix com a prior de Catalunya entre 1487-1495, però amb el conflicte que s'ha apuntat i que des del Convent es va intentar solucionar a través de fra Rocabertí.

¹² ACA, Cancelleria, 3600:44. Es tracta d'un llarg procés on s'anoten tot de documents referents al problema, un dels quals és la carta que el Convent adreça a fra Rocabertí el 8 de juny de 1481.

turcs i ja s'ha pogut veure amb profunditat què s'esdevenia quan un càrrec hospitaler restava vacant o amb un possessor absent i en aquest cas s'hi ha d'afegir que el pretendent i usurpador comptava amb tot el suport del rei.

El 12 de novembre fra Rocabertí rebia l'encàrrec del Convent per tal que proveís la comanda de l'Almúnia de Doña Godina a fra Joan de Montfalcó, a través de fra Domingo Salvador, comanador d'Ambel.¹³ Actes d'aquest tipus encara se'n documenten més, l'any abans havia estat un altre procurador qui havia fet entrega de la casa del temple de Saragossa al mateix fra Salvador.¹⁴ El 28 de febrer era fra Joan de Sagra qui feia entrega com a lloctinent del castellà, del lloc de Villarroya de la comanda d'Aliaga, a fra Miquel Torner.¹⁵

La darrera gran intervenció que va dur a terme fra Rocabertí en la gestió de la castellania fou el litigi sobre la propietat de la comanda d'Ulldecona a partir del 1484. Com ja s'ha anotat en el capítol sobre la Guerra Civil, aquesta fou presa pels membres de l'orde de Montesa, amb pèrdues de diversos cavallers, i retornada, no sense recances i problemes, a l'Hospital un cop va acabar el conflicte armat. El 1485 el nou mestre de Montesa, Felip d'Aragó i de Navarra, fill natural de Carles de Viana, va al·legar davant del rei Ferran que tenien drets sobre aquesta comanda. El rei va demanar els documents al castellà d'Amposta conforme havien pres possessió legítima d'aquesta comanda i s'havien pagat totes les despeses a l'orde de Montesa. Es donava un termini de dos anys per solucionar definitivament el conflicte, però mentrestant la comanda restava sota el domini de l'Orde de l'Hospital i s'atorgava directament a fra Rocabertí.¹⁶ Un any més tard el rei enviava una carta al seu cosí Enric d'Aragó, lloctinent de Catalunya, on li demanava si hi havia alguna novetat en aquest litigi, sobretot perquè a causa de la mort del castellà d'Amposta no s'havia pogut restituir la comanda al legítim propietari que era l'Orde de l'Hospital.¹⁷ Així doncs, tenim la primera data *ante quem* de la mort de Rocabertí, que serà analitzada en els apartats següents.

3. Afers familiars

Hem vist com l'enemistat entre les dues branques dels Rocabertí s'havia tancat després de la Guerra Civil i com el vescomte Felip Dalmau comunicava emocionadament el traspàs primer del seu pare i després de la seva mare al castellà d'Amposta, cap del llinatge. En aquesta reconciliació també hi devia entrar en joc la protecció i suport que Bernat Hug donava a fra Joan de Rocabertí, un hospitaler fill del vescomte Jofre, però que és un personatge difícil de trobar en la documentació d'aquests darrers anys, per bé que segons Sobrequés, *barons*, el prengué sota la seva protecció i l'acabà nomenant el seu hereu, no tenim constància que arribés a dirigir cap comanda ni a la Castellania d'Amposta ni tampoc al Priorat de Catalunya.

Aquestes dades són mostra del paper que havia assumit dins del llinatge i que el convertien si no en el cap de totes les branques de la família, sí que era algú amb qui calia comptar i consultar els problemes i les decisions. Com a tal calia que solucionés el problema més greu que existia dins del clan i que ho havia complicat tot ja d'abans

¹³ NLM, Butlles de Cancelleria, 368:82.

¹⁴ *Miret*.

¹⁵ AHN, lligall 8144, document 16. El lloc de Villarroya que apareix és sense cap possibilitat de dubte el poble de Villarroya de los Pinares, a uns 20 quilòmetres d'Aliaga.

¹⁶ ACA, Cancelleria, 3641:22. El document està datat a Tarassona el 13 de maig de 1484.

¹⁷ ACA, Cancelleria, 3641:102. La carta està enviada des de Còrdova, el 27 d'agost de 1485.

d'esclatar la Guerra Civil: l'afer de la baronia de Verges. Martí Joan de Rocabertí, baró de Verges, havia mort al setge de la Bisbal el 1465 i havia deixat com a hereu el seu fill, Onofre de Rocabertí, que va rebre la protecció tant de Bernat Hug com de Pere i així de retruc posaven més pressió sobre el vescomte Jofre en el decurs del conflicte armat i li qüestionaven el poder sobre aquesta baronia. La Capitulació de Peralada no incloïa la baronia de Verges en les possessions vescomtals i la deixava per a Onofre, element que Jofre no va acceptar a posteriori i el problema es va dilatar.¹⁸ Que Onofre era baró de Verges es pot documentar a través de dues disposicions de la infanta Joana com a lloctinent del seu pare a finals de la dècada de 1470.¹⁹ Onofre va rebre sempre la protecció de fra Bernat Hug i va actuar com el seu procurador a Montsó en diverses ocasions.²⁰ Ara bé, un cop va morir, el gener de 1473, sembla ser que la branca vescomtal va iniciar una nova ofensiva per apoderar-se de la baronia de Verges, ja que Onofre, casat amb Esperança d'Hoz, només va tenir una filla de nom Joana. En aquest conflicte, el vescomte Felip Dalmau encarregava al seu germà fer valer els seus drets davant dels germans i possibles hereus d'Onofre, Joan, Blanca i Beatriu. El jutge en tot l'afer havia de ser fra Bernat Hug de Rocabertí, càrrec que li venia assignat per la seva edat, experiència i paper dins de la família.²¹ De nou tenim l'inici d'un procés determinant, del qual ens manca la resolució.

Al final de tot el procés sembla ser que la baronia va passar a la branca rocabertiniana de Sant Mori²² i tota la descendència de Martí Joan es va traslladar a Montsó, si és que no hi residien ja, en el que sembla un nou pacte de família. A la vila del Cinca, Onofre es va casar amb Constança d'Hoz i va tenir una única filla, Joana. Aquesta, al seu torn, es va casar amb Joan de Lanuza, noble aragonès. Els germans d'Onofre, Joan, Beatriu i Blanca també sembla que es van traslladar a l'Aragó com demostra el fet que Blanca estava casada amb un altre noble aragonès anomenat Gil d'Andrade. I no només els va protegir fra Bernat Hug, després hi va intervenir fra Joan de Rocabertí, que també residia a Montsó on devia tenir la residència a l'ombra del seu oncle i a la mort de Bernat Hug es va convertir en el nou cap dels membres de la família Rocabertí que residien en aquesta vila de la vall del Cinca.²³

¹⁸ Onofre de Rocabertí va participar en les campanyes del Rosselló de 1474 (ACA, Cancelleria, 3387:148). També va ser cridat per jurar el nou rei Ferran a Barcelona l'agost de 1479 (ACA, Cancelleria, 3599:2) i va ser convocat a les sessions de Corts de Barcelona de 1480 (ACA, Cancelleria, 3599:29).

¹⁹ ACA, Cancelleria, 3506:48 i 3506:54. Són dues disposicions sobre problemes amb rebels que ocupen Albons per castigar la baronia de Verges i que estan datades a Barcelona el 17 de febrer i el 27 de març de 1477.

²⁰ Cf. nota 9 i 10.

²¹ Sobrequés, *Jofre*, pàg. 167. A partir del document de l'AHG, Llibre particular del vescomte, Joan Parer, 1479/1512:42v.

²² El fill de Pere de Rocabertí, Bernat Hug de Rocabertí i d'Hortafà, ja posseïa la baronia de Verges i la Tallada i el 1586 Jaume de Cardona i de Rocabertí s'oposava al decret de Felip II que estipulava que la vila de Verges passava a estar sota jurisdicció reial, que finalment es va consolidar i va deixar de ser porpietat del llinatge dels Rocabertí (*Torrent*, pàg. 65).

²³ ACA, Diversos Patrimonials, Sentmenat, lligall O.297. Quadern de 21 folis escrits on figuren els deutes pendents del matrimoni format per Onofre de Rocabertí i Constança d'Hoz i que el procurador de la seva filla Joana s'encarrega de pagar. Aquest procurador també ho és de fra Bernat Hug de Rocabertí i un cop mort ell, qui s'encarrega de fer els tràmits és fra Joan de Rocabertí. El document és de l'octubre de 1485, però els decessos d'Onofre i Constança són del gener i l'octubre de 1483, respectivament.

Que els fills de Martí Joan de Rocabertí es van traslladar a la vall del Cinca ho confirma un document de la Col·lecció Salazar y Castro, M-84:2, datat el 19 de maig de 1488 on es veu com Gil d'Andrade i Blanca de Rocabertí, que viuen a Barbastre, venen una quarta part de diverses herències al seu germà Joan de Rocabertí.

4. Mort i hereus

Datar el moment exacte de la mort del protagonista d'aquestes pàgines és una tasca prou difícil, que no s'ha pogut esclarir i només s'ha pogut construir una hipòtesi sobre una forquilla de temps. L'última dada documental on fra Rocabertí apareix en vida és el 13 de maig de 1484 i la primera que apareix com a mort el 27 d'agost de 1485. Ambdós casos apareix referenciat per problemes amb el retorn de la comanda d'Ulldecona al domini santjoanista, com ja s'ha anotat en alguna ocasió en paràgrafs anteriors. Així doncs, tenim un lapse de temps de divuit mesos on precisar la seva mort.

Amb tot, les recerques documentals dels fons de la Castellania d'Amposta de l'Arxiu Històric-Nacional de Madrid mostren com el 1482 ja s'anomenava a fra Pedro Fernández de Heredia com a nou castellà d'Amposta, element que s'apunta en un sol document, però que devia ser motivat per alguna indisposició per malaltia o per algun altre motiu i que aquest personatge realment actués com a lloctinent, no pas com a castellà; també es pot donar el cas que sigui un simple error en la transcripció documental, com el mateix afer d'Ulldecona desmenteix, ja que Rocabertí continuava essent castellà d'Amposta i consta encara com a viu i actiu. El fet que siguin dos documents solts, fora dels registres oficials, encara ens ho porta més a pensar, que si per contra ens trobéssim en anotacions en els llibres de registres de la castellania.²⁴

Certament, la data de mort de Bernat Hug sempre ha estat difícil d'establir, a l'Enciclopèdia Catalana s'optava pel 1479, Sobrequés variava en les seves obres (*Barons* i *Guerra Civil*) la data, com també s'ha pogut veure anteriorment. I és que la manca de dades sobre el seu testament o altres fons que diguin quan va morir fan que sigui molt difícil trobar una certitud d'aquesta i situar-la d'una manera més exacta en aquell període de divuit mesos.

Un altre estudiós que ha abordat la data de la mort de fra Rocabertí és Cebrià Baraut, *Baraut*, en el marc de l'edició de la lletra consolatòria que Bernat Boil va enviar al seu protector Joan Ramon Folc III, comte de Prades i de Cardona, en el moment de la mort de fra Rocabertí.²⁵ La lletra en sí no aporta cap data concreta de la mort, però aquest estudiós analitza el contingut i pot veure com hi apareix la mort de fra Lluís Despuig, mestre de Montesa, el 1482 (company d'armes de tots dos durant la Guerra Civil, que anomena els tres deixebles de Joan II) o la de Lluís XI de França, que va tenir lloc el 1483. Per a ell, la data de la lletra i de la mort s'ha de situar el 1483-1484. Com ja hem vist el maig de 1484 encara se li trametia correspondència des de la Cancelleria reial, per tant, Baraut no estava equivocat, només que cal anar a buscar la data una mica més tardana a la que ens proposa.

Pel que fa al contingut d'aquesta consolatòria és previsible i s'adscriu perfectament a les convencions del gènere; en un primer moment es fan referències històriques del personatge finat, sense aportar cap dada que ens sigui desconeguda, i la relació que va tenir amb Joan de Cardona, sobretot durant la Guerra Civil i la llarga i penosa ambaixada a França. En aquest punt se'ns comenta:

²⁴ AHN, Ordes militars, carpeta 623:131:1 i 131:2, són dues còpies del mateix document datat a Saragossa el 25 d'abril de 1482.

²⁵ Bernat Boil (Lleida o Saidí, 1440/44 - Cuixà, 1507/09) frare franciscà, secretari de Joan d'Aragó, l'arquebisbe de Saragossa i del rei Ferran a Catalunya. Va participar en el segon viatge americà de Cristòfor Colom i fou nomenat vicari general de les Índies Occidentals pel papa Alexandre VI, així com abat de Sant Miquel de Cuixà. També va ser conseller del comte de Cardona i Prades. En el camp de les lletres es va interessar pel lul·lisme i les traduccions, com la que va fer del *De religione* d'Isaac de Nínive al castellà. També és autor de vuit epístoles llatines al lul·lista mallorquí Arnau Descós.

«da amistat cordial era ja convertida en amor de parentiu molt estret e conjunt; [...] Aquesta amor no solament en les coses pròsperes tenia lo hu y l'altre consellat y acompanyat, mas en les llàgrimes, en los perills molt manifestes de foch, sang, ferre y morts espantables trobava consolació, sens fer diferència del morir al viure.²⁶»

Per comentar més endavant:

«No plorem, donchs, Senyor, la partida del castellà, car gran recort nos porta la mort de nostres amichs de la nostra natura. Plor-lo la pàtria, de qui és interiès, y pus tost plore la falta de senblants que lo cas de aquest, que era mortal.²⁷»

En sí, la consolatòria no és de molt valor ni biogràfic ni històric, ni tampoc excel·leix massa en el camp literari, ara bé posa de manifest que en el moment de la mort i malgrat que ja estava bastant retirat de la vida política de la cort, fra Rocabertí tenia un cert prestigi i era algú de bon record per algú tan influent com Joan de Cardona. Bernat Hug va ser l'excusa que va usar Bernat Boïl per tal de lloar el seu protector, alhora que li encomanava la tasca de pregar sovint i donar-se a Déu per tal de salvar l'ànima i preparar-se per a la mort, que sempre està prop de les persones, de la mateixa manera que els seus companys d'armes.

Després d'aquestes notes biogràfiques, es fa un lament general de la fugacitat humana i com de proper hi és el comte de Cardona per la qual cosa cal que tingui cura de l'ànima per tenir un bon repòs etern. El final és una oració que enllaça directament amb el propòsit que el comte salví l'ànima així com un elogi de la carrera que ha dut, en paral·lel, però que supera amb escreix, d'aquell qui ha glossat la vida fins aquí.

Ara bé, des del nostre punt de vista la data ha d'anar més cap al 1485 que no pas el 1484. Això és a causa del document ressenyat més amunt i que prové de l'arxiu dels Sentmenat, i que explica com es posava ordre a tota l'herència d'Onofre de Rocabertí i esposa, dos anys després del decés.²⁸ Aquesta ordenació l'efectuava Nicolau Pou, cavaller i tutor de Joana de Rocabertí, que executava el testament d'Esperança d'Hoz i alhora era o havia estat el procurador del castellà d'Amposta i del cavaller Miquel Joan Gralla, ambdós també tutors de Joana. Aquest document és de l'octubre de 1485 i ens sembla que el que en provoca la redacció i la liquidació dels deutes pendents és el fet que el tutor principal de Joana, que no devia ser altre que Bernat Hug, s'hagués mort un temps abans i ara arribés el moment d'arreglar definitivament les coses i que Joana tingués un futur sense cap problema.

Per altra banda, el fet que el rei s'interessí per l'afer de la possessió de la comanda d'Ulldecona un cop s'hagi mort el castellà d'Amposta i aquest document datat de l'agost de 1485 fa pensar que el més probable és que la notícia de la mort d'una persona que va estar tan lligada a la cort i que era part directa de l'afer, s'hagués conegut feia poc, i no pas mesos i mesos enrere i que per tant, també hagués succeït en una data pròximament anterior a la d'aquest document.

Amb aquestes informacions tot apunta que fra Rocabertí va morir ben bé a la meitat del 1485, abans de l'agost d'aquest any, es convertia d'aquesta manera en el darrer dels fills de Guillem Hug que va traspasar, ja que tant Dalmau com Pere ho havien fet anteriorment, així com Joana. El seu hereu, però, no va ser cap dels nebots directes, potser

²⁶ *Barant*, pàg. 384.

²⁷ *Barant*, pàg. 386.

²⁸ *Cf.* nota 22.

es deu al fet que cap d'ells no va seguir la carrera santjoanista. Curiosament fou Joan de Rocabertí, fill del vescomte Jofre, tal com havia dit Sobrequés, amb qui tant s'havia enfrontat la major part de la vida, però que al final s'havia reconciliat i havia unit encara més tot el clan Rocabertí. Joan de Rocabertí apareix esmentat a la Capitulació de Peralada i per tal de rendir la vila als reialistes un dels punts que s'acorden és que la primera comanda santjoanista que quedi vacant ha de ser per aquest fill del vescomte. És possible que entrés a l'orde en aquell moment i que protegit per Bernat Hug s'hi pogués amb certa habilitat, però el que és curiós és que no apareix mai com a comanador d'algun lloc concret.

Se sap que Joan fou l'hereu de Bernat Hug a través del document sobre la liquidació de l'herència d'Onofre i Esperança, ja esmentat, perquè ell és qui decideix en última instància què es fa i a qui es paga, és l'ombra que controla el procés. A més, i així segurament ho va interpretar Sobrequés, hem conservat una interessant relació sobre un rescat que es devia a fra Bernat Hug que encara s'havia de liquidar dels temps de les Guerres del Rosselló.

Efectivament, aquesta petita col·lecció que prové de l'Arxiu Reial va ser anotada i copiada per *De la Torre* i es compon de quatre documents que van entre el 5 de desembre de 1487 fins el 6 d'abril de 1491. En aquests es posa de manifest que fra Joan de Rocabertí era l'hereu de Bernat Hug, ja que el rei Ferran el Catòlic intercedeix perquè li sigui pagat un rescat que encara es devia al seu familiar des del final de les Guerres del Rosselló, com ja s'ha apuntat. En efecte, Antoni de Castellnou, senyor de Lau, devia vint mil marcs en funció d'aquest rescat i eren valedors d'aquest deute Felip de Savoia, senyor de Bresse, i Joan Daillon, senyor de Lude. Les peticions s'adrecen al rei de França, Carles VIII, que no va fer gens de cas de les reclamacions, com bé es podia esperar, tal i com es pot comprovar per la insistència documental i també per les mesures dràstiques i dures que es van prendre. Així doncs, a continuació i davant la manca de resposta, el rei Ferran amenaça de segrestar béns francesos en els seus dominis peninsulars per valor dels vint mil marcs que es deuen per motiu d'aquest rescat, més mil ducats per a les despeses de tot el procés. Així ho comunica a l'infant Enric, el lloctinent de Catalunya, per tal que compleixi l'orde de segrest de béns i es pugui rescabalar definitivament fra Joan de Rocabertí, hereu dels drets del seu avantpassat.²⁹

El fet que s'anomeni Joan de Rocabertí com a hereu de Bernat Hug en aquests documents no ens ha d'estranyar, fou el seu protegit i l'ajudà a entrar a l'Orde de l'Hospital, com temps enrere havia fet fra Joan de Vilagut amb ell. En el document en el qual es posa en ordre l'herència d'Onofre de Rocabertí i Constança d'Hoz, és ell qui decideix tot el que s'ha de fer i ens el situa a Montsó amb un paper rellevant com a cap de la família en aquelles terres.

Aquestes són les darreres referències documentals que apareixen sobre fra Bernat Hug de Rocabertí. Podem afegir que els registres posteriors a 1485 ja no contenen el seu nom lligat a la dignitat de castellà d'Amposta, vacant fins el 1488, quan per primer cop apareix el nom del nou castellà en un document sorgit al Convent.³⁰ Es tracta de fra Pedro Fernández de Heredia, aquell que el 1482 ja havia aparegut en aquest càrrec i que segurament des de llavors es va encarregar de la regència de l'orde.

²⁹ ACA, Cancelleria, 3565:65, datat a Saragossa el 5 de desembre de 1487; 3666:7, Còrdova, 30 de juny de 1490; 3551:46 i 3569:45v, ambdós datats a Sevilla el 6 d'abril de 1491. Aquests documents estan copiats i analitzats a *De la Torre*.

³⁰ NLM, Butlles de Cancelleria, 389:72v. Hi ha disposicions anteriors de la Castellania d'Amposta on es veu ben clar que el càrrec de castellà és vacant i totes les disposicions es fan a través de procuradors o regents: AHN, Ordes militars, còdex 609B:1, 2, 5v i 7v, assentaments datats el gener i el febrer de 1487.

Si de Pere de Rocabertí, el germà de Bernat, havíem dit que va morir després de més de 15 anys de lluites i batalles, ¿què no es pot dir d'aquest frare hospitaler, que va iniciar-se en les armes a l'Aragó de ben jove per fer valer els seus drets sobre la comanda d'Alfambra, que la seva vida va estar marcada per la fidelitat envers el rei Joan II de qui va rebre la dignitat de castellà d'Amposta? Aquestes pàgines precedents són una mostra del que fou una vida pública precoç, políticament agitada, marcialment animada i que a diferència del seu germà Pere, ell sí que va trobar un moment de repòs al final de la seva vida, a Montsó, on es va retirar allunyat de la cort i només amb l'administració de la Castellania d'Amposta i de les propietats que regia, ara bé, amb l'ajuda de familiars i procuradors i no exempt dels maldecaps propis de l'administrador, però que eren de bon portar després de la vida que havia dut i que havia estat d'allò més activa. I a més, també havia trobat el temps per mostrar el seu virtuosisme en el món de la lírica.

Sant Jordi i les armes d'Antoni de Fluvià a la casa de la Llengua d'Espanya de Rodes

LA DATACIÓ DE LA GLÒRIA D'AMOR

Tant l'*Estrampa* i la carta que fra Bernat Hug de Rocabertí va enviar a Pere Torroella es poden datar amb bastant precisió gràcies a les dades que ens aporten les rúbriques, ja que ens indiquen el càrrec que ostentava Rocabertí quan escriví aquestes composicions: comanador d'Alfambra en el cas de l'*Estrampa*, i comanador de Montsó, en el cas de la resposta a Torroella. En la resposta de Pere Torroella, a més, si posem en relació les dades que coneixem de les biografies de l'un i l'altre autors ens confirmen les dates que es proposen. Al seu torn, en l'*Estrampa* hem de tenir compte que el poeta declara que viu en la segona edat i encara no és vell. En canvi, en *La glòria d'amor*, no tenim cap dada externa ni interna al text que ens ajudi a datar-la, llevat de la consideració general que la poesia d'amor sol ser obra de joventut. La rúbrica només dona el títol de l'obra i el llinatge de l'autor amb el corresponent tractament de *fra*, a més del nom tradicional del cançoner J: «*Cançoner de obres enamorades e segueix se primer la gloria d'amor de Fra Rocabertí*». Fins ara s'han proposat dues datacions. Riquer, *Història*, proposà que l'obra havia de ser redactada amb posterioritat al 1467, quan traspassà la comtessa Luna. Per contra, Beltrán, *Reordenació*, en un estudi sobre el cançoner conclougué que aquest testimoni fou copiat entre 1459 i 1460, a partir dels poemes copiats i datats d'Antoni Vallmanya i de les poesies sobre la presó i la mort del príncep de Viana copiades als fulls de guarda, i de la constatació que el cançoner no recull cap altre poema datable després de 1461. Si això fos així, *La glòria d'amor* ha d'ésser copiada necessàriament abans de 1461.

La glòria d'amor és un poema narratiu que en l'estat actual consta de 1544 versos, més un pròleg en prosa. Es tracta d'un infern d'enamorats, dividit, a la manera de Dante, en cants, com la crítica ja ha apuntat en múltiples ocasions. El contingut és molt erudit i el record d'Ausiàs March hi és present d'una manera destacada, presència que no es troba a l'*Estrampa* del mateix autor. Pel que fa a la transmissió, a la pràctica comptem amb un testimoni únic, el Cançoner de París i el seu *descriptum* de la Biblioteca de Catalunya (J i K respectivament), per bé que el pròleg en prosa també ha estat transmès per altres testimonis. N'hi ha un fragment que equival a tot el text que hi ha en el foli 1 de J en el Jardinet d'Orats (X¹) com si fos una continuació de la prosa *Lamentacions* de Joan Roís de Corella, segons el títol l'edició de *Martos*, pàg. 99-102, i també de la mateixa manera, com a final de l'obra de Corella, en un breu manuscrit petrarquista de la biblioteca particular de Ramon d'Alòs Moner (concretament es troba al foli 11r). Aquest manuscrit està descrit i estudiat a *Alòs-Moner i Villar*, pàg. 62-64 i conté el fragment «*Tisbe. Vosaltres jovens, en la pensa dels quals amor ... delits vol més sentir viu ab major dolor*». Per establir la relació d'aquest fragment amb els altres testimonis, caldria comprovar si el fragment del manuscrit de la biblioteca d'Alòs-Moner és o no en boca Tisbe. Aquest mateix fragment s'ha conservat al Cançoner del Marquès de Barberà (S¹, f. 138r), en aquest cas de manera independent, com si fos l'inici del que havia de ser la còpia sencera o bé del pròleg o bé de tota *La glòria*. En la transmissió de les obres llargues, és freqüent trobar-se amb només l'inici de la còpia. Algun copista degué trobar-se amb un d'aquests fragments com el transmès pel cançoner del marquès de

Barberà, i per alguna raó fortuïta o volguda acabà formant part a manera d'epíleg del *Jardí d'amor* de Joan Roís de Corella.

Aquests dos aspectes mostren el que serien dues motivacions diferents a l'hora de veure la transmissió d'aquest fragment. Per un costat lligat accidentalment a Roís de Corella, com a part de la seva obra, a qui fàcilment es pot incorporar per l'alta retòrica del text. D'altra banda, també tenim un element independent del que havia de ser una altra còpia de *La glòria* que no es va arribar a completar.

Al tractar-se de les paraules que inicien el pròleg adreçades als joves en una mostra clara dels perills de l'amor, que es presenta agradable com un jardí, però que amaga perills espinosos, és normal que el copista del Jardinet d'Orats l'incloués com el colofó d'una prosa de Corella que narra les lamentacions de Mirra, Narcís, Píram i Tisbe, i Biblis. D'aquesta manera el compilador del cançoner exhortava la gent més inclinada en els perills de l'amor a través d'un text que devia haver recollit de manera independent i que va atribuir a Corella segons les seves necessitats. Per altra banda donava fi a la narració de la mateixa manera com havia començat, en un jardí, primer de Venus i després de Cupido. Però cal tenir en compte que el pròleg rocabertinià continua amb un discurs carregat de disertacions erudites sobre què és l'amor i com afecta els joves, en la línia del discurs amorós de la lírica postausiamarquina.

Poc serveixen aquests tres fragments per establir la datació de *La glòria d'amor* i per tant els deixarem de banda per establir la data de composició de tot el conjunt. Només constatar, si no s'ha fet abans, com el text en prosa de Rocabertí despertava el gust per als lectors contemporanis, ja que la temàtica amorosa i la càrrega retòrica l'apropaven al gran mestre de la prosa que era Roís de Corella, sigui per un error mecànic dels copistes que no van veure el final de la *Lamentació* i van continuar copiant un text diferent o sigui perquè tenien la impressió que era pròpiament el final de l'obra de l'autor valencià, en un error de lectura que es va transmetre en diverses còpies del text corellà.

Primera hipòtesi: la dècada de 1450

Les dues possibilitats de datació de *La glòria d'amor* se situen en un interval de temps de deu anys, concretament entre els espais temporals que ocupen la dècada de 1450 (i en principi anterior a 1457) i l'altre cas sembla que hagi de ser posterior a 1467. La primera datació fou motivada pels treballs de Beltran (Beltran, *Tipologia i Reordenació*) sobre el Cançoner de París i la formulà clarament per primera vegada Marfany en el seu treball de recerca, però sobretot a *Canon*, a partir de l'obra d'Antoni Vallmanya. En aquesta hipòtesi convé separar els arguments derivats de la datació del cançoner dels arguments elaborats per Marfany a partir d'Antoni Vallmanya. Com hem dit, Beltran estableix una data *ante quem* amb la còpia dels poemes relacionats amb presó i la mort del príncep de Viana. Aquests textos s'haurien copiat al calor dels esdeveniments un cop el manuscrit estava relligat en les pàgines que havien quedat en blanc. Confirmarien aquesta datació les poesies datades copiades d'Antoni Vallmanya i de Joan Berenguer de Masdovelles. Convé destacar la còpia del poema *Novellament he sentida l'empresa*, poema XIII en les ordenacions modernes del notari barceloní Antoni Vallmanya, que és del 6 de maig de 1459 i que ell mateix s'encarrega de datar en una nota marginal. Aquesta composició és la peça més tardana de totes les que s'analitzen en l'article de Beltrán, cosa que la converteix en una data *post quem*.¹ Beltran

¹ Aquesta dada també la va veure Heaton, pàg. 11-12 i que Bertran anota. En el cançoner apareix al marge com la poesia fou presentada al monestir de Valldonzella el diumenge 6 de maig de 1459. El mateix Heaton, repassa les dades que té i dona el lapse entre 1453 (data de la mort del darrer comte de Luna que apareix al

remarca que el cançoner només conté entre els poemes datables de Joan Berenguer de Masdovelles composicions anteriors a 1460 i el més notori és que no n'hi cap dels que tracten del tema de la Guerra Civil, en la qual aquest autor es decantà pel bàndol reialista.

Una nova dada, relativament recent, ens permet posar en judici la data de composició del Cançoner *J*, que fins ara s'ha tingut en compte. Montserrat Galí² en un treball de recerca llegit a la Universitat de Girona el 2006 i perfeccionat després per Galí, Ramos i Torró ha permès identificar el poeta anomenat mossèn Avinyó amb Lluís Avinyó, que fou adobat cavaller el 24 de juny de 1461 per Carles de Viana just després que hagués jurat les constitucions com a lloctinent de Catalunya. Només després de la cerimònia d'abillament podia ser anomenat *mossèn*, tractament propi de cavallers. Per tant, si al Cançoner apareix amb aquest tractament és forçosament posterior a 1461 i per tant tota la hipòtesi de datació del Cançoner *J* canvia. Amb aquestes dades, la data *ante quem* que proposava Beltran esdevé ara una data *post quem*. Cal tenir molt en compte la identificació que es fan en aquests dos treballs, ja que és molt acurada i permet veure com mossèn Avinyó estava relacionat amb l'arquebisbe de Tarragona Pere d'Urrea i Lluís de Requesens, que morí el 1463, noble important de Tarragona, relacionat amb la cort del Magnànim i també poeta, identificat per Torró, *poetes*, pàg. 37-58, com també ho estava l'arquebisbe Urrea i la seva família. A més, el Cançoner de París inclou la peça de Simó Pastor *Omne rarum preciosum* del cercle valencià d'Isabel Suaris, que potser caldria situar uns anys més tard.³ És probable que haguem de retornar a la datació que proposà P. Bohigas per a aquest cançoner, però això no vol dir que *La glòria d'amor* hagi d'ésser posterior a 1459-61 simplement perquè hagi desaparegut la data *ante quem* que proposà Beltran.

Si es passa a veure les dades i els arguments derivats de les recerques de Marta Marfany, *Cànon*, i en la seva tesi doctoral de 2008, que per la seva banda investiga sobre un seguit d'obres per tal de veure quins són els models literaris de la poesia catalana de mitjans del segle XV i la traducció de *La belle dame sans merci*, les poesies d'Antoni Vallmanya i *La glòria d'amor* a partir del llegat poètic d'Ausiàs March. En aquests treballs demostra com March va influir en la resta d'autors que comenta, que el tenen ben present i en copien diversos passatges. A més a més, demostra com Vallmanya va imitar *La glòria* i comprova com una gran quantitat de versos són pràcticament idèntics, alhora que també fa servir recursos importats com les rimes, influències que es posen de manifest sobretot en el poema VII del notari barceloní, *Ingrat voler me fa d'Amor complànyer*, que té present a l'hora de compondre'l múltiples passatges de *La glòria* alhora que en recorda altres fragments. De la mateixa manera passa als poemes VI (*L'ignorant hom porta 'b si un greu dan*), VIII (*Si tardas veus he fallit en respondre*) i XIX (*Vós, d'amar fals, mereixeu portar mal*); a més, cal encara afegir-hi un munt de records i mots claus que coincideixen en altres poesies. En aquests treballs hi ha una tasca ingent de comparar versos de diferents autors en paral·lel i es pot veure com Marfany controla totes aquestes obres i és capaç de relacionar infinitat de passatges, amb uns resultats més que sorprenents.

poema) i 1461 (data de les poesies sobre la presó i l'alliberament de Carles de Viana) com a possible en la composició de *La glòria*, per bé que també diu que sense més apreciacions a la biografia de l'autor es fa difícil establir definitivament una data concreta.

Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, pàg. CIII-CV accepta aquesta proposta de dates per aquest cançoner, per bé que allarga un any el període, fins a 1462, perquè és el moment de més eferescència política entre el rei i els seus adversaris, que prenen el príncep de Viana com a valedor de les seves posicions. Ara bé, en alguna ocasió posa de relleu que és una data que s'accepta, però que manté el judici en suspens.

² Galí, *Avinyó i Galí, Ramos i Torró*.

³ Per a una aproximació a aquest cercle vegeu *Ferrando*.

El gran avantatge de l'obra de Vallmanya és que la majoria dels seus poemes es poden datar sense problemes, perquè ell mateix, notari de professió, ho feia o deixava constància el motiu de la composició i això permet datar-los amb facilitat. Ja els estudis d'Auferil, *Vallmanya*, havien sistematitzat les dates de composició d'aquest autor i en situava el gros de entre 1454 i 1459. Altres peces més tardanes que hom també suposava que eren d'aquest autor, s'ha vist com són d'atribució dubtosa, com el poema XXII, per tant, no cal tenir-les en compte. En el cas del poema VI, *L'ignorant hom porta b si un greu dan*, que Vallmanya sembla tenir molt present *La glòria* a través de la còpia literal d'alguns versos, es data el 1457, ja que es va presentar en el certamen de la Joia de la Desconeixença (i el va guanyar) promogut per Martí Bellit a Barcelona. Si se segueixen els exemples que aporta Marfany, *Cànon*, que es reproduïxen a continuació es pot comprovar la dependència d'ambdós textos:

<i>Vallmanya</i>	<i>La glòria</i>
1 L'ignorant hom porta b si un greu dan	897 Tot ignorant ab si lo dan aporta
15 Si fiu res may que jo fer no us degués	214 Si res he fet que jo fer no degués
20 Qu amor no deu ab pensament offendre	223 Amor no s deu de pensament offendre
34 Sobtosament prengués molt variable	608 Briseyda fonc en amor variable
35 Ab gran desig e forma de cor alt.	955 Tots arreglats ab forma de cos alt
36 Mar o penell al vent no s tant mutable,	610 Mar o panell al vent no s tant mutabla
37 Tant promptament de mi hagués desalt.	957 Ab delit gran, sens enuig e desalt
83 L'ingratitude en si comprèn tot vici	605 Ingratitude comprèn en si tot vici
84 Per ço l'ingrat cau en extrem suplici	607 perquè l'ingrat cau en extrem suplici
108 Qui tal no sent no pot ma dolor creure	64 qui tal no sent ma dolor no pot creura

En la primera columna tenim els versos numerats de Vallmanya i en la segona els versos de *La glòria d'amor*, també amb la numeració respectiva, dels quals depenen. Evidentment la còpia de versos és ben present i s'allarga a tot el poema, ara bé, apareix una objecció en el fet que només copia elements solts, no passatges sencers que li serveixi d'inspiració. Per bé que amb el nombre de versos copiats i la literalitat d'aquests es comença a veure la dependència que hi ha. Cal veure també un recurs prou interessant que és el de l'ús d'un vers i la rima que li va associada, aquest recurs és usat aquí als versos 34-36 (*variable-mutable*) de Vallmanya que segueixen un vers de Rocabertí, el 610, la rima associada a aquest (*variable-mutable*) i es combina amb les rimes dels versos 955-957 (*alt-desalt*), ja que es una rima encadenada i que es retroben en els versos 35 i 37 de Vallmanya, que tendeix a confirmar que Vallmanya no només imita el vers, sinó també l'estructura de rima que va associada a aquest.

Ara bé, l'ús de passatges es pot demostrar en el poema VII, que per bé que no està datat, segurament també es va presentar al mateix concurs, ja que es rubrica «Vallmanya, per honor de la Joya» i es copia en *J* després del poema V que fou el text que obrí el certamen i del VI, que fou el que el guanyà:

<i>Vallmanya</i>	<i>La glòria</i>
1 Ingrat voler me fa d'Amor complànyer, 2 e per semblant no s pot callar mon dol, 3 car tot mon cor amar aquella vol,	76 Ingrat voler me fa d'amor molt planyer 76

4 que m'ha ja mort sens mort, e no 's quer plànyer	46 mort m'a sense mort + 74 e de mon dan amor no 's vol complanyer
9 Quin no sent tal no pot ma dolor creure, 10 ne mon dan sol, tant és ma vida greu; 11 perdre io tem lo propòsit tot meu; 12 la mort ja crit, pus mon bé no 'm quer veure	64 Qui tal no sent ma dolor no pot creura 60 cridant la mort ab veu tan dolorosa + 62 trist, esperant lo be que desig veura

La dependència formal d'aquestes dues mitges cobles de Vallmanya semblen evidents als dos versos de Rocabertí i es consolida per mitjà de l'ús de la rima d'aquests darrers (*plànyer-complànyer* i *creure-veure*). Per si fos poc, aprofita un altre vers per completar l'hemistiqui dels versos que només aprofita la rima. En aquest mateix poema el notari barceloní aprofita encara altres versos del frare hospitaler, però ho fa a partir d'una altra tècnica, que és l'ús de versos solts a partir de l'episodi de Sofonisba, la princesa cartaginesa que se suïcidà amb verí abans de ser presonera dels romans, però alhora té ben present tot aquest episodi que es pot trobar a *La glòria* (700-739), però és que a més també aprofita els personatges de Tròilus i Briseida amb l'ús de mots claus en el mateix vers on apareix el nom d'aquests personatges:

17 De pietat mos prechs no la sobraren	700 flames d'amor la pietat sobraven + 737 Qual raho, vol, o qual poder sobraren
18 Perdut jo trist l'ora que li 'n parlí	701 En aquest temps que l'ombra nos parlave + 739 l'abit d'aquests qui 'b nosaltres perlaren?
19 Los devots prechs li parien verí 20 E los seus gests per ira s'alteraren. 21 He 'b cuitat crit tals paraules exiren 22 De son cor dur, dient-me: «No u faré!» 23 Dolor vencé 'm, mos desigs me falliren, 24 Morir cuydí: bé per ço no 'n diré.	717 als devots prechs que per mi fets li eren 736 cuytat, de mi tals paraules exiren: 722 Morir volgui ans que no restar viva 722
25 Pena d'Amor féu mon seny variable	764 Pena d'amor fer no 'l poch variable + <i>mot rima</i> variables a 608 (aplicat a Briseyda) i 617.
26 E 'l meu esper tanchà lo seu deport; 27 Turment estrany, missatge de conort, 28 Devantmeu viu, ab sa forme spentable,	espantable <i>mot rima</i> a 589 (aplicat a Briseyda del vers 587) i 619.
29 Trist, abatut, qui 'b cara plorosa 30 Aquel leyal Troyol me presentà, 31 Tot congoxós, per Briseys desdenyosa, 32 E 'b tal greu plant com jo feye 's mostrà.	821 trist, abatut ab la cara plorosa 819 Mirant jo viu, ab cara desdenyosa,
49 La mia sort quaix Ciphias representa	711 de Ciphias, de Numidia gran rey; + 720 per haver pres la serva dels romans
50 Soffinisba quant l'ach desconegut, 51 Pensant mercè haver del no vençut, 52 L'acte blasmat féu del marit no 'bsenta. 53 L'arbitre franch pens'aver de l'ampresa 54 Però 'n un jorn se cambià 'l seny; 55 Cativ'après, de reynas viu e presa, 56 E mort final rompé l'ingrat desdeny.	716 Pensant haver ramey aconseguít 719 Cipio vench e blasmant lo del acte 733 morta del tot finalment, ho 'm paria.

La dependència formal i estilística, així com temàtica del poema de Vallmanya envers el de Rocabertí sembla confirmar-se a partir d'aquestes dades. A més, Marfany aporta com a

altres fonts els poemes 81 i 87 d'Ausiàs March, fins al punt que la meitat dels versos de Vallmanya són manlleus d'altres autors, per no dir els motius. Sembla evident, doncs, que si el notari copiava versos de diversos autors per compondre els seus textos, la font és en aquesta direcció i no al revés. Per altra banda, cal dir que s'està al davant d'un poeta circumstancial, de certàmens, per tant, la qualitat literària que pot arribar a tenir no és equiparable a la d'altres autors del mateix període, ja que està molt lligat a temes prefixats per les convocatòries dels certàmens, com és aquest cas, i alhora volia demostrar el seu virtuosisme amb el control d'uns textos amb una certa autoritat, que possiblement eren coneguts per al públic al qual destinava les seves composicions.

Les coses no es queden aquí, Marfany encara va trobar més dependències de Vallmanya envers *La glòria*, però en aquest cas en poemes no datats, el VIII i el XIX. Si ens fixem en el primer, a part de dependències a la traducció de *La belle dame sans merci* i al poema 87 d'Ausiàs March que té el conjunt de la composició, trobem aquest passatge que és una nova mostra de contacte de Vallmanya amb el text de Rocabertí:

<i>Vallmanya</i>	<i>La glòria</i>
41 Fir no vull pus ni satisfer en rima	
42 Segons mereix lo que m tramateu dir.	
43 En vós està lo pendr'o lo gaquir	
44 E fer da mi tant com volreu stima.	
45 Ajau per cert part d'amor és ventura:	864 «¿Qui força dol la hon delit atura (48)
46 Amor és grat, segons lo meu concepte;	865 Conaxença, tant cruel com jo sent?
47 Si lícit ffos a mi dar tal effecte,	866 Car dos contrastes ensemps guasten mesura.»
48 Poss'ara dol lla hon dalit atura;	867 Ella m respos: «Segons lo teu concepte (46)
	868 Jo parlare, que si l'escusar fos
	869 Lícit a mi, callaré tal effecte. (47)
	870 Tu sies cert, part d'amor és ventura, (48)

Entre parèntesi apareixen els versos de Vallmanya que depenen dels de Rocabertí. En el cas del poema XIX de nou retorna al recurs d'espigolar versos d'un passatge sense continuïtat per tal de construir un fragment i col·loca els versos segons les necessitats que té a l'hora de bastir l'estrofa:

<i>Vallmanya</i>	<i>La glòria</i>
6 Per ço jamés, n'emor, dins vós atura,	901 Prenen desig de apetits brutals; (7)
7 Desig prenent dels apetits brutals	902 de tal amor fan lur pensa cativa. (10)
8 E de l'amant pus fi no aveu cura	(...)
9 Ans proposau amar los desleyals.	909 Per ço james amor en don'atura. (6)
10 Per brut delit feu la pensa cativa	(...)
	917 Complits deisgs, d'amor no han pus cura. (8)
	918 Mes los leyals, ahon que d'amor hagen,(9)

Malgrat que els fragments són petits si els comparem amb el poema VII, aquests dos casos també mostren una gran dependència textual, per bé que amb els versos desordenats. La manca de data impedeix poder afirmar res a partir d'aquests, només que són una mostra més que confirmen l'ús que Vallmanya va fer de *La glòria*, més enllà dels poemes que havia presentat al concurs promogut per Martí Bellit.

A tots aquests aspectes textuais, que es demostren per si mateixos i permeten establir que *La glòria d'amor* estava ja enllestida abans de 1457, Beltran, *Reordenació*, dona a entendre que Vallmanya va estar al darrere de la gènesi del Cançoner K, un *descriptum* de J, però que el reordena, cosa que tornaria a situar les dates de composició de J després que Vallmanya hagués enllestit la seva poesia.

Si realment Vallmanya té presents versos de Rocabertí, *La glòria* no podria ser posterior a 1457, data de l'última composició poètica datada de Vallmanya i que recolliria tot un seguit de referències poètiques pròpies de la dècada de 1450, quan es poden datar la resta d'obres que Marfany compara, bàsicament la traducció catalana de *La belle dame sans merci* i quan Ausiàs March s'estava consolidant com un clàssic en la poesia catalana, referent per a qualsevol poeta, records del qual es troben en molts passatges de *La glòria* i que difícilment podem trobar en l'*Estrampa*, poema clarament anterior de Rocabertí. Els anys de la dècada de 1450 foren de gran eclosió lírica, per a Barcelona, amb la recuperació de la cort que va propiciar el lloctinent Joan de Navarra amb motiu de les diverses visites que va fer a la ciutat durant aquesta dècada, com la de 1455 en la qual es documenta Rocabertí, o sobretot amb el clímax que va suposar la trobada i reconciliació entre ell, acabat de coronar rei, i el seu fill Carles de Viana, que provenia de Nàpols amb uns nous models literaris i on de nou documentem Rocabertí i molts altres poetes contemporanis, entre els quals cal destacar Pere Torroella. Ara bé, també hem de tenir en compte la tradició, és a dir, que molts motius, construccions lèxiques, tòpics... eren la base d'una concepció de la lírica a la qual tots els poetes de l'època anaven convergint i usaven. Així doncs, molt sovint pot passar que la font no és una obra o una altra, sinó que ho és el conjunt de la tradició en la qual es movien els autors lírics.

El millor del treball de Marfany és que no només es queda amb el model de March, sinó que busca altres models que van construir el cànon poètic de l'època a partir de les influències franceses. Reprèn els treballs de *Cabré* sobre el lai com a referent d'unes tradicions franceses que arriben amb molta força en aquests moments. I és que la cort de Joan de Navarra quan fou lloctinent es traslladà en diverses ocasions a Barcelona i en una d'aquestes, el 1455, com ja s'ha anotat anteriorment, també hi podem trobar el comte de Foix, gendre seu i que fou motiu de múltiples celebracions i en les quals també hi participà fra Rocabertí. Un ambient semblat fou el que es produí amb la reconciliació entre el rei Joan i el seu fill quatre anys més tard, altra vegada a Barcelona i una altra vegada amb Rocabertí que hi era present i actor destacat. La cort era el lloc ideal per mostrar les novetats literàries que arribaven, sobretot les franceses, que com la música i la dansa, eren molt apreciades pel monarca i el seu fill, per bé que les influències italianes també feien valer la seva posició. No és d'estranyar, doncs, que la traducció que va fer fra Francesc Oliver, un altre hospitaler literat, de *La belle dame sans merci*, es pugui situar també entorn a aquestes dates. Cal tenir present, com ja s'ha demostrat aquests darrers anys que la cort era el lloc natural per a la producció i consum de la lírica, que els mateixos membres dels Trastàmara aragonesos promocionaven.⁴

En conclusió, no seria arriscat dir que *La glòria d'amor* fou composta durant la dècada de 1450, ja que hi ha un munt d'elements que ens ho confirmarien, sobretot perquè hi ha un seguit de poemes de Vallmanya que copien l'obra de Rocabertí i, també, perquè recull un seguit de tradicions i temes d'origen francès coneguts en la cort de Joan de Navarra i que precisament arriben durant aquesta lapse temporal. Tampoc no s'ha d'oblidar en aquest punt la biografia de Rocabertí, que en aquest lapse era un membre de la cort de Joan de Navarra a qui va acompanyar en el desplaçament del lloctinent a Barcelona, com s'ha documentat el 1455, així com també entra en contacte amb el cercle de Carles de Viana a través de l'ambaixada que el va portar al seu costat el 1459. Cal no oblidar que també en

⁴ Els estudis de *Rodríguez Risquete*, *Infants*, i *Jaume Torró*, *Una cort*, ens situen perfectament sobre la importància de les corts com a centre de producció i consum de literatura. També cal tenir en compte que Francesc Oliver es documenta com un altre hospitaler lletrat i membre del seguici de Carles de Viana, *Bassegoda, Poetes*.

aquesta darrera data és el moment que Rocabertí participava activament com a tractadista, autor i poeta a través d'una lletra, no conservada, que rebia resposta de Pere Torroella.

La idea que Rocabertí es fa ressò d'uns models francesos, que estaven molt de moda en el moment de la composició de *La glòria* es reforça amb l'ordenació del cançoner J, que ha estat advertida per diversos crítics. Recordem que el llarg poema de Rocabertí obre el Cançoner i se situa abans de la primera secció de la poesia d'Ausiàs March i de forma paral·lela a la traducció de *La belle dame*, que se situa abans de la segona secció dels poemes marquians del cançoner. El que s'està fent és donar protagonisme a March a través de dues peces d'una llargada considerable i que són una síntesi dels gustos literaris imperants: la malaltia d'amor provocada per unes dames insensibles a les demandes dels amants, les notes de tradició francesa que arriben a casa nostra i l'avís que aquestes experiències negatives s'ha de fer als joves, ofuscats per la passió amorosa. Que se situï *La glòria* al principi del Cançoner també demostra que era una peça apreciada, capaç d'obrir-lo i amb tota seguretat també mostra que era una peça de recent composició.

Segona hipòtesi: després de 1467

La segona hipòtesi se sustenta únicament amb la interioritat del text, el contingut, perquè les dades que pot aportar la biografia de Rocabertí després de 1467 si bé no invaliden la possibilitat que *La glòria d'amor* sigui posterior a aquest any, sí que fan que sigui una possibilitat més remota, ja que són encara els anys de la Guerra Civil, quan el castellà d'Amposta estava més ocupat per les armes que no per les lletres i no és només un tòpic que la lírica va lligada al temps ocios, mentre que quan apareixen ocupacions pròpies dels nobles, més polítiques, l'escriptura i la poesia desapareixen per donar pas a activitats més pràctiques, com són els fets d'armes i aquests fets s'allargaran en el seu cas fins més enllà de la segona meitat de la dècada de 1470, podem dir fins que torna de l'ambaixada a França al costat del comte de Prades el 1476.

El primer en adonar-se que *La glòria* fos posterior a aquesta data fou Martí de Riquer, *Història* (III, pàg. 156-157) que va proposar una solució de lectura al vers 1536 «*Flor de lir emprà blasonant*», que ens ha arribat completament corromput. Aquest vers ja va captar l'atenció als primers crítics de l'obra de Rocabertí, per bé que no n'hi ha cap que aconseguís resoldre el problema.⁵ Per Riquer no hi ha dubte que aquests versos es refereixen a Violant Lluïsa de Mur, a qui es dedica la totalitat del Cant X i que si es llegeix amb deteniment podem arribar a resoldre el vers anteriorment citat i certificar que realment és ella:

«Mirant jo viu Cleopatra amorosa,
Semiramis, e Comtessa de Feba,
E lo Sant Nom en amar piadosa.
Viu sol, a part, l'últim comte de Luna,
e'l rei Teseu, qui lexar no poria;
d'ells dos ensems lur glòria fon una.» (v. 1424-1429)⁶

⁵ Heaton (pàg. 9-10 i 138) s'hi entreté per desmentir la hipòtesi de reconstrucció que havia fet Camboliu (*Essai sur l'histoire de la Littérature Catalane*, París, 1858) que al seu torn proposava identificar-la amb alguna dama de la família Visconti de Milà, que tenen una abella en el seu escut a partir d'un vers reconstruït que diria «En flor de lir e vipra blasonant». Heaton mateix descarta aquesta proposta, com també altres d'altres crítics perquè no les demostren i apunta la possibilitat que sigui una *Dolores*, però sense demostrar, només són les seves impressions en la lectura. En l'Estat de la qüestió es fa un repàs a totes aquestes teories i propostes de lectura que hi ha hagut en la tradició crítica de l'obra.

⁶ Totes les referències de *La glòria d'amor* són extretes de l'edició de Heaton i els números de versos que s'apunten són els d'aquesta edició.

Com explica Martí de Riquer, l'últim comte de Luna només pot ser Frederic d'Aragó i de Sicília (1402?-1438), fill natural de Martí el Jove i la siciliana Tarsia Rizzari, que el 1430 s'insubordinà contra el rei Alfons el Magnànim i en plena guerra entre Aragó i castellà corregué a refugiar-se a Castella al costat de Joan II de Castella i d'Álvaro de Luna. El seu matrimoni amb Violant Lluïsa de Mur havia resultat un desastre ja des de bon principi, quan s'havien casat en secret i després ell mateix no l'havia volgut reconèixer, per bé que les grans cases nobiliàries, entre les quals els Rocabertí, el van obligar a oficialitzar-lo. Però el que comença malament, va a pitjor i s'havia enamorat impetuosament de la seva cunyada Valentina, amb la qual vivia obertament i amb qui fugí a Castella. Fins i tot havien fet plans per assassinar Violant-Lluïsa, segons Zurita, a la qual van recloure al castell de Malón i que fou alliberada quan el rei Alfons va cloure la rebel·lió de Frederic. Un cop alliberada pel seu oncle, el bisbe Dalmau de Mur, fou enviada a Catalunya. D'aquí la comparació de Frederic d'Aragó amb Teseu, que abandonà Ariadna a Naxos i fugí amb Fedra, germana de la primera:

«E lo fugit a tu comte semblant,
 cascú per si rompé la fe promesa,
 Déu ofenent e honor oblidant» (v.1451-1453)

El darrer vers s'adequa perfectament a Frederic d'Aragó que va trencar el seu matrimoni, l'enllaç sagrat, ("Déu ofenent") i traí el seu rei quan es va aliar amb el seu pitjor enemic, un acte de gran deshonor, ("e honor oblidant").

Sobre els versos anteriors, Martí de Riquer escriu: «En els dos tercets abans transcrits hi ha altres personatges enigmàtics. El que ho és més és el que és anomenat "lo Sant Nom", però que és una dona, car s'afirma que fou "en amar piadosa". Torna a ésser esmentada més avall en termes encara més desorientadors». I copia aquests versos:

«E lo Sant Nom, qui de res no ls ha enveja,
 de sant Francesc pren devota figura,
 los divinals de sí pas no bandeja;
 ab blanc cinyell e forma magrentina
 sacerdotal sos apetits contenta,
 flames ardents d'amor se disciplina» (v.1457-1462)

Si volem treure'n l'entrellat cal fixar-nos en les fonts històriques, així Jerónimo Zurita explica el següent:

«**Perfección y santa vida de doña Valentina de Mur.** Estando ya por la obra tan declarada su rebelión [de Frederic d'Aragó], dejando la condesa su mujer presa en el castillo de Malón y con buena guarda se pasó a Castilla; y llevó consigo a doña Valentina de Mur su cuñada que fue mujer de singular hermosura y casó después con don Carlos de Guevara señor de Escalante. Y habiendo muerto su marido desastradamente de una caída de un caballo, después de ser casada un año con él, se puso en religión en el monesterio de Santa Clara de Tordesillas a donde fue mucho tiempo abadesa y hizo muy santa vida.» (Zurita, XIII:lx)

Aquestes ratlles de Zurita poden il·luminar-nos sobre el personatge que s'amaga darrere lo "Sant Nom" només que tinguem present un moment sant Valentí, patró dels enamorats. La cançó de sant Valentí de Pardo de la Casta copiada al cançoner Vega-Aguiló dona

testimoni del coneixement d'aquesta tradició a casa nostra,⁷ així doncs «*Lo Sant Nom en amar piadosa*» pot molt ben ésser Valentina de Mur, amb qui fugí el comte de Luna. Com explica Zurita anys més tard es féu monja clarissa, i a això deu referir-se «de sant Francesc pren devota figura...», i abandonà l'amor foll per l'amor de Déu («y hizo muy santa vida»; «*flames ardents d'amor se disciplina*», respectivament), per bé que abans d'entrar al convent s'havia casat amb Carlos de Guevara, senyor d'Escalante, matrimoni que només va durar un any, ja que aquest va morir prematurament en caure d'un cavall i fou llavors quan prengué els hàbits de santa Clara.

Els versos que segueixen tornen a parlar de la comtessa de Luna:

«Call-me de tu, noble Feba comtessa,
que poc parlar no pot qui de tu parle:
vicis d'amor t'han muntat ser deessa.
Pus me n'espant com Febe freda sia,
perquè tos raigs escalfen més que Febo;
Venus de tu molt ne perd cada dia» (v.1463-1468)

Com diu Martí de Riquer, Febo és evidentment Apol·lo (el sol), i Febe del vers anterior és Diana (la lluna). Si Valentina de Mur acabà fent molta santa vida sota l'hàbit de sant Francesc, la seva germana Violant Lluïsa de Mur en canvi hauria comès "vicis d'amor" i hauria fet parlar molt. I amb això s'avé la fama literària de Violant Lluïsa de Mur en obres com la *Triste deleitació*⁸ o *L'ànima d'Oliver* de Francesc Moner,⁹ que recullen com un tal Oliver es va suïcidar per l'amor que sentia per aquesta dama.¹⁰

Uns quants versos més avall i cloent el cant i *La glòria*, es porta a judici una ànima amb gran tumult de gent que l'acompanyen amb planys i sospirs, tal com ser habitual en aquest tipus de composicions:

«Venir jo viu per una gran estrada
tumult de gent ab pensa dolorosa,
acompanyant una ànima jutjada;
sospirs tan trists ab plants tan dolorosos,
que no 's de mort algú no sospiràs,
tant eren trists e de dol piadosos.
Jo, desijant ella saber qui era,
a part voltí'm sobre Santa Sanctorum
qui ressemblà'm Joan de Latran era.
Quan tots fom alt, viu tal dol que portaven
que par a mi lo món finir degués,
ab turments tals prés mi ells tots passaven.

⁷ Per a una aproximació al text d'aquest poema i l'autor Martín de Riquer, «La canción de San Valentín del poeta Pardo», *Revista de filología española*, 39, 1955, pàg. 338-344. *Alberni*, pàg. 331-337 i 611-612. RIALC, 127.1.

⁸ *Robland de Langbehn*, 184:122.

⁹ *Moner*, pàg. 26-28 i 77.

¹⁰ Aquest Oliver suïcida també apareix en altres peces, però que no atribueixen el seu suïcidi a Violant Lluïsa de Mur. Així ho tenim a una peça de mossèn Avinyó que comença *Tots mos delits en un punt volguí perdre*, RIALC, 10.14 o al *Razonamiento* de Pere Torroella (Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, pàg. 358). En Bassegoda, *Poetes*, s'analitza la figura de fra Francesc Oliver, hospitaler, que si fem cas a les rúbriques seria el traductor de *La belle dame sans merci*, que es documenta en un període llarg de temps i apareix com a persona del seguici de Carles de Viana, incompatible amb l'Oliver suïcida que si és el cas es va treure la vida abans de 1464. Violant-Lluïsa de Mur residia a Barcelona com es pot comprovar pel fet que se la convida en diversos actes anotats al *Llibre de solemnitats* de Barcelona i sobretot en el període que s'estudia, les dècades de 1450 i 1460, fins que morí el 5 d'abril de 1467, segons consta en el seu testament publicat el 6 de setembre següent, AHPB, Francesc Terrassa, *Primus liber testamentorum*, fol. 160v-163r.

Mes en la fi jo viu l'ànima trista
passar turments e dolor fort estranya.
Per gran tristor ignorí jo sa vista,
per què parlant diguí a Coneixença:
«Quin esperit és lo qu Amor turmenta
tal qual jo veig ne on va tal ofensa?»
Ella m respòs ab cara vergonyosa:
“Flor de llir empra blasonant
son propi nom femení bell reposa.”» (v.1517-1537)

En aquests versos es porta a judici una ànima, com bé es pot comprovar i el seu nom és degudament encriptat en els dos darrers versos, el primer dels quals ja s'ha comentat. Aquí s'ha de recordar que el *Santa Sanctorum* de Sant Joan del Laterà és la famosa *Scala Sancta* que santa Helena, la mare de l'emperador Constantí, féu portar de Jerusalem fins a Roma. Segons la tradició, són els vint-i-vuit esglaons de marbre blanc que ascendien fins al pretori de Ponç Pilat a Jerusalem, i que pujà Jesús durant la Passió per rebre el veredict del governador romà.

En tota *La glòria d'amor* la comtessa de Luna és l'únic personatge contemporani que apareix, i com hem vist tot el desè i darrer cant es refereix a ella i a les persones lligades a la seva biografia. El més probable és pensar que aquesta ànima jutjada i que s'amaga darrere dels versos “Flor de Llir empra blasonant/ son propi nom femení bell reposa” (v. 1536-1537) sigui Violant Lluïsa de Mur. Com va observar Riquer aquests versos ens han arribat defectuosos. En el primer hemistiqui del vers 1536 hi manca una síl·laba i en el segon una altra. Alhora, Martí de Riquer recorregué a l'heràldica per interpretar aquests versos induït pel “blasonant”. Però aquest verb no necessàriament ha de referir senyals heràldics. Per exemple, en la *Triste deleitació* podem llegir:

«Allí vi de Barcelona
una dama triunfar
con lucífera corona,
que su nombre se blasona
Alfreisina de Pomar». (*Robland de Langbehn*, pàg. 192:144)

D'acord amb aquest ús que significa ostentar i si es té en compte la imperfecció dels versos, proposem que la “Flor” i el “Llir” blasonen “son propi nom femení”, és a dir, Violant (‘flor’, ‘viola’) i Lluïsa (‘flor de lis’, en llatí *Aloïsa*). Si esmenem *bell* per *e* i, des d'un previ *bell*, d'acord amb l'habitual grafia *be* per a la copulativa, obtenim el mur on reposa el seu propi nom femení: Violant Lluïsa de Mur.

És un complicat joc de paraules en uns versos que ja vénen corromputs en la transmissió, però que tenen un nom clau per la globalitat del poema i si acceptem Violant Lluïsa de Mur, la data hauria d'anar després de 1467, quan morí la comtessa. Cal notar que aquest personatge té gran importància en aquest últim cant i que és un element clau per a la comprensió del tot el poema, per tant, el seu paper també s'ha de tenir molt en compte a l'hora de datar *La glòria*, és aquí on apareixen els problemes, si no tingués l'entitat que té, ràpidament ens en podríem oblidar. També és de notar que aquests versos han estat presents en totes les anàlisis crítiques que s'han fet del poema, ja des d'un bon inici, com es pot veure en l'Estat de la qüestió.

Si bé aquesta última aportació no desvia massa els anys de composició de *La glòria* respecte a la primera hipòtesi, sí que vindria a corroborar que potser caldria buscar una datació més precisa (i de ben segur més tardana) per al Cançoner *J*. En canvi, la lectura de

Violant Lluïsa de Mur sí que obre un problema amb la proposta que *La glòria* fos una obra de l'etapa més cortesana de Rocabertí, quan era un membre actiu i documentat de la cort de Joan de Navarra, primer com a lloctinent i després com a rei, abans que el conflicte armat entre pare i fill, primer, i després entre la Generalitat i el rei, obligués a la majoria de privats del rei a concentrar-se en els afers de la guerra i deixar l'ociositat cortesana que propicia les activitats poètiques. I sobretot obre un problema amb els resultats que obtenia Marfany de comparar *La glòria* amb la poesia de Vallmanya.

Així doncs, en primer lloc, caldria estudiar d'una manera més aprofundida el Cançoner *J* per tal de ratificar o desestimar la datació que se li ha atorgat fins ara i que ja hi ha diverses investigacions crítiques que posen en qüestió la datació que fins ara s'havia proposat. Per altra banda, si *La glòria* és un infern d' enamorats a l'estil de la *Comèdia* de Dante, és impossible que aparegui un personatge que no estigui mort i més quan és l'únic, si exceptuem el protagonista, contemporani i viu en el moment de la composició, sigui quina sigui aquesta.

Ara bé, també és aquesta singularitat la que posa de relleu altres aspectes. Podria ben ser que Rocabertí composés el poema com a càstig per a Violant-Lluïsa de Mur, pel seu comportament poc virtuós, ella mateixa ens diu el seu nom amb "cara vergonyosa" (vers 1535), i no hem d'oblidar que per culpa seva hi hagués hagut un Oliver que es va suïcidar a mitjans de la dècada de 1450 (tal i com aporta *La triste deleytación*, si fem cas que l'acció se situa el 1458 i ja apareix Oliver com a mort, tot i que la composició és posterior). D'aquesta manera s'entendria que tot el text condueixi cap al darrer cant, amb un clímax prou interessant i que després del judici a Violant-Lluïsa s'acabi el poema en sec. Amb tot, el fet que en el versos 1519 i 1529 s'anomeni "ànima jutjada" i "ànima trista" respectivament a Violant sembla invalidar el fet que pogués estar viva. Per altra banda, l'absència del tema de l'Oliver suïcida per l'amor que professava a Violant-Lluïsa de Mur i que no era correspost també s'ha de comentar, ja que fa estrany que es jutgi aquest personatge i no aparegui aquesta responsabilitat, que fou ben comentada per altres peces de l'època que evidencien com es va recollir i aprofitar un element de l'imaginari col·lectiu i més quan en el conjunt de *La glòria* apareixen altres víctimes d'amor, més o menys correspost i més coetanis que la galeria de personatges del món clàssic, com el poeta Macías en els versos 1040-1056, que després torna a intervenir entre 1081 i 1093, o Pau de Bellviure al vers 1120 i també altres inductores a la mort d'amor com la Dama Sans Marci al vers 392. Bé podria ser que Rocabertí jutgés Violant-Lluïsa de Mur per la responsabilitat en el suïcidi de l'Oliver, però calli la causa d'aquest i exposi que els seus actes són una mostra dels motius que tenen els joves per allunyar-se de l'amor, ja que:

«Ella, vehent en vicis d'amor jaure,
volgue mostrar en virtuts d'amor seure
per los contrastos, los que desi viu traure.» (v.1538-1540)

Així doncs, aquesta dama esdevé un model per salvar-se de l'amor i la manera de cloure tot el poema ja que al darrer vers (1144) ens diu que «Be viu gonyar qui d'amor se lunyaven.» D'aquesta manera es posa en evidència com és un perill per aquells joves als quals exhortava Rocabertí a l'inici del pròleg en prosa.

També es pot pensar que el poema estava enllestit en la seva totalitat, excepte el darrer cant abans de 1467, i en una fase posterior s'hi va afegir aquest. Ara bé, és una possibilitat difícil de demostrar amb les dades actuals. No documentar el darrer cant de *La glòria d'amor* en Antoni Vallmanya no vol dir necessàriament que fos escrit més tard de 1459, però és un element que també cal tenir en compte.

Conclusió

Després d'analitzar totes les dades que es disposen fins ara sobre el Cançoner de París i les dades textuais de *La glòria d'amor* podem afirmar dues coses, la primera és que el suport material no serveix per massa res a l'hora d'establir la data i a més, tenim un problema amb la possible datació d'aquest, sobretot després de confirmada la identificació de Mossèn Avinyó. En efecte, és molt difícil datar una composició a partir d'hipòtesis sobre el suport material que la transmet i a més, a diferència d'altres ocasions en el cas de Rocabertí, en aquesta obra no s'especifica el càrrec que ostentava a la rúbrica, cosa que ens hauria donat una bona pista.

L'altre element que podem afirmar després d'analitzar el contingut textual de *La glòria* és que en aquest cas ens trobem amb un trencaclosques al qual no li falten peces, ni tampoc té les justes, sinó que li'n sobren! Així és, els estudis de Marta Marfany posen en evidència com la poesia del notari Antoni Vallmanya depèn dels versos de *La glòria* i també els usa per bastir en alguna ocasió l'estructura de rima, com és el cas ben il·lustratiu del poema VII *Ingrat voler me fa d'amor complànyer*, i això ens porta a una data anterior a 1457, però per una altra banda, en el poema de Rocabertí podem identificar com el darrer personatge destacat, a qui es porta a judici i serveix com a exemple per allunyar-se de l'amor és Violant-Lluïsa de Mur, dama de la noblesa catalana, implicada en diversos afers de transcendència, que va morir el 1467. Així doncs, cal resoldre aquest problema, cosa que no és gens fàcil.

Tal com s'ha apuntat anteriorment, potser més que una lectura literal de *La glòria* com a un infern d'enamorats, se n'ha de fer una lectura al·legòrica (que de fet ja és un text d'aquest tipus). D'aquesta manera, tot i que s'anomena a Violant-Lluïsa de Mur com a "ànima trista" i estigui a l'infern, la realitat no era aquesta, per a Rocabertí no li calia que fos morta, sinó que es prenia aquest personatge com a exemple del que podia passar als joves si es queia en l'amor-passió. Alhora se la castigava de tal manera que servís d'exemple i perquè no fos un escàndol a l'hora de llegir el text, s'amagava el nom d'ella de manera convenient, d'aquesta manera no es feia plenament explícit qui era, per bé que tothom la podia conèixer. És evident que, a partir de la proposta de lectura del darrer cant de *La glòria* aquest personatge no pot ser altre que Violant-Lluïsa de Mur, la identificació doncs no sembla que pugui ser rebutada.

Ara bé, tampoc es pot rebatre que Antoni Vallmanya té una dependència considerable del llarg poema de fra Rocabertí, poesies que es poden datar, concretament la V i la VII, que per bé que no ho està, depèn de la primera i ens porta a 1457. Així doncs, el que va fer aquest poeta fou aprofitar un pòsit temàtic que circulava entorn a aquesta dama, de dubtosa reputació, possiblement culpable que l'Oliver s'hagués tret la vida per l'amor no correspost que li tenia, a part d'un currículum prou complicat pel que fa a les relacions amoroses. D'aquesta manera aconseguia mitificar la dama i fer-la baixar als inferns com a exemple del que els joves, que estan en una edat on són fàcilment enamoradissos, no han de fer i era presa com un antimodel de comportament.

L'ús de personatges coneguts i famosos en els inferns medievals per justificar unes posicions o amb una voluntat propagandística és notori, el problema és que aquest personatges sempre són morts, així apareix en *La divina comèdia* i en *l'Amorosa Visione*, fonts que Rocabertí coneixia i aprofita. En el cas de personatges que no són morts en els inferns medievals o bé són els protagonistes que hi arriben per diversos motius, bàsicament en el son i el somni, com seria el cas del protagonista de *La glòria*, Dante o Bernat Metge en el *Llibre de Fortuna e Prudència*. També es pot donar el cas que hi hagi una voluntat pròpiament propagandística en el viatge al més enllà, per comprovar les pròpies teories, aquest seria el

cas de Ramon de Perellós en el *Viatge al purgatori* i més tardanament torna a aparèixer en el *Viatge a l'infern d'en Pere Portes*, i el que és una característica de tots aquests textos és que el protagonista retorna d'aquest món del més enllà, excepte en *La glòria*, que no li dona temps, però tot fa suposar que en un moment o altre ho farà, ja que just en els darrers versos ens deixa entendre com tot allò que havia vist s'allunya i no sap com acaben les coses:

«Dins un moment de vista la perdem,
Tant e tan fort cuytadament anaven.
Qual fonch la fi d'amor no la sabem.» (v.1541-1543)

Així doncs, la proposta que Violant-Lluïsa de Mur fos viva en el moment de la composició de *La glòria d'amor* és discutible si ens fixem en la tradició medieval dels inferns al·legòrics, però en vistes a les dades que disposem actualment és una possible afirmació que sembla poder funcionar, ja que si no ho fem així és impossible negar els estudis de Marta Marfany, que demostren la dependència de l'obra de Vallmanya a la de Rocabertí abans de 1457, i per altra banda, és inqüestionable que el personatge que es porta a judici en el darrer cant de *La glòria* és Violant-Lluïsa de Mur, morta el 1467, i coneguda per diversos escàndols amorosos. Fra Rocabertí, intel·ligent, va construir el seu discurs d'avis de l'amor passió per als joves i el va decorar amb tot de personatges, fins arribar a posar com a exemple del perill un personatge conegut per tothom, però degudament encriptat, per evitar comportar-se com un groller, però de manera subtil feia la mateixa crítica per tots aquells que l'entenien.

També es pot pensar que *La glòria d'amor* estava enllestida el 1457 i que després de 1467 s'hi va afegir el darrer cant, prou diferent als anteriors i que és on apareix Violant-Lluïsa de Mur, l'únic personatge contemporani a l'autor de tota l'obra. Així doncs, la possibilitat d'una redacció en dos temps pot ser possible també i que es pot sustentar en el fet que Vallmanya no fa servir cap vers d'aquest darrer cant.

Sigui quina sigui la data de composició, perquè al final només hi ha un espai d'uns deu anys, el que és més important és que som capaços de llegir l'obra de la manera com l'havia pensada l'autor i hem estat capaços de descobrir aquest personatge enigmàtic del final, independentment de si en el moment de la composició era viva o morta. Rocabertí el que fa es ser un precursor a l'hora de deixar constància literària de la maldat amorosa de Violant-Lluïsa de Mur, que després serà corroborada i amplificada per Francesc Moner en *L'ànima d'Oliver*, ja que serà acusada d'haver causat el suïcidi del pobre Oliver. D'aquesta manera, Violant-Lluïsa no només és un personatge històric que va patir i va fer patir per culpa de l'amor no correspost, sinó que fou mitificada i va esdevenir un personatge literari que encarnava els perills de l'amor, que podien arribar a tenir un final dramàtic, com el que en certa manera Rocabertí guarda per a ella al final de la seva composició i ho fa amb un recurs molt apropiat, el desconeixement en saber què passa exactament al final.

APÈNDIXS

I. L'ESTRAMPA

ESTRAMPA

COMFORMS DESIGS AB CALITATS DIVERSES

(149,1)

*Un manuscrit: J (folis 210r a 211v). Esmeno gràficament el vers 1 (falta la c capital)
i el 53 (s líquida que ha de fer síl·laba pel còmput del vers).*

Rúbrica: ffra rocaberti comenador del fambra strampa

Mètrica: Cobles de vuit decasíl·labs clàssics estramps. (Parramon, Repertori, 263:27).

Els trobadors lloaven una dama que tenien completament idealitzada i que situaven en un pla superior a ells. Aquest esquema líric canvia completament al segle XV i apareix el tema de la *belle dame sans merci*, una midons altiva i distant, però situada en un pla completament humà, que es complau en veure els seus amadors com pateixen pel seu amor, segurament perquè és l'únic poder que tenen sobre ells. Per altra banda, la constatació hiperbòlica que el poeta és el major amador que existeix, aquell que en coneix tots els entrellats i es proclama el millor servent i seguidor de Venus, amb la mort del qual desapareix d'una manera irremeiable i gairebé hi ha un canvi d'època pel que fa a l'amor també és un tòpic que renova i recorre la lírica del XV. Aquests dos tòpics apareixen en el poema de fra Rocabertí, com també l'especulació escolàstica, no ben bé sobre l'amor en aquest cas, sinó sobre les edats de l'home i com hi afecta la passió amorosa en cada una d'aquestes d'una manera teòrica, per passar a explicar les pròpies experiències del jo líric respecte a cada una de les edats.

En efecte, el poema comença amb una mena de pròleg marcadament escolàstic (versos 1-16), carregat de referències a la teoria dels humors i com aquesta afecta a la concepció humana i que la vida dels homes es pot dividir en tres parts, a partir també d'aquesta mateixa teoria.

A continuació descriu cada una d'aquestes etapes vitals i sempre ho fa amb el mateix esquema, del general al particular, és a dir, des d'una perspectiva teòrica i d'observació empírica fins a la pròpia experiència personal o bé els desitjos que té el poeta. La infantesa ocupa els versos 17-48, dels quals es reserva els vuit darrers per explicar com van ser els seus anys primers; en aquesta etapa demana que hi hagi persones disposades a donar un bon ensenyament per convertir els infants en persones virtuoses.

Per a la joventut-maduresa, etapa en la qual el poeta confessa que és el moment vital on es troba, hi dedica els versos 49 a 96, de nou amb una última estrofa on exposa com és aquesta etapa per a ell; dels personatges que es troben en aquest espai temporal en destaca la supèrbia i com la Fortuna els és adversa, ja que els superbiosos no tenen l'arma

de la virtut. També en aquesta etapa és on l'Amor afecta més l'enteniment i és una de les causes que fa tornar els joves superbiosos.

Finalment teoritza sobre la tercera edat, la vellesa, comença amb mitja cobla (versos 97-100) d'introducció a aquesta etapa, amb una *captatio* per tal com ell encara no es troba en aquesta edat i no la coneix prou bé. Pel que fa als vells, en distingeix dos tipus, uns de viciosos i negatius, als quals dedica els versos 101-120, mentre que els altres són persones devotes, sàvies i dignes de tenir com a model (versos 121-136). En aquesta part el particular del poeta només apareix en el vers 136 quan expressa que aquest model d'ancià és el que ell espera arribar a ser, no els primers, que havia denostat verbalment quan se n'havia ocupat.

La darrera estrofa (versos 137-144) és on exposa el tòpic del gran amador, que no és altre que ell mateix, i com Venus, deessa de l'amor, es planyerà de la mort per amor del poeta, si aquesta arriba. Certament, el poeta ja havia dit que estava sotmès a la passió de l'amor i com aquesta el tenia dominat (versos 89-96); com en cada una de les parts passava del general al particular, aquesta estrofa és el particular de tot el poema. Per la seva banda, la tornada, d'estil planer i senzill, actua amb el mateix objectiu, ésser el particular de tot el poema, però alhora és on s'exhorta la dama, sota el senyal de *Mon clarejant* que finalitzi amb l'especulació i per tant amb els mals d'amor del poeta, ja que ella és el seu objecte de l'amor, per tant, sap més que ningú del que parla i només ella pot fer que acabi aquest estat de dolor i melancolia.

Aquesta estructura dona un destacable interès literari al conjunt del poema, perquè el poeta és capaç de construir el discurs a través de les exposicions teòriques generals sobre les edats de l'home i il·lustrar-les tot seguit amb la seva experiència o voluntat futura, amb un pròleg general i una conclusió particular final. Al seu torn, ho fa amb l'ús de versos estramps, un recurs retòric elevat per tal de prestigiar el seu discurs a través d'uns mots rim propis d'aquest metre com poden ser *contenta, miracle, spectacle, contracte, sospites...* o els noms propis *Apol·lo, Cupido, Diana* però que en general només pretenen ser una mostra de virtuosisme cultista, que de control exacte d'aquest recurs, ja que molts mots es repeteixen en la posició de rima (*contenta*) o bé només varia l'afix (*miracle/espectacle, comporten/portes...*). Certament, com deia Pujol, *Estramps*, el gènere retòric es descompon en poemes com aquest de Rocabertí, però aquí encara hi ha l'ús per mostrar l'altivesa de la dama i del control que aquesta pot tenir en l'esdevenidor del poeta.

Pel que fa a la llengua del conjunt, comença amb una feixuga disquisició escolàstica, però que es dilueix a mesura que avancen els versos. Llavors l'únic que fa és incloure passatges de fàcil comprensió i versos lapidaris posats sempre en posició final d'estrofa (com els versos 48, 64, 112, 120...), sense dobles lectures ni dificultats a l'hora d'entendre el que diu. Finalment dir que usa dos personatges clàssics amb una lectura molt estranya per tal d'il·lustrar l'honorabilitat dels vells virtuosos. Aquests són Juli Cèsar, exemple de clemència, i Pirrus, que per bé que va ser enemic dels romans, és una mostra de saviesa i del bon obrar.

Ja per acabar afegim que per a la data de composició d'aquest poema és un aspecte que ja ha estat tractat en l'estudi biogràfic de Bernat Hug de Rocabertí, a través del que es diu a la rúbrica i del que el mateix poeta diu en els versos, que per ser elements tan genèrics podem creure que eren reals en el moment de la composició. A més, hi hem de sumar els aspectes propis de la biografia de l'autor en els anys que es proposen, cosa que només fan que confirmar-ho i que ens transporten als dos primer terços de la dècada de 1450.

[210r]
 I [C]omforms desigs ab calitats diverses
 obrant ensemps formen la creatura.
 L'act és umit, pel cel àmina 's junta.
 Nudrit en si per los nou cels de Feba,
 al món ne té compliment en ésser. 5
 Saturnus riu e Venus se'n delita.

4 nudrit] nudrint J

5 ne] no J

1-2 En aquests dos primers versos el poeta ens explica com els nens són creats a partir de desitjos i qualitats diverses que actuen al mateix temps. Les qualitats són les propietats que defineixen les coses naturals (fredor, calor, sequedat i humitat) i es poden trobar en tot allò que existeix; aquestes actuen juntament amb els desitjos, que evidentment són els desitjos d'home i dona que un cop s'uneixen en matrimoni també treballen conjuntament i exclusiva en la generació. A l'Edat Mitjana es creia que per tal de tenir una bona concepció calia que l'home i la dona sentissin plaer en el coit i que si aquest era major, la concepció també ho era. Cal tenir en compte que, perquè hi hagués concepció, calia que el semen masculí i el femení fossin llançats alhora. *Carré i Solervicens i Carré*.

3 En aquest vers s'hi pot veure la teoria cristiana de la concepció, per un costat hi apareix la concepció activa de l'acte sexual humit, mentre que Déu, el cel, envia la concepció passiva, l'ànima, al fetus.

4-5 Febe és la lluna, els nou cels cal entendre'ls des de dos punts de vista, el primer és el temps, nou canvis de la lluna, és a dir, nou mesos, el temps d'un embaràs humà. Alhora també cal tenir en compte la teoria aristotèlica de l'univers i entendre que són els nou cels que hi ha damunt la lluna els que nodreixen la criatura, pensem que és Déu qui li entrega l'ànima en la concepció passiva descrita en el vers 3 i haurà de viure per sota el cel de la lluna, a la terra, que serà el lloc on desenvoluparà la seva existència.

6 Aquest vers s'ha de llegir en una doble clau, mitològica i mèdica, com també altres passatges de la composició. Venus és la deessa de l'amor, element que és necessari per a una bona procreació, mentre que Saturn és el déu de l'agricultura, però també del temps, que al final devora els seus fills. Saturn apareix relacionat amb la mort en diverses ocasions com en el "Conte del cavaller" dels *Contes de Canterbury*. Com a déus se senten contents de la nova criatura al món i a més com a déus podran fer amb ella el que vulguin, Venus en el camp de l'amor i Saturn en la mort, tot i que més valdria que es lamentessin de la situació, del fet que tingui vida, com diu el poeta més endavant en aquesta mateixa estrofa, ja que en aquesta experiència el nou ésser patirà els embats propis de la vida.

En clau mèdica, partim de la base que Venus, com també la Lluna, és un planeta humit i calent que dona la complexió flegmàtica, mentre Saturn és sec i fred que al seu torn dona la complexió melancòlica, que regeix els darrers anys de vida, ja que Saturn es creia que era el planeta amb l'òrbita més allunyada de la terra i més llarga. La combinació d'aquestes dues qualitats planetàries no és massa bona per a la nova vida, més destinada a l'amor, la sensibilitat i el sofriment, que li vénen donades per la melancolia, que no pas a bones virtuts del guerrer, que provenen de la calor. Cal entendre també que en la teoria mèdica medieval la calor i la humitat és el principi de generació, ja que la humitat de Venus tempera la calor del sol i la fa bona per la vida (Ptolomeu, *Tetrabiblon*, I:iv) i Bartomeu l'Anglès, *De rerum proprietatibus*, VIII:xv ens diu "foemineus, nocturnus, in suis qualitatibus, scilicet in calore et humore tempreatus" mentre que la sequedat i la fred dona la corrupció, que són els principis que regeixen l'extinció de la vida "quia duas habet qualitates mortiferas, scilicet frigidatem et siccitatem et ideo foetus sub ipsius dominio natus et conceptus, vel moritur vel pessimas consequitur qualitates" VIII:xii. D'aquesta manera, la teoria mèdica també concorda i entronca amb la visió mitològica dels dos déus, que s'ha indicat unes línies més amunt. Cal tenir en compte el que s'ha dit anteriorment de les qualitats diverses per a la generació de la vida, que es confirma en aquest moment i es troba en múltiples fonts medievals, com de nou en Bartomeu l'Anglès, *De rerum proprietatibus*, VI:iv quan diu "Infantulus igitur ex seminibus contrarias qualitates habentibus generatur".

Tals, d'aquests fets, lays e cançons ne canten,
ffóra millor plorassen lur fortuna.

- II Tres, jo mir, temps en lo món se trespàssan,
segons l'usat e demostrable terme. 10
Si lo clar cel ne dispon fora l'orde,
és per saber infinit qu'ab si porta.
Per lo menys dan se presumeix que 's fassa;
qui no u concep ne pren gran maravella.
Rahó gran vol la factura no senta, 15
sinó la part que l seu factor li dóna.
- III Lo primer temps és juvenil entendre.
Prenent gran part del no saber entegre,
nat, viu un temps lunnyat de conexença.
Sol lo plorar a tots actes prepare. 20

12 és per] sper *J*

cap] qu'ab *J*

7-8 Davant de l'alegria dels déus a l'hora d'haver creat un nou ésser humà, el millor que es podria fer és plorar la desgràcia d'aquest, que es veu abocat a una vida melancòlica on l'embat de l'amor li pot fer molt mal. Cal entendre el mot lai com a narració en vers amb gran musicalitat i de tema alegre, cosa que n'augmenta el caràcter festiu, que servirà per explicar la nova vida, però alhora també és una peça en la qual el tema de la tristesa d'amor hi és molt present, tal i com li pot arribar a passar al nounat; aquest sentit també l'usa en tres passatges de *La glòria d'amor* als versos 777-782, 1187-1192 i al pròleg en prosa, 39-45. Fra Rocabertí usarà el lai narratiu en el cant IV de *La glòria* per tal d'explicar de exemples de l'orgull d'amor de diferents dames envers els seus amants, en un ambient clarament agradable que contrasta amb el que van fer aquestes dones i com pateixen. (Cabré, *Lai*, pàg. 86-90 i 117-121).

9 Apareix el tema de les tres edats de l'home que és clau en l'evolució del poema. Aquí es fa servir la teoria de la filosofia natural, que distingeix tres edats, creixement, edat adulta i declivi, que prové d'Aristòtil (*Retòrica*, II:12-14) i que també podem trobar en l'*Art poètica* d'Horaci (versos 153-178) i en els filòsofs àrabs. Dante també va fer servir aquesta teoria al *Convivio*, IV:23 i destaca que la millor edat és l'adulta, no lligada als extrems de les altres, que és en la qual es troba el poeta (vers 89). Una altra teoria de les edats es basa en la fisiologia i en els quatre elements, distingeix quatre etapes i a cada una domina un element. Aquesta teoria arrenca en el món grec, la trobem en Ovidi, *Metamorfosis* (XV:199-236) i passa per Beda, aquesta teoria es troba ben estudiada en la monografia de *Klibansky, Panofsky i Saxl*. La darrera teoria és de caràcter astrològic i depèn dels planetes, va ser formulada a partir del *Tetrabiblos* de Ptolomeu i no va tenir massa predicament a l'occident llatí, que la va aprofitar com a fonament de la teoria de les quatre edats, combinant els planetes amb les característiques dels quatre elements, tal i com hem vist en el vers 6.

11-12 Si hi ha una alteració de l'orde és només per la mort de l'ésser. Aquesta mort ve determinada per Déu, en el cel, i en el cas de morir es permetrà el coneixement d'aquest cel, l'infinit, element lligat a Déu.

15-16 Cal llegir factura com la manera de ser feta una cosa, en aquest cas és la natura de l'home, creació de Déu, (Alcover-Moll, *factura*, 2) que no cal que conegui el seu destí només aquells que la divinitat, el Factor, li comunica en cada moment que Ell mateix determini.

17 La primera etapa de la vida d'una persona és l'anomenada de coneixement i que inclou la infantesa i la joventut, per bé que les inclogui totes dues, les tracta de manera separada. En aquestes primeres estrofes farà referència a la infantesa, una etapa en la qual l'element que condiciona l'home és el desconeixement, en el sentit de manca d'enteniment per comprendre les coses, d'aquí que un infant es caracteritza pel fet que no coneix el bé ni el mal i actua sense cap sentit, per tant no se'l pot ni castigar ni beneficiar pel seu comportament. En aquests versos es fa referència exclusiva als nadons.

En fet algú l'esperit no alcança,
dan no coneix tant quant lo bé ignora.
Durant açò, los mals no li affigen,
mèrit no ha de algun bé que faça.

- IV Per ço 'ls és dat qui 'l lur pensar regescha 25
adoctrinant lur pueril costuma,
obrant en ells per migà de llur forma,
com arbre nat novell sobre la terra.
Aquests morint, del cel la porta s'obre,
d'aquella part hon los àngels fugiren 30
no prou ardits a l'una part ne altra,
quant per Satan rebel 'lió fon closa.
- V Muntiplicant lo cors pren dura pasta
e l'esperit sonillós se desperta;
mostre 's content del què 'n part no 's contenta, 35
sol inclinat a perills grans se mostra.

25 Els infants tenen qui els regeix per tal d'educar-los, són els pares i els futurs mestres que podran tenir.
30-32 En aquests versos tenim una referència als llimbs a partir dels coneguts versos de Dante, *Infern*, III:36-39:

«Mischiare sono a quel cattivo coro
de li angeli che non furon ribelli
né fur fedeli a Dio, ma per sé fuoro.»

Els llimbs és on van a parar els nens que moren sense batejar i també és on hi ha els àngels que van ser neutrals en la lluita entre Déu i el diable per no comprometre la seva posició privilegiada, pacífica i indolent, i no van prendre les armes com calia. Segons *Nardi*, pàg. 331-350, bàsicament eren àngels sota les ordres de Llucifer, que no el van seguir, però tampoc el van negar i per tant, van ser castigats de manera diferent. Aquests àngels van portar molts maldecaps als comentaristes de Dante, ja que no foren convertits en diables i no van poder entrar a l'infern perquè no van ser enemics de Déu, però van perdre la seva condició angèlica a causa de la pusil·lanimitat, tímidesa, la falta de coratge i de decisió, mentre Llucifer i els seus pecaven d'orgull i supèrbia i es convertien en la maldat pura. En la llegenda del Viatge de Sant Brandan es veu com Brandan arriba a una illa i se li acosta un ocell que li diu que abans era un àngel d'aquests indolents i li explica que va ser castigat d'una manera diferent i que espera ser perdonat el dia del judici final.

35 En aquest vers s'usa una rima interna adjectiva, un recurs tècnic de la tradició medieval entroncat amb el trobar ric, propi de les composicions amb versos estramps. Ara bé, es tracta d'un recurs aïllat en el poema i és una mostra que el poeta intenta usar aquest tipus de recursos per donar un valor afegit a la seva composició, cosa que mostra que tenia un catàleg que usava per autoprestigiar-se, però que en aquest cas no dóna més qualitat literària al conjunt, més aviat n'és una mostra contrària. El mot contenta està mancat de tota implicació moral que es dóna en la poesia d'Ausiàs March en el sentit que satisfà el delit amorós i que també fa servir Pere Torroella en el poema XII (Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, pàg. 82-85), una mostra més que l'*Estrampa* de Rocabertí està allunyada dels models marquians que temps després aquest autor abraçarà completament.

- En aquest temps los vicis prenen liga,
doctrina gran, si n tal cas no ajuda;
valguera més, que forma tal concepta,
haver creat la mort per si mateixa. [210v] 40
- VI En tal edat a mi abandonaren
los elegits a doctrinar ma pensa;
l'enteniment libert ab regna solta
seguí Amor per ma ventura trista.
E tant lonch temps ha regit mon entendre, 45
que de tots fets parlant aquí retorna.
Visch de sospirs e làgremes estranyes;
ador los fols pus que d'amor me parlen.
- VII En l'altre temps, vengut del segon viure,
usen en fets les apresas costumes; 50
doblant en ells de pràctica lur secta,
cobren del món la conaxença pura.

44 ma] sa J

37-40 A mesura que l'infant es fa gran, es transforma i es converteix en un individu regit pels sentits i els vicis, sempre i quan l'ensenyament, la doctrina, no ho aturi a través del control de la raó. Si no és així, més hagués valgut que hagués creat la mort per si mateixa, com diu el poeta, és a dir, que aquells individus que no controlen els sentits més valdria que es morissin, perquè passaran una vida de sofriment.

44 Aquest primer hemistiqui del vers 44 recorda els de Pere Torroella, V:22 i VI:28, March XVII:160 i Jordi de Sant Jordi, RIALC, RAO, 164:7, vers 3 (Rodríguez Risquete, *Pere Torroella*, pàg. 36 i 45) per bé que ells escriuen "seguint amor".

41-48 En aquesta estrofa, el poeta passa de la teorització general a l'experiència personal i ens parla de com va viure aquesta etapa final de la seva primera edat, quan hauria d'haver tingut l'enteniment ordenat gràcies a bons mentors. Ara bé, el poeta es va quedar sense mestres que l'adoctrinassin i va seguir els dictats de l'amor, que només porten a vaguejar i desviar, durant molt temps, ja que l'amor afecta precisament en aquests anys, el canvi de la infantesa a la joventut el moment propici per tal que l'individu caigui en els dictats de l'amor. Els efectes sobre el poeta han estat desastrosos, ja que encara ara, quan ho recorda, es posa a sospirar i plorar, en un atac de melancolia. Per si fos poc, s'ajunta amb els bojos perquè li parlen d'amor, quan sap que aquesta relació és completament improductiva. Aquests darrers dos versos mostren els símptomes propis que té un boig d'amor on la raó ha quedat suprimida completament.

L'enteniment és la raó que hauria de controlar els sentits i el que ha fet el poeta és deixar-lo en mans de l'Amor, que li ha controlat i ha regit el seu intel·lecte, cosa que és molt perillós i ha fet que els sentits vagin completament per lliure, cosa que implica que no hi ha elaboració racional de tot allò que reben.

49 Comença la descripció de la segona edat, que si fem cas a Dante començava als 25 anys i és l'edat on l'amor afecta més a les persones. Ara bé, en aquesta estrofa ens diu que les persones, quan entren en aquesta edat completen els estudis i els apliquen a la realitat que els envolta, cosa que els porta a ser persones virtuoses. Però també es dona un marcat to d'advertència perquè no sigui al final un acte de supèrbia, ja que el jove creu que ho sap i ho domina tot.

53 Aquest vers és hipomètric, falta una síl·laba que s'intenta arreglar amb la inclusió de la e apentètica. Pel que fa al sentit del mot *espectacle* s'ha d'entendre com a exhibir-se d'allò que sap, sobretot en relació al coneixement que havia sortit a la primera part de l'estrofa i exhibir-se per bé i per malament (Alcover-Moll, *espectacle*, 2).

	Los bens nodrits fan de si [e]spectacle, exercitant l'esperit e persona honor e grat dels virtuosos porten; los actes són trespostats per les lengües.	55
VIII	E si d'alcuns Fortuna ·s manifesta ser contra d'ells, no prosperant lurs actes, és perquè vol batallar ab la força de la virtut, qui contra ligua regne. Entre los flachs no cumple gran batalla, armes no fan hon les parts se concorden. Vençre ·ls vençuts ve de mínims coratge. L'om virtuós en tot loch té corona.	60
IX	Del tot no ·s pot amesurar la pensa del segon temps per molt que virtut obre; tant joventut l'entendre sobreguega com a forçat loch a molts actes dóna. En part se deu atorgar a tals forces de moltes ix obras de nobla fama, especial quant dones tals hi entren que de baix fet lo munten a miracle.	65 70

56 actes] altres *J*

63 Vençre ·ls] veurels *J*

56 Vers lapidari que resumeix l'estrofa en el sentit que tot allò que faci una persona és conegut, ja que va en boca de tothom, sigui per bé, però també amb una clara advertència per si és per mal.

57-60 Apareix un motiu molt medieval com és el de la Fortuna, personatge al·legòric que pot ser favorable o desfavorable a una persona, però que si aquesta es mostra virtuosa, aconseguirà superar-ne els embats. Normalment, la mala Fortuna afecta als personatges vanitosos, que obliden el seu deure i es confien massa en les seves possibilitats, com li passa a Curial al llibre segon de la novel·la *Curial e Güelfa* i que tan bé és explicat en el pròleg d'aquesta part de l'anònim autor. Aquí en certa manera posa de relleu el mateix, la Fortuna vol que la força de la virtut prevalgui sobre els comportaments de les persones, que sovint són erràtics i mancats de coherència, ja que l'amor no permet actuar correctament.

61-63 En aquests tres versos se succeeixen dues imatges que mostren com la Fortuna afecta a les persones de poca virtut i que per tant, ja no cal ni que hi actui, perquè per elles mateixes ja s'invaliden.

64 En contraposició a qui ha estat afectat per una mala Fortuna o dels homes dèbils que ja no cal que els afecti, els virtuosos sempre tindran les coses al seu favor. Com en l'estrofa anterior, aquesta es tanca amb un vers lapidari que resumeix el que ens deia en la resta.

65-66 Reflexió interessant i que posa de manifest que per més virtuós que hom sigui en aquesta segona etapa de la vida, serà difícil ser-ho per complet i això durà als problemes que tot seguit apuntarà.

67 S'ha de llegir sobregueja, és a dir, que li és excessiu i que el domina (Alcover-Moll, *sobreguejar*), és a dir, la joventut i tot el que hi va aparellat és excessiva per a l'enteniment i això és perillós per a l'individu.

69-72 Els joves han de dedicar-se a obres nobles i lloables sobretot per, en el cas que les dones ho vegin, ho puguin dir amb propietat, ja que són propenses a fer elogis de coses que no és necessari que siguin elogiades.

- X De acte tal qui porta de bé causa,
per lícit vol la rahó qui s'atorgua.
Molts per amor e glòria mundana 75
han lur estat e renom fet conèxer.
Qui ver lo pot ab causa pus entegra,
és de lohar ab dignitat pus ampla,
mes per qual part a virtut hom s'acosta
comport seu vol no del tot ser lohada. [211r] 80
- XI En aquest temps és la mort perillosa,
si l'esperit ab Déu bé no s'acorda.
Set enamichs ha d'aver en gran odi
i deu volers a tenir en gran compte, 85
quatr amistats e tres benivolenses
devotament lo basten a fer salve
e lunyar-lo d'aquell infern terrible,
hon los dampnats ab penas se contracten.

73-80 Interessant estrofa que posa de manifest que l'home virtuós i que se sap comportar, no necessita que els seus actes siguin escampats per tot arreu, sinó que se sent còmode amb allò que ha fet i es mostra reservat i modest; aquest tipus de persona és la que cal lloar i no pas aquells que s'han vanagloriat per sentir el calor de la fama. La virtut és un objectiu que s'ha d'assolir per evitar caure en problemes greus derivats de la supèrbia i per arribar-hi qualsevol camí és bo, sobretot si hi entra el fet que s'ha de ser discret en la manera de ser i en la manera d'arribar a la virtut. D'aquesta manera i amb el que ens diu a l'estrofa següent, els homes que se situen en aquesta segona edat podran salvar-se d'anar a l'infern, com bé va veure Riquer, *Història*, III:11.

81-82 El fet que durant la joventut es vegi la mort com un fet llunyà en aquesta època de la vida fa que es creguin que és quelcom que no els arribarà immediatament i que per tant, no els cal estar preparats espiritualment. Per al poeta és un error, ja que la mort pot arribar en qualsevol moment i és molt perillós no tenir l'ànima disposta, cosa que també és una mostra de la supèrbia del jove i alhora de la seva manca d'enteniment. Acordar és reconciliar-se (Alcover-Moll, *acordar* I,1.C) aquí és l'esperit que ha de retornar al bon camí de Déu. Aquest mot torna a aparèixer en el vers 99, també en posició de rima, però amb un significat diferent, que equival a posar en harmonia dos elements (Alcover-Moll, *acordar* II,1).

83-85 Petit catàleg teològic per tal de tenir l'ànima molt més propera a Déu i evitar que una mort inesperada el transporti a l'infern. Els set enemics fan referència als set pecats capitals; els deu volers, són els manaments; les quatre amistats són les virtuts cardinals (temperància, prudència, fortalesa i justícia), mentre que les tres benivolences són les virtuts teologals (fe, esperança i caritat).

88 Contracten en el sentit de tenir convivència o tracte, aquest verb en aquest significat té un valor intransitiu (Alcover-Moll, *contractar*, 4).

- XII En aquest temps me trob dejús Apol lo
tan inclinat als desigs de Cupido, 90
que les oblit del tot leys de Diana
e Febo só quant a Dampnes amave.
Qui m vol matar diga m ja Mor no sia
lo menys errar que lo cel nos perdona,
so que s comet per sobres de gran força 95
mes recordant que perdó deu atendre.
- XIII Si fall en dir del derrer temps e tanda,
perdó meresch, pus l'adat no m i plaga,

89-90 Nova referència subjectiva del poeta. Com havia fet anteriorment, després d'exposar l'apartat teòric de l'edat de la qual parla, explica les seves experiències personals referents a aquesta (versos 9 i 41-48). En aquest cas, ens explica que efectivament ell encara està en aquesta segona edat, la joventut. Recordem que aquesta edat arribava fins als 40-45 anys i que sumat al fet que en la rúbrica es llegeix "fra Rocabertí, comanador d'Alfambra" i que el nostre poeta va deixar aquest càrrec a finals de 1455 es pot establir una aproximació a l'edat de l'autor i també es pot datar el poema gràcies a aquests vers i més endavant amb el que afegeix en els versos 97-98. També sabem que durant la primera meitat de la dècada de 1450 fra Rocabertí va entrar amb contacte amb la cort de Joan de Navarra a Saragossa i que la cort era el lloc ideal per posar de manifest les virtuts literàries dels nobles, així com una lloc de contacte amb modes literàries que imperaven en aquell moment.

Per altra banda, és interessant veure com el poeta diu que es troba en aquesta edat, sotmès als desitjos de Cupido i Apol lo, els déus de l'amor romans. L'amor ofusca la raó i fa que s'actui d'una manera irracional, sense criteri i tot el que és racionalment important passi a un segon terme.

91 Diana (variant romana de l'Artemisa grega), també anomenada Feba, era la germana bessona d'Apol lo o Febus; com que era la gran i va veure la seva mare patir en el part quan va néixer el seu germà, va decidir ser casta i mantenir la virginitat tota la vida. Es va envoltar d'un grup de nimfes totes lligades amb el vot a la virginitat. Diana és doncs un exemple de castedat i temperància, allò que haurien de seguir els joves per evitar problemes. Per altra banda, també és un exemple de severitat i fins a cert punt crueltat, lligada a la contenció dels sentits, ja que per exemple va convertir el pastor Acteó en cérvol per haver-la vista banyar-se despullada i a continuació va fer que els seus gossos el devoressin, en una clara mostra de reserva de la seva castedat (Ovidi, *Metamorfosis*, III:173-255).

92 Referència molt coneguda d'un cas d'amor-passió, la que va afectar Apol lo o Febus, tal com se l'anomena aquí, quan es va burlar del poder de les fletxes de Cupido i aquest, molest, li'n va llençar una d'or i va quedar completament enamorat de la nimfa Dafne, que fins llavors havia estat casta i seguia les lleis de Diana. Dafne, al seu torn, va ser ferida amb una fletxa de plom, que el que feia era rebutjar l'amor de Febus. Davant de la possibilitat que Apol lo la forçés i deixés de ser una seguidora ferma de Diana, ella va demanar ajuda al Júpiter que i aquest la va convertir en lloret en la persecució amorosa; Apol lo, en record, va prendre aquest arbre com al seu emblema (Ovidi, *Metamorfosis*, I:452-567).

92-96 Aquests versos són com una pregària davant la constatació per part del poeta que no ha actuat correctament en el tema de l'amor i que ara aquest pot ser que el dugui a al mort, per la qual cosa demana al cel que sigui perdonat, ja que altres coses obvia i a més, segons ell, el cel té l'obligació de perdonar a tots aquells que ho demanen i ho esperen. Nova mostra de l'enamorat que davant dels perills demana ser ajudat quan realment no s'ho mereix, perquè en realitat no ha estat prou curós amb els seus actes i demana ser perdonat perquè sí, no pas perquè es penedeixi del que ha fet i del seu comportament actual, sotmès als errors de l'amor.

97-98 Comença la descripció de la tercera edat i el primer que fa el poeta és una captatio bene per tant com ell encara no hi ha arribat i són uns versos que serveixen per situar l'edat del poeta i també la composició del poema, com ja ho havíem vist en el vers 89. Es contraposa el fet que abans ens deia que vivia sota els dominis d'Apol lo i Cupido i ara es proposa com una autoritat sobre l'amor i, sobretot, en la descripció d'aquesta tercera edat, que tot i no formar-ne part, es capaç de donar-ne opinions, exaltar aquells que són virtuoses i en canvi criticar de forma molt intensa aquells que no es comporten correctament.

	del que me n par vos dich qui mal s'acorda, los anys e fets contraris l'u de l'altre. D'alguns, qui són al terme de vellesa, certs de morir sens remey ni ajuda, pensen estar en la feble sperança, que n lur jovent consentir los volia.	100
XIV	Quant més los mir, los trob pensa malvada, cobegant més que may no desigaren; consells irats, reprensions apertes, en lur parlar se troben les pus voltes. Savis romans, qui ley ne feren santa, que dins cert temps no trespassant morien, no solament dels hòmens que les vellas; mèrit és gran de la mort qui la ls dóna.	105 110

99 Apareix de nou el verb reflexiu “acordar” en posició de rima com ja ho havia fet en el vers 82, per bé que el significat difereix i aquí té el valor de posar en harmonia diversos elements per tal d'establir una relació exacta (Alcover-Moll, *acordar*, II.1). Els elements que cal posar en una relació exacta són l'edat del poeta i els fets dels ancians, que evidentment parteixen d'una situació completament desigual.

101-104 El poeta descriurà dos tipus de persones grans, comença per un tipus de vell molt tipificat en l'Edat Mitjana, el vell sotmès a les passions, luxuriós i envejós, que només procura el seu propi profit i maldiu contínuament per aconseguir els seus objectius. Exemples d'aquests personatges els trobem en el passatge ja comentat d'Aristòtil, *Retòrica*, II:12-14 i Sèneca, *Epístoles a Lucil·li*, IV:2 i també els trobem a bastament en les obres literàries medievals, com poden ser els *lausengiers* trobadorescos o els vells calumniadors que acusen Curial per allunyar-lo de Güelfa en el llibre primer d'aquesta novel·la.

En aquests versos ens diu com aquests personatges tenen el pensament descontrolat ja que creuen que tenen els favors de l'amor com si fossin joves. Volen viure un temps que ja els ha passat i no els correspon, cosa que és un gran acte de supèrbia.

105-108 El poeta expressa la seva animadversió envers aquests personatges que a més de tots els defectes que poden tenir per la seva natura encara intenten donar lliçons errònies i de manera poc apropiada als seus interlocutors.

109 El recurs als savis romans autors de lleis com a autoritat també és un tòpic que podem trobar en altres obres. Francesc Eiximenis al *Dotzè* en parla (cap. 14, 21 i 183), com a exemples de lleis justes i que cal complir. Però n'és una bona mostra en les seves obres i també trobem aquest hemistiqui en una altra obra poètica, en la cloenda que fa Baltasar Portell del *Discurs de les Olives* (RIALC, RAO 136.1:111). Aquest autor no dóna el valor d'autoritat jurídica als romans, però sí que han patit els embats de l'amor, malgrat el control que tenien del seu enteniment.

110-112 La llei que van fer els romans era que si aquests vells no morien per causes naturals, fossin homes o dones, fos algú que els matés, cosa que era de gran virtut.

- XV Han-los donat pel regiment del poble
e camarlenchs de rehinās suspites;
peccadors són, mes fort de pensa mala, 115
actes cuberts són perdonades culpes.
Naturalment, enveja no se'n lunya,
passen dolor com natura ls contrasta
en si mateys, iradament s'amaguen;
savis no són pus que n'l'adat primera. [211v] 120
- XVI Los altres veig discretament compondre
l'arma nvers Déu e lo cors a la terra;
lurs fets obrant per migans rehonables,
savis consells donant als freturosos;
lo món seguint ab pensa mesurada, 125
providentment contrestant a Fortuna;
trempanç'aver en les coses mundanes,
fforts en l'obrar, pus justa causa tinguen.

114 camarlenchs] camarlench *J* 121 dicretament] distretament *J*

114 El poeta relaciona en aquest vers aquests personatges adults i tan negatius amb reines sospitoses, és a dir, amb persones que conspirin i sempre ho fan en un sentit negatiu, sense cap tipus de virtut. Es posa de manifest que els personatges blasfemadors i conspiradors s'uneixen per als seus actes.

115-116 En aquests dos versos es posa de manifest que aquests vells sense cap tipus de virtut són uns pecadors, sobretot de pensament, ja que d'actes no en poden fer massa i en el cas que en facin i siguin descoberts, el que fan és dissimular-ho i evitar-se problemes, així s'eviten carregar amb les culpes d'allò que han fet i conspirat. S'ha esmenat camarlenchs en plural perquè així ho demana el global de l'estrofa, ja que parla sempre d'aquests personatges en plural.

117-119 L'enveja és un atribut propi d'aquests vells, com ja hem vist més amunt amb diversos exemples i si fem cas al *Terç del Cresitè* de Francesc Eiximenis l'enveja neix de la supèrbia i pren el seny, la cortesia i la bondat als homes (cap.793-799). Per altra banda, la constatació que ja no tenen un cos de jove és una comparació que la natura els fa i que no els agrada gens, perquè veuen que ja no tenen massa possibilitats en l'amor.

120 De nou un vers lapidari, com ja havíem vist ens altres fragments i que serveix per tancar la descripció d'aquets vells que volen actuar com a joves i els diu que són persones tan poc entenimentades com els infants que havia descrit en la primera part, sobretot si aquests no són regits per un bon mestre.

En el cançoner *J* hi ha una correcció del mateix copista, en un principi va anotar "discretament" i va corregir la *e* per una *i*.

121-128 Aquesta és una estrofa de comprensió senzilla. El poeta parla encara de la tercera edat, però ara canvia completament de tipus de persona gran, aquí explica com es comporten els vells savis i virtuosos. De nou apareix el motiu de la Fortuna, però en aquest cas són ells els que l'aconsegueixen dominar gràcies a la mesura i la temperància que tenen. Per altra banda, l'ocupació principal que tenen és la de treballar per tal de preparar l'ànima per quan arribi el moment de la mort.

XVII Lo ben obrar de la (...) 130
 davant los ulls, †mimies† se representa.
 Claments justs, pusque Cèsar se troben,
 ardits e flachs al segon Pirrus semblan:
 los divins fets devotament exalçen,
 los mundenals ab mesura comporten;

131] Claments] Elaments J

129-130 Aquests dos versos tenen una transmissió complicada, per un costat al vers 129 hi manquen quatre síl·labes i malgrat que potser pel sentit es podria esmenar amb “la terça edat”, no sembla probable que el copista no ho entengués i ho deixés en blanc, cosa que porta a pensar que hi devia haver algun nom propi o algun tecnicisme escolàstic que el copista no va entendre i va deixar en blanc. Per altra banda, en el vers 130 copia alguna cosa que es pot entendre com a *mimies*, però que no té cap sentit, potser també es va trobar amb un altre nom propi que no va entendre i es lliga amb la problemàtica de transmissió del vers anterior. En aquest cas potser es volia referir a Numa Pompili amb una lectura que hauria de ser Numes. Aquest fou rei de Roma, va dotar la ciutat d'un corpus de lleis i sempre és representat com un ancià (va morir el 673 aC amb més de vuitanta anys), amb cabells blancs i com un símbol de la prudència i el bon govern així apareix, per exemple, a l'*Amorosa Visione* IX:40-45 de Boccaccio. D'aquesta manera es podria lligar aquest personatge amb Cèsar i Pirrus, rei de l'Èpir, que apareixen en aquesta primera meitat de l'estrofa, pel fet que encarnen les virtuts en el món clàssic.

131 La clemència és la més noble virtut política en el món romà i apareix en diverses fonts clàssiques, on cal destacar el capítol tercer de la *Res Gestae*. Per altra banda, Juli Cèsar és un tòpic clar d'aquesta clemència, ja que en la *Guerra de les Gàl·lies* (per exemple a I:32) sempre es mostra bondadós i clement amb els enemics, fins i tot, de tant confiat que és, acabarà mort pels seus coneguts. És normal doncs, que els vells virtuosos tinguin aquestes capacitats i siguin semblants a Cèsar en els seus actes. El verb trobar en forma reflexiva aquí equival a estar d'una manera determinada (Alcover-Moll, *trobar* II.6).

132 Pirrus (318 aC-272 aC) fou rei de l'Èpir i va intervenir a la Magna Grècia per mantenir la independència de les polis gregues davant de l'embat de Roma. En el decurs d'aquestes guerres entre el 281 aC i 279 aC va mostrar per un costat la seva habilitat com a guerrer i estrateg, que ja havia exercit anteriorment i que també ho va fer en el futur; per altra banda també es va mostrar magnànim amb els vençuts, en el setge de Tàrent va vèncer els romans dirigits per Marc Valeri Leví i va tractar bé els presoners, alhora que va deixar enterrar els morts. Més endavant va deixar lliures els presoners per tal que assistissin a les Saturnàlies amb el compromís que tornessin; ho van fer tots. Un metge traïdor als còsols romans Fabrici i Emili per assassinar-lo a traïció, però ells no van voler aquesta victòria sense honor i el van retornar a Pirrus, que llavors va alliberar tots els romans presoners, va establir treves i es va dedicar a altres conflictes. Finalment fou mort en les guerres contra Esparta, en un primer moment fou mutilat, però després el seu cadàver fou dipositat al temple de Demèter amb tots els honors. Ja pels romans aquest personatge fou una mostra de virtut, perquè tot i ser un enemic es va comportar de manera honorable. Apareix al vers 44 del sisè cant del Paradís de Dante, però possiblement Rocabertí tenia en ment la *Senil* IV:1 de Petrarca, adreçada a Luchino del Verme (1320-1372) militar llombard de la facció güelfa, a qui Petrarca li dóna consells sobre les qualitats que ha de tenir el bon capità, on apareixen entre altres Cèsar i Pirrus en el mateix passatge:

«Per questa dote di ardente straordinario indomabile valore chiarissimi fra i nostri furono e Giulio Cesare, e quel Papirio, che dalla sua velocità ebbe il cognome di Cursore, e Tullo Ostilio Re di Roma, ed ambedue gli Africani, e Mario: tra gli stranieri Pirro, Annibale e Massinissa.»

És important dir que els adjectius ardits i flacs que es refereixen als homes d'edat poden tenir certa relació amb Pirrus, ardit és fàcil d'entendre, ja que significa valent però també equival a estratègia amb un valor substantiu (Alcover-Moll, *ardit*, II:2); mentre que flac sembla fer referència al fet que la victòria de Tàrent sobre els romans de Pirrus fou a costa d'un gran nombre de baixes en el seu exèrcit, cosa que va implicar que s'encunyés el terme de victòria pírrica, una victòria molt treballada i a un cost molt alt, per a uns objectius poc importants.

- la fi d'aquells a Déu és molt alegre, 135
pugue'ls semblar, si la mort no me'n lunya.
- XVIII Si tant Amor ma pensa té vençuda,
en aquell temps qual vuy no'm desempara,
dir se porà que finant jo mos dies,
Venus bé pot trenchar les suas portas 140
e per tostemps de negre ésser vestida,
pel món plorant, sens trobar qui l'aculla,
dient: «O Mort, a tu no era dada
la potestat de matar qui'm servial»
- XIX Mon claregant, si ment o dich falsia, 145
a vós consent ésser la fi donada
de mes dolors; recomptar a qui's vulla,
car del que dich sabeu la més partida.

Per acabar cal no confondre aquest personatge amb Pirrus, fill d'Apol·lo i anomenat també Neoptòlem, que va participar a la Guerra de Troia un cop mort el seu pare i es va mostrar extremadament cruel i superb. Apareix al vers 16 de La glòria d'amor al costat d'un altre personatge associat a la crueltat, Neró: «Pirrus, Nero e los altres cruels».

136 De nou quan conclou l'explicació teòrica de la tercera edat el poeta usa un vers declamatiu i aplicat a ell mateix, ja que diu que aquest model de vell és el que li agradaria ser en un futur, sempre i quan no mori abans d'arribar en aquesta darrera etapa vital.

140-141 El recurs hiperbòlic de Venus, la deessa de l'amor, que es desespera i plora per la mort del poeta com a màxim amador és un recurs clàssic en la poesia amorosa i que es troba en múltiples llocs. Fins i tot en els darrers versos d'aquesta estrofa la deessa fa una declamació a la mort on li retreu que ha matat sense permís el seu millor servidor, el millor amador. Els versos recorden aquests d'Ausiàs March:

«Yo son aquell pus estrem amador,
apres d'aquell a qui Deu vida tol:
pays yo son viu, mon cor no mostra dol
tant com la mort per sa strema dolor.» (March 46, versos 41-44. RIALC, RAO, 94.125)

Altres exemples d'aquesta megalomania amorosa de March els trobem en aquests fragments del seu corpus poètic: 13:31-32 i 87:321-340.

145 Sota aquest senyal, propi de la tradició trobadoresca, com en la majoria de la lírica catalana del segle XV no sabem si s'hi amaga una dama real o bé és un destinatari al qual es focalitza el contingut del poema. És interessant veure que se l'anomena com a element que dona llum al poeta, que el guia en les seves reflexions.

145-146 Aquests dos versos tenen un record a la tornada del poema I de Pere Torroella, quan diu:

«Bé de mos mals, si dech seny ho ffolia,
Ffas mall ho bé, ffalssant oppinió,
vós m'avissau què's so que fer deuria.» (RIALC, RAO, 180.17:37-39)

Com diu Rodríguez Risquete, Pere Torroella, pàg. 9 a la nota dels versos que s'han apuntat la "falsia" porta a l'error i el poeta demana a l'amada que si tot el que ha dit és un error, que sigui ella qui hi posi fi a través del seu favor i com apunta més endavant, l'amada en sap la major part ja que ella és la que provoca el dolor al poeta. La tornada serveix per singularitzar totes les reflexions que ha exposat anteriorment en la persona del poeta i és la clau de la lectura de tot el conjunt.

148 Partida és una gran part d'allò que explica el poeta sobre el que li passa i que la dama coneixent en gran part (Alcover-Moll, *partida* I.1. Els exemples que s'hi anoten són molt semblants al significat que té en aquest text).

II. LLETRES DE BATALLA DELS ROCABERTÍ DE CABRENYS

Introducció

S'editen a continuació les lletres de batalla conservades de l'episodi d'enfrontament entre Guerau Alemany de Cervelló i Dalmau de Rocabertí, així com els Cartells de deseiximent i records fets als trompetes entre Pere de Rocabertí, d'una banda, i el vescomte Jofre de Rocabertí, Ivany de Castre i Francesc de Pinós, de l'altra. Com la majoria de lletres de batalla la qualitat literària que poden tenir és bastant baixa, ja que són gèneres molt codificats i tipificats i amb les que va editar Martí de Riquer entre 1963 i 1968¹ ja es té un bon exemple del que són aquest tipus de textos. Ara bé, el fet que es conservin els documents que motivaren l'enfrontament dialèctic i militar entre Guerau Alemany de Cervelló i Dalmau de Rocabertí, fets que s'ha explicat en el cos d'aquest treball, i alhora que aquest darrer fos germà del poeta Bernat Hug de Rocabertí fan que hi hagi un cert interès en veure una nova mostra d'aquest gènere que tan important fou en l'anomenada tardor de l'Edat Mitjana.

Si aquesta primera col·lecció aporta relativament poc, la segona que protagonitza Pere de Rocabertí i altres personatges encara és menys llúida i en aquest cas no en tenim ni la documentació que acompanya el fet. Però també serveix per il·lustrar una mica més la vida del capità indomable de la Força de Girona i alhora també permet veure perquè estava renyit amb Ivany de Castre, a qui va socórrer en el setge de Palau-savardera el 1464. A més, com que també era germà de Bernat Hug de Rocabertí, seria un greuge comparatiu no incloure aquets textos en aquetes pàgines.

La transmissió del conjunt de textos és certament curiosa, tenim tres testimonis, els esmentats manuscrits 7809, 7811 i 18444 de la BNM. S'ha pres el més antic com a base el 7811, com ja va fer en el seu dia Martí de Riquer per editar les seves i que va anomenar *A*. El problema és que només copia les cinc primeres cartes de l'episodi entre Cervelló i Dalmau de Rocabertí. A més, té la tercera desplaçada al final del seu cicle, és a dir, no estan col·locades en ordre. El manuscrit B (BNM, 7809) també copia el mateix número de cartes i també té la tercera desplaçada, no en va, Martí de Riquer el va veure com una còpia de l'anterior. Aquesta mateixa disposició es troba en una còpia que en va fer Luis Salazar y Castro al segle XVIII.² L'últim testimoni, *C* (BNM, 18444) aporta tres noves cartes, bastant més llargues, que vénen a completar les cinc primeres; a diferència dels altres dos, té la carta número tres ben col·locada. Per tant, aquest testimoni permet editar aquestes tres lletres més, ara bé, cal advertir que la llengua i l'ortografia és molt més moderna que en els textos anteriors, tal i com es podrà apreciar en una simple lectura.

També és en aquest últim testimoni on es transmeten dues col·leccions més de cartells i lletres de batalla relacionades amb la família Rocabertí. El primer és un que enfrontà el vescomte de Rocabertí contemporani de Dalmau, amb el germà d'aquest últim, Pere de Rocabertí, baró de Sant Mori (a l'Alt Empordà) i en el qual també participaren en el

¹ Riquer, *Lletres*.

² Salazar y Castro, Luis: *Colección Salazar y Castro*, volum N-68, fol. 198-204. Real Academia de la Historia, Madrid.

bàndol del vescomte Francesc de Pinós i Ivany de Castre, que també s'edita en aquest apèndix, i bé podria ser un dels motius de l'enemistat entre Pere de Rocabertí i Ivany de Castre i que van provocar la curiosa i gairebé delirant situació del Setge de Palau-savardera de l'abril de 1464, en la qual Pere de Rocabertí va anar a ajudar, tot i l'enemistat que tenien, Ivany que estava assetjat al castell de Palau-savardera pel vescomte de Rocabertí, cunyat d'Ivany i cosí de Pere. Per si la situació no fos proa enrevessada, en la host de Pere hi anava un Jofre de Rocabertí, un oncle del vescomte, que va morir en aquest fet d'armes.

La segona col·lecció, que no s'edita ja que s'escapa bastant dels marges cronològics i pel canvi radical dels protagonistes, és més tardana, de principis del segle XVI i enfrontà el que era llavors vescomte de Rocabertí, Onofre, juntament amb el seu cosí polític, el baró de Sant Mori, Jaume de Cardona, contra Antic Ça-Riera, senyor de Vulpellac. Aquestes correries també devien ser considerables i van afectar la ciutat de Girona.³ Esperem esclarir-ne una mica els entrellats en una publicació futura.

Finalment, també s'inclouen els documents que testimonien aquest episodi en la Cancelleria reial i que il·lustren perfectament tot allò que es diu a les primeres lletres de batalla i com les autoritats reials van haver d'interposar-se entre els dos bàndols, ja que pel que sembla els enfrontaments foren reals.

³ Chía, *Bandos*, pàg. 411 i següents, 425 i següents, 432, 436, 454 i 503.

Cicle de lletres de batalla entre mossèn Guerau Alemany de Cervelló i mossèn Dalmau de Rocabertí

[1] *Letra de batalla tramesa per lo molt noble mossèn Guerau Alamany de Cervelló
al molt noble mossèn Dalmau de Rocabertí*

No ignoran, en dies passats, vos scrivi del cars d'en Ragadell scusant-me'n e pregant-vos
ma scusa acceptàsseu e m fésseu resposta de vostra clara intenció e no us ne sou curat, per
5 la qual causa se pot presomir vós tenir-me'n en culpa del desús dit cars. Perquè és cert que
ab pus ver procés, la veritat no s pot mostrar que de metre u al juhi del sobiran jutge,
perquè si vós, mossèn Dalmau de Roquabertí, molt noble, voldreu dir o, qualsevulla home
de honor semblant a mi, yo haja feta ni feta fer la mort del dit Ragadell e de aquella no sia
quiti e que no n'haja pasada axí estrema basqua, com may de res passàs. Dich yo, Guerau
10 Alamany de Cervelló, que mentiu e mentreu tantes voltes com ho direu. E só prest lo meu
cors contra lo vostre per batalla a ultrança, defendre-us-ho e fer-vos dir per vostra boca que
yo dich ver o metre'us mort o vençut per terra retenint-me tots los drets de defenedor
pregant-vos haja vostra concordable resposta. E que vullau pensar de la casa d'on exiu, los
quals han tenguda la cara girada en actes de honor, lexant los fets civils e prenent los
15 criminals, e vós, fahent-ho axí, relevareu vostres parents e amichs de debat los quals no
culpen en res, essent vós cert comprenen la més part de aquest Principat e causant-se en
vostra opinió lo que damunt vos dich, lexar-los ém en repòs. E vull vostra letra me sia
dreçada en casa del molt noble baró mon ffrare, n'Arnau Guillem de Servelló, al Pujol en la
Lacuna, hon se trobarà procurador meu per aquell acceptar. E perquè en lo sdevenidor sia
20 recort, vos tramet la present, partida per A B C per Lorenç Querol, trompeta, a la relació del
qual staré si rebuda l'aureu. Feta en lo meu castell de Sent Martí La Roca, a VIII del mes de
juny, any mil CCCCLV, sagellada de mes armes.

Guerau Alameny de Cervelló

1 Rúbrica] om. B Letres de batalla fetes entre mossen guerau de cervello e mossen dalmau de rocabarti C 4
ne] hen C 5 causa] cosa C en culpa] culpa B que ab] ab B 6 de metre u] remetreu C del sobrian jutge] de
deu C 7 voldreu] volreu C 9 n'haja] haia BC 10 mentreu] mentireu C direu] dieu B 13 d'on] hon B 16
més] maior C 17 ém] om. C 18 n'Arnau] arnau C 20 la relació] relacio C en la] de la B 21 Sent] Ssant B
Roca] Roça B 22 any mil CCCLV sagellada de mes armes] sagellada de mes armes e sots escrita de ma mia any
mil CCCLV C

[2] *Resposta feta per mossèn Dalmau de Rocabertí a la primera letra de
mossèn Guerau Alamany de Cervelló*

Si a mi fos manifest, mossèn Guerau Alamany de Cervelló, molt noble, ço que en vostre
primer scriure clarament no m'era mostrat, la mia resposta no us haguera diferida; mas
5 desigant que la ignorància de la mort d'en Ragadell, exint de vostra casa, per vostre fill
bastart, feta en vostra letra a mi dreçada per pus certa via, sabés e de la culpa algun senyal
haver pogués, he callat per tal que la mia resposta en va no haguésseu, en que ma voluntat
pus clara desig mostrar-vos de que no n fa cert vostra letra rebuda per Lorenç Querol,
trompeta, partida per A B C sots escrita de vostra mà e sagellada de vostres armes, feta a Sent
10 Martí la Roqua a VIII del present mes e any davall scrit, la qual ans de vostre scriure podriu
veure lo effecte que podia atènyer, car la honor dels cavallers no és feta per dir paraules
desonestes ni pendre querella injusta de acceptar. E contra tot stil ab que los semblants de

15 nosaltres se hatroben quant combatre volen e per poch la contrarietat que en aquella haveu mesa scrivint actes de requeridor ab paraules de requesta, no egualaran vostra fama ab los passats vostres de que vós e yo poch debatriem, si en alguna certitut de culpa vos trobàs de la qual ab molt plaer sper saber la veritat. A fi que lo meu desig vos fes veure, tramet-vos la present per Martí Vidal, trompeta, a la relació del qual staré si per vós o vostre procurador o en loch en vostra letra designat rebuda serà, partida per A B C sots escrita de mà mia e sagellada de mes armes. Feta en Barçelona a XVII del mes de juny, any mil CCCCLV.

Dalmau de Roquabertí

1 Rúbrica] *om.* BC 4 m'era] era B la mia] car la mia B 5 mas] mes C 8 clara] clar C non] nom C 9 feta a] feta en B feta en lo castell de C 10 la Roqua] de la Rroqua B 11 podriu] podieu B podreu C 12 injusta] illicita C contra] que C tot] tal B 13 hatroben] acorden C e per] e axi C 14 requeridor] requiridor C requesta] request BC egualaran] egualaren B 15 de que] daque C debatriem] debatrem BC 16 plaer] pler C sper saber] per saber B 17 tramet-vos] tramet vos B trametent vos C Martí] en marti C si per] es per C 18 vostre procurador] procurador vostre B o en] en lo C designat] designant B signat C sots] sot A

[3] *Segona letra de mossèn Guerau Alamany de Cervelló ab la qual sobre nou cas requir de batalla a ultrança a mossèn Dalmau de Rocabertí*

5 Si bé en los dies passats per dos mies letres haja volgut manifestar a vós, mossèn Dalmau de Rocabertí, molt noble, la innocència que yo tinch en la mort que és stada feta d'en Ragadell, vostra cautelosa resposta força a mi replicar ab la present ço que fóra més acceptar virificar per aquells migans que semblants dubitacions se acostumen fer certes, segons en mon primer scriure vos era mostrat. E és molt de maravellar ço que senyalla vostre dir, car en hòmens de semblant condició de la vostra no s pertany per ficcions recusar la prova qui per mi vos és stada feta, ab la qual fóra stat bé certificat vostre duptar si acceptar haguésseu volgut. Mas, per tant com si per ventura, si en lo passat no sou stat tant recordant de la vostra honor, tem la natura d'on veniu vos obliga volent la avinentea de satisfer e aquella vos sia reservada. Dich axí que si en vostra oppenió és huy cregut yo tinga colpa en la mort del dit Ragadell, per aquesta rahó a tota ma requesta voler, vos combatré a ultrança, havent ferma sperança en nostre senyor Déu e en la beneÿta mare sua

10 hi al bon cavaller mossèn sent Jordi, per les mies mans fer-vos conèxer vostra opinió ésser mala e enemiga e contrària de la veritat, si aquella sostenir voldreu, perquè, mossèn Dalmau, parlau clar e en paraules no colorades e no us faça duptar los perills que en tals actes se acostumen seguir. E perquè tota manera de tenir temps en paraules és inpertinent, vos prech me façau cert de vostra intenció, possant a part tota manera de poèlich scriure

15 com en semblants actes no s digua parlar sinó català. E perquè sia recort, vos tramet la present, partida per A B C per Lorenç Querol, trompeta, a la relació del qual staré si rebuda l'aureu. Feta en lo Pujol de la Lacuna, a VIII de juliol, sots escrita de mà mia e segellada de mes armes, any MCCCCLV.

Guerau Alamany de Cervelló

1 Rúbrica] *om.* BC 3 dos] dues C 4 innocència] ignorancia C que] qui C 5 ab] a C que] quem C 6 acceptar] acceptat B accepte C se acostumen] acostumen C 7 senyalla] asenyala C 8 no s] no C 9 feta] oferta C bé] ben C 10 tant com] tant que C si en] en C 11 de la] de C tem] com C 12 e aquella] en aquella C és huy] es os huy C 13 del dit] del damunt dit C a tota ma] a ma C 15 mala e enemiga] falsa e mala enemiga B mala enemiga C 16 contrària] contrariosa C 17 e en paraules] ab paraules C 18 en paraules] *om.* C 20 digua] dega BC 21 a, b, c] a b c sots escrita de la mia ma C en lo] al C 22 VIII] VIII B sots escrita de mà mia e] *om.* C

[4] *Resposta de mossèn Dalmau de Rocabertí a la segona de mossèn Guerau Alamany de Cervelló*

Les paraules que no porten execució dels actes per què són dites, ab poca honor de l'emprenedor són replicades. E si per batalla, mossèn Guerau Alemany de Cervelló, molt noble, desenculpar-vos desigàsseu com al vullgar de la gent vostres paraules demostrar volen en vostra derrera letra, menys en sentència de la primera, dit no haguéreu hi en paraules vanes hi desonestes ne prenguéreu solamen delit, dels quals en vós per pietat de vostra honor no deliber consendre, ans aquelles per migà dels quals vós pensau vostres defectes cobrir, me plau vos sien relexades, e yo usaré de aquelles obres e actes que los semblants de mi en tals passos acostumen. A mi era poch necessari a vostra letra respondre, puix no preneu camí que degudament batalla puga entendre vós e mi concordar, com aquells nostres passats haja trobades en casos de coses certes hi en defalliment de proves, a fi que los peccats impunits no restassen, quant de semblants actes desigareu tractar, e a la fi de aquells desigareu venir essent vós de la cosa cert per oppenió ni creheurà jamés trobareu negú vos combatrà si de cosses a mi certes desigareu scriure, lo meu parlar vos semblarà català e veureu quant poch stimaré los perills qui per batalla de vós a mi puguen entrevenir. E volent pensar en vostre scriure trobareu quanta vergonya és, essent-vos de la cosa certa requerir algú vos defena, cosa a ell incerta, no solament en les querelles, les leys han volgut metre egualtat, mas encara en lo divissar les armes; lo meu scriure als ignorants és cautelós, mas als qui desigen batalla fer, clarament trobaran la sentència. Tantes coses vos he mostrades e dites que si la Fortuna no smena vostra honor irreparable trop vostra vida. Tramet-vos la present per Martí Vidal, trompeta, partida per A B C sagellada de mes armes e sots escrita de mà mia, a XXVIII de juliol, any mil CCCCLV.

Dalmau de Rocabertí

1 Rubrica] *om. BC* 3 que no] qui no *C* de l'emprenedor] dels emprenedors *C* 4 E si] si *C* 5 desigàsseu com al vullgar de la gent] de les gents *C* demostrar] mostrar *B* 6 de la] que en la *C* 7 ne prengueru] no prengueru *C* dels quals en vós] de les quals ab vos *C* 8 deliber] desliber *C* dels quals] de les *C* 11 puix] pus *C* entendre] entre *C* 12 aquells nostres] aquelles los nostres *C* haja] hagen *B* hagen *C* casos] casses *B* certes] cartes *B* 13 quant] quants *C* 14 desigareu venir] volreu venir *C* cosa cert] cosa certa *C* 15 combatrà] combata *C* 16 català] be cathala *C* 19 les armes] de les armes *C* 20 trobaran] troben *C* 22 Tramet-vos] trametent vos *C* Martí] en marti *C* sagellada] e sagellada *B* 23 mà mia] ma mia en Barchinona *C* de juliol] del mes de juliol *C*

[5] *Terça letra requerint batalla a ultrança mossèn Guerau Alamany de Cervelló a mossèn Dalmau de Rocabertí sobre altre nou cas*

Si les mies paraules e letres fins ací no han aportat de vós aquelles respostes qui s speren dels cavallers, qui lur honor stimen, és la culpa en vós e no recordant-vos prou de vostra vergonya, la qual per oblidar la honor no volent acceptar la batalla haveu atesa. E per ço, mossèn Dalmau de Rocabertí, molt noble, vostres letres mostren a mi e al vullgar de les gents voler vós més lunyar ab colorat parlar del que sou obligat, que no satisfacer al degut, ni fer-vos tenir per cavaller animós, de què m dolch molt com veig lo vostre ànimo. No és per voler contentar mon desig del qual me desliber per no envergonyir vostres amichs, mas dir solament perquè sia per tothom bé conegut mon voler quant és gran en lo que mes letres fins ací han rahonat. E axí mateix, per veure vostre desig si cerà, tal com en la primera

resposta me haveu senyalat, vos dich si voleu dir que per cobrir mos defectes, segons dieu
 en vostra derrera letra, yo fins ací haja parlat e no per mostrar veritat, dich que mentiu e us
 ho combatré ha a tota ma requesta ab batalla a ultrança de la qual sperer, si acceptar volreu,
 15 les mies mans vos aclariran los duptes que teniu. E si oblidau vostra honor difugint com
 haveu acostumat, encara per aquell desig vostre qui és ja dit passat en vostre primer scriure,
 puga donar major e millor compliment, vos hauré en molt grat hi stim que certa ceguretat
 que per migà d'algunes persones entre nosaltres vullau per vostra part relexar. E no penseu
 ho diga sinó en la part criminal, car los béns vull stiguen en lur força e valor perquè
 20 conegau no n vull sinó per lo damunt dit e alguns altres respectes perquè recordan-vos de
 vós mateix e de vostra natura, car fahena teniu davant ab la qual poreu reparar vostres
 faltes als quals sinó haveu sguart los vulls de vostres amichs mirant-vos restaran
 envergonyits. E perquè sia recort, vos tramet la present, partida per A B C per Lorenç
 Querol, trompeta, a la relació del qual staré si rebuda la haveu. Feta en lo Pujol de la
 25 Lacuna a VIII d'agost, any mil CCCCLV.

Guerau Alamany de Cervelló

1 Rúbrica] om. BC 3 les mies] les B han aportat] man portat C 4 en vós e no recordant-vos] a vos no
 recordant vos B en vos no recodar vos C 9 me deslber] no deslber C 11 vostre desig] vostre desig C 12
 senyalat] asenyalat C vos dich] vos dich que C segons dieu] segons deyen C 14 ab batalla] a batalla C sperer]
 sere B sper C volreu] voleu B 15 los duptes] lo dubtar C e si oblidau] e si oblidant C 16 passat] posat C
 17] hi stim] hi stima B estima C 18 vullau] es vullau C 20 no n vull] no vull BC recordan-vos BC]
 recordanos A 21 teniu davant] teniu C 22 als quals] a les quals C 24 haveu] haureu BC de la Lacuna] en la
 lacuna C 25 any mil] sots escrita de ma mia e sagellada de mes armes any mil C

[6 *Terça resposta de Dalman de Rocabertà*]

Quisvulla exercite les obres o actes virtuosos que vós, mossèn Guerau Alamany de
 Cervelló, molt noble, dies ha vos aconortan fer lo contrari. Yo fins así vos he respost
 segons per vós interrogat, e per ço a gran culpa vostra, batalla no s'és concordada ni menys
 5 se spera de concordar, en tant que dur era ésser vós de tals querellas requeridor, que si tant
 de la honor vostra com de paraules desonestas amador fossen en partits tan desiguals no
 haguéreu més tota via; benament causa d'on s'és seguit que per la certinitat que haveu
 prevista de no poder aquella venir a fi tota la satisfació de vostra honor aveu més en la
 delectació de la lengua, lexant de obrar les mans que algun tant fora medecina de vostra
 10 present e eterna vergonya. Vós parlau veritat que lo meu ànimo no és per contentar lo
 vostre, car lo meu se acorda ab les paraules e lo vostre a la intenció, que són per vós dites
 per la qual contrarietat los meus amichs alegren e los ulls dels vostres entrestir se poden.
 Yo pensant que vós de querella mudàsseu o almenys partit rahonable mogúesseeu, ab gran
 15 delit de vostra última letra legí e, segons les parencies de son principi, en un moment
 consebí speransa que vós desigàreu ab mi batalla concordar, però tantost defallint vós lo
 desig tornà s en vostra primera e acostumada requesta, d'on se pot dir en tal pas los
 primers moviments no ésser vostres glosant les mies paraules ab aquella mateixa ignorància
 que per vós són entesas, bé que la major culpa sia dels qui en tal cars vos hauran aconsellat,
 los discrets trobran los defectes col·locats en una letra en part que de necessitat a vostre
 20 desonest parlar e desigual querella se han de atribuyr, que yo per ma pròpia honestat he
 volgut fins así ab paraules honestes sumàriament posar per vós, fins ahuy yo no us he vist
 ten animós que per neguns actes criminals que contrari atentassen persones algunes a mi

recort en seguretats nos hagen mesos tostemps que alguna n'í haurà que enpatchar dega la tal batalla, certificat de aquella me plaurà dar-hi remey, o si vós, mossèn Guerau, podreu un
25 poch vostre ànimo reforsar, conexeríeu que no són los perills de les batalles als cavallers tan forts com per vós són estímades per causa de la fi ésser tan virtuosa. E no-res-menys trobaríeu quanta és gran la fidelitat del requeridor qui desiga a batalla venir e com lo temps de les paraules a gran càrrech del qui requer se trespassen, quant así no veuen. En conclusió, puch dir que ya no abasten les mies contínues induccions a obrir les vostres
30 serrades orelles, basta que per una altra resposta no viuré en vergonyosa vida. És la present partida per A B C tramesa a vós per Martí Vidal, trompeta, sagellada de mes armes e sots escrita de mà mia. En Barcelona a XIII del mes de agost any mil CCCCLV.

Dalmau de Rocabertí

[7 *Quarta lletra de Guerau Alemany de Cervelló*]

Mostreu a mi e a qui los veu vostres letres que vós, mossèn Dalmau de Rocabertí, molt noble, haveu tant la virtut desconeguda que tot virtuos obrar és tant lunny de vostra poqua animosa pensa que us aconortau ab paraules maliciosas e poch pertinents satisfacer a vostra
5 honor, de la qual era més propri estímada per vós fos com la stimen los cavallers qui la dubta no ls fa nosa, que ab les vostres mans en la defensió de aquella vos fosen preparat, crehent yo que lo mercat de les paraules vos fa lexar per poch coratge la querestia dels actes qui en semblants fets molt sovint trobar laugerament acostumen. E per ço, la culpa tota a vós e no a mi, per tothom vos pot ésser donada, e si lo vostre enteniment no fos de
10 ignorància enfoscat, agueren conegut vós e los qui en aquest fet vos consellen, los quals en la mateixa error ab vós participen, la mia voluntat és més en batalla ab vós concordar que no en amar desonestes paraules de les quals vós, per haver rahons en aquesta fugir, fou fiat principiador e fins fósseu recordat de quals e quantes respostes a vós e vostres consellers pot ésser en vostres maliciosos parlars fetes, tant hagueren servit convidar-me en aquesta
15 brega que la vostra ploma o del qui scrivia, consellada per vós, haguera elegit pendre e mudar altre camí. E no us foren ni és en rependre mos conselladors los quals seguint la mia voluntat amant la mia honor no m planyen la mia persona; e los vostres, per lo contrari, que per molt amar-vos la persona, obliden la honor vostra. Però ab la present de aquestes coses ab vós no deslíber contendre per ésser actes a molt poqua virtut acoste ns, estímant
20 més la condició vostra e mia no sperareu en la lissa, que si en lo paper prestament tota nostra malícia. E per ço que sia vist lo meu coratge com va seguint les mies letres, axí mateix perquè sia pus clarament conegut, vós qui sou, si no acceptau, vos vull posar davant querella tal ab la qual si feu lo que haveu acostumat soterrau públicament vostra honor manifestant perpetualment vostra vergonya dient axí que si tot lo que en vostra derrera
25 letre dit que hagen sguart en yo no voler acordar batalla volreu sostenir no sia fals e contra veritat, vos combatré ab tota ma requesta a ultransa; axí que acceptau e preneu aquesta medecina ab la qual si u feu, dareu color al que fins así per molt dubtar haveu fallit. E encara perquè vejau yo quin voler tinch en conduyr-vos en aquesta empresa, pus no us recorda la seguretats que entre nosaltres és e per migà de quines persones lo senyor archabisbe de Saragoça voluntàriament volgué que de totes diferències criminals e civils que
30 entre nosaltres fossen en poder seu lo qual vos enlestí en los béns declarant seguretats entre nosaltres que per nenguna de aquestes coses debatre no poguésem, perquè si voleu fer lo que haveu offert vostre darrer scriure dient que si alguna n'í haurà certificar-vos de aquella, vos plaurà dar-hi remey, vos dich lexant-vos tostemps los béns en la seguretats mateixa que
35 si voleu dir que vivint la senyora mare nostre en vostra casa e fora de aquella no hajau consentit en coses a mi carregoses e ab extrem càrrech e vergonya vostra soferts y ab

tirànica cupiditat mesclades ab les quals malament dels béns de aquella m'aveu desaretat, lo prest combatre-us-ho a tota ma requesta a batall'a ultransa. Doncs mossèn Dalmau, sforçau vostre ànimo e no siau tant faraó de cara que per dubtar tals perills deslibereu semblants speronades ab paciència sostenir, car lo cavaller sens honor menys és reputat que cors sens ànima; e pensau que la honor e virtut són de tant stimar dignes e que tant loguer és aconseguït per los bons en fer virtuosos actes que lo perill de les persones y és molt dignament smerçat. E per ço, concloent, vos dich que prengau qual querella d'aquestes dues en la present posades vullau e qual volreu de totes les que us he scrites, car yo só prest, segons vos he offert combatre-us-ho a tota ma requesta perquè dan armes al vostre cor ab les quals faça parlar a la vostra boqua que són prest acceptar per no voler tan envergonyit romandre. E per que sia recort, vos tramet la present partida per A B C per Llorens Querol, trompeta, a la relació del qual staré si rebuda l'aureu. Feta en lo Puyol en la Llacuna a quatre de setembre, sots escrita de mà mia e sagellada de mes armes e d'Alaguó any mil CCCCLV.

Guerau Alamany de Cervelló

[8 Resposta de Dalmau de Rocabert]

Los qui mostrar en paraules valents se desigen doblament de temor se acusen, mossèn Guerau Alamany de Cervelló, molt noble, les mies respostes jamés han refusat batalla ni menys per la insertinitat de la culpa e desigual querella he pogut fins así acceptar aquella, que si vós en les obres fosseu axí clar y animós com vostres letres demostrar volen, prest forem stats vós e yo concordés. Mes de una part lo delit de vostre scriure, l'altra la molta ignorància dels inventors haveu despès tot vostre temps en confuses opinions e paraules, e per ço lo simple ab lo discret a tart acordar-se poden en vostra última letra, après de moltes desaborides paraules semblants de la pensa d'on partí des hon he vist me offeriu dues voluntàries requestes, e pus no designau causa certa segons dret d'armes request, vos perdó la primera com a fundada e dependent de la que veu a tot vostre càrrech fins así debatut, si en algun temps vos rebés càrrech de mi, si la satisfacció, si cavaller fòsseu, tardat tant no devíeu, declarau, mossèn Guerau, quines injúries vos he fetes que, ab aquell mateix ànimo que obrades foren, cobrareu la resposta. Vós haveu la vergonya ab la natural mare, axí perduda que sent dolor per ésser de mi sogra que post, posant tota reverència honor e bondat, sens causa la vullau offendre és la pena de tanta error que qualsevol paraules que per vós seran dites de níguna persona seran stimades, tractant-la vós com a fillastres obres de mare sperar no n devíeu qual vós en sa vida li sou stat, la experiència de vostra letra o demostra. Si aquesta la primera querella fos ans de restar impunida sens pus delliberació acceptada l'aguera, però request per vós de batalla necessària en la mort del Rajadell e aquella no refusada, sperant de quade dia la vera certenitat níguna voluntària acceptar no m seria loch açò ignorant los qui a vós aconsellen, és rahó dels meus alguna cosa aprenghen com en tals càssors per stil e ley d'armes sia les majors coses per les menors lejar no s deguen. Lo temps demostrarà ço que llongament no pot star secret, e si tal és qual, yo desig a la mort de Rajadell no fallirà punició, per lo contrari quiti sereu trobat en tal cars a vostra derrera batalla, yo respondré com a cosa voluntària paraules tals quals a ma honor són necessari y singular condició. Entretant designau què càrrech ni vergonyes clarament haveu rebudes per tal que millor entre nosaltres batalla formar-se pugua, car justa o vera o cohegual o certa han ésser les condicions de les acordables batalles, si les mies letres han demostrat desig que vós de querella mudàsseu, volia dir pus fort e més necessari fos que no de la que debatíem, per tal que sens càrrech aquella llexar pogués, encara essent tal de necessitat tinguera a fi com tingua delliberació jamés a les mans ab vós venir que a mi

cert no sia, la hu dels dos en lissa haja de restar que de batalles voluntàries los jutges ne acostumen de usar segons vós desigau. Finalment sens pus no sperar de mi letra aprenen que en les batalles de ultrança ningunes seguretats les poden enparchar. És la present partida per A B C tramesa a vós per Martí Vidal, trompeta, sagellada de mes armes e sots escrita de mà mia en Barchinona a VI de setembre any mil CCCCLV.

Dalmau de Rocabartí

Recorts fets als trompetes y cartells de batalla seguits entre los nobles en Pere de Rocabertí, de una part, ab lo vezcomte de Rochabertí, don Francesch de Pinós e don Yvany de Castre, bandolejant entre si en Empurdà.

[1]

Memòria sia a tu, trompeta, que digues al vezcomte de Rochabertí, lo qual tu dius t'às dades cartes blanques que portasses así, al castell de Sent Mori, d'alguns gentils hòmens e d'altres qui no u són, que vaja apendre com a ignorant de tals stils. Per tant que a mi no és pertinent acceptar-les, car en aquelles no s mostra de qui són valedors ne yo en nenguna no só anomenat. Com tu m portaràs desaximents dreçats a mi, yo t mostraré que ab molt plaer los rebré e si algú no se'n gosaria fer cap, mostre'm no haver lo desig meu.

Pere de Rochabertí

[2]

Memòria sia a tu, trompeta, que respongues en Pere de Roquabertí al memorial fet per ell a tu que és veritat que per mi són stades dades algunes cartes blanques d'alguns gentils hòmens e hòmens d'onor, los quals havien voluntat de valer-me, han deslberat fer-ho segons l'orde acostumat e degut, los quals yo he per tu tramesas a mossèn Dalmau de Rocabertí e sos valedors e a tots los que entendre se degen. E volguí fossen dressades a Sent Mori, crehent lo dit mossèn Dalmau ésser aquí e segons relació del trompeta ell era aquí, perquè en açò ells han pagat llur deute d'aquí avant, si per ignorància sua o per ésser poch stilat en tals actes ell trobà en lo seu grosser registre stils no u sé per defalliment seu. E aquests passat lo temps no steran fer lo que deguen. E no cregua nengú fos tant temerós que tenint lo seu poch poder stigués de fer-se'n cap, car si enpaig nengú s i podia metre, no seria sinó perpretat d'ell e per creure haver-ne poqua honor. Fet en Peralada a XXIII de dehembre.

Vescomte de Roquabertí

[3]

Per respondre a les rahons que lo vescomte de Roquabertí en scrits per lo seu trompeta me ha tramesas, fas aquest recort a tu, Juhan Albert, trompeta, que digues al vezcomte de Roquabertí que per lo seu memorial, hon confessa que trametré les cartes blanques a

mossèn Dalmau, mon frara, pot veure la sua gran error en fer-les dar a mi, que algú en aquelles no era anomenat a qui anaven, com havia stat a relació del trompeta, al qual per moltes voltes diguí que ell anava errat que ley ni rahó no bastava poguessen anar a mi, ell aferrant que lo vezcomte les hi havia dades que les donàs a mi e que aquells gentils hòmens se desaxien de mi. E vista tal fadositat ab molt comport, degudament yo responguí, dir-li has que allà hon tant m'ancrepa de ignorància sens que no fa al prepòsit ni convé veritat, que llà un tan ignorant lo fos, no era a ell propri dir-ho; per tant que la gent qui a ell conexien o reputaven a singular maravella que nengú l'en haja pogut aconsellar que a mi ni a altri de ignoràcia vulla increpar, que aquella ab tanta perfecció posseheya en ço que diu, yo no cregua nengú fos tant temerós que tenint lo meu poch poder situés de fer-se'n cap. Dir-li has que lo meu poder és molt poch e a culpa mia lo seu seria degut fos gran per ell indignament possehir tal vescomtat e axí pus segurament porà fartar lo meu desig qui és que lo seu gran poder e lo meu poch donassen fi a les nostres males voluntats; e si u gosarà mirar, dir-li has que yo ho promet dar-li una molt curta jornada dins la qual yo seré al loch que li assignaré dins terra sua per veure lo seu gran poder a què abastarà, car scrit és que solament del pa no viuen los hòmens ni menys per béns ni per potències no és feta la honor dels cavallers més per sols virtut. E dir-li has més que sia recordant de aquella iniquitat qui fet-l'à desaxir de un home de son nom e de ses armes, fent-se valedor d'un stranger de n abastar que abans la sua persona ab la mia que lo poder de quascuns do fi en aquella; e si açò gosarà acceptar prest yo seré dins sa terra en part hon lo y trametré a dir. E digau-li, trompeta, que prestament me respongua e no sper tenint les acostumades pràtiques de respondre per ensejant en temps e lochs que no serà facultat llà hon diu que si empaig se havia metre en algun de fer fer cap seria havent pietat de mi e no podent son seguir ne honor. Digues-li que en causes de honor és molt pertinent ell e lo qui l potregen e l meten en aquestes confusions hagen envega e pahor de mi e no pietat. És fet a Sent Mori lo jorn de Sent Stheve de Nadal.

Pere de Roquabertí

[4]

Les parençeries sens atènyer fets de tals hòmens com vosaltres sou porten vergonya, e per ço par a mi fora degut que vós, vezcomte de Rocabertí, ab vostres conselladors deguesseu haver respost a les rahons per mi a vós scrites per Johan Albert, trompeta, e tal jorn a si que yo preparat e vós per lo semblant ab degut temps vos hagués lo loch assignat dins vostra terra per provar lo vostre gran poder ab lo meu poch e fer actes de hòmens de nostra condició, qui volen dar fe a iniquitats havent voluntat o per migà de poder o per altre migà pus curt fer donar loch, que les iniquitats ab ço que requeren prenguessen llur fi en voler dar manera de parlar al poble venir esta nit e altra volta de matí sens dar temps condecenent vens-me a si havent molta voluntat en veure'm ab vós e ab los altres stimes de tals coses per indís però sinó vostra o poch ànimo vos volen aportar sabut per lo vostre trompeta que los consellers vent los mollons de aquesta vila per nostre poder me só preparat de anar veure-us si en algun loch combatent vos allargàsseu exint ab molta forsa dels procuradors o dels còsols de la vila qui laxada l'àn, han volgut cessar e anar envers ells e sabut se'n són tornats crerhabla deslberació que per viure, perquè yo us prech façau resposta si voleu temps que haureu cosa no perdreu perquè no hajau temps d'entretreir en orde perquè

tinch desig de saber la voluntat vostra. Vos tramet la present per dit Johan Albert, trompeta.

Pere de Roquabertí

[5]

En los memorials que Johan Albert, trompeta, ha portats no curant en tot lo contengut, en aquells respondré tu, trompeta. De ma part diràs que ls és stada dada tanta de avinantesa per satisfacer al desig que fins así ab llurs paraules han significat, que és de més replicar pus les obres fins así han parlat, e no m sembla sia de necessitat assignar ni parlar d'ací avant deformada, pus en aquesta tant ab llur càrrech han fallit. E per ço, per lo present no sper de mi altra resposta en res que més avant digua com sia a mi molt anujós parlar ni scriure coses que lo voler e desig me convidan més obrar. E perquè sia present que aquestes coses tostemps que seran mester hauran la exeució deguda, me atur del present memorial trelat. Fet a Peralada a XXX de dehembre any mil CCCLVIII.

Vezcomte de Roquabertí

[6]

En ningun temps, lo parlar no pot menys honor atènyer als semblants de nosaltres que quant la exeució dels fets sol per migà de les mans ab exercici de armes és necessari, les paraules voler en loch de fets mene. E per tant, en l'escrit dat per lo trompeta en Sent Mori del vescomte de Roquabertí mostrant que per la anada envers Castelló per don Francesch e don Johan feta al que s per camí a ells satisfacer a les vergonyes llurs, diràs tu, Johan Albert, trompeta, que pus per experiència no s pot per oÿr dir. Saber deurien quanta reprehenció per los entesos en tals actes és donada en aquells qui a les ampreses de llurs enemychs improvisament exir volen. E ço creuran que los qui tals actes squiven per flaqueza d'ànimo lezar ho vullen, no deuria a ells oblidar la vigília de Nadal haver lurs nosaltres donada pus condecet avinantesa per ésser tan prop de Paralada e ab gent que sens demostrar ells llur flaqueza de exir scusar no s podien sabent ells que yo, per voluntat que tinch, en lo matí que per lo trompeta llur me fonch dit que don Ffrancesch e don Yvany eren en los emollons de Castelló esperaven la mia exida. Oblidant la diciplina, diguí al trompeta que en ve sol o migjorn me conduyria en Pau, que Roses aniríem -forma de obrar actes que són pertanyents als semblants de nosaltres que odi entre ells porten. E no ignore que tolt a mi la avinantesa per lo procurador e cònsols de la vila de Castelló, qui forcívolment ab los portals tancats la exida me vedaren, no poguí a la mia voluntat satisfacer. E per ço, en un castell que lladonchs los trametí dubtant de tal empaig, los preguí me responguesen a fi que loch e temps per mi a ells fos donat ab lo qual la experiència ab exeució de obres a les parenceries donàs fi. Aprés, dubtant que llur resposta no fos fugir en Rosses e lo dilapse de cap d'any, trametí tu, trompeta, a Parellada per a signar los temps e lochs dins terra llur, a fi que scusa per migà de parenceria trobar no s pogués. E com per lo camí trobist nova d'ells com fugitivament ab temps e continent demostrant llur temerós ànimo partits eren e cuytadament tiraven, fes-los recordant, trompeta, ab quanta dolor e themor ab vergonyes abandó han deixats aquests pobres vassalls e altres qui freturant de defensador ab tanta

vergonya llur per mi impiadosament seran tractats los quals fins así he lexats crehent les iniquitats ab ells tan solament pogués obrar. E pus veig que 'l miyantsé dels fets en scriure e parlar llur temps volen mene més avant de mi, no sperem altre resposta com aquella per soles obres vulla fer. És fet lo present memorial a tres de jener any LVIII del qual me atur, trellat sots scrit de mà mia.

Pere de Roquabertí

[7]

D'aquesta vergonya sou plens aquells hòmens qui a la honor més stima ab paraules satisfere que ab homenívols actes volent abans la defenció dels pledejants que de cavallers animosos amar, los quals no parlàs no processos de tals actes desigen, mes fets de execució aventure la avinantesa; e per ço, vist un cartell d'en Pere de Roquabertí en lo qual tot son estudi mostra voler dar rahó a les faltes, amant cobrir les vergonyes rebudes en presència de tants e tals testimonis dels quals s'és molt tart recordat, diràs tu, trompeta, que 'l teniu en aquella stima en la qual en sos scrits stimat vol ésser, ço és de savis guerrés qui per guardar llurs persones no solament en les ampreses dels enemichs mas a les jornades e lochs acordats per ells a tu fallan. E si tal rahó en tots los actes que 's són trobats d'ells han dada no us desplau més que nosaltres sperimentats siau. E de la disciplina militar que allegua havem vist que, com a temerosos dexebles nostra correcció han temuda, a la qual hagueren volentés hagunt sguart, si ells voluntaris e animosos haguessen coneguts. E dir-li has no 's recorda bé la fluxa pensaria que volguerem la vespra de Nadal fer, en la qual tota l'avinantesa d'ésser robats ab llurs bulliciosos sperons nos levaren, car nosaltres sabents, no per ells, mas per altres passaven hòmens, se oblidada tota cortesia de trametre'ns res a dir he isquem de fora per rebre trametent a tu, trompeta, primer pregant-los fossen com cortesos no volguessen sperar. E no volentuós complaure feren llur cuytant camí som meravellats, com axi fer paraula ab poqua semblansa dels evangelis vol procurar dient coses reprovades qui ab molta confusió d'ells se miren, car sabent nosaltres éram a Castelló lo jorn dels innocents, desliberam anar veure'ls fent-ho més cortesament que ells no han acostumat: trametent gran stona tu primer, pregant-lo de nostra part se volgués veure ab nosaltres lo qual trobist partit poch havia, crehem sabent nostra anada, tement ab son flach coratge nostre afronte, he hagut per tu novat de sa partida, lo desliberam seguir lo qual a sos rossins segons per tu havem sabut aquell jorn donà prou congoxa qui a son plaer prou de a caminar no 'l complanyem. E sentint sonar-te la trompeta per la pahor que de nosaltres havia de tu, hagué temor fent lo seu anar molt cuytat, no volent-se tenir per veure's ab nosaltres. De l'endemà no curam parlar, car per com ulls veheran la sua no reparable confusió e les sues rahons mateixes sens turment mostren molt palesament lo crim de què és delat, car vist fou ells ab prou libertat fora los portals de Castelló alguns stanent. E recort-se, trompeta, de dir-li, en ço que diu que fugitivament ab temps e continent demostrant temorós ànimo partits érem, que ment; tostemps dirà tals paraules de nosaltres, car nostra partida d'Ampurdà per pus no és stada, sinó per saber lo rey venia, si bé a sa culpa érem pochasenats per ell e tostemps que 'ns tirarà per la falda, li dexem tal rahó en que 's mostra nostra coratge, nos contentarà de fer axí com ell en fets, satisfació de paraules falses en lo que diu que los vassalls del vezcomte no sien, recordant ab quanta dolor e themor havem abandonats e que per ell seran impiadosament tractats, que açò del leugerament vista sa condició, deu ésser cregut, emperò fiant de la naturalesa e virtut dels

vassalls qui en majors actes se són sperimentats, bastaran no solament en defendre si mateix, més encara procurar a ell vergonyosa vida. E digues-li que no ls havem pas abandonats, ans segurat bé enviar-los en res que fins hi fo tornat lo castigarem en tal manera que n retrà recort per a lonchtemps. És lo present memorial fet axí del mes de jener any mil CCCC LVIII, partit per A B C, sots scrit de nostra mà e sagellat de nostres armes.

Ffrancesch de Pinós
Yvany de Castre y de Pinós

[8]

Per mostrar que los meus desigs són del tot apartats de sols paraules contentar, he deslberat breument respondre al memorial que vosaltres, don Ffrancesch de Pinós e don Yvany de Castre, molt nobles, en scrits haveu¹ fet al nostre trompeta axí del mes e any davall scrits, per nós haver en quascun cop satisfet en scrits a la proximitat de vostres vils paraules, de què ab vosaltres no deslber contendre, sols responen dich que si sols sostenir gosàreu que la vigília de Nadal, trompeta, algú ne persona altra me digués vosaltres isquésseu ne exir volguésseu de Paralada o que yo us speràs, dich que mentiu e mentreu si més o direu e só content a nostra requesta, combatré a ultransa quascú de vosaltres desliurant lo hu après l'altre. E si per les dites rahons no m gosareu combatre, responen a vostre scriure dich que si volreu sostenir que lo jorn dels ignoscents, ans que partís de Castelló, sabés vostra venguda vers la dita vila o tement vostre afronte, yo mudàs mon deslberat camí per pasar, vos dich que mentiu e mentireu tantes vegades com lo direu e só content combatre-us-ho segons damunt és dit. E si les dites querellas no bastaran induhir vostres coratges a batalla e sostenir volreu que lo jorn que vingués la via de Castelló forsívolament dins la vila ab los portals tancats e ab molt anuig meu no fos detengut, dich que mentiu e só prest per batalla a ultransa combatré us en la forma que damunt vos offir, perquè us prech prestament me respongau, acceptant qualsevol de les dites querelles e fereu los actes homenívols que tant allegam e llavors se mostrarà qui bastarà a castigar l'altre. Sperant vostra resposta per spay de deu dies en lo castell de Ullstret hon trobareu lo noble en Bernad de Senasterra, procurador meu, per aquella acceptar. És la present partida per A B C tramesa a vosaltres per en Johan Albert, trompeta, a la relació del qual staré, sagellada de mes armes e sotescita de mà mia, en lo castell de Ullastret a XVIII de jener any mil CCCCLVIII.

Pere de Roquabertí

[9]

Perquè conegau lo voler que tenir en soplir al desig que volen vostres parlars mostrar deslberen en Pere de Roquabertí, molt noble, dar-nos molta avinantesa. E responen a vostra letra de batalla rebuda dijous a XXVI del mes e any davall scrits per Johan Albert, trompeta, mostrant en aquella voler-nos combatre, a la qual diem que nós ab menys coratge del vostre, desiyam venir ab vós a batalla lo hu dels dos, qual més elegir volreu. E per ço, si

¹ haveu] havem *op. ing.*

dir gosau que la vespra de Nadal trobat per lo nostre trompeta e segons nos ha reportat no us digués fósseu al pla de Vilabertran hon nosaltres fórem e allí siau vengut, seré content defendre-us-ho per batalla a ultransa, haveu fiança que les mans d'aquell vos faran la veritat conèxer. E a tots la hu après l'altre qui vostres querellas advertir volran pus de nostra condició sien, fent-vos conèxer havem més amat venir a combatre que de tenir lo temps en vergonyós scriure. E més diem, de la jornada dels ignossents si voleu dir lo nostre trompeta no us haja reportat vos dix nos speràsseu que nosaltres vos seguíem e vós no n hajau volgut fer, seré content, si lo contrari gosareu dir, defendre-us-ho segons damunt és dit. E aquell vos darà tal rahó que havem ferma crehença no us dexarà après per ses armes sereu passat, negun desig d'altra volta en tals fets sperimentar-vos. E volent encara en major culpa portar-vos si ab la hu de nosaltres acordar no us gosareu de les damunt dites querellas, deslberam posar-vos les següents, si voleu dir hajau atesa la offera que fes al nostre trompeta dient feyeu al migjorn al loch per nosaltres assignat e no y hajau fallit ne si voleu dir lo que en vostre cartell scrivís, lo qual per vostre trompeta no s fonch dit dret veníeu vers nosaltres e sabés no s vejam jo anats que, quant aquell rebem, no fóssem en lo loch a vosaltres assignat. E més si vostre ànimo dir gosarà que lo dit jorn stant nosaltres en los camps sperant vostra exida, per vostre trompeta nos fos dit, de part vostra, vos speràssem miga hora més avant de les ja possades. E per nosaltres respost érem contents sperar lo temps demanat, encara més avant, lo qual discorregué sens vós venir a vostra gran vergonya per tots instades. E perquè no siam d'elles vos diem si lo contrari dir voleu mentireu ensemps ab los qui acompanyar-vos volran, offerint-vos per quascuna e per tots ensemps lo hu de nosaltres, segons havem dit defendreus-ho a ultransa. E si la deslberació serà qual desigau, crehent la fareu si tal com vós mostrau son vista la gran avinantesa, ço és de acceptar alguna de les querelles, deslberam per no perdre temps, en nom de Déu e de Nostra Dona e de mossèn Sent Jordi, ellegir les armes ab les quals vos combatré: són a cavall, ab los cavalls armats e ab arnès de segut ab les dobladures, e ab almet, ab lanses de XX palms, ab dues spases, la una de quatre pams de ferrussa, l'altra de tres e mig, e ab copegorges de palm e mig de ferrussa. Prometent dits spay de sis mesos haver vós plaça e jutge competent e si dins lo temps trobat no u haurà, seré content, reste a vós la libertat fer carta, así mostrareu, en Pere de Rochabertí, si les obres seguiran la tramesa de vostres paraules, pregant-vos hajam vostra concordable resposta dins deu dies, la qual rematreu ² Ylla hon trobareu lo vezcomte d'Illa e de Canet mon frare, rehoncle o persona qui per nosaltres la rebrà. És pertida la present per A B C tramesa a vós per lo nostre trompeta, Bertran Rosat, a relació del qual starem, sagellada de nostres armes sots escrita de nostra mà. En Ylla a XXX de giner any mil CCCLVIII.

Ffrancesch de Pinós

Yvany de Castre y de Pinós

Documents

Malgrat que hi ha un apèndix dedicat a la transcripció dels documents que fan referència a les pàgines precedents, aquí se'n copien tres de molt concrets que només afecten al desenvolupament de l'episodi històric que va motivar l'intercanvi epistolar entre Guerau Alemany de Cervelló i Dalmau de Rocabertí sobre l'afer de l'assassinat del bastard Rajadell, orquestrat pel primer i denunciat pel segon.

² a] *ba op. ing.*

[1]

ACA, Cancelleria, 3322, fol. 114v.

Barcelona, 19 d'abril de 1455

Don Johan per la gràcia de Deu rey de Navarra et cet., al noble mossèn Guerau de Cervelló, cavaller: Vós bé sabets e ignorar no podets com segons lo usatge de Barchinona qui comença «Camini et strare», los camins e les strades, per mar e per terra, són de la potestat e per sa deffensió són en pau e en treva per tots dies e per totes nits, axí que tots hòmens, axí cavallers com de peu e encara mercaders e negociadors, anants e venints, vagen e vinguen segurs e quíts ab totes lurs coses e sens pahor. E si algú los sometia ho 'ls batrà ho 'ls nafrarà o 'ls desonrarà en res de lurs coses, lo mal e lo desonor que 'ls farà en lo cors és tengut e deu smenar en doble segons lur valor, e ço que 'ls tocha los deu e és tengut restituir en onze dobles e mesant, deu e és tengut donar a la potestat tant de son haver e honor que ab ingratement sobre lo sant altar digue que per lo desonor que si ha fet, no li deu més mentir, segons aquestes coses en lo dit usatge són expressament conegudes.

E a les dites coses no advertim en gravi e per menyspreu e desonor del dit senyor rey e nostre, e violació del dit usatge e de la pau eterna en aquell contenguda. Havem tractada e consellada la mort malament e inhumana perpetrada lo dia de Nadal propassat per Antonello, fill vostre bastard, e altres còmplices e seguaces en lo camí real e públich per lo qual se va de la vila de Martorell a Sent Sadorní e a Vilafranca de Penadès, precehuit, aguayt e insàdies en la persona d'en Nicholau Rajadell, àlies lo bastard Rajadell, lo qual a cavall pacíficament e quieta anava per lo dit camí, no fahent mal, injúria, violència o offensa a algú. E per ço, no havets temut ne dubtat encórrer en les penes contengudes en lo dit usatge a moltes altre gens, penes en usatges, constitucions, dret e rahó consintides segons que de les dites coses, per informació de manament e en persona nostra haguem rehebuda, consta e apar manifestament a nós. Per la qual rahó, ultra les altres penes sots jú conegut en les penes del dit usatge, per tal com haviets trencades e violades les defensions, pau, treva e seguretats en aquell contengudes e, per consegüent, sots tenguts, vós e los altres còmplices e sequaces, conselladors, tractadors e ajudadors del dit malefici, a fer e complir ab degut efecte totes e sengulars coses en lo dit usatge contengudes, les quals feu e complir no 's porien si personalment no compariets davant nós, per tant a justícia e humil supplicació de Gacria Borau, procurador fiscal de la cort del dit senyor rey e nostra, nós ab la present vos manam venir en manera que dins deu dies primers vinents, après que la present a vós personalment ho en vostre domicili serà presentada, conegats e comparegats personalment e en pròpia persona davant nós e us metats sotament en mans e poder nostres per fer e complir totes les coses dessús especificades e altres, les quals sou e deveu fer e complir, segons scrit a tenor del dit usatge us pacita e observància. Per la rahó sobredita en letra manam notificar-vos que passat lo dit terme lo qual principiment e pertan a vós, assignam procehiment contra vós persona en breus dies segons lo un usatge us pranta e observança de aquell voler a inquerer e res acostumat e en altra manera segons per justícia e rahó no bàrem ésser fahedor vostra ba seria no contrastat sobre la prestació de la present nós faedora, stanem a relació del portador que en ma cancellaria ha quai verdaderament feu aquella.

Dada en Barchinona a denou dies de abril en l'any de la nat. De nostre senyor mil cccclv. El rey Ioahn.

Cartes iguals van ser enviades a Loýs lo Valencia, domèstic i servidor de Guerau de Cervelló; Leó, fill d'en Leó del lloc de Sant Martí Sarroca; Joan Moragues, del lloc de Sant Sadurní, lo qual es deu ésser a Guerau de Cervelló, i Antonello, bastad, fill de Guerau de Cervelló.

[2]

ACA, Cancelleria, 3304, fol. 72

Barcelona, 3 de juny de 1456

El rei Joan de Navarra, lloctinent del Magnànim, s'adreça en dues cartes en llatí a Guerau de Cervelló i Dalmau de Rocabertí per tal que posin i mantinguin entre ells treves per sis mesos en la guerra privada que tenen. D'aquesta manera es podrà resoldre el conflicte que hi ha obert entre ells.

[3]

ACA, Cancelleria, 3303, fol. 156v

Barcelona, 12 de juny de 1456

El lloctinent, el rei Joan de Navarra, es dirigeix a Dalmau de Rocabertí, Pere de Rocabertí, germà seu, i Guerau de Rocabertí, fill del primer, per tal que posin treves per sis mesos entre ells i Guerau Alemany de Cervelló en la guerra particular que mantenen per tal que es pugi jutjar el seu conflicte. El document següent és una carta igual dirigida a Guerau Alemany de Cervelló.

III. DOCUMENTS

Documents de la família Vilagut

[1]

ACA, Cancelleria, reg. 2039, 171v-172r.

Tortosa, 3 d juliol de 1393

La Reyna.

Car cosí. Segons que havem entès per lo senyor Rey, marit e senyor nostre molt car, l'altre dia fo atorgada salvaguarda al castell de Sant Mori, en lo qual foren posats penons reyls. E vós, no contrastant la dita salvaguarda, trametés après alscuns dies companya vostra al dit castell, que aquell preseren a vostra mà, e enderroquaren los penons reyls que en ell eren, e ls esquinçaren fort vituperosament, la reverència del dit senyor no solament oblidada mas temeràriament menyspreada. De la qual cosa, si axí és, nos merevellam molt, quar vós sabets bé les paraules que us diguem a Vilafrancha, ço és, que si vós fahiets ço que deviets vers lo dit senyor e ses regalies, podiets fer bon compte de nós; e si l contrari assejàvets, vós podiets tenir per dit que en vostres necessitats vos lexariem encórrer. Per què, us pregam, consellam e amonestam que l dit castell e béns tornets als fills d'en Guillem de Vilagut, quondam, del qual era lo dit castell mentre vivia, o al tudor d'aquells, e ls restituesquats los dans donats. Certificants-vos que, si ho recusarets fer, serà gran infortuni vos en seguirà, e Nós, que fins açí vos havem emparat, vos desempararem, e us en vendrem contra, pus sia vostra culpa. E no pensets que l senyor Rey vull açò ab connivència passar, quar volem que sapiats que ell ve acordat qu, 'en cas que fos recullit per fe son beneventurat passatge e sabés que vós no ho haguéssets tornat a loc, ell exiria a terra e procehint contra vós nulltemps se tornaria recullir tro que us ne hagués castigat. Dada en Tortosa sots nostre segell secret a III dies de juliol del any mcccxciii. La Reyna.

Domina Regina madavit michi Bernardo Medici.

[2]

ACA, Cancelleria, reg. 2040, 63v

Barcelona, 9 de juliol de 1395

La Reyna.

Car cosí. No ha molts dies passats que reebem una letra vostra responsiva de una altra que us havem tramesa en favor de madona Costança de Vilagut e dels pupills de Sanct Mori, ab la qual vos excusats tant com podets de tota culpa e acolorats sufficientment la injustícia e maltractar que ls fets; de què deuriets haver consciència. Mas qui ama o avoreix difícilment jutge bé e cové per consegüent que nafrant aquella faça ço que no deuria. E axí n pren a vós qui a la dona e pubills dessusdits, segons comuna fama, a la qual se costen molt les obres que ls havets fetes, portats iniquitat. E de fet la exeguits; de què no conexem que reportets honor ne profit. Per què, responents-vos a la dita letra, la qual no satisfia en res a nostres prechs, vos significam que ns són desplaents les maneres que en aquest fet tenits e havets tengudes tro ací. Pregants-vos altra vegada axí affectuosament com podem que a les

dites dona e pubills retornets lo castell que contra tota rahó los havets enderrocat e les rendes que preses los havets a gran tort, en manera que no hagen a recórrer altra vegada a Nós e que senten nostres prechs ésser a ellas fructuoses. Notificants-vos de tot cert que si en açò no ns complaurets, no us cal d'ací avant fer compte de Nós ne de res que per vós fer puxam. Dada en Barcelona sots nostre segell secret a ix dies de juliol del any mcccc cinch. La Reyna.

Dirigitur al comte d'Empúries

Domina regina mandavit michi Bernardo Medici.

[3]

ACA, Cancelleria, 2452, fol. 188v. Curiae d'Alfons IV.

Sant Cugat del Vallès, 8 de novembre de 1419

N'Alfonso etc. Al noble e amat conseller e majordom de nostra molt cara muller la reyna, en Bernat de Cruïlles, reebedor general de les peccúnies a nostra armada necessàries assignades, salut e dilecció. Dehim e manam-vos expressament de certa sciència que de les peccúnies dessus dites donets e paguets al amat nostre mossèn Pere de Vilagut, patró de galea, o a qui ell volrà en nom seu, dotze lliures e setze sous que són preu de dos vessos qui li falien en la vela de la dita sua galea. E en la paga que li farets cobrats del dit mossèn Pere o de son procurador la present ab àpoca de reebuda, car nós ab aquesta matexa manam al maestra racional de la cort nostra, o a son lochtinent o a altre qualsevol, de vós compte oïdor, que en la reddició de vostres comptes, vós posant en datis les dites dotze liures e setze sous e restituint la present ab la dita àpoca, aquelles en vostre compte reeba e admeta, tot dupte e contradicció cessants. Dada en lo monastir de Sant Cugat de Vallès sots nostre segell secret a viii dies de noembra en l'any de la nativitat de Nostre Senyor MCCCCXVIII. Rex Alfonsus.

[4]

ACA, Cancelleria, 2678, fol. 10r. Curiae sigilli secreti d'Alfons IV.

Nàpols, 6 de gener de 1423

Lo rey,

En Gaspar, significam-vos que nos de present trametem certes galees sots capitania del amat nostre mossèn Bernat de Vilagut en algunes parts per alguns affers concernents grantment nostre servey e honor. Per què, us pregam molt afectuosament que, si les dites galees passaran per aquexes parts e hauran necessari bescuyt, los ne façats donar e liurar alguna quantitat, en manera que per falta del dit bescuyt les dites galees no prenguen algun destorb. Axí matex, donets e liurets al dit mossèn Bernat cinquanta rems a obs de la sua galea, e del preu que costarà lo dit bescuyt e rems prenets cambi complidor açí, car nós lo complirem de continent. E serà cosa de què ns servirets grantment. Dada en lo Castell Nou Reyat de Nàpols sots nostre segell secret a vi dies de janer del any mccccxxiii.

Al feel conseller nostre en Gaspar Dez-Portell

[5]

NLM, reg. 348, fol. 88v

Rodes, 15 de juny de 1428

Frater Anthonnius et cet. venerabile ac religios in Christo nobis carissimo fratrem Iohannem de Villaguto dar domum preceptoris de Uldecona cuicscallo nostra Castellanie nostre Emposte salut, in Domino sempiternam ab vestram exigendam preteritorum quibus personis vostra dignosciter insiguta illa vobis liberentur comendibus per que possunt bois

icudditas animus et repension vostre et bonorum vostrom comoditas per videre vosta ingitur procuritte m.

[6]

ACA, Cancelleria, 2652, fol. 26. Curie d'Alfons IV.

Baroli (Barletta), 2 de gener de 1443

Sacrosancta generalis sinode in Spiritu Sancto legitime congregata universalem Ecclesiam representans. Percepimus noviter et quidem moleste quod vernerabilis et religiosus vir frater Iohannis de Vilagut, castellanus de Amposta, ordinis Hospitalis Sancti Iohannis Jerelosomitani, quendam assertum processum fecerit ac super eodem sententiam tulerit contra religiosum et dilectum camerarium nostrum fratrem Galvanum Tolsa, eiusdem ordinis Sancti Iohannis, eum ab abitu religionis sue ac beneficiis privando, ipsaque asserta sententia per reverendum fratrem Iohannem de Lastich, Rhodiorum magistrum, ac deinde per vos seu adiutores vestros in ipso vestro cetu approbata et ratificata fuerit, quod in maximum periudicium nostrum nostrorumque privilegiorum per olim summos pontifices serenissimis regibus predecessoribus nostris ac nobis concessorum vergit. Quibus privilegiis cavetur quod omnes familiares et servitores nostri domestici ecclesiastici et religiosi [...]

Datis in nostra terra Baroli die II menis januarii M^oCCCC^oXXXX^oIII^o

[7]

ACA, Cancelleria, 2653, fol. 60v. Curie 13 d'Alfons IV.

Camp prop de Rosano, 4 de novembre de 1444

Lo rey,

Procurador per com havem entès que lo castellà d'Amposta ab altres frares del mateix orde venint de Rhodes ab la galera d'en Sirvent serien negats ab la dita galera, per la mort dels quals la castellania e altres comandes vaccarien, vos pregam e encarregam tant affectuosament e stricta com podem que per part nostra supliqueu Nostre Sant Pare que de la ditte castellania e comandes dessus dites, no proveheixqua alguna fins a tant de nostra intentió per altres lletres nostres sia informat, de la qual cosa sa sanctitat summament nos complaurà e nós li'n restarem obligats. E ultra açò encantareu qualsevol comenadors e frares de la ditte religió que aquests sien, que per res no impetren la ditte castellania ne alguna de les comandes sens espressa licencia e voluntat nostra. Dada en lo nostre camp prop de Rosano, a IIII de novembre any MCCCC XXXXIII. Rex Alfonsus

Dirigit Martino de Vera dicti domini regis in curia romana procuratori

(Hi ha la mateixa carta i de la mateixa data, copiada a continuació en el registre, en llatí dirigida als cardenals Camerario i Valentino. També hi ha la mateixa carta en llatí dirigida al papa, datada el 8 de novembre.)

Documents de Pere de Rocabertí

[8]

ACA, Cancelleria, 2650, fol. 170. Curie d'Alfons IV.

Saragossa, 22 de maig de 1442

Resum: Es tracta del document més antic que tenim sobre Pere de Rocabertí, en el qual es veu embolicat en una trama que ha acabat amb la mort de Jofre de Rocabertí, un germà del vescomte Dalmau iv i oncle del vescomte Jofre vii que la vescomtessa Blanca de Cruïlles va fer matar perquè va consentir el matrimoni de

Jofre, el seu fillastre, amb la filla del vescomte d'Èvol, Joana de Castre-Pinós. Sembla ser que les coses no estan clares i Pere de Rocabertí potser va a Nàpols a demanar el perdó reial o a afegir-se a l'expedició.

Mas dirà a sa senyoria [Alfons IV] com retornant mossèn Jofre de Rochabertí, jermà del veçcomte de Rochabertí, de la cort de la dita senyora [la reina Maria], prop de Sent Saloni, li són exits en un mal pas XI ballesters e mataren-lo. La dita senyora scrivi tantost al governador que de continent anàs allà e inquirís qui u havia fet, car la fama era que la vescomteça ab altres parents del vezconte de Rochabertí lo havien fet matar perquè consentí en un matrimoni que s'féu del fill del vezconte ab la filla del vezconte d'Èvol. Partí de Barcelona e fonch a Gerona e donà mal recapte en la cosa. Ha trobat com en Cigar ha publicat com ell l'à mort, cuydant matar mossèn Gabriel Miquel, son enemich. Aquesta cosa par una mal colorada fictió, car matà'l de dia, e ja venia spiat, e la spica se avançà al pas segons a la dita senyora és stat scrit. Ha tornat a scriure al governador ab gran increpació e ha y fet anar ab ell misser Ffrancesch Castelló a fi que la cosa se encerque. Entén a fer strem de poder saber-la e punir a qui tan gran malvestat ha feta. Sia de sa mercè si allà [Nàpols] arribava en Pere de Rocabertí, qui és de açò principalment diffamat, e ha fet altres coses, trencat salvaguardes e fet robos e altres mals, provehir-hi. E axí mateix, si a senyoria era recorregut per part del dit vezconte ni de sa muller ni del dit Cijar o altres per la dita mort e altres coses per algunes provesions, que plàcia a sa senyoria aquells denegar fins la veritat dels affers se sia sabuda.

[9]

ACA, Cancelleria, 3304, fol. 185v. Curie 2 de la lloctinència de Joan de Navarra.

Molins de Rei, 30 de desembre de 1457 (en el text 1458)

Resum: Instruccions que dona el lloctinent Joan de Navarra a l'agutzil reial per tal que es mantinguin les treves que hi ha entre el vescomte de Rocabertí i els seus cosins, els germans Dalmau i Pere de Rocabertí. També se li donen instruccions que ha de complir en el cas que no es mantinguin aquestes treves i no són altres que les confiscacions de castells i béns. Sembla evident que aquests enfrontaments van venir provocats pel que es documenta a través dels cartells de deseiximents i lletres de batalla en el primer apèndix.

Instruccions d'açò que deu fer mossèn Johan de Munbuy algutzir pro manament del S. R. de Navarra, locumtente generalis et cet.

Primerament, de continent se informarà qant són stades presentades les letres de les treves reials trameses als Rocabertins e al vescomte, e si trobarà los dits Rocabertins après la presentació de les dites treves haver feta novitat o cavalcada alguna contra lo dit vescomte e altres de sa part, de continent prenga les persones del dit mossèn Dalmau e en Pere de Rocabertí e altres que ab ells seran stats en les dites novitats e aquells mene ben presos al dit S. R. loctinent, on que sia.

El lo semblant farà del dit vescomte si après la presentació de les dites treves a ell feta se trobarà haver fet alguna novitat o cavalcada contra los dits Rocabertins.

E llà on les dites novitats seran fetes e no porà aver les persones dels dits Rocabertins, de continent prena a sa mà lo castell de Sant Mori e lo loc de Vilahur, e tots los béns mobles que s' trobaran dins lo dit castell, e ab inventari a mà del S. R. E aquells meta en segur e pos batles e altres oficials en los dits castell e locs en nom del dit S. R. E acomane los dits béns mobles a persones fidedignes que aquells tinguen de manifest per lo dit Senyor Rey.

E tal mateix se faça de la vila de Peralada, que és del dit vescomte, e dels béns mobles que en aquella seran trobats, en cas que haurà fet les dites novitats e no porà haver la persona del dit vescomte.

E ultra açò, si inobediència o resistència serà feta per qualsevol de les dites parts al dit algutzir o al veguer de Gerona en la execusió de les damunt dites coses, de continent

metran so e lo dit sometent trametran a Gerona e faran repicar e a continuar aquell e faran venir les host de la vegueria per executar les coses damunt dites e aver les persones dels inobedients e resistents.

E no-res-menys darà al veguer de Gerona e al jutge de aquella la letra que se'n porta del S. R. per a ells. E manar-los a de part de sa senyoria que de continent se'n vagen ab ell e l segueixquen.

Expedit en lo loc de Molins de Reis die xxx decembris anno a nativitate domine MCCCCLVIII.

El rey Juan.

[10]

ACA, Cancelleria, 3503, fol. 14v. Curia Diversorum Sec de la Lloctinència de la reina Joana. Girona, 11 de maig de 1462

La Reyna tudriu et cet.

En Pere de Rocabertí, una vostra letra havem tramesa a mossèn Martí Guerau de Cruïlles per lo qual som informada, volrien aturar aquí, en vostre domicili, fins la ora que sia vostra partida de anar a Barcelona. Per lo que sabeu e per quant nos occorren coses necessàries al nostre servey, vos pregam que vista la present vingau an a nosaltres e que dexeu aquí les coses preparades de que us havíem encarregat en manera que, com la necessitat occórrega, ne pugam ésser scrivida, segons al confiança que tenim en vos. Dada en Gerona a XI de maig del any mil CCCCLXII. La Reyna

Al noble magnífich e amat conseller nostre, en Pere de Rocabertí.

[11]

ACA, Cancelleria, 3501, fol. 24v. Varia de la lloctinència de la lloctinència de la reina Joana Enríquez i l'infant Carles de Viana.

Girona, 31 de juliol de 1462

Resum: Nomentament de Pere de Rocabertí com a capità general de les ciutats i vegueries de Girona i Besalú, mentre ella deixa la ciutat i marxa amb el Mestre de Montesa, Lluís Despuig.

Die sabbati, intitulata XXXXI iulii, anno a nativitate Domine MCCCCLXII. Francisci Marti preco publicus civitatem Gerunde manto serenissime Domine Reine fecit presentem preconitzacionem ut moris est fier per loca solitat huius.

De part de la molt alta e molt excellent senyora, la Senyora Reyna et cet, oiats tot com generalment com la dita Senyora Reyna per quan li cové necessàriament pertir de la present ciutat e discórrer per lo dit Principat per consistuir aquell quan li sia possible en tranquil litat e repòs e ab la M. sua, lo Mestre de Muntesa, capità general dels dits senyor R. e reyna, a fet constituir e ordenar capità general en les ciutats e vegueries de Gerona e de Besulú lo noble e magnífic en Pere de Rocaberti, ab pleníssima facultat e potestat *ab mer* ennug imperi e ab tota jurisdicció civil e criminal e altre qualsevol segons en les provisions sobre açò spetxades, generalment e conté. Per tant, la dita senyora Reyna tudriu, notificant les dites coses ab la present pública crida, mana a totes e sengles persones de qualsevol stament ley o condició sien sots lo deute de la fidelitat e naturalesa que són tenuts al dit Senyor Rey e sots pena *de toys e de aver*, que lo dit Pere de Rocaberti faren e tenguen, ogen reputen e tracten per capità general, dessús dit, e a ell e a sos loctinents o particulars capitans, algutzirs e oficials per ell constinidors e ordenadors, obeesquen en totes coses axí com a la dita Senyora Reyna, tot dubte, obstacle e conreadicció cessants. La reyna.

[12]

ACA, Cancelleria, 3377, fol. 54. Diversorum 17 de Joan II.

Saragossa, 22 de desembre de 1462

Resum: El rei Joan dona permís a Pere de Rocabertí, capità de Girona, la possibilitat d'incantar béns a tots aquells que li són rebels i fer-ne el que li sigui oportú en el decurs de l'enfrontament, així com usar els oficials reials per a aquesta tasca.

Nos Iohannes et cet, ut vos nobilis magnificens et dilectus consiliarius noster Petrus de Rocaberti, miles capitaneus civitatem nostre Gerunde, dompna per rebelles et inobedientes nostros in capcione et depredacine per eosdem factis castri de Sant Mori et altris vobis illata recuperare possitis tenore prentum scienter et expresse licenciam et facultatem plenarias vobis impartimur, que ubi cumque intra iurisdiccione vobis commissa bona rebellum su inobedintum nostrorum inmenere poteritis, possitis et valeatis illa vice et nomen nostres capere ex tot ex eis dum penes vos retinere, quod ad satisfaccionem usque plenariam dampnorum et depredacionum predictorum necessaria fuerit, quocirca universis et singulis officialibus et subditis nostris quonis nomine nominatis ac officio iurisdiccione fungentibus dictorumque officialum, locatentibus diemus et mandamus de nostra certa sciencia et expresse forma pretumun diligenter actenta illam et omnia et singula in eadem contenta vobis tenerat et observent faciamque ab aliis firmiter et inconvenisse observari mobilique incontrarum faciat seu fieri peernicitat racione, aliqua sive causa quanto pretetire et indignationis in cursum penam florenorum auri duorum mille a bous contrafacientis emuslibet exigendorum nostrique eraris infercundorum cupiunt non incurrere quiymo quociens requisit fuerint in et super predictis vobis faveant et assistant auxiliis consiliis et favoribus opportunus inquorum testitmonium pntes fieri, inssanis nostro comuni sigillo indorso numt. Data in civitate Cesarauguste die vicessimo decembris anno a nativitate Domini mccccclxii. Rex Io.

[13]

ACA, Cancelleria, 3377, fol. 74. Diversorum 17 de Joan II.

Saragossa, 15 de març de 1463

Resum: El rei demana que Pere de Rocabertí que entregui tots els béns incautats dels rebels per als fins que siguin necessaris per a la guerra i que no se'ls quedi ell.

Ioannes et cet. Dilectis et fidelibus nostris Bernardo Gabrieli Xatmar, militi, et Petro Dezbach, donicello, ac quibusius aliis capitaneis tam per nos, quam per serenissima regina consortem, nostram carissimam, in principatum Cathalonie deputans et ordinans ad quem seu quos penerentes principatum et fiunt penatore, salutem et dilecti. Consiliarii nostri Petri de Rocaberti, in capitaneum generalem civitatem et viacrie Gerunde ac subicarie Bisulduni, vos supernoiatos seu aliquem vel aliquos ex vobis capitaneos in comitanbus villis, castris et locis eiusdem principatus, qui et que medio et opera vostrum ad obedientiam nostra reducerentur, creanermus et oridnamus tunc non fiunt inventione nostre neque est prenidium aliquod fieri seu genari dico nobili Petro de Rocaberti et fanltanbus et potestanbus, tam per nos, quam per dictam serenissima regina eidem atributis et contessis e amobrein ne per vos seu alique vostrum quitque feri possitis quod inprenducium ipsius nobilis Petri de Rocaberti, capitaneo generalis, et potestatm et facilitatm eidem ut pretangitur atributarum tendere videatur vobis mentem nostra aprecius declarateo, dicimus, precipimus et mandams de nostra certa sciencia et expresse ad nostre ire et indignationis incrisissimo penamque florirorum auri aragonum duorum mille a bonis minslibrum rivum contrafacientis irremissibiler exhigendrom nostreque eraris inferendorum quarum actus aliquos remissiones vel composiciones seu quitque alcud inter vicariam Gerunde et

subviacria Bisulduni predictas, quod inpredictam ipsius nobilis Petri de Rocaberti et potestai ac facultatam eidem atributarum ut pretangintur eterero ininime faicati sed ea omnia dictus nobili remtatus pront nos presencium sic remuti volumus et inbonus contrariam igitur nullatorum faciarorm ronem aliqua sine causa nos enim ad tantelam potestate ominmodam contrarium peragendi vobis et mlz vostrum toolumus intum et nullum ear sie decertnetes quod in oponitum comengit attenataii. Data in civitate Cesaruagute die quinto decimo marci anno domini mcccclxiii. Rex Io.

[14]

ACA, Cancelleria, 3372, fol. 190 (olim, 189). Diversorum 12 de Joan II.

Saragossa, 30 de maig de 1463

Resum: Donatiu del rei Joan a Pere de Rocabertí de la quantitat de cinc-cents florins d'or anuals pels serveis que li ha prestat, fins i tot en detriment de les seves possessions i família. Aquests diners s'han de pagar a través dels censals que el rei té embargats als catalans rebels sobre el Regne de Mallorca, per aquest motiu la carta està destinada al lloctinent reial en aquest regne.

Loctinent noble magnífich e amant nostre, a vos es bé notori, quant nostra excel·lència sia tenguda e obligada, al noble magnífich e amat conseller nostre en Pere de Rocabertí, capità general de la Força Vella ciutat e vegueria de Gerona e de Besalú, per los molts grans e fructuosos serveys que continuament nos ha fets e prestats, e fer e prestar no cessa, los quals no és dubte redundem en exalçament de nostre stat e honor e conservació de la dita ciutat e Força, no hesitant perdre la germana, muller e filla e tots sos béns, per nostre servey. E per çò en alguna recompensa dels dans qui per nós ha reportat, com dit és, havent feta gràcia al dit Rocabertí de cinc-cents florins d'or de pura renda cascun any en e sobre los censals que los rebelles catalans han e reben annualment sobre la ciutat e regne de Malorque, segons en les provissions de nós sobre açò emanades, les quals vos serà presentades. Porets largament veure e com sia nostre bon desig e incomutalbe e ferm propòsito, que lo dit Pere de Rocabertí o a son legítim procurador dels dits cinc-cents florins d'or de renda, fahem-li annualment respondre de aquells, e encara de las propietats o masses dels dits censals en cas de luició de aquells. Juxta sèrie e tenor de les provissions damunt dites a les qualls nos referim. E açò fer e exequir no dificultets, per quant nos desijats servir e complaure e excíficans vos, qui lo contrari no pendrem ab paciència alguna per los respectes ja dits. Dada en Çaragoça a XXX dies de maig de l'anymil CCCCLXIII. Rex Io.

Al magnífich e amat conseller nostre mossèn Vidal, castellà d'Uriz e de Blanes, loctinent general nostre en lo regne de Mallorques.

Documents de Bernat Hug de Rocabertí

[15]

AHN, Ordres Militars, Carpeta 616, document 20

Barcelona, 24 d'agost de 1436 (pergamí 185 per 444)

Resum: Fra Joan de Vilagut com a lloctinent del gran mestre i del seu convent de Rodes nomena provisionalment comanador d'Alfàmbra a Bernat Hug de Rocabertí per haver mort el comanador Pere Pardo.

Frater Johannes de Villaguto, sacre domus hospitalis Santi Johannis Jherosolomii, humilis castellanus Emposte commissariusque ac generalis procurato, pro reverendissimo in Christo patre et dominus domino Magistro Hospitalis et sacro convetus Rodi, nobili ac religioso in

Christo. Nobis carissimo ffratri Bernardo Hugonis de Rocaberti, eiusdem castellane, salutem et sinceram in Domino caritatem ad illos libenter nostrum graciosum extenimus favore, quos benemeritos reputamus ut reffecti ex gracia ex hilarati onore suscepto ad promovendi nostre religionis. Comoda libemius muigilent et ad virtutum studia ffervencios animentur, grata igitur fidedigna relaciona precepto quod gracia et largitor dominus nos morum compositione vite, mundicia et naturali discretiva virtutis dotant spectantes in comisso vobis regimine, savente domino vos ferutus uberes alaturam preceptoriam seu bauliam de Alfambra, vacante presencialiter per obitum nobilis ffratris Petri Pardo, ultimi preceptoris, eiusdem et ad nostram collacionem et provisionem racionabiliter, propterea devolutam de voluntate consilio et expresso consensu reverendi prioris Cathalonie, ffratris Jacobi de Araltrui, preceptoris ffratris Guillermi Sançaloni, receptoris dicti prioratus, ffratris Ludovici Gostans, abbatis Talavere et prioris ecclesie Santi Johannis Barchinone et aliorum ffratrum nobis, assistencium precibusque servemssime domine regine Aragonnie, interventibus inspectis quod aliis rogacionibus plurium nobilium de prosabia viri, dicti ffratris Bernardi, ipsam preceptoriam cum omnibus singulis suis membris pertientis et expectantibus ach espectione et pretmere debentibus quoquomodo et eum quibus illam dictus preceptor habiunt tenuyt et possedit habendam, tenendam, regendam, gubernandam, amellorandam, inspiritualibus et temporalibus, tam in capite, quam in memoris, sub anima responsione et aliis oneribus impofitis et imponendis racionabiliter, secundum conventum cursum aliorum baiuliarum castellane producte, in capitulo provinciali [...] eiusdem, cuius singulis vifallibitur exsolvendis aliis, secundum contmentiam et seriem staturorum nostre religionis super defficientibus in responsiom solucione suorum heditorem, precipimus promderi contra vos procedi gracia huius modi de dita baulia vobis facta in aliquo, non obstante invite deliberatio consillio de nostra Sancta Ecclesia et speciali gracia vobis tanquam benemerito et condigno ad annos decem et continuos et completos auctoritate presencium pro vostro cabmento, confermus concedimus et donamus benefficiendo in cadem vosque preceptorem in dita constituimus baulia ach serie ac etiam ordinamus comitentes vobis fiducialiter cirqua curam regimen et administrationem ac comodim baiulie predicte ac bonorum et jurimi eiusdem deffensionem et recuperationem tam in agendo quam in deffendendo ac serie vires nostra, quo circa humilis et singulis ffratribus, sororibus et donate sub virtute sante obediencie ac hominibus et vassallis et quibusuis aliis nobis subdite, monta baiulia constitute presentibus et futuris sub sacramento fidelitate et homagy, quo nobis et nostre religioni sunt ascriti et obligati, precipimus et mandamus ut vobis tanquam eorum superiori preceptori et maiori reverenter parant et obediant et intendant vobisquem suum prebeant auxilium consilimu et favorem in ominibus concerventibus utilitatem dicte baiulie quociens opus fuerit et eos dixeritis requirendos inhibentes vobis discritius sub virtute sante obediencie supradita, ne pretextu promsiodis disponsicionis seu donacionis contra nostre huismodi aliqua de bonis rebus aut juribus baiulie antedicte bondatis detis obligens, impignoretis, promutetis aliendis distrahatis seu in amphiteosim perpetum concedatis aut quocumque alio colore, quesito, extra nostram religionem, transfertis sive speciali licencia et mandato reverendissimi Magistri hospitalis predicti et eius conventus Rodi et si quod absit contra inhibitionem nostram huius modi aliquid vel aliqua operare vel facere vos contingat illud et illa ex michi prount ex tunch et comsero cassamus, amillamus, ach determinimus vertum et inane millius, quam existere penitus efficacie vel valors in cuius rey testimonium presentes vobis fieri et sigillo nostro consueto impendenti iussimus cominiri. Datum in domibus Sancti Johannis civitate Barchinone, die vicesima quarta, mensis augusti, anno a nativitate Domino millesimo quadringesimo tricesimo sexto.

ACA, Cancelleria, 2514, 169v. Comune 60 d'Alfons IV.

Gaeta, 20 de desembre de 1438

Resum: El Rei Alfons revoca l'acta de possessió de la comanda d'Alfambra per a fra Bernat Hug de Rocabertí, que l'ha regida més d'un any i amb tot dret, perquè dona preferència al Galvany Tolsà, que ha foragitat Rocabertí d'Alfambra i demana al lloctinent, el rei Joan de Navarra, que faci complir aquesta disposició.

Molt illustre Rey. Nostre molt car e molt amat frare novament és vengut a nós un procurador del religiós e amat nostre frare Bernat Huc de Rochaberti, de l'Orde de l'Hospital de Sent Joan de Jhierusalem, com en los dies passats vaccant la comanda o la preceptoria de Alfambra, en lo regne de Arago, lo castellà de Amposta hac, segons se diu sobre azò, sufficient autoritat proverhi de la dita comanda lo dit frare Bernat Huguo per vigor dela qual provisió confirmada segons se diu après per lo Maestre de Rodes. Lo dit frare Bernat Huguo hagué la possessió de la comanda damunt dita e aquella tengué per un any e pus e fins vench frare Gulvany Tolsà, del dit orde, que ab certes nostres letres executòries de altres bulles e concessió que el tenia de nostre Sant Pare de la dita comanda, e segons se diu feta après de la provisió del dit frare Bernat Huguo, sens cognició de dret ne fet foragità e tragué lo dit frare Bernat Huguo de la possessió de la dita comanda en gran dan e provehí de la justícia e dret del frare Bernat Huguo qui axí lo é per fine del regne, com encara per disposició del dret, com no podie ésser tret de son possessori sens legítima cognició de la causa. E com per lo deute de justícia no sia de nostra intenció en alguna manera per qualsevol letres o manaments nostres haver premeditat al dit frare Bernat Huguo en son dret tant sobre l possessori, com sobre la propietat, ne en altres qualsevol drets a ell pervincuts en la dita comanda. E lo que fins ací manat havem fem creent lo dret e justícia ésser del dit frare Gualvany, vos declaram nostra intenció e voler pregant e encarregant-vos axí affectuosament estreta com podem que e n'é sobre les dites coses fçats e ministrets o fer feministrar, fçats tant quant a vós se sguart tant sobre lo dit possessori com propietat breu e spatxada justícia e fins constarà aquel dit frare Bernat Huguo contra disposició ne dret ésser stat tret indegudament e injustament de la possessió de la dita comanda aquella, sent dilació, li fçats tornar e restituir ab tots sos drets fenyts e rendes, segons per altres nostres letres patens vos havem script e declarat, no contrastant qualsevol plets o provisicons nostres en contrari fetes, per les quals no entenen no volem al dret del dit frare Bernat Huguo ésser en alguna cosa perjudicant. E sia, molt Illustre Rey e molt car e molt amat frare, la santa trinitat en vostra virtuosa guarda. Dat en la nostra ciutat de Gaeta a XX dies de desembre, de l'any mil CCCXXXVII. Rego vos que lo fagat. Rex Alfonsus .

Al molt il lustre príncep don Johan, per la gracia de Déu Rey de Navarra, nostre molt car e molt amat frere .

Dominis rex mandavit mihi Arnaldo Fonolleda Pro visa.

La següent anotació en aquest registre a la pàgina 170 d'aquest és una lletra del rei Alfons als homes d'Alfambra, amb el mateix contingut que aquest anterior i encara se'n copia una altra, a la pàgina 171, dirigida aquest torn a Martín Dazdavis, Justícia d'Aragó.

[17]

NLM, reg. 355, 83v.

Rodes, 15 de setembre 1441

Resum: Des de Rodes es considera fra Bernat Hug de Rocabertí com a comanador d'Alfambra, a més de lloctinent de Joan de Vilagut, que mostra aquest document en un afer ordinari de l'administració de la castellania, l'atorgament de la comanda de Castiliscar a Joan Ram per mort de l'antic possessor Ramon Guerau.

Frater Ihanem de Lastico et cet, religioso in Christo nobis carissimo frater Bernardo de Rocabertino, domus nostre Alphambre preceptoria, ac locumtenentem venerabile in Christo nobis precisimum fratris Iohannis de Villacut, castellanie nostre Emposte castellani, in sua absentia, religioso in Christo nobis carissimo fratris Raymundo de Lignano, domorum nostrorum antiquarum de Hoscha, preceptoria dicte castellanie, obedirem mantem tenore pudand vobis et aulim vostram duormus fore noti et religioso in Christo nobis carissimo fratri Iohanis de Ramis tamque ydondo dedimo ei de nobis ac tota religione nostra benenduti, seim bonos usus stalita ac lauda consuerimus domus nostra prefate domus sed bailliam nostra Castra sicari, dicta castellania, per libedum resinatotiē sancte obedientie religione in Christo nobis carissimo Raymundi Garau, dicte bauillie olim legitimu preceptori, de gam de quidquono in quisquendum contulum, atque donamus sicut ex bullarum nostris sive liquide potuerit informari de nocta in os insoldis ut eius venerabili in Christo conuenctus et in opus existat, in virtute sancte obedientie perapiendo mandamus in quindque vostra provinctus a domuis preceptoria sid sicuis legitimus procurates sive nequisitus it que unus verum se non debeat excusar prop aliu eiusdi vel exsd in possessione pacifica et quinto dicte bauillie inducat et inductum confuerit ominum condicitionm remota, secundum tenorem bullarem autendictam talite vos in foc exlibem in de vetu valeat apud nos obedientia convendari in eius re [...] bulla nostra in cera nigra pr est impressa. Datum Rhodi in nostro conventi die XV septembris MCCCXLI.

[18]

ACA, Cancelleria, 2522, 186. Comune 68 d'Alfons IV.

Camp contra Nàpols, 12 de desembre de 1441

Resum: Memorial de diverses ordres que el rei envia a la reina lloctinent per tal que hi posi solució. Una és que requisi la comanda d'Alfambra, que ha estat de nou ocupada per Bernat Hug de Rocabertí i el seu protector el castellà d'Amposta, Joan de Vilagut, amb l'ajuda del Justícia d'Aragó. A més, el rei ordena que es confisqui la comanda d'Uldecona com a garantia perquè es retorni Alfambra, ja que aquesta és del castellà.

Memorial de les coses per ordinació e manament del Senyor Rey deu explicar a la Senyora Reyna misser Johan de Copons, conseller del dit senyor.

Item, dirà lo dit misser Johan a la dita Senyora que lo Senyor Rey vol e mana que per çò com la comanda d'Alfambra és poblada a fur propri de extremadura e lo Justícia d'Aragó feu aprehensió de aquella e lançà fra Galvany Tolsà de possessió e rompé la salvaguardia reyal, en gran perjudici de la jurisdicció e preheminència reyal, e les dites coses foren fetes a requesta e instància del Castella d'Ampossta e de fra Bernat Hugo de Rochabertí, e les dites coses se diguen axí passar al dit senyor, per tal mana la sobredita comanda sia aprehensa a mans de la dita Senyora per remegració e reparació del dit greuge, e aquella restituesca al dit fra Tolsà. Encara mana més lo dit Senyor Rey, que sia aprehensa a mans sues la comanda de Uldecona, e aquella sia detenguda fins sieu cavallats los actes e riqueses fetes en la cort del dit Justícia, per lo dit castellà e fra Bernat Hugo de Rochaberté e en açò per res nos do comport ni Flix.

[19]

ACA, Cancelleria, 3249, 125v. Sententiarum 13 de la lloctinència de la reina Maria.

Saragossa, 19 d'abril de 1442

Resum: La reina Maria, lloctinent del seu marit, atorga la comanda d'Alfambra a fra Bernat Hug de Rocabertí per incompareixença del representant de fra Galvany Tolsà en el procés que tenien obert entre ells per la possessió d'aquest lloc.

In Christi nomine, cunctis paccat evidnter, quid nos Maria, Dei gratia regina Aragonum et cet. In quandam causa que per parte nobilis et dilecti nostri fratris Bernardi Hugonis de Rocabertino, comendador castru et ville comandam de Alfambra, ordinis sancti Johannis Jherulosomitani, per viam aprehensionis ad manus curie justicie regum Aragonum super dita comanda de Alfambra, dudum fuit incepta per procurarem dicti nobilis fratris Bernardi Hugonis de Rocabertino contra fratrem Galumeum Tolsa, dicti ordinis sancti Johannis, presum comendatorem dicte comande, que quidem causa ad nostri sacram audientiam ad suplicationem Bartholomei de Castaneta, procuris domini nobilis fratris Bernardi Hugonis de Rocabertino, excitat evocata nostra prescriptionis ferimus suiam in modum qui sequit: Domina regina, loctinentis generalis, atentis contentis in procuri processu et aliis in fero et ratione consistentibus ipsi contumacia dicti Guillomin Sanct, procuris dicti fratris Galvaner Tolsa, non comparentis recipit et admitit iur firmam oblatam pro parte dicti nobiles fratris Bernardi Hugonis de Rocabertino lata fuit hec suiam pro nos seu in nostri persona per fidelem consiliarium et vicarium cancellarium dicti domini regis et nomini Johanem de Funes, leguim doctoris, et nostro jussu lecta per fidelem scriptorem nostrum et notarium infrascriptum, Michaellem Navarro, in regia audiencia que more solito celebrabantur in referitorio monasterii beate Marie del Carmelo, civitate Cessaraguste, xviii die aprilis, anno amato Domini mccccxxxii. Reginaque dicti dum regis ercilis circa facti mon viii florirorum vero regnorum anno xxvii presente et suplicante dicto Bartholomeo de Castaneta, procurem dicti nobilis fratris Bernardi, et in contumacia Guillermi Sanc, pro partis dicti fratris Galvani, non comparentis, presentibus per restibus ad praedita Johanne Gilbert, milite, Johane Gallart, jurisprudentis consiliaris dicta domina regina, loctinentis, Guillermo Arnaldi, canonico sedis civitatem Osce, Anthonio Nogas, dicti domini regis secretario et pluribus aliis in multitudine copiosa et de Funes vist.

Signum: Marie dei gratia regina Aragonum Sicilie et cet. Que hanc suiam tulpunus ipamque sigilio regio impendenti jussimus comuniri.

Sig: Mihi mei Michaelis Navarro, doctore spenisime domine regine, locutentis generalis, scriptor ac notarium publici civitatem Cessaraguste regiaque auctem per unum sum dictionem et terram illustrissimi domini regis prediti, qui prolaroni dicte suiem una cum protonatariu testibus jut fui eamque scrpsi constat de raso emmeaco in xii linca.

[20]

ACA, Cancelleria, 2652, fol. 26. Curie d'Alfons IV.

Baroli (Barletta), 2 de gener de 1443

Resum: Carta del rei Alfons al Concili de Basilea per tal que anul·li l'apropiació indeguda que Joan de Vilagut, castellà d'Amposta, ha fet sobre la comanda d'Alfambra en perjudici de Galvany Tolsà.

Sacrosanta generalis sinode in Spiritu Sancto legitime congregate universalem Ecclesiam representans. Percepimus noviter et quidem moleste quod venerabilis et religiosus vir frater Iohannis de Vilagut, castellanus de Amposta, ordinis Hospitalis Sancti Iohannis Ierelosomitani, quendam assertum processum fecerit ac super eodem sententiam tulerit contra religiosum et dilectum camerarium nostrum fratrem Galvanum Tolsa, eiusdem ordinis Sancti Iohannis eum ab abitu religionis sue ac beneficiis privando, ipsaque asserta

sentencia per reverendum fratrem Iohannem de Lastich, Rhodiorum magistrum, ac deinde per vos seu adiutores vestros in ipso vestro cetu approbata et ratificata fueri, quod in maximum periudicium nostrum nostrorumque privilegiorum per olim summos pontifices serenissimis regibus predecessoribus nostris ac nobis concessorum vergit. Quibus privilegiis cavetur quod omnes familiares et servitores nostri domestici ecclesiastici et religiosi... Datis in nostra terra Baroli die ii mensis januarii mccccxxxiii.

[21]

NLM, reg. 356, fol. 69

Rodes, 17 de maig de 1444

Resum: Bernat Hug de Rocabertí continua com a comanador d'Alfambra per al Convent i se li dona llicència per arrendar aquesta comanda.

Die xvii mensis may anni preditic mccccliiii, funt facta lettra sive licencia pro frate Bernardo Hugonis de Roquabertino, preceptorie Alfambre castellanie Emposte, videlum arrendandi dictam preceptoriam ad annos tres inapiendor a die prima ipsius arrendamentum ic in forma.

[22]

AHN, Ordres Militars, Carpeta 616, document 22

Roma, 11 de novembre de 1444 (pergamí 445 per 648), catorzè any de pontificat d'Eugeni

Resum: El papa Eugeni IV aprova que fra Bernat Hug de Rocabertí i Galvany Tolsà, sota unes condicions específiques i un temps determinat, regeixin la comanda d'Alfambra que no tenia comanador per mort de Pere Pardo.

Eugenius ep̄x veruorum Dei ad futuram rei memoriam.

Debitum pastoralis officii nobis licet, in meritis ex dispositione divina commissi exigit ut universis nostre vigilancie creditis prefecctum sub religionis observancia militantibus, personis virgiorum contntionumque sublatis dispendiis pacis et quietis presidia eis feliciter ministremus illa fortiori minime robrantes, quae ad ipsarum personarum pacis et solidacionem cum utilitate et profec tu eccliarum aliorumque piorum locorum voluntariis personarum earum mediis novimus processisse sane sicut non vullorum fide dignorum relatione percepimus olim postquia preceptoria domus de Alfambra, castellanie de Emposta Hospialis sancti Iohannis Jerosolemitani, Cesaraugustari, dicem quam quondam Petrus Pardo, ipsius domus preceptor domis viveret, obtinebat per obitu eiusdem Petri, qui extra Roman Curiam diem claudit, extremum vacante illa sie vacans Bernardo Hugonis de Rochaberti [dei gratia] Galvanco Tolsa, dilectis filiis fratibus dicti Hospitalis, aplica auctoritatibus collata et de illa provisum fuerat inter Bernardum ex una, et Galvaneum precditos altera partibus, super indicta preceptoria et eius occasione quam Bernardi et Galvanei pedie totorum quilibet ad se devire spectare asserebat prout ad huc asserunt mateira questionis exorta et causa ipsa coram dilcto filio Bapstista Electo Theatin, locu unus ex auditoribus causarum parii aplici de mandato nostro tenente ex comissionentia aliquiadiu ventilata et in causa ipsa per ditum Elctum, ad nonnullos actus citra tamen conclusionem inter dictas partes processo tandem partes predicte, pro bono pacis et concordie necio utilitate preceptorie. Huiusmodi inter alia quod ipsi Bernardus et Galvaneus firmandi et jurandi observare, sub penis tunc expressi omnia et singula capitula conventiones, et pacte inter eos habita licencia a nobis obinerent et quod auctoritate nostra uterquem dictorum Bernardi et Galvanci sine alteruis preindicio preceptor ipsius domus remaneret ac vocavi et censeri nencio medietante feve tum reddituum et proventuum ipsius preceptorie percipere, quo adviveret deberet et psset ita tamen, quod Galvancus

Castra loca membra redditus et emolumenta preceptorie. Huiusmodi dividere illisque divisi Bernardus predicti parte qua vellet eligere deberit et quaprima abriprorum virum aut plura et tot preceptorias seu pensiones vel beneficia dieti Hospitalis, quod illus vel illorum fructus redditus et proventus mille florendos auri Aragonie valent, aminvatim foret pacifica assecutus tunc is per que assecutio. Huiusmodi fieret preceptor prefate domus esse desisteret et tunc necro etiam altero eorum decedente alter solus et insolidum eiusdem domus preceptor remaveret et censi ac dicta preceptor, cum omnibus fructibus, redditibus, proventibus et viribus suis ad ipsim alterum pertinere deberet, et si forsan alter predictorum preceptoriam seu preceptorias aut pensiones vel beneficia eiusdem Hospitalis valoris minoris mille florendorum, similium assequeretur tunc is qui foret assecutus pro rata medietatis. Huiusmodi minoris valoris qua recipiet de dicta medietate de falcare teneretur nonnulla quoque alia capitula conventiones et pacta super presata preceptor illiusquem occasione inierunt, fecerant et concordarunt prout in instrumento publico super inde confecto plenius continetur, nos igitur tum preceptorie qua Bernardi et Galvanci, qui apud nos de religionis zelo vite ac morum honestate aliisque probitatis, et virtutum meritis multipliciter comendantur predictorum statui et indebiti providere ipsosquem Bernardum et Galvaneum graciosis favoribus prosequor volentes necio predictae, et aliarum quacumque inter dictas partes ubilibet indecise pendentium, litium et causarum status ac de verbo ad verbum in instrumenti tenore preceptorie. Huiusmodi qualitates presentibus pro expressis habentes ipsasque causas ad nos hanc serie ad vocantes necio illas et dictas lites penitus extinguentes motu proprio, non ad ipsorum Bernardi et Galvanei, vel alicuius eorum seu alterius pro eis nobis super hac oblatte petitionis instantia sed ex nostra certa scientia permissis omnibus per nos diligenter recensitis et examinatis ac matura deper deliberatione prehabita auctoritate aplice omnia et singula capitula conventiones et pacta predicta ac quecumque alia in dicto instrumento contenta approbamus et confirmamus necio presentis scripti patrocinio comunimus supplentes omnes defectus si qui forsan intervenerint in eisdem Genichilominus pro firmiori premissorum robore, tam Bernardo quam Galvanco, de preceptorie anni, fructus, redditus et proventus mille librarum tutorien perarorum, secundum comunem estimatione valore annum, ut accepimus non excedunt collationes et provisiones factas predictas, et quecumque indesecuta ab eorum omnia dat etiam si dicta preceptor, ut premuttatur vel alias quovis modo aut ex alterius cuiuscumque persona seu per libera resignatione alicuius de illa extra die, tam curia etiam coram notario publico et testibus sponte factam vel alterius preceptorie sive loci, quavis auctoritate collati assecutione vacet etiam fitanto tempore vacaverit quod eius collatio, iuxta laterminem statuta concilii, ad sedem aplicam legitime devoluta ipsaque preceptor, dispositionem aplice specialiter reservata existat ac super ea, inter aliquos alios lites cuius statu etiam presentibus haberi volumus, pro expresso prenda indecisa dummodo tempore dat presentium non sit in causa alias, alicui specialiter vis questum valere plenamque roboris firmitate obtinere decernentes motu scientia et auctoritate predictis eisdem Bernardo et Galvanco sicmandi et sub penis mihi, expressis observare capitula conventiones et pacte inter ipsos habita, predicta iurandi licentia, concedimus necio volumus, decernimus et ordinamus, quod uterque ipsorum Bernardi et Galvanei, sine alterius preiudicio presate domus preceptor remaneat, ac vocari et ceteri vicio mediantes fructum, reddituum et proventuum ipsius preceptorie percipere, quo advixerit delrat et possit ita tamen, quod Galvaneus castra loca membra redditus et emolumenta preceptorie predicta dividere illisque divisi Bernardus presati parte qua volverit eligere deberet et quaprimo alter ipsorum virum aut plura et tot preceptorias seu pensiones vel beneficia eiusdem Hospitalis, quod illius vel illorum fructus, redditus et proventus mille florendos auri, similes valrant annuati fuerit

pacifice assecutus, tunc is per que assecutio. Huiusmodi fiet preceptor domus predictae esse desistat et tunc necnon etiam altero eorum decedente alter solus et insolidum ipsius domus preceptor remaneat et censeatur, ac dicta preceptoria, cum omnibus fructibus, redditibus, proventibus et viribus supradictis, ad ipsum alterum pertinere debeat, et si forsitan alter proceditorum preceptoria seu preceptorias vel pensiones aut beneficia eiusdem Hospitalis minoris valoris mille florendum assequeretur, tunc is qui fuerit assecutus pro rata medietatis. Huiusmodi minoris valoris de dica medietate de falcare teneatur necnon omnia et singula alia in capitulis conventionibus et pactis predictis habita et contenta in omnibus et per omnia uixta, eorum modos formas et tenores, Bernardo et Galvanco predictis, concedimus pariter et indulgemus non obstantibus felicis recordationis Bonifacii pape VIII, predecessoris nostri, et qua beneficiorum ecclesiastici factio seu divisio fieri prohibetur in Concilio Tironensis, edita nectio quibusvis aliis constitutionibus et ordinationibus aplice ac status stabilimentis, consuetudinibus, usibus naturis et institutionibus dicti Hospitalis illis presertim quibus caveridicitur quod si quis de preceptoribus [...] sibi per alium qua [...] me fratres pro tempore ipsius Hospitalis ac dilectos filios conventu Rodi, Hospitalis eiusdem, aplica seu alia quavis auctoritate provideri, quoquomodo facere presumpserit provisioni. Huiusmodi sub certa inibi expressa pena cedere teneatur iuramento confirmatione aplica vel quacumque firmitate alia roboratis, quodque preceptorie Hospitalis. Huiusmodi tam ex sui natura et institutione, qua etiam extabilimentis predictis non imperpetuorum beneficiorum ecclesiasticorum titulum conferri, sed in comendam ad mutuum concedentium revocabile comiti, debere mereantur necnon privilegiis Hospitali nastro et fratribus ac conventui prestatas comuniter vel divisim, per sedem eandem concessis illis presecutum quibus etiam caveri dicitur, quod preceptorie alicuius loca Hospitalis eiusdem per illos diutaxat ad quos pro tempore pertinere censebitur, iuxta stabilimenta conservantur antedicta et illis quibus disterie tuis inhibetur ne quis ipsius Hospitalis frater aut alia que libet ecclesiastica vel mundana persona, cuiuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis vel conditionis existat sibi vel alteri de quocumque prioratu, preceptoria seu alio loco eiusdem ordinis vacante vel vacaturo seu vacatura, cuiusque administratione comissione comendam collationem provisionem assignationem seu qualibet alia dispositione a quocumque seu per quemcumque contra vel preter stabilimenta usus et consuetudines. Huiusmodi quoquo modo fieri sive quominus iuxta illa fiat causa vel occasione quomodo libet inferre presumat, et quibus etiam totum id et quicquid quavis auctoritate, si secus ac tunc fuerit omnino carere roobe firmitatis necnon omnes et singulas concessionas, comendationes, collationes, provisiones, assignationes et quibuslibet alias dispositiones, quas contra vel preter stabilimenta usus et consuetudines. Huiusmodi per quoscumque quavis auctoritate etiam aplica nisi in certis imbi expressis casibus fieri contingeret inefficaces atque penitus invalidas existere, nec nullum cuiquam per illas maliqua re vis acquiri posse decernitur et magistro conventus ac fratribus predictis ne ad receptionem vel provisionem alicuius tali titulo inintentione teneatur, nec ad id a quoquam quavis auctoritate compelli aut propterea suspendi vel excommunicari seu ipsi vel dictum Hospitale eiusdem loca interdici valeant per litteras aplicatas non facientes plena et expressa ac de verbo ad verbum de indulto. Huiusmodi mentine indulgentur ac decernitur quod si quis ex fratribus eiusdem. Huiusmodi inhibitionis inintentione presumptionis reus extiterit antedies te ipse pro reatus. Huiusmodi pena ea vice dum taxat ad prioratu preceptoria seu loca. Huiusmodi que qua seu quod sic indigne contracture presumpserit procsus habeatur inhabilis nulla ex tunc mantra per viginti quinque annos continuos administratione mediata vel mediata Hospitalis eiusdem valiturus accipere, nisi secum valiturus accipere, nisi secum super hoc per magistrum eundem de conventus predictorum consilio gracie dispensatum fuerit, sub quibusvis formis ac verborum

expressionibus neccio talibus iudelicet, quod eisvel effectus ipsorum per quasuis aplicas vel dicte sedis legatorum litteras sive dispensationes quoramque tenorum fuerint, et quascunque clausulas derogatorias contineant nullatenus de trahi vel de reogari possit, et quibuscunque aliis etiam clausula individualiu et quedillis nisi sub certa forma de rogari, non possit vim et esse tum habentium et aliis deoragatoris ac forma. Huiusmodi sive illa servata fuerit sive non prohibitoriis clausulis hac tenus concessi, quorum omnium tenores ac si de verbo ad verbum infecti forent, presentibus habrivolumus pro expressis quibus omnibus et singulis illis alias in suo robore per mansuris, quo ad premissa derogare intendimus et expresse auctoritate aplica ac ex certa sciencia tenor presentium, derogamus ceterisque contrariis quibuscunque null ergo omnino hominum liceat, hanc paguia nostre approbationis, confirmationes, comunitiois, constitutionis, concessionis, ordinationis, indulti voluntas et derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire, siquis autem hoc attemptare presumpserit indignatione omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius se noverit incursurum. Dat Rome, apud Sanctum Petrum, anno incarnationis Domine millesimoquadringentesimo quadragesimo quarto, undecimo novembris, pontificatus nostri anno quartodecimo.

[23]

AHN, Ordres Militars, Carpeta 616, document 21

Roma, 1 d'abril de 1446 (pergamí 321 per 478)

Resum: Focald de Rupecavardi i Robert Bottill, priors de França i Anglaterra, juntament amb Pere Ramon Ça-Costa, castellà d'Amposta, per manament d'Eugeni IV, papa, concedeixen la comanda d'Alfambra a Bernat Hug de Rocaberti en el capítol general de l'Orde de Sant Joan a Roma, d'acord amb els costums i les obligacions de l'orde. Hi ha un altre pergamí de mides semblants que copia exactament el mateix que aquest en el mateix arxiu i a la mateixa carpeta.

Fratres Foucaldus de Rupecavardi, Francie, Robertus Bottill, Anglie, prioratum priores et Petrus Raymundus Çacosta, castellanie Emposte castellanus, generalis capituli sacre domus Hospitalis Sancti Johannis Jherosulitami Rome, de mandato Sanctissimi Domini nostri domus Eugenii, pape quarte, convocati reverendissimi domini domus mangri modern humiles locatenentem et presidentem ac reliqui baiulim priorem, preceptorem et frates ipsum capitulum apud basilicam principm Aplorum legitime celebrantem, religioso in Christo nobis pro carissimo fratri Bernardo Hugonis de Rochaberti, domus sive baiulie nostre Alfambre, castellanie Emposte, preceptori, salutem. In domino sempiternam propte suspectum de virtutibus ac meritis vestris testimonium illa vobis libenter concedimus propter que vitam tranquillioem ducre benefacioendo in nostra religione possitis, volentes igitur petitionibus vestris hac vice benignius in herere et hiis grata animi considerationi, nostra auctoritate benignius impartiri domum sive baiulia nostram predictam Alfambre, olim per bone memorie fratre Johanne de Villaguto, quondam, supradicte Castellanie nostre Emposte castellanum, juxta forma stabilimentorum nostrorum collata atque concessam et per vos presentis nostri huius generalis capituli auctem confirmari humiliter postulatam, cum omnibus et singulis suis membirs juribus et protinentiis universis adeandem spectatibus sive spectare et protinere debentibus. Quomodo libet et cum quibus vos prentialiter canonicè habetis, tenetis et possidetis, vel havere, tenere et posidere debetis aut vestri predecessores havere, tenere et possidere. Quomodo libet debuerunt habendam, tenendam, regendam, guernandam, administrandam, augendam et meliorandam insprevalibus et temporalibus, tam in capite, quam in membris, prout eandem habetis et possidetis sub annuja responsione sive loco responsionis aliis quebuscunque annuis oneribus impositis et imponendi nostro comuni thesauro annis singulis, infallibiliter ex

solvendis, secundum cursum eodem aliarum preceptoriarum vel baiularum prioratus nostri predicti, in capitulo provinciali prioratus, ipsius per nos annis singulis, loco, tempore ac receptoribus dicti comunis thesauri deputatis, vel in antea deputandis et constituendis alis secundum seriem et continentia statuti super deficientibus in responsionum solutione suarum editi in generali capitulo apud Avinionem, mense Marcy, anno sexagesimo sexto, celebrato de predicta baiulia per religiosos in Christo nobis per carissimos fratres domus eiusdem quovis titulo dicti prioratus regimini nostre vel in posterum presidentes ac receptores responsionum prioratus ipsius, cum consilio quatuos factum suarum baiularum responsiones bonus solvetium puta scri alicui nostre dicte domus prioratus prefati sufficienti utili et ydoneo ad regimen baiulie promisse, et qui illius responsiones et alia onera que uis imposita et imponenda benesolvat atque supportet expresse principimus provideri contra huioi de dicta baiulia vobis facta in aliquo, non obstante invicem deliberato consilo aucte huius nostri generalis capituli ad annos decem continuos et completos, conferimus, concedimus et donamus [...] que tenore largimur benefaciendo in eadem vosque preceptorem et comendatorem in dicta constituimus baiulia, hac serie et etiam ordinamus comitentes vobis fidutialiter circa curam regimen et administrationem accomodam dicte baiulie ac bonorum et iurium eius deffensionem et recuperationem, tam in agendo, quam deffendendo, harum serie totaliter vices nostras quocirca unniversis et singulis fratribus, sororibus et donatis sub virtute sancte obedientie ac hominibus et vasallis et quibusuis aliis nobis subditis in dicta baiulia, constitutis printibus et futuris sub sacramento fidelitaset homagii, quo nobis et dicte domui sunt asticti. Precipimus et mandamus ut vobis tanquam eorum superiori preceptori et majori reverenter pareant obediant et intendant vobisque suum prebeant auxilium, consilium et favorem in ominibus concernentibus utilitatem dicte baiulie, quotiens opus fuerit et eos duxeritis requirendos nec nom unversis et singulis fratribus domus nostre, quacumque aucte dignitate vel officio fungentibus presentibus et futuris, ne contra prentem nostra ratihabitione sive novam donationem, concessionem et gratiam aliquatenus facere vel venire, presumant quinymo juxta eius mentem et seriem studeant in defesse et in violabiter observare ac priori seu presidenti presato ut vos in pacifica et quieta possessione dicte baiulie tueatur conservet manuteneat et deffendat omni contradictione remota a moto abinde, quolibem alio illicito detentore si quis forte foret, quem nos per presentes a movemus et decernimus firmiter a movendum inhibentes vobis districtius sub virtute sancte obediente supradicta, ne pretextu ratificationis, approbationis ac nove provisionis et graciae huiusmodi vobis facte aliqua de bonis rebus aut iuribus dicte baiulie vendatis, detis, obligetis, impignoretis, permutetis aut in emphiteosim perpetua concedatis aut quocumque alio colore quesito extra nostram religionem transferre presumatis, sine nostra speciali licentia per missione pariter et mandato. Et si quod absit contra inhibitionem nostram huiusmodi aliquid vel aliqua operri vel facer vos, contingat illud et illa ex nunc prout, ex tunc et ex tunc prout, ex nunc cassamus, annullamus, irritamus et evacuamus ac in ane decernimus nulliusque existere momenti efficacitae vel valoris, in cuius rei testimonium bulla nostra, coin plumbea, noviter in hoc generali capitulo ordinata prentibus est appensa. Datum Rome, apud basilica principis apostolicorum dicto generali capitulo, ibidem durante dia prima, mensis aprilis, anno ab incarnatio Christorum Domino nostro millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto.

[24]

NLM, reg. 359, fol. 69v

Rodes, 7 de novembre de 1446

Resum: Joan de Lastic, Mestre de l'Hospital, amenaça amb l'expulsió de l'orde i de la comanda d'Alfambra a Bernat Hug de Rocabertí (que apareix amb els nom de Bernardo o Beneduc), si no deixa d'ocupar Sanper de Calanda, que ha estat concedida a fra Raimon Jou, a qui s'anomena "soci" en el sentit d'"aliat" del mestre. Un document molt semblant a aquest es copia tot seguit en el mateix registre de la Cancelleria.

Fratem Iohannes de Lastico et cet., religioso in Christo nobis carissimo frati Bernado alis Beneduc de Rupebertino, domus sive bauillie nostre de Alfambra, castellanie nostre Emposte, preceptor, salutem. In Domino et nostras firmat obedire mandatis tenore perven cum vobis singus camus qualiter coram nobis comparuit religiosus in Christo nobis carissimus frater Raymundus Jou, socius noster ac preceptor legitimus doums nostre Sancti Petri de Calanda, eisdem castellanie nostre Emposte, exponens cum querela que vos licet pluries et inscantissime fueritis requisitus per suos procuratores legitimos et reddidit sibi possessionem pacifici dicte preceptorie nostre Sancti Petri de Caldanda sibi, tamque digno anciano et benemeriti iusce et legitime ac secundum nostre religionis stablimenta collate, vos, tamen vel is qui eandem preceptoria pro vobis tenent id facere recusatis in grave detrimentum conventis nostre enrique conventus ac danpmun et prindicium ipsius fratris Raymundi Jou veri et legitim preceptorii eiusdem preceptorie, et quia nobis constat de vera sibi facta collacione per nos et nostrum conventum de dicta preceptoria ac de illata per vos sibi violencia et rebellione contra huismodi collationem vos, ideo hare serie requirimus et monemus vobisque discrete precipiendo mandamus et precipimus, sub virtute sancte obediencie ac pena rebellionis et inhabilitatis ac privacionis habitus necnom et predicte preceptorie de Alfambra, aliquem preceptorie, officorum et beneficiore per vos in nostra religione habitorem et habendore, quia penam ipso facto vostre non paritionis, vos incurrisse pert et incidisse et in persona bonisque et rebus vestris quibuscumque exequi volumus, decernimus et declaramus, quatem infra terminum dierum novem a dies, presentacionis hondi vobis fiende computandore quor tres per primo, tre per scundo et relquos tres pretercio, et premptorio termino ac monicione anonica vobis vite et legitime assiguamus ante dicta preceptoriam ceptori vel suis ad hoc procuracitoribus et deputatis aut on vel quibus ipse voluerit, ordinaverit et conniserit dare valdare, et vescituer unacum vibus et singulis suis membris inribus et pretmenciis unicos mecinom et fructibus et iuribus per vos indebite ab ipsi preceptoria, peceptis realiter integraliter rerum effectum infallibiter debeatia, absquem aliqua contradiccione, dillacione, obstaculone cessante sir in contemptum gram nostra et huius conventus graiam et caram habetis ac penas predictas, atque censuras capitis centrare taliter erito pariatis, ut de vera apud nos et religione nostram obedientiam valeatis merito commendari volentes has nostra, cum et mandatum vos in procuria notari publici et testum intimari ut norantia allegare possitis, in cuius rei testimonium bulla nostra magistralis in teranigra puntibus est impressa. Datum Rhodi, in nostro convetu, die vii mensis novembre, anno mccccxvi.

[25]

AHN, Ordes militars, Còdex 606B, foli 6v

Gandesa, 24 de novembre de 1453

Resum: Fra Sancho de Heredia, comanador de Calataiud, i fra Galvany Tolsà, comanador d'Enzinacorba, són nomenats jutges a la reclamació que fa fra Rocabertí, comanador d'Alfambra, a fra Cortés, comanador de Casp, perquè li entregui el castell de Jatiel tal i com li havia promès.

Eadem die, fra Bernat Huc de Rocabertí, comendador de Alfambra, dixo que el prior de Casp, fra Domingo Cortés, ensemble con los otros frayres del convento, le havia feyto cierta procura e comanda del castiello e lugar de Eixatiel e aquesto a tempo de quatro anyos e le havia promeso de tenir servir e complir ciertos capítulos entre ellos por la dita razón feytos e servados segunt que largamente se muestro por acto público testificado por Belenguer Ferrer, notario público de Casp, por que demando servir e complir el prior fra Cortés respuso que no ha feyto ell lo sobredicho ni le recuerda ni al presente no tiene procura de los frayres del convento porá responder a la demanda. E por el capítulo fue comesa la tan a fra Sancho de Heredia, comendador de Calatayud, e a fra Galván Tolsán, comandador de Enzinacorba, que hoy a las partes e fagan justicia sumariamente e de plano.

[26]

AHN, Ordes militars, Còdex 606B, foli 10

Gandesa, 24 de novembre de 1453

Resum: Sancho de Herèdia i Galvany Tolsà s'inibeixen a dictar sentència en el litigi que mantenen fra Rocabertí d'Alfambra i fra Cortés de Casp sobre el castell d'Exatiel, l'actual Jatiel de la província de Terol.

Frater Petrus Raymundi Çacosta et cet. et nos frates et preceptores et cet., religiosi nobis carissimis filibus Sancio de Heredia, Calataiud, et Galvano Tolsa, de Enzinacorba, preceptoribus salutem et sinceram in Domino caritatis et veram sabiduriam. In commissis coram nobis et in nostro provinciali capitulo fuerunt personaliter constituti nobilis frater Bernadus Huc de Rocaberti, comendador de Alfambra, ex una, et frater Dominicus Cortes, preceptor conventus de Casp, parte ex alia. Et dictus frater Bernardus proposuit et periit contra dictum priorem et conventum de Casp dicens et asservens quod diu est prior et frater conventus ville de Casp, mediante instrumento publico testificato per Berengarem Ferrer, notarium ville de Casp, crearunt in alcaldum seu conussunt castrum loci d'Exatiel, ad annos quatuor et abinde durante eorum beneplacito dicto Rocaberti, ut lacius constat per dictum instrumentum publicum. Et nunc igitur quoniam ratione dicti prior et fratres revocarunt ipsum adicto altaldiato seu commissione quoniam asserverunt facere non poterant durante tempore prestato nec de beneplacito sive iustis de caris obquod, suplicant dictum dominum catellanum et capitulum quantis compellerent dictos priorem et fratres ad predicta servandum et alis debet procedendum in promissis et dictus prior respondendo dixit quod predicta remitebat dicto instrumento, si est ita vel ne et pro predicta remitebat dicto conventum, quod ipse non het proraciunt adictis fratibus ad respondendum predictis et plura alia inter dictas partes fiunt dicta et proposita, et nos accupati terra alia ardua negocia dicte nostre religionis in predictis varose non valemus confidentes ad plenum de industria sagantate ac animi probitate veri dictorum preceptorum predicta omnia et singula non mudem dependenti et emergentibus de et ex eisdem, ac eorum amexis hac serve vobis comitimus plenarie vires nostras, mandamus vobis in vitute sancta obediencie, quatenus voratis partibus supadicitis et ad plenum in iure, suo audit justis ministretis brasquem super hiis concencias overando in quorum testimonium. Et datum in castro ville nostre de Gandesa, durante celebratione nostri capituli provincialis, die xiiii, mensis novembris, anno a nativitate Domini mccccltertio. Vista per lo castellà.

NLM, reg.365, fol. 60

Rodes, 16 de setembre de 1454

Resum: El Mestre Jacques de Milly ordena a Bernat Hug de Rocabertí que abandoni la comanda de San Pedro de Calanda que va ocupar il·legalment ja que estava vacant per mort de Juan de Liñán i ha de ser per Antoni Fortuner. Si no ho fa s'exposa a greus càstigs, fins i tot l'expulsió de l'orde.

Fratri Iacobus de Milii, Dei gratia et cet. Religioso in Christo nobis carissimo fratri Hugoni de Rochabertinum, dicte domus et castellanie nostre Emposte detentori domus sive preceptorie nostre Sancti Petri de Kalanda et quibuscumquem aliis. Dicte domus nostre fratibus, in prefata nostra preceptoria intrusis et eius detentoribus et unicuicquem eorem in solidum, quore nomina hic habeantur pro sufficienter expressa, salutem in Domino et nostris firmiter obedire mandatis serie presentium vobis et aulibet vestrum notificamus que religioso in Christo nobis carissimo fratri Antonio Fortuner sm forma stabilimentorum bonorum, quem morem et consuetudinum nostre religionis dictam domus sive preceptoriam nostram Sancti Petri de Kalanda vacantem per obitum quondam fratris Iohannis de Liyan, eiusdem ultimi legitimi preceptoris legitime contulius atque donammus sicut bulle nostre comuni bulla nostra roborate lata testantur nuprerime vero adctom fratre Antonio, legitimo preceptore nobis, cum querela ex positum fuit, vos fratrem Hugonem de Rochabertin contra formam stabilimentorum prefactorum intrusisse vos in dicta preceptoria. Et eam in debite et nullo titulo occupatam tenere in sui precuiditum et totalem ruinam quo circha nobis humiliter supplicavit, ut super hac providere de remedio opportuno dignaremur nos vero, que omnio volumus que collationes rita et setem facte per nos et conuctum nostrum suum debitum sortiantur effectum tenore presentium vos, prefacti fratrem Hugonem, presersi et quos, cumque alios fortasse detentores et fautores detentoribus prefata preceptorie monemus et requerimos. Et si opus est in virtute sancte obedeencie ac sub pena privationis habitus et honorem in nostra religione habitorum vel hondorum quatemus in termino sex dierum tradatis et unusquesque vestrum tradat consignet effectualiter, et sine diminutione et manbrorum eius electo fratri Antonio, legitimo preceptori vel eius procuracionibus, et cuctus et introitus eiusdem, si qui per vos decepti fuissent di exceptione et contradictione penitus remota, que si fertasse que de non credimus hec nostra mandata non adimpleverins sub cadam virtute sancte obedeencie et pena premissa vobis fratri Hugoni et reliquis prefatis tenore presentium precipimus et mandamus quatenusinter mino novem mensium computondorum ad iequo presentes nostre letre vobis fuerint presentate, quorum tres pro primo, tres pro secundo et tres pro terno et ultimo peremptorio termino et canonica monitione vobis assignatur personaliter vel per vestrum procuratorem sive procuratos, sufficienter in structos in hoc nostro conventu Rhodi comparere debeatis dicturiscansam, quare mandamum hoc nostrum non adimplveritis quia vobis administrabimus iusticie complementum transacto vero dicto termino et vobis fratre Hugone, neque personaliter, neque per procuratorem comparente absentia vostra in aliquo, non obstante contra vos et reliquos fantores et complices tanquam in obedienter et rebelle ac nostrorum mandatorum contemptores procedemus et procedi fatienus secundum ep insimilibem nostra stabilimenta et consuetudines ordini nostri, dictant et ordinant taliter, ergo in promissis vos exhibeatis, ut devera valeantis apud nos obedientia comendari, in cuius rei testimonium bulla nostra magistralis in cera nigra presentibem est impressa. Datum Rhodi, in nostro conventum, die xvi mensis septembris, anno ab incarnato Christo Ihesu domino nostro mccccliiii.

[28]

AHN, Ordes militars, Còdex 606B, foli 52

Casp, 16 de juny de 1455

Resum: El castellà corrobora l'arrendament de la comanda d'Alfambra que fa Bernat Hug de Rocabertí per tres anys.

Die XVI, mensis junii, anno LV, in castro ville de Casp, dominus catellanus sigillo suo corrobavit arrendamentum per fratrem Bernardi Huc de Rocaberti, preceptorem de Alfambra, de dicta sua comanda faciendo ad tres annos [...] licencio loctienti magister de suy in frater quodquidem arrendamentum, in super afestorum facti luchas, monsis octubris proxime et anni presenti.

[29]

ACA, Cancelleria, 3301, fol. 147. Diversorum 8 de la lloctinència de Joan de Navarra.

Barcelona, 21 de març de 1457

El rey de Navarra Infant e lugarteniente general etc.

Comendador amado e devoto nuestro. El reverendo maestre de Rodes ha proveydo de la comanda de Monçón, del orden de Sant Johan de Jherusalen, vaccant por muert de fray Thomás Ram, quondam, último comendador de aquella, al noble e bien amado nuestro fray Bernat Huc de Roquaberti, cavallero del dito ordent, al qual nuestro senyor el Padre Sancto la ha confirmada e de nuevo atorgada e el senyor Rey le ha dado sus letras executorias de las ditas bullas del Santo Padre e maestre de Rodas. E nós por semblant le havemos dados nuestras letras executorias de los mandamientos, exequotorias e voluntat del senyor Rey, las quales que en todo caso el dicho fray Bernat Huc haia la dita comanda, possession, fruytos, rendas e derechos de aquella e ha prestado ya, en poder nuestro, el procurador del dicho fray Bernat Huc comendador, el juramento e homenatge que por razón la dita comanda prestar devia e es acostumbrado. Havemos entendido que a instrancia vuestra, como tesorero del procurador del convento o común tesoro de Rodas, la dita comanda, fruytos, rendas e dreytos de aquella stán aprensos a manos de la cort del justicia d'Aragón. Pues la voluntat de los dichos Padre Santo, senyor Rey e Maestre de Rodes es que el dicho fray Bernat Huc haya como dicho es la dita comanda, possession, fruyhtos, rendas e derechos de aquella, vos rogamos, encargamos muy affectuosament que vista la present de continent remiciedes o, por el dito procurador del convento e común tesoro de Rodas, hagades renunciar a la dita aprehensión en manera que aquella no obstant liberament pueda el procurador del dicho fray Bernat, comendador, prendre la possession de la dita comanda, miembros, fruytos, rendas e drechos de aquella, juxta las provisiones e voluntatd de los ditos Padre Santo, s. Rey e maestre de Rodas, en lo qual faredes al s. Rey e a nos plazer e servicio muy acceptos, los quales muy mucho vos agradeceremos, e por eso vos rogamos en aquesto no haya falta en alguna manera. Dada en Barchinona a xxi días de marzo, del anyo mcccclvii. El rey Juan

Al religioso amado e devoto nuestro fray Sancho de Heredia.

[30]

ACA, Cancelleria, 3299, fol. 190. Diversorum 6 de la lloctinència de Joan de Navarra.

Barcelona, 24 de març de 1457

El rey et cet.,

Ferrando Ram, bien amando nuestro. El reverendo maestre de Rodas ha proveydo al noble e bien amado nuestro fray Bernat Huc de Roquabertí, cavallero del orden de Sant Johan de Jherusalem, de la comanda de Monçón, vacant por muerte del quondam fray Thomas Ram,

vuestro hermano, comendador de la dita comanda, la qual après le es seyda, confirmada e de nuevo atorgada por nuestro senyor, el Padre Santo, de las provisiones de los quales el dicho senyor Rey ha dado sus letras executorias dirigidas a nós e a los officiales e súbditos de su alteza, por las quales quiere e manda el dito senyor Rey, el dicho fray Bernat Huc comendado sia meso en possession de la dita comanda, fruytos, rendas e dreytos de aquella, sobre lo qual nós le havemos dado nuestras letras executorias de las dichas letras e mandamientos del senyor Rey, e por que aportaron letra ciosa su majestat nos significa e manda aquello mesmo que con las patentes, quiere que en todo caso el dicho fray Huc o procurador suyo haya la dita comanda e possession de aquella, con los dichos fruytos, rendas, derechos, segunt es dicho. Nós havemos admeso al procurador del dicho fray Huc a prestar el sacrament e homenaje, que por razón de la dita comanda, castillos, villas e lugares de aquella prestar devia al dito senyor Rey e a nós en lugar de su senyoria, segunt empero havemos entendido en la causa de la aprehension de la comanda que prende en la cort de justicia d'Aragón, vos hameiades opposado como arrendador de la dita comanda o aquel qui por el procurador del dito quondam, vuestro hermano, es arrendada, seyet cierto que seha por cosa clara e cierta que aqueixa arrendación que se dize seyer feyta por vos o por otro procurador del dito comendador quondam, vuestro hermano, se fizo après muert de aquel e encara después que vos o el dito procurador sopiéstes la muert del dicho vuestro hermano, e que por tanto aquella arrendación sia invalida e de nenguna sustancia, porque vos rogamos e encargamos muy afectuosament que por dar más presta e premio a las provisiones e mandamintos del Santo Padre, del senyor Rey e a las provisiones del maestre de Rodas, lo qual como dicho es el senyor Rey muyto affecta, dedes orden e manamiento como se tire la dicha oposicion por manera que aquella no obstant pueda el procurador del dicho Roquabertí comendador liberament tomar la possession de la dita comanda, castillos, villas e lugares, miembros, feytos, rendas e dreytos de aquella, car en caso que vos o otro qualquiere arrendador pretendáys haver algun dreyto en los feytos e rendas de la dita comanda por virtud de la dita arrenadación, el procurador del dicho fray Huc nos ha dada palabra quel dicho fray Huc comendador sultament lexara la cosa en poder nuestro, que conozcamos entre vos e el dicho arrendador e aqueel sumariament la justicia en si será vuestra, será contento vos sia fecha plenament, e porque encara que otro sia el arrendador, si lo es, lo que nos ignoramos la cosa es vista estar en vuestra mano, vos rogamos encargamos muy affectuosament que pues tal offera e tanta razón se da por part del dicho comendador fray Bernat, dedes orden e lugar, como luego se tire, de la dita oposicion e el procurador del dicho fray Bernat comendador pueda tomar liberamente la possession de la susodicha comanda, en lo qual complacedes e serviedes al dicho senyor Rey e a nós gratamente, e nós vos lo faremos que agradecer. Dada en Barcelona a xxi dieas de março del anyo mcccclvii. El rey Juan.

Al bien amado nuestro Ferrando Ram.

[31]

ACA, Cancelleria, 3409, fol. 199. Curiae de Joan II.

Fraga, 13 de novembre de 1460

El rey,

Fieles nuestros. Porque nos creemos dentro pocos días levar la diferencia que es entre los nobles magnificos e amados don fray Hugo de Rocabertín, comendador de Monçon, e mossén Rodrigo de Rebolledo, camarlench nuestros, sobre el termino de cofita, el qual por el justicia d'Aragón vos sería stado encomendado, vos rogamos, encargamos e mandamos que los ganados que el dicho mossén Rebolledo tiene en el dicho término no los saquéis de

aquel dentro quatro dias après que las presentes vos seran presentadas, e no fagáys el contrario, por quanto havéys cara nuestra gracia. Dada en la villa de Fraga, a xiii días del mes de noviembre, del anyo mcccclx. Rex Io.

[32]

ACA, Cancelleria, 3372, fol. 167. Diversorum 12 de Joan II.

Lleida, 3 de desembre de 1460

Resum: El rei es s'adreça al papa per tal de demanar que es concedeixi a fra Bernat Hug de Rocabertí el dret d'arrendament de la comanda de Montsó per un període de tres anys.

Sanctissime ac beatissime pater et domine, post humilem filii comendationem et pedum aficula beatorum nimuit ut precepimus santas v. benigne vobis et supplicationibus nostris liberaliter nostra gratia concedento religioso nobili et dilecto consiliario et camarlengo nostro fratri Bernardo Hugonis de Rocabertino, preceptori preceptorie sive comande Montissoni, ordinis Hospitalis Sancti Ioannis Hierosolomtani, licentiam arrendandi ad tres annos dictam preceptoriam, de quo e. s. in merenas gratias agimus et habemus verum quia dictus preceptor pro subpetendo magnis simptibus, quos per negotiis et agendis sue religionis subiturus est discurrendo per haut provinciam maiore indiget suma, quam ex dicto trium annorum arrendamento assequim poterit ut abilius ac melius oneri sibi per suum superiorem iniusto sufficere valeat vostre beatitudini, que humilime possimus supplicamus, ut dicto preceptori dictam licenciam ad tres annos, ut prefertur contessam ad quinque annos nostri contemplatione predictisque respectibus conferre, dignetur taliter yt is qui sui gereris preclaritate suis ingentibusvirentibus et obsequiis sue religioni prestitis omnia gratia et honore dignis est intelligat hos nostros intressus sibi adindonum profusse hoc equidem ad singula rissimam gratia ascribemus v. s. quam omnipotens Deus in regimem ecclesie sue sancte votune conservare dignetur. Datam in civitate nostram Ilerde tertio die mensis decembris, anno a nativitate Domini millesimo cccclx. Rex Io.

Sanctissimo ac beatissimo domino nostro Pape.

[33]

ACA, Cancelleria, 3376, fol. 87. Diversorum 16 de Joan II.

Calataiud, 6 de novembre de 1461

Molt reverend pare en Crist e senyor amich nostre molt car, per la letra que scrivim a nostre Sant Pare e per la letra que trametem al collegi dels molt reverends cardenals veureu los desigs que havem que lo religiós noble e mat conseller nostre, don fra Bernat Huc de Rocabertí, comanador de Monçó, sia provehit de la castellania de Amposta, qui de present vaga per promoció del qui era castellà en mestre de Rodes, e los respectes que ns mouen a supplicar la dita provisio sia fata ab retenció de la dita comanda de Monçó, fins lo dit comanador hage pacífica la possessio de la dita castellania, però que en aquell cas *nunc pro tunch* sia de la dita comanda de Monçó provehit a fra Pere Ferrández de Heredia, fill de l'amat conseller nostre Joan Ferrández de Heredia, al qual per sos serveys e mèrits som molt obligats, e perquè de vos fem en aqueixa cort specialíssim compte, vos pregam quant pus affectuosament podem, que donant fe e creença al que lo reverend pare en Crist e amat conseller, ambaxador e procurador nostre en cort romana, lo arquebisbe de Càller, sobre açò vos dirà e explicarà. Vullau per nostra contemplació e amor treballar per tot vostre poder que çò que desigam e supplicam en açò se faça, se obtinga per forma que los dits fra Bernat e fra Pere Ferrandez conegan que nostres supplicacions e letres los han aprofitat e nos vejam quant munte lo compte que de vos fem, car açò vos haurem tant a car com lo

[...] que per nos de present fer poguéssim. Dada en la ciutat de Calatayud a sis dies de noembre de l'any m cccclxi
Dirigitu cardenali vicec.

[34]

ACA, Cancelleria, 3443. Fol. 39. Itinerum, 3 de Joan II.

Balaguer, 12 de juny de 1462.

Fratris Bernardi Ugonis de Rupebertino, comendatoris Montisoni.

Lo rey d'Aragó, de Sicília, de Navarra.

Magnífichs religiosos devots e amats nostres, vacant la Castellania d'Amposta en aquests nostres regnes, per promoció del Reverend mestre de Rhodes en lo magisteris, nos havent a memòria los grans e acceptes servicis de comendable memòria per lo venerable religiós e amat conseller nostre, fra Bernat Huc de Rocaberti, comanador de Monçó, axí a nos com al vostre orde e convent, e havent a aquell per molt accepte per les sues virtuts nos forem molt content e som vuy la dita castellania devingués en mans e poder del dit fra Bernat Huc de Rocabertí, axí com digne de tal beneffici e dignatari, e de fet supplicam lo Sant Pare lo u volgués provehir e al dit mestre pregam molt affectuosament, que per contemplació nostra la y conferís puix a quella no podia retenir. En si considerats, no-res-menys la sua ancianitat e com la justícia actenents los stabliments de la orde, fahia per sa part e les coses fins vuy se són differides a causa del dit mestre, lo qual segons nos és donat a entendre vol fer agregació e unió de la dita castellania al dit magisteri, no sens gran perjudici e derogació nostra e de nosres regnes, en lo qual, per alguna via al món, no donariem loch ne ho permetriem perquè nos havem a cor per molta voluntad que de la dita castellania fos provehit lo dit rocabertí, ab quanta voluntad podem. Vos pregam e encarregam que per amor e contemplació nostra, vullau donar orde ab lo mestre e convent que la dita castellania devinga en lo dit Roquabertí, com dit és, lo qual vos reputarem a una grandíssima complacència, offerint-vos d'aquí avant no empachar-nos ni entremetens de cosa que sia de fets de la dita orde, puix per vosaltres siam complaguts en la dita castellania, en altra manera, nos hajau per sensat, car nos u farem de tals remys en aquest negoci e en tots los altres que indubítadament no se'n seguirà perfet ne utilitat a la dita orde, segons que pus largament havem comunicadas nostra intenció e voluntad sobre aquestes coses. Al venerable religiós fra Fluvià, comanador de Calatayud, exhibidor de la present al qual donarem plenera fer e creença, com a nostra persona. Dada en la ciutat de Balaguer, a dotze dies del mes de juny, de l'any mil cccc lxii. Rex Iohanis.

Als religiosos, magnífichs, devots e en amats nostres los batlius e consell del convent e orde de Rhodes.

Dominus Rex mandavit mihi Joanni Navarro, pro visa.

[35]

ACA, Cancelleria, 3381, fol. 71. Diversorum 21 de Joan II.

Saragossa, 27 de novembre de 1466

Don Joan et cet. al amat nostre Bertomeu de Bernat, salut e dilecció. Volents cobrar a mans nostres lo castell, vila e comanda de Azcó, e les viles de Corbera e Batea, de la castellania de Amposta, e aquelles donar e liurar a qui de institució e rahó pertanyen, confiants grantment de la fe, lealtat e sufficència vostra, vos dehim, comentem e manam de nostra certa sciència e exprés a que comformt vos personalment, en aquelles parts requirau e maneu en nom nostre, axí com nos de present requerim e manam molt stretament, sots lo deute de fidelitat a que ns és tengut a Gabriel de Castelló, e altre qualsevol alcayt e detentor del dit castell

d'Azcó e de les altres viles damun dites, que aquell e aquellas vos do e liure en nom nostre e per nos, car nos donant e liurant los a vos ab tenor de la present lo absolem e l viam una, dues e tres vegades e tantes quantes necessari serà de qualsevol sacrament e homentatge a que ns sia tengut e obligat, e l donam per quiti e absolut, axí com si a nos personalment o aport nostre de cambra conegut ho agués liurat, e com lo dit castell e viles a mans vostres, per nos en la forma damunt dita, cobrat haureu, donareu e liurareu aquell e aquelles al venerable, noble, religiós e amat conseller nostre don fray Bernat Huc de Rochabertí, al qual axí com a dita e canonicament en castellà de Amposta, elegit e just pertanyen, o a qui el volrà, lo qual dit castellà emperò lo dia present e infrascript ha presat en poder nostre a nos axí com a rey e sobiran senyor, sacrament e homenatge, axí per la tinença del dit castell, com per la nova possessió de la dita comanda e ultra en la forma e manera que altres castellans e comendadors han acostumat. Procescha cometent e donat-vos sobre les damunt dites coses e cascuna de aquelles, ab les incidents dependents e megenys de aquelles, e a elles ameers nostres, vostres e loc plenerament ab la present, ab la qual dehim e manam molt stretament e de nostra certa sciència, sots enimoriment de nostra yra e indignació e encara sots lo deute de fidelitat a que ns són tenguts e obligats als insticiats vegués, batles, jurats e altres oficials e singulars persones de les dites viles e comandes que al dit don fray Bernat Huc, castellà damunt dit, hajen e resen per castellà de la Castellania d'Amposta e comenador de la dita comanda, axí com arrita e comtament elegit, e a ell o a qui ell volrà preseten los sacraments e omenatges acostumats e responguen de qualsevol rendes e drets a la dita comanda e castellannia de Amposta pertanyents, sí e segons los altres castellans de Amposta han acostumat respondre. Dada en Çaragoça a xxvii dies de novembre de l'any 1466.

[36]

NLM, 377, fol. 75v

Rodes, 8 de setembre de 1467

Resum: El Convent entrega la comanda de Las Carboneras a Bernat Hug de Rocabertí i s'encarrega a Artaldo d'Urríes que li faci possessió pacífica.

Fratis Baptista de Ursino et cet et nostri conventus et cet., religioso in Cristo nostri frati Artaldo Duries, preceptorie nostre d'Agnon, castellanie nostre Emposte, salutem et dilectionem ad laudabilem et cet, permutare et promovere fiesiguata itaque provu per vobis de vestra procura et spontanea voluntate dicta nostra precptoria d'Agnon, in mambun nostri pro libati aucigisti et per nos aucigistru ipsa reisionacione sive renunciacion suscepta, si hii et alit non cum infrascripte preceptoriem pacifficari possessionem et quietam fuerit assecutus, bauilliam igitur seu preceptoriam nostram castru de las Carboneras, dicte nostre castellanie, per resignacionem sive renunciacionem de cad factani in mandicio nostri autendicti ingrei a legitimur procuracionibus vedi religiosi in Christo nostri fratre Bernardi Hugonis de Rocabertino sive hoc sive alco quont suo vacante procuraliter it promelconamiento intuius rei teste bulla nostra comun plumbea putibus est appensa. Dada Rhodi die viiii septembris mccccxvii.

Segueix l'executòria d'aquesta disposició que l'ha de dur a terme Lluís de Sagra, comanador del temple d'Osca i receptor de la castellania.

[37]

ACA, Cancelleria, 3382, fol. 86. Diversorum 22 de Joan II.

Tarragona, 26 de setembre de 1467

Lo rey,

Capità, per les causes e axí com veureu per altres nostres provisions, nos havem feta gràcia al venerable religiós e amat conseller nostre lo castella d'Amposta, com a béns confiscats a la cort nostra de qualsevol pensions, de sensals degudes a la enfermeria e convent de Rodes, per aquexa ciutat de Tortosa fins al jorn de la reducció d'aquella que pagar no li an volgut, que serie contra rahó e justícia, per çò, volents aquella sie feta, vos manam stretament que de continente, cessant tota dilació e consulta, per les dietes, pensions degudes executen la dita ciutat sises, e habitants en aquella segons la natura dels censals per la quantitat que de les pensions deurà la dita ciutat, e paguen lo dit castellà de aquelles o son procurador per ell. E per semblant vos manam que passats que sien los xxx jorns que son stats donats an Joan Castelló, si dins aquells legítimament no haurà probat ell no deure res a la dita enfermeria e convent de Rodes, en tal cas per çò que vertaderament se trobarà ésser deudor, li façau la execució sens més dilación, administrant certa les dites coses e qualsevol d'elles, justícia prompta e expedida per forma que sobre açò a nos no sie mester recórrer altra vegada, e çò que de justícia serà, haja e cobre lo dit castellà o son procurador per ell, qui contínuament resideix com sabeu en lo servey nostre. Dada a Tarragona a xxvi de setembre any mil cclxvii. Rex Io.

A l'amat nostre Johan de Riglos, loctinent de capità de la ciutat de Tortosa.

[38]

AHN, Ordes militars, Còdex 607B, foli 24

Gandesa, 28 de desembre de 1468 (no serà 1467)

Eadem die, el senyor don fray Bernat Hug de Rocaberti, de la santa casa del Espital de Sant Johan de Jherusalem, humil castellán d'Amposta, mandó fazer las letras inffra scriptas e aquellas intimar por los números de su sensoria, a los senyores venerables e honestos religiosos comendadores e frayres o preveres de la dicha Castellania d'Amposta e o a sus regidores, administradores e lugarestenientes, a ellos e cada uno d'ellos se sota estremssse en senyal de recepció en aquellas, las quales con las dichas sota scripturas son del tenor siguiente:

Frater Bernat Hug de Rocaberti, de la Santa Casa del Espital de Sant Joahn de Jherusalmen, humil castellán d'Amposta, a los venerables e honesos religiosos nuestros todos los comendadores e frayres, patres e abbades, de la Castellania d'Amposta e o a sus regidores, procudares e administradores a sus lugarestenientes e qualque d'ellos a los quales las presentes prevendrán, salut en nuestro senyor Jesucristo. Justant e requerent el benerable e religioso nuestro fray Loys Darçaga, comendador del Temple d'Ozca, receptor en la dicha castellana por el senyor maestro, convento e común tessor de Rodas, por las urgentes necessidades de nuestra religión e del dicho común tessoro de Rodas e por dar horden en las cosas e actos de la dicha nuestra religión fechos en el capítol general del dicho orden último en Roma celebrado, lo qual es de suma necessidat con los comendadores e frayres, con nos asistentes havemos deliberado mediante la gran divinal convocar, tener e celebrar capítol general de la dicha castellania en las casas de Sant Joahn de la ciutat de Çaragossa, el vijessimo quinto dia del mes de janero primero vinens. Por aquesto, a vosotros e a cada uno de vos decimos e mandamos fuertemente y estrecha, en virtud de santa obediencia, que vosostros sehades personament con vos en la ciutat de Çaragossa, el dicho vinticingueno dia de janero, e con vos traygades vostras resposiones e los arreages por

vosotros devidos al dicho común tesoro de Rodas, e qualesquiere otras cosas que seades torydos dar e pagar, fins a la present jornada e los albaranes que paguado havedes de la semblea últimamente celebrada por el prior de Portugal en el monesteiro de Santa Fe, fasta hoy. Otrosí, vos dezimos y mandamos que leyda que haureys los present, hi pongades cada uno de vos su sillo y vos sotascribades de vuestra mano en senyal de recepción y la enviades al portador de la present, por tal que ygnorancia de la presentation de aquella no sea allegada e no fagaýs el contrario, si las penas sobredichas desehades evitar. Dada ut supra, ell Castellán d'Amposta.

[39]

ACA, Cancelleria, 3383, fol. 63. Diversorum 23 de Joan II.

Saragossa, 16 de novembre de 1468

Reverendíssimo pare en Christ e senyor, amic nostre, molt car e per no acreditar VR per ab una scriptura screvim de present largament nostra intenció sobre los fets de la Castellania d'Amposta, als venerablis bisbes de Taraçona e de Mallorques, nostres procuradors e encara a mossèn Francesch Berenger, segons per ells o l'altre de aquell seren àmplament informat e perquè aquest negun toca molí al stat nostre e y tenim frandíssima voluntat essent ben certs VR per poder conduir aquest fet millor que altra persona alguna, ab la major affecció e voluntat que podem, pregam aquella per nostre amor e contemplació vulla supplicar e tenir manera ab la S. de nostre S. lo papa, que de continent mande spaxar les butles de la dita castellania al venerable noble religiós e amat conseller nostre don fra Bernat Huc de Rocabertí ab licència de arrendar a tres anys e que ns faça gràcia de la vacant o de alguna part de aquella segons lo y suplicam en lo qual sia certa VR per nos complaurà tant e més que de cosa que may li hajam scrit e pregar e li n restarem molt obligar. Dada en Çaragoça a xvi de novembre de mccccxviii. Rex Io.

[40]

ACA, Cancelleria, 3382, fol. 150 (olim 150). Diversorum 22 de Joan II.

Saragossa, 16 de novembre de 1468

El rey,

Venerable padre en Cristo, amado consellero, procurador e embaxador nuestro. Por otras vos havemos en dias passados scripto largamente como el prior de Sant Gili, embaxador de la religión de Sant Iohan de Iherusalem, es stado con nos e por quanto era de la obediencia del dicho Ioan a nos, no venia bien él fuesse por nuestros regnos, empero por haver bienes e comissions de nuesro senyor el papa, nos lo recebimos con mucha benignidat e dimos lugar en todas las negociaciones que de la dita orden quizo fazer e visto, que la stat de nuestro senyor, por su merced nos quiso complazer acerca la promisión de la Castellanía d'Amposta en la persona del venerable noble religioso e amado consellero nuestro don fray Bernad Huc de Rocabertí, con retención de la comanda de Monçón. Nos haviendo sguard al servicio de nuestro senyor Dios no contrestant las causas legítimas que por la rebellió haviamos de tener ocupadas las cosas de la dicha religión, quanto en nos fue, restituymos la dicha religión bienes e comandas de la dicha Castellanía en su primer stado, e assí se fallara por devida información e por quanto havemos entendido quel dicho prior de San Gili havia scritto a la dicha S. el contrario por tracto del castellán ser fecho, por lo qual la dicha sanctedat differria dar las bullas de la dicha Castellanía de que stamos mucho admirados, car la verdat es la que dezimos y aquella passa con effecto. Y el dicho prior toma gran cargo en stremir de nos salva la verdad e seremos contentos la dicha S. de N. S. tome verdadera información, ca todo lo por nos ofrecido es stado complido e por la orden

de Sant Joahn no ninguna cosa, de lo qual stamos muy congoxador e si la dicha santedat prestamente no y pone remedio, a nos convendría provehir hi e mognere en contra nuestra voluntat porqué no querriamos fazer dany alguno. E por tanto, vos rogamos quanto más affectuosament podemos la presente nuestra letra demostredes a la perfata S.E. assí bién al reverendíssimo cardenal Vic. E la perfata S. supliques de nuestra parte con muy gran instancia quiera delliurar las dichas bullas de la Castellanía a dicho castellán e, si gracia por nuestro respecto nos querrá fazer, de la vagant de todo o de part de aquélla le tenemos a mucha mercet visto aquella ser conquistada por nos de manos de rebelles e con muy grand spensas. E la razón assí lo quiere e do no el dicho castellán pagar la dicha vagant dando le ne pero de seys meses que antes no poria. E acerca desto vos rogamos trebiedes por todas las vias e montes que fazer se porá e assí vos lo encomendamos tanto caramente quanto mince cosa de que scrito e rogado vos hayamos, car bien crehemos que por medio corom la dichas S. de nuestro senyor nos querrá en esto complazer. E si lo faze assí como speramos para siempre le quedaremos obligado e a vos lo agradaceremos muy mucho. E trebaiat porqué decontinet las dichas bullas de la dicha Castellanía por medio de mercaderes nos sean enviadas con licencia de arrendar a tres anyos la dicha Castellanía que a rempero de seys meses las dichas cantidades serán pagadas y en esto no dudéys que qualquiere palabra e concordia que faréys con la dicha S. todo sera conplido. Dada en Çaragoça a xvi dias de noviembre del anyo mil ccclxviii. Rex Io.

Al venerabel padre en Christo amado consellero, ambaxador e procurador nuestro en cort, el obispo de Mallorques.

[41]

ACA, Cancelleria, 3341, fol. 10. Comune 18 de Joan II.

Montsó, 27 de maig de 1470

Resum: Sentència en la qual el rei Joan confirma que el marquesat d'Oristany pertany a Lleonard Cubell i els seus descendents en contra del que reclamaven els germans Dalmau, Bernat Hug i Pere de Rocabertí per herència del seu pare Guillem Hug de Rocabertí, descendent del jutge Hug d'Arborea.

Joannes et cet. Spectabili nobilibus, magnificis, dilectis consiliariis, et fidelibus nostris quibunis locutentis generalis in regnis et terris nostris necno viceregi in dicto Sardinie regno, gubernatoribus in super capitibus Callari et Lugudori, vicariis et officialibus universtatis et singulis in dicto Sardinie regno. Quomodo consititus et constituendis et ipsorum officialum et curruslem eorum locatorum presentibus et fincitus et eorium civilem, ad quem spertet et demfascriptorum reequisitus fiunt, salutem. Et dilectus quia pro parte nobilis Dalmacii de Rupebertino corma nobis funt expositum, quod annis superioribus nobilis Guillermus Hugo de Rupebertino vita finitis dictas sententias conformes in rem judicatam transattas obimit contra Leonardum Cubello, de facto detentorem marchionatus Oristani et aliorum terram et encontratam in dicto sadrinie Regno sitarum, quibus indem marchionatus, terret et encontrate memorato Guillermo Hugoni de Rupebertino, ut vere destendenti per rectam lineam ab illustrisimo Hugone, iudice Arboree, domino et abo dictorum marchionatus terram et encontratam possessore adiudicate fuit, cum videlicet cum redditibus et emolumentem illorum eundem Leonardum Cubello condemnando, ut asservitute ad deserndum et tendendum eiusdem marchionatum, terras et encontratas memorato Guillermo Hugoni, ut sit illi facultas foret possessorem dictorum marchionatus, terram et encontratam libere aprehendenti ac ex quo idem Leonardus Cubello ad dicto illustrisimo Hugone, iudice Arborre, originem non habeat eisdem finis condemnatus est ad restituendam ante dicto nobili Hugoni funtus redditus et emolumenta dictorum marchionatus, terram et encontratam per eum preceptos et precepta ac per totum tempus

quo memoratus finis parere differret recipiendos et recipienda que singulis annis ad viginti mille florendos extimata fuere, ut in sivilis antedictas per iudices delegatos per immortalis memorie regum Alfonsum, fratrem et immediatum predecessorem nostrum in dicto Sardinie regno, latem hec alia item alia difficusius conturreri dicintus et sit sereti nostri pro parte venerabili religiosi nobilium magnificorum et dilectorum nostrorum fractis Bernardi Hugonis de Rupebertino, castellani Amposte, Dalmacii de Rupebertino et Petri de Rupebertino, militum, filiorum et legitimis titulis succedere pretendendum in bonis iuribus et accoribus dicti nobilis Guillermi Hugonis de Rupebertino, eorum genitoris, humiliter supplicatum fuit, ut suiva antedictas in rem iudicata transactas per antedictum nobile Guillermmum Hugonem, eorum genitore, obtentas, ut assertur exequatari debite mandare ac pro illarum exequitione et observantia per factum nobile Dalmacium antedictorum venerabile Bernardo Hugone, castellano, et Petro de Rupebertino natu marorem in veram realem corporalem seu quasi et actualem possessorem dictorum marchionatus, terram et encontratam indicti et immicti facere et dictorum fructum et redditium perceptionem fartam per dilectum Leonardum Cubello eidem restituni de bonis suis fratrem de regia benignitate dignarema, et ambrem vobis et singulis vostrum, ad quos sperctet dicimus et dititte precipiendo mandamus expresse et de certa sciencia ad nostre gracie et amoris obtentum pena x florendum auri a bonis cuius vestrum secus apentus ex ligendos et nostris inferendorum erariis et aliis ductoribus penis nostro reservatio arbitrio, ut statim usis presentibus sine preudicio tuo nostri, et seu cuius lem alterius adome ipsius nobilis Dalmacii de Rupebertino seu eius procuratoris simplicem requisicionem ea, cum lege et condicione ne plus iuris in acrescat et merum ius exqutuuum dictarum asertarorum seia vium taxat concedendo et non aliquod ultra dictas asertas sententica exequimini et compleacis exequi et compleri mnino faciatis, et pro predictorum firmore exequicibe et observanciam presatum nobilem Dalmacium seu eius legitimum procuratorem imponner coporale seu quais vacia quidem liberam et expedita dictorum marchinatus, terram et encontratam finatium redditium, et inrin et pertinentiam omnium ponatem et in dictas quomque et inducti faciatis ac de eisdem reddicibus inribus et proventibus eorum dem marchionatus, terram et encontratam predicto nobili Dalmatio seu ducto eius procuratori responderi interiter faciatis atque in adeptiscienda assequanda et effectura inter henda dicata possine eidem nobili Dalmacio assistatis nam potenti et militari opera, auxilio, consilo et favoribus opportunis, et Deum de bonis peccis jocalibus et aliis quesinter dicti Leonardi Cubello et eius filiorum, Antoi et Salvatoris, penes quaestiumque persones sistentiabus et reperrendis dicto nobili Dalmacio seu eius procuratore legitimo satisfaceri integriter faciatis de dictis fructibus, redditibus et iuribus per dictum Leonardum Cubello et dictos eius filios preceptis ex et de dicto marchionati, terris et encontratis iuxta forma dictam sententia sic ut nobilis ipse exequitionem et efferctum dittam pretensarum sententiarum consqui et pelenissime herm valeat nec secus apatis aut predicta facere differatis quanto gran nostra vobis cara est et dictas penas cupitis emtare. Datum in villa Montissoni, die xxvii mensis maii, anno a nativitate Domine millesimo cccclxx. Rex Ioannis.

[42]

NLM, reg. 379, fol. 63v

Rodes, 25 de juliol de 1470

Resum: Bernat Hug de Rocabertí, castellà d'Amposta, es compromet davant d'un procurador del Convent a pagar els dentes que la castellania té amb el Tresor que són causa, segons s'al·lega, per culpa de desordre que ha provocat la guerra.

Die xxv menis jully mccccclxx, cum in consilio bullarentur bulle Castellanie Emposte per reverendissimo domino fratre Beranrdo Hugone de Rocabertino, domino frater Iohanne de Mur, procurator eiusdem domini fratri Bernardi, in vigore procuracionio sue ac instutionum dicti domini castellani promisit sollemnter noumem sui principal, que dictus suum principalis dominum frater Berardum, castellanus, solvet comun thesaurum amati infallibiliter responsonem amant ac cetera omnia imposita et imponenda per impprectum omi dilacion excusata et contradicorum cessante et ita pollicitus est. Et cum eius consensu hec contunata sunt impunti registro, cum qua codictonem dictas bullas acceptant a suscepit: In Dei nomine amen, sit notam cintm que nos, frater Bernardus Hugonus de Rocabertino, sacre dommus Hospital Sancti Iohannis Hierosolomitani humil Castellanie Emposte ac preceptor preceptorie Montissoni, mei ex certa scienca citra revocacinem aliore procuratorum per nos havemus constituroum, facimus, constituimus, creamus et ordinamus certos vevos legitimas et indubitates procures attoras factores et nigationum nostrorum gestorum nostros speciales et ad infrascripta generales procuratores nostres idelicet siervendos in Crhisto frates nostros carissimos, fratrum Ludovicum Caramany de Siscar et Susterres preceptores, fratre Nicholau Zapalana, redutabili sumi domini patrius in magnum magistri Rhodi senscallum, et fratrum Iohannem de Muro, Casteliote preceptorem, omne fil quenliliem eorum insolidita tui que condicione primi compante positior non existat sed que per unum aprum nicipium fuit, per alcuim mediati valeat et funivi videlicet ad comparemus coram redutabilissimo duom nostrum magno Magistro Rhodi au eum conventu et coram eo et quibusimus aliss duorum personarum, quacumque dignitate et autore sive invidictorem fugen defendemus vores iura et prheminencias dicte nostre Castellanie Emposte noli prelimencia, et quomsivo expectancia seamch constitutionem et insumi religionem dicti nostri ordine Sancti Iohannem Iherisolitami et racione predicti et alis intervenmenti per noli et noie nostro in omnibus et singulis causis litibus, et questionibus tam cumlibus que criminalibus, quic nos deputuit habemus vel inposteru habitum sumus et speramus, cum quibusmo personea vel persanarum dominus corporibus collegitur vinitatibus et coral quibus domos et personarum et indiabilis, tam ecclesiasticis et secularibus ordinariis et comissariis delegatis et delegandio, tam agendo que defendendo in ipsisquem litibus, et que stombus libellum seu libellas ac petitionem et supplicationem inscripte et vebo dandum litera contestandi contestandi, que pretendim excepciones ponensdum contumacias amsans iuramentum calimie et veritatum dicende super instrensicus et quibusque excepcionibus, et quodcumque alcuid licitam et honestam iuramentum in nostram nuaiam presantum et parti advese defendi litem seu lites contestandum testes nista et alia documenta et alia probacionum qua in mac probandum et alis producendi predicte ex adveso abiciendi et contradicendi posiciones articulata offerendum et medio juramento ad narrandi ali adviso medio juramento et alis responderi petin sentencia vel sincia, tam interlocutories que difficultatis audiendi et acceptans, et de cascu eios, et quocumque alio gravaie secundum usum et constitutionem dicto nostre religiose si sibi beneficium fuit appellamus appellaciones persequorus aptos procteus et recipendum et recusamus beneficium absolucionem et restitutiones inintegre simplicet vel ac cautela de quocumque sive exconuccioionus lata vel ferenda potesmus vel obtinens letra pressus bullas et rescripta suercumque obtimens putans et de putacionibus instra publica fieri requiremus, et qualiter omnia alia et singula imperdictorum et cucta ca facendi que inpreditorum et cerca ca fuerunt notiam et oportuna, et si talia foret que mandatam magi exigenat speciale et sive quibus predicta comode expedite non passat qui cum punti procuriacinis instro prepetuo valituo damus et foredumus dito procuracionis nostre et culibet corp insoldum plenum libert et qualem mandatum, cum libera et quali administratio et

plenissima potestate et facultate promumentur lire vatum gratam validum atque firmum omne id, et quidquid per dictos procures nostros et quelibet eorum inpredictos aut alicui predictus erit allegatum defensum juratum rapponi amperatum obtentum procurato seu alio dictum factam procurata ac sia a noli esset allegata defensimi iuratam responsimi dictam factum et procuratum et illud nullo unque ipso revocare iudicio sisti et iudicata solvi, cum omnibus sum clausulus univervis sub omni bonorum jurum et redditum nuori et dicte Castellanie habitarois et huiusmodi ulque domino millo quadringentesimo septuagenesimo punctibus testibus ad predicat reverendo frate Ludovico Fluvia, preceptore preceptorie Calatambi et locumtentent Castellani Emposte, veli frate dicto Cortes priore maiore prioratus ville de Casp.

Singum mei Bartholomei Donelsa, habitaroum ville de Casp, autoritate quem siegia notarium publici per Regna Aragonum et Valencie, qui propte niter fui manuque mea propria scepsi et clausi.

[43]

ACA, Cancelleria, 3341, fol. 34v. Comune 18 de Joan II.

Montsó, 6 de setembre de 1470

Don Joan et cet. Als nobles magnífics amats meus lo portantveus de governador general nostre en lo principat de Cathalunya, veguers, sotsveguers, batles, paers e altres officials reysls o locals, signiantment de les ciutats de Leyda e Balaguer, e altres quilsivol persones al qual o a les quals les presents pervendran, estan presentades, salut e dilecció. Per part del reverend castellà d'Amposta davant nostra majestat és estat clamorosament exposat com per dons que reebé, axí en cavalls vius, com en la gent de la companyonia sua lo jorn de la batalla de Rubinat, en nostra servici, li foren tachats certa quantita de florins que muntaven de ccc florins amunt, sobre los mil setzens florins del rescat que havia de pagar lo amat nostre mossèn Pere Ycard, cavaller de la nostra ciutat de Leyda, de les quals taches e dans lo dit castellà diu havia feta certa configanció en poder del feel scrivà nostre Antoni D'Orchaut, com a procurador cullidor del dit rescat de quantitat de cent florins d'or per a pagar al feel nostre Cristòfol Mongay, de la ciutat de Balaguer, part de major quantitat que lo dit castellà li ere tengut. Però per quant lo dit mossèn Ycard era olt congoxat per lo dit Anthoni d'Orchaut, a prechs del dit mossèn Ycard, lo dit castellà manà al dit Anthoni sobreseure en la exequció e instància que fahia contra lo dit mossèn Ycard, manan-li cancellar al dit Anthoni qualsevol obligacions que lo dit mossèn Ycard li agués fet, en efimena e segudat del que era cobrador lo dit castellà com ell lo n volia comportar, tro a tant reebés de sos censals alguna pensió o tingués manor oportunitat de la que llavors fahia. Mas emperò sabent és concordat ab los censals de Balaguer e reeb ja les pensions de aquells e altres que li són deguts, veent que lo dit Mongay congoxe en cobrar los dits cent florins del dit castellà, som estats per aquell suplicats volguéssem de concederir remey de justícia provehir. E nos, vista la dicta supplicació axí com a fusta e conformemació e justícia ab tenor de les presents, vos diem e manam de nostra certa siència e xpressament que oýdes les parts, plenament en són dret forçar, e administreu breu e despachat compliment de justícia axí en tal manera com en coses de guerra e tals com aquests són e és acostumat. Tot dubte, difficultat e contradicció cessants, guardant-vos per res de fer lo contrari si la ira e indignació nostres de pena de mil florins d'or dels béns del contrafaent de vosaltres honedors, e a més cofrens applicadors desijam esquivar, cometen vos a major causa sobre les dites coses e cadauna de aquelles e les dependents incidents e entre gents de aquelles totes nostres veus, loch e poder bastament ab les presents. Dada en la vila de Monçó a vi dies de setembre, en l'any de la nativitat de nostre Senyor mccccclxx.

[44]

ACA, Cancelleria, 3450, fol. 197. Itinerum 10 de Joan II.

Tortosa, 8 de febrer de 1471

Resum: El rei comunica a Juan de Heredia i família, domiciliats a Batea, comanda de Miravet, que estan exempts de pagar a l'Orde de Sant Joan segons les Constitucions de Catalunya i en canvi han de pagar directament al rei.

Joannis de Heredia,

Joannes et cet. Nobili religioso, magnificis consiliariis, dilectis et fidelibus nostris Hugoni de Ruppebertino, castellano Emposte, comendatoribus baulie de Miravet, certesique officialibus dicte baulie adquem seu, quos presentes pervenint et fuerint preservase et eorum nulibet el locatorum eorum, de salutem et dilectem. Cum iuxta constituciones Catalonie super baronibus, domicialitis in villa de Batea, uxor familia bonaque sua aforo et jurisdictione vobis exempti sunt et exinde submissi foro et jurisdictioni nostris et consequenter vicarii civitatis nostre Dertuse vosque de ipsis Joanne uxore familia nec eius causis active et passive prenomatos tangentibus cognoscere non possitis, eam igitur obrem vobis et mlz vostrum dicimus et mandamus ad penam mille florendum auri quod de eisdem Joanne, filiis uxor familia, et bonis ipsius neque causis eorum motis sue monendis, non vos intromittatis sed eosdem et dictas eorum causas ad nostram audienciam dum in sia dictam vicaria, et determinadas remittatis auferimus namque vobis potestatem omimodam contrarium perosendi cum millitatis decreto certifficantes vos, qualis nisi monstis nostris parverins preter, dictam penam procederemus contra vos et bona vostra per remedia intalibus procedi assueta. Datum in civitate Derutse die viii febrarii anno a nativitate domine millessimo cccc lxxi.

[45]

NLM, reg. 380, fol. 69v

Rodes, 26 de novembre de 1471

Resum: Des de Rodes s'anomena a Bernat Hug de Rocabertí com a castellà i se li fa provisió d'uns beneficis i es comunica a tots els membres de la castellania.

In nomine Domini amen. Die, anno, mensos que quibus uper consencionibus ad infrascripta postulatus et requirentibus omnibus et singulis filibus, cappellanus dicte Castellanie hic hodi puntibus nominem propri et suorum sugessorum per capitulum general, fuit deliberatum et ordinatum que fratus dominus Castellanus Emposte, modernus domino, frater Berardum Huc de Rocabertino, non obstans in aliquo predicta sulla vita sua diranto ustur prehenimque consutorum in provisione et protcone dictorum quatuor beneficor ecclesiastico.

[46]

NLM, reg. 381, fol. 72

Rodes, 6 d'abril de 1472

Resum: L'enviat del Mestre de Rodes, Baptista Ursino, demana a fra Bernat Hug de Rocabertí que es es presentí a l'illa i li concedeix el dret d'arrendament sobre les seves propietats.

Frater Baptista de Ursinus et cet. Venerabile ac religioso pro carissimo fratri Huc de Rocabertino, castellanie nostre Emposte castellano, salutem et cet. personam vostram et cet. Suvuermes necessitatibus cum ad conventum Rhodi personaliter acedere volueritis nunc et, quam vobis vestrusque procuratoribus legitimus hac serie de nostra certa scienciam et speciali gracia si ad prefectum nostrum conventum Rhodi in subsidum religiemus nostre, et osequa eiusdem personaliter veneritum et acresserit et non aliter nam,

si moram in pretibus ordino personaliter ferrit, haut licenciam arrendandi penitus adimemus et revocamus supra vostram castellania, nostram eiusque camera membra redditus iura bona et emolumenta in quibusque locis existant vobis pretinencia et que competere poterunt subscripto durante trimo semel tum comotin vel divisum arrendam et affictam et in affictum sive arrendamentum tradens dicte domus fratri sive fratribus et donatum et cum eum secularibus personis uni col pluribus secum que melium vobis indebitur faciendums ad annos tres incipientes, ut in forma consuota per maiori severitate ipsorum arrendatorum ipsum arrendamentum sive locis conficiendas sigillo vostro consueto robram mandamus alias his deficientibus cautelis ic. Datum die vi aprili, mcccclxxii, sub sigillio cers.

[47]

NLM, reg. 381, fol. 72v

Rodes, 18 de maig de 1472

Resum: L'enviat del Mestre de Rodes, Baptista Ursino, demana al castellà d'Amposta que envii els diners necessaris per tal de tenir en bones condicions la casa dels cavallers de l'orde, de la llengua d'Aragó i Catalunya, a Rodes.

Frater Baptista de Ursinus et cet. Venerabile ac religioso nostro precarissimo fratri Bernardo Hugoni de Rocabertino, castellanie nostre Emposte castellano ceteisque preceptoribus ipsius castellanie salutem. Ic ad hoc ut noster comunis thesausus non gavaretur expensis ab multitudinem sonos per capitulum generale ordinatum extitique, usque ad certum numerus preffuxum ex qualibet lingua fratres Rhodi residerent nostra alis subvenits tante expensis possibile non existat, cum itaque comperimus in veneranda lingua Arragone et Cathalonie fratis ipsis rumentum deputatum excedem, ex quo pluros non fiunt necessarii id cuiro dicte ordinationom capituli generali inherentes derie pucud, cum deliberatiom nostre vedi consilii vobis comuttumus principus et anandamus, ut de cetero milloma ampum veripero delratum fratros milites nostri ordinis, usque ad alia neravem ordinationem revocatas caussantes a amullantes quastumque licencias fratre a milios verpiendum heritemus per nos datas et cuncuque versum coucessas ita, que in vigore talum licenciare fratre militos recipi non possiunt ad nostri ordinis habitim. Bulla nostra ingralis in rera integra parte e inipssa. Datum Rhoddi in nostro convento, die xviii marcii, mcccclxxii ab incarnatione.

[48]

AHN, Ordes Militars, Carpeta 614, document 178

Mora, 3 de juliol de 1472

Noverint viniusim anno a nativitate domine millessimo quadringentessimo septuagessimo secundo, die ver viassina tertia julii. Intitulata in presentia Galcerandi Sascala, preceptor subsitut, ame Petro Tarrega, rector et notario publico viller More, et auctem reverendi domini fratris Bernardi de Roquaberti, Castellani Castellanie Amposte, in ac causa seu inistro publico loci de Miravet. Idem notario publico presentibus testibus infrascriptorum constituti personaliter Brafem Papazeyt et Asint Boxi, juri, et consiliari, Ali Bernadella, Ali Abayut, Ali Ferro et Adomalit Lop, morem et bocetorius, universitatem loci de Miravet; Afiunt Açaba et Ffomat Almenar, sindici brasserunt loci de Bernerene. Abendum plenum posse eidem docius Algane de Benerene ad infrascripta et alia coram multum nobile domina Catharina de Roquaberti, uxor domini nobiles Petri de Roquaberti, in castro dicti loci Dempranet judeo de castro juvento quidem jurati finditi e consiliarii verbo dixerunt hec verba vel consimilia: «Molt noble e virtuossísima senyora, molt és notari a la senyoria

vostra com per manament vostre Abdelug Guasqui, Brasem Ferro, Brasem Argilogo, Caÿt Poncet e Afinet Foimado, moros del dit loch de Miravet, sien estat presos inculpats he detenguts sobre alguns crims e dilictes dels quals vostra noblesa aga feyt pendre e rebre certs informacions e actes enantamens o prolechimens, per los quals no pot estam admirats per quant nostres privilegis, usos, pràctiques e costums. Tals procehimens no soporten ésser feyts per tals medis e procheimens, vostra senyoria e manats ab humil revèrència e deguda, parlant encara vostra noblesa, pretengua per tal via se dega com aneu e s puxa fer per remoure tota alteració entre vos e d'uns algans. A la senyoria vostra, soplica e non e veu de aquells ésser nos comessa dels dits procés la judicatura per la via dictes alguns pretenen se deu fer retenint vos soptosament la una part, com l'altra e usa justícia forta e valor, e que no puxa ésser tret a alguna consequència ni a nenguna de les parts a perjudici a la soplació dels quals moguda a pietat la desus dita noble senyora, usant de virtut perquè les cosses més justament he per los medis deguts de justícia sia provehit, ha consentit dita judicació dels dits presos e manaments los sia comesa, retenit-se expressament e ampliada, que si açò era justes, nengú, ni novitat de la senyoria en nenguna via, forma e mana, que sien vists dictes cosses per lo senyor castellà, que en tal cas prelaten placència, no vol fos fet justes novitat intret a consiquència e vallegar possessió en tems, nengú en nengun loch ne cas aubromanga en sa força e corroboració axí considita consesió no fos feyta. E vol la sus dita noble senyora que per los dits procehimens e informacions sobre les persones dels dits dilats o inculpats no sia feyta lesió, inderogació, entès novitat alguna en los priviletjgis, constitucions, usos, pràtiques, costums de les dites algamies, ans sia total refermació e corroboració de tots e de qui stus de aquells, axí com si fets nos foren.» Suibusquidem ut predintur siti partes et secuntorum moxdicte partes noum, quo supra quesierunt, dihiis eis frey duo publica sonsilia justram et unum cuylz partitradi in continenti presentiubs testibus ad promissa omnia et singula vocatur spaliter Anthonio Jacobi, Petro Fraga, dicti castri Mizaella, Sanç et Alfaquino Mani, agareno more.

Signum mey Petri Tarrega, rector et notarii publici ecclesie Ville More, et autem reverendissimi domin Bernardi de Rochaberti, Castellani Castellanie Amposte, notarii publici loci de Miravet, qui hec scripsi eclclansi ad suprapostio ho xxiii linea consinilia.

[49]

ACA, 3456, fol. 53. Itinerum 16 de Joan II.
Monestir de Pedralbes, 18 d'agost de 1472

Instruccions per la majestat del serenísimo senior, lo senyor don Joan, per la gracia de Déu rey d'Aragó, de Navarra, de Sicília, acomanades al venerable religiós lo castellà d'Amposta, loctinent general de sa majestat, del que ha de fer en Rosselló.

Primerament, el dit venerable castellà irà al dit comptat de Rosselló e paticarà ab mossèn Dulau e treballarà de son poder de fer-lo reduyr a obediència e servey de sa majestat. E a causa d'aça prometrà en nom de sa majestat, assignarà e donarà al dit mossèn Dulau qualsevol peccúnies, rendes, viles, terres, lochs e castells dels dits comtats de Rosselló, segons vist li serà e se porà convocar, e sobre açò farà fer aquelles cartes ab les provisions, obligacions e clàusules necessàries.

E si al dit venerable castellà serà vist ésser espedient al servey de sa majestat deure's fer alguna treva ab lo dit mossè Dulau o altres per part del rey de França, per los comtats de Rosselló e de Cerdanya, pugua fer e fermar la dita treva per aquell temps serà pactes e condicions que a ell, dit venerable castellà, semblarà e serà vist ésser spedient al servey del dit senyor rey d'Aragó, açò emperò vol lo dit senyor rey, ell dit castellà farà a consell del governador, procurador reyal e altres cavallers de Rosselló.

E per quant semble a sa majestat, serà servey e bé de sa majestat, que los dits comtats fossen preservats de guerra e perdición, plaurà-li per açò, si algun orde se poria trobar que los dits comptats vinguessen en obediència de sa majestat. E axí plau al dit senyor rey e ll dit venerable castellà pugua tractar qualsevol concòrdia ab lo dit mossè Dulau o altres persones havents poder per lo dit rey de França. E de aquella dita concòrdia o tracte abans de fermar ni jurar la consulta a sa senior, a ffi sa majestat pugua respondre lo que sobre la dita concòrdia o tracte volia se fare.

Expeditur in Monasterio de Pedralbes, die xviii Augusti, anno a nativitate Domini mccccclxxii. Rex Io.

[50]

ACA, 3460, fol. 53v. Itinerum 20 de Joan II.

Monestir de Pedralbes, 29 de setembre de 1472

Resum: S'ordena el pagament d'uns diners que el rei deu a Bernat Hug de Rocabertí.

Castellani Amposte,

Joannes et cet. Magnifico et dilecto consiliario nostro Sancio de Paternoy, magistro rationali curie nostre in regno Aragonum et eius loctinentis, salutem et dilectionem. Mandanimus magnifico, dilecto consiliario et bauilo generali nostro in regno Aragonum, Martino de la Nuça, utinolueret venerabili religioso et dilecto consiliario nostro Bernardo Hugonii de Rupebertino, castellario Amposte, comendarotir Cesarguste, pensiones illius consualis quod ipse ut comendator anteditus habebat in et super juribus redditibus et introitibus haruhe et receptorie generalis regni predicti Aragonum, quod hach facere recusant in dapnum dicti venerabilis castellani et nostrarum provisionum contemptum qua mobrem vobis dicimus, precipimus et rubemus expresse et de certa sciencia da nostre gracia et amoris obtendum penaquem duorum mille florirorum auri nostres inferendam eraris, ut dictum barulum debitum remediis compellatum et compelli faciarum ad dandum et redeendum compota de gestis per eus, et doministratis in posse vostre et reliqua restituendum salaria enim et gracia sui officii seu eius pretextu sibi debitum et debita in eius computum millatum ad mistatum aut adjutori facitis donech vobis consuterut dicto venerabili castellano seu eius procuratoris in dictis pensinibus debitum solutum fuisse iuxta formam provisionum nostram a nobis super iis emariatarum secus enim agendi aomnem vobis auferimus potestatem irritumquem et millum esse decernimus opposimum si fieri quomsimodo contingat. Datam in monasterio de Petrisalbis die xxviii mensis septembris, anno a nativitate dei mccccclxxii. Rex Io.

Domino rex mandavit mihi Joanni de Sant Jordi visa pro Joan Pages visc pro visa.

[51]

ACA, Cancelleria, 3420, fol. 29. Peccunie 4 de Joan II.

Perpinyà, 1 de febrer de 1473

Don Joan et cet. Al magnífich amat conseller e tresorer general nostre en Guillem de Peralta, salut e dilecció, diem e manam-vos que de aquells mil e cinc-cents florins d'or en or per vos reebuts per lo empenyorament per nós fet al feel nostre en Joan Marvà, notari de la vila de Perpinyà, de fet parts de delme de Vernet donem e lucrem al venerable noble e amat conseller nostre don fray Bernat Huc de Rocabertí, castellà d'Amposta, per moltes e diverses despeses e dans que ha sofferts en la guerra del condat de Rosselló e de Cerdanya en la paga que hi fareu robrar en d'ell la present ab àpocha de reebuda, car nós manam als mestres racionals de nostra cort e altres qualsevol de vos compte oydors que en la reddició de vostres comptes, posant en datum la dita quantitat e restituhit la present ab àpocha de

reebuda la dita quantitat vos reeba e admetam en vostres comptes tot dubte e difficultat restants. Dada en Perpinyà lo primer de febrer, en l'any de la nativitat de nostre senyor mil cccclxxiii.

[52]

ACA, Cancelleria, 3464, fol. 67. Itinerum 24 de Joan II.

Perpinyà, 10 de juliol de 1473

Don Joan et cet, a los magníficos amados consellers nuestros, el bayle general del regno d'Aragon, merino, advogado, fiscal nuestros e otros qualesquiere officiales nuestros a que n las presentes provendran e las cosas deius scritas pertangan, salut e dilección. Por buenos respetos e humil suplicación del venerable noble magnífico e bien amado consellero nuestro, el castellán d'Amposta, queremos e mandamos muy strechamente, so incorrimiento de nuestra ira e indignació e pena de tres mil florines d'oro e privación de vuestros officios e de incorrimiento de otras más grandes penas a nuestro arbitrio refernadas, que en qualesquiere diferencias et questãoes, assí por causa de contribución como en otra qualquiera manera que sea, entre las aljamas de los judios e moros de la nuestra ciudad de Çaragoça, de una parte e los alazares judíos e otros indios e moros, qui se dizen vassallos del dicho venerable, sobreseaýs fasta en tanto que nós seamos personalmente en la dicha ciudad en donde queremos de aquellos conocer e determinar-los, assí como nós hi sobreseemos ab la presente. Queremos assimesmo por las dichas consideraciones e simpliciant el dicho castellán vos mandamos so la dicha pena que de continent revoquéys e tornéys al primer stado o fagáys revocar, assí como nós con esta mesma revocamos qualesquiere separaciones e otros actos fechos por las dichas aljamas contra los dichos alazores e moros que se dizen vassallos del dicho castellán, assí que queden e sten en aquella libertat e stado que eran e staven ante de las dichas separaciones e otros prossedimientos. Por la presente, empero nuestra provisión la qual delliberadamente e consulta queremos durant nuestro beneplácito immolablemente e sin alteración alguna seer observada no entendemos ni queremos ser fecho premdición o lezió alguna a los drechos que nós e nuestra corte e qualquiera de las partes pretendentes e pretende tener antes. Quedan a vos salvos estos e íntegras assí como si la presente fecha no fuesse guordans de fazer et contrario por quanto nuestra gracia vos es cara e la dicha pena queréys evitar, car esta es nuestra inmutable voluntat, no obstantes qualesquiere provisiones, disposiciones en qualquiere manamiento contrario con decreto de nullidad. Dada en la nuestra villa de Perpinyà a diés dias del mes de julio del anyo de la natividad de nuestro senyor mil cccclxxiii.

[53]

ACA, Cancelleria 3464, fol. 65. Intinerum 24 de Joan II.

Perpinyà, 11 de juliol de 1473

Don Johan et cet. Al magnífico e amado consellero nuestro e maestre racional de nuestra corte en el regno d'Aragón, Sancho de Paternoy, salut e dilección. Con muchas cartas nuestras havemos mandado a nuestro bayle general en el dicho reyno que pagasse de nuestras pecunias al venerable castellán d'Amposta cietros dineros a los quales nós le somos obligados e según por el dicho castellán havemos supido fasta aquí lo ha diferido fazer a la soención del qual queriemes dar orden a suplicación suya, vos dezimos, encargamos e mandamos, dins el deudo de la fidelidad e naturaleza que tenido e obligado nos soys, ex pena de cinquomil florines d'oro, que doqui adelante no passéys ni recibáys entorno al dicho bayle cantidad alguna en sus contos. Fuis a tanto que vos conste el dicho

baylo haver pagado e satisfecho al dicho castellán inpta forma de las causas e mandamientos nuestros exor ninguna cosa no sea fecho el contrario. Dada en Perpinyà a xi de julio anyo mccccclxxiii.

[54]

ACA, Cancelleria, 3465, fol. 156v (olim 154v). Itinerum 26 de Joan II.

Castelló d'Empúries, 3 d'abril de 1475

Don Johan et cet. Als spectables nobles magnífichs amats consellers e feels nostres los conseys e loctinents generals nostres e portanveus de nostre general governador en regnes de València, Sicília, Mallorques, Menorques, Sardenya e Principat de Cathalunya, al capità general de nostra marítim exèrcit, patrons, sotspatrons de qualsevol naus, galeres, galiots e fustes marítimes e a tots e qualsevol oficials e súbdits nostres a qui pertanga, salut e dilectió. Lo noble religiós frare Ramon Ricart, de l'Orde de Sant Johan de Jherusalem, prior del priorat de Sant Egidi, en Lenguadoch, del Regne de França, entén armar una nau contra los turchs e inimichs de la sancta fe cathòlica e en aquella carregarà vitualles, arneses, béns, mercaderies e altres coses e a portar aquelles a Rhodes e altres parts de la dita religió, e axi per consideració de la obra merixeria e continosa suplicant lo venerable noble e amat conseller nostre, don fray Bernat Hugo de Rocabertí, castellà d'Amposta, havem donar nostre ample segur guiatge a la dita nau, al dit frare Ramon Ricard, mariners, patrons necessaris de la dita nau, béns, robes, mercaderies, vitualles e arneses, persones e mercaders, que en aquella passaran que liberarment puguen anar e passar ab la dita nau e star e entrar en qualsevol ports, platges descarregadores, ciutats vales e lochs de nostres regnes e terres sense que no ls sia fet mal, dan, defeneció. E per axò o molèstia alguna, abans de tot dan, vexació, molèstia o pressió, os deliuren e deliurar façan a vosaltres per açò e cascú de vos a qui perradriem. E manam expressament e de certa ciencia, sots obseniment de nostra gràcia e amor e pena de dos milia florins d'or a nostres còfrens aplicadors a bas sens assegurament e guiatge e totes coses en aquella contengudes, vingan e sernes tenir e servir façan e no y contravingan o algun contravenir permettan per alguna causa. Dada en la vila de Castelló d'Amputries, a iii d'abril de mccccclxxv. Rex Io.

[55]

ACA, Cancelleria, 3507, fol. 1. Curie 1 de la lloctinència de la infanta Joana.

Barcelona, 14 de setembre de 1475

Lo Rey,

Noble e amat nostre, per altres vos havem manat que la nostra bombardà, que és en poder vostre, liuràsseu al venerable religiós e amat conseller nostre, lo castellà d'Amposta, prenem a gran admiració que no ho hajau fet e que aquella vos retingau sots color que nostra cort vos sia deuterà en alguna cosa, car si ho és, lo que no sabem. Primerament fa a veure e vist bé abastarà la dita nostra cort satisfere-vos e a vos no us és permès ne lícit retenir la dita nostra bombardà, majorment en tant urgent cas com és aquest, per lo qual havem permès servey e stat sumament necessari de aquella, e ja si fos vostra pròpria en semblant cas per lo deute de fidelitat foreu tengut comunicar o prestar-nos aquella. Per ço us diem e manam, sots la fe e naturalesa que tengut nos sots, que sens més differir o dilatar e no sperat de nós altre manament, liureu la dita nostra bombardà a l'amat alguzir e uixer d'armes nostre, mossèn Pere Goní, a ffi que la puxa conduir llà on per nós li és manat, al qual a tot lo que y dirà sobre lo dit negoci donareu fe e creença com a nostra persona; e guardats de fer lo contrari ne differir hun sols punt lo que y manam, car qualsevol dan que resultàs per no

haver la dita bombardada, imputarien ésser vengut a càrrech e culpa vostra. Dada en Barcelona a xiiii de setembre de l'any de la nativitat de nostre senyor mccccxxv. Rex Io. Dirigitur al noble e amat conseller nostre mossèn Gilabert de Cruilles.

[56]

ACA, 3499, fol. 10. Diversorum 1 de la lloctinència de la infanta Joana.
Barcelona, 14 de febrer de 1477

Dona Joana et cet. A l'amat del senyor rey e nostre mossèn Antoni de Fluvià, visalmirall de les mars del senyor rey, salut e dilección. Ab gran querela nos és stat exposat, per part dels egregi venerable e magnífichs e noble lo conte de Cardona e de Prades e castellà d'Amposta, que havents fet carregar lurs factors en lo port de Agda sobre certs barques o laüts una gran quantitat de pastells per trametre aquells en aquestes parts, als dits conte e castellà són venguts don Francisco de Torrelles e n [espai en buit] Doy certes fustes armades qui entrans en lo dit port de Agda se n'han menades les dites barques o laüts on los dits pastells eran stats, com dits és carregats, e aquells consideren de bona guerra se detenen supplicants-nos los dits conte e castellà que actes los dits don Francisco e Doy se diu ésser arribats en lo port de Roses o en la costa de Cathalunya e hajen dupte no alienen e transporten los dits lurs pastells, los quals mostraran auctènticament ésser lurs propis e carregats com a cosa e béns lurs per los factors dels dits conte e castellà, com dit és, volguessen provehir e manar los dits pastells sien mesos en segur e tenguts de manifest de la cort en mà de persona segura a ffi que no sien alienats ne transportats en dan e perjudici dels dits supplicants. E nós exandita la dita supplicció com a justa, vos diem, comensen e manam de nostra certa siència deliberadament e expressa que de continent letra vista tota dilació e consulta cessants aneu personalment a la vila o port de Roses o en altres parts on los dits don Francisco e Doy, ab los dits pastells, seran e aquells no obstant qualsevol guiatges per part dels dits don Francisco e Doy allegadors dels quals après se haurà deguda rahó aprenghau a mans de la règia cort tots los dits pastells e aquells acomaneu a alguna persona que a vos ben vist serà, quills tenga en sequestre e de manifest de la règia cort e de aquells nos desista fins a tant per la majestat del S. R. o per nós sia vist, declarat, oïdes les parts e los dits pastells són de bona guerra o no havents vos en açò ab molta sollicitud e diligència per forma que los dits pastells no sien alienats o trasportats en altres parts cometent vos en les dites coses a cautela, en quant mester sia nostres veus e prelessima potestat ab la sèrie de les presents, ab les quals diem e manam a qualsevol veguers, batles, sotsveguers e sotsbatles e altres oficials, axí del senyor rey, com de ecclesiàstichs e barons, cònsols, jurats e universitats e altres a qui s pertanga, e als loctinents dels dits oficials, sots incorriment de la reyal ira e indignació e pena de mil florins d'or d'Aragó a la règia cort dels béns dels contrafahents, applicadors que requests per vos en e nostra la execució de les coses dessus dites e a vos comesses, ajuden, consellen e assistesquenu, e us donen tota favor que per defuir-les a votima conclusió haurem necessari guardansse de fer lo contrari, si les dites ira e indignació e pena no voleu incorrer. Dada en Barchinona, a xiiii del mes de febrer de l'any de la nativitat de nostre senyor mil cccclxxvii. La reyna.

[57]

AHN, Ordes militars, Còdex 608B, foli 37v
Barcelona, 23 de febrer de 1478

Joan II envia una carta a Joana, viuda de Joan de Cabrera, comte de Mòdica i vescomte de Cabrera i Bas, tutora d'Isabel i Anna filles i hereves del seu difunt marit, per tal de comunicar-los que el vescomte Jofre de Rocabertí i Felip Dalmau, el seu fill, han presentat demanda sobre la propietat del comtat de Mòdica. El

rei ho comunica al seu virrei de Sicilia i a Joan de Cardona per tal que pugui pendre les accions oportunes i defensar-se com calgui, així com els garanteix que durant el viatge no tindran cap problema pel que fa a la defensa dels seus drets.

Johanes, Dei gracia rex Aragorum, Navarre, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Attenarum et Neopatrie, ac etiam comes Rosilionis et Ceritanie, spectabilibus et dilectis nostris Joanne, consorti relicte spectabilis Joannis de Capraria, quondam, comitis de Modica, in regno Sicilie, et vicecomintes de Capraria e de Basso, in Principatu Cathalonie, norem propi et vitenti et possidenti bona jura dicti, quod egregii comitis viri fuit Anne ac Elizabeti, filiabus comunybus duorum comgnum eareum filiarum tutoribus seu matribus, tam assignantis quam assignandis, et nilz earum et eorum, tam convinc quam divisim, salutem et dilectionem. Quia nobilis et dilectus consiliarius nostri Jaufridus de Rupebertino, vicecomes de Rupebertino, et seu Philipus Dalmacius de Rupebertino, eius filius, tam conimuctin quam coninisim pretentiunt que morten dicti egregii comitis de Modicha et eius filii aut filiorum mansilorum comitatum predictis de Modica, qui est in nostro regno Sicilie, cum baroniis dicto comitatu protuentibus aut adhrentibus seu adjacentibus, unam aliis juribus et hereditatibus protinere spectare ex vinculis sub stitucionibus aut fidei comissis apposis in testamento nobilis Bernardi de Capraria, qui comitis de Modicha, tam ex vobis quam ex merem, dicti testi ipsius, quod comitis eisdem vicecomiti de Rupebertino aut eius filio ob quos suplicantur eos in possessionem dicti comitatus, et inam eiusdem michi et vos et quemquibus virum ad restituendum comitatum et hereditatis predicti compelli camus hanc ad nostram regia audienciam pretextu prerostencie enoram animam omnes cause vos, eandem nobilem Joanniam e filias vestras predictas, tangentesin eadem audiencia ad vostrorum suplicationem proptur prosenciam evocare fiunt contra egregius comes Cardone et de Prades, est vicerex in dicto regno de Sicilie prout in suplicationem pro vostram, predicta nostra oblarum de dictum fuit, et contra in lach causa virtute interesse predicti egregii comites de Cardona et de Prades, contra ipse norem eius egregie uxoriis presendit habere ins in dicto comitatu est suam dedit petitionem, et sicut vos profita, nobilis Joanna e filie vostre, allegasis prerostencia vobis ex istotibus in dicto comitatu in dicto regno multo magis dictorum prerostenciam predicta, vicecomes de Rupebertino et eius filius allegare, pretendimis et alis, quem admodum in suplicatione pro dictorum nobilium vicecomitis et eius filii propte oblatum hec et alia laus continenter nos itaque suplicationi eiusdem velut juste benigne amientes namque sacii consilii preemite deliberaciones promissis attentus es considerationem enocasa causa per dicto preceptu contra supra scilm prostencie iam dicte, quam dicit nobilies aut eorum promios, cum juramento ad necarint ad nostra eandem sacram audientiam prout principium serie enam evocamus ad humilis igit suplicationiis instancia pro propte dictorum nobilium vicecomytis et eius filii nobis sacra vos prefatos nobiles manem et filios et quemlz virum vostro intores seu curatores, tram quantum contra divisim manus vosoque, et eius dicimus et mandamus quat iuno menses quatuor a die primituti et securi passagii versus eas partes ad dicto regno recessuer et navygatiri continue computandos coram nobis seu in eadem nostra audientia vobimus nos ad eem contingent intra regna et dictionem nostram seu coram magnisicis et dilectis consiliariis nostris Joanne Pages, milite virtusoi, et Joanne Ros, nostram cancelleria regentem, utriusquem iuris doctoribus, si in dicta audiencia provites fiunt quibus cam hanc colligere conam et refferendam comissmus per vos slz vel vestros legitimos responsales sufficienter instructos et plena potestare sufilios comperearum proseguire, et seu proseguturi cam eandem et omnes et singulos ipsius actus usque ad sinyam diffinitiniam, et eius totam exequionem inclusive aliquim lapso dicto terminio, quem vobis et milium vestrum presse es peremptorie

assignatus nisi compererit, ut preferit proceditur in causa ipsa et eius meritis quemadinodim iuris fuit et ratinis vestri seu alicuius vestrum absentia minime obsistentium verum si forte ex resto vel aliis vobis dictis Anne et Elizabeth de ydoneis tutoribus seu curatoribus provisum non fuit, ut deffenciam iurem vestrorum signe vobis comperant in promissis caucis provideatur, hoc eodem contextu dicimus et mandamus iudiciabus magne curie et aliis officialibus quibus cuiusquem dicti regni, quibus earum spectent ad nostri gratie et mercedis obtentum penam quingentarum unciarum anni nostris, si cuncta fereint erari inferendam, ut de ydoneis tutoribus aut curatoribus prosoris et bonis vel dictarum Anne et Elizabethis, filiarum convingum predictarum, provide aut prout de iure ritu more stilo dicti regni repreruit fore, promendum Caim Brontayo racione aliqua sive causa convento gracia nostrarum caram labeant, penam cupimus non subice. Datum Barchinone, die xxiii mensis february, anno a nativitate Domine millesimo ccc lxxviii. Rex Joani.

[58]

NLM, reg. 387, fol. 58v
Rodes, 1 d'abril de 1479

Resum: El mestre de l'Hospital, fra Pierre d'Aubusson, fa donació oficial de la comanda d'Uldecona a Bernat Hug de Rocabertí, castellà d'Amposta, pels mèrits aconseguits en l'orde i perquè ha treballat molt per aconseguir que retornés a mans santjoanistes. Li fa entrega per mitjà del seu lloctinent, el batlle de Mallorca, Joan de Cardona i perquè el seu últim possessor legítim, fra Joan Ram, és mort.

Frater Petrus d'Aubusson et cet. et nos conventus et cet., venerabile ac religioso in Christo nobis procarissimo fratri Bernardo Hugoni de Rocabertino, Castellanie nostre Emposte castellano, salutem et cet. Amplissima virtutum vicariam merita quibus prefulgere nostrum nos in ducutum, ut ea vobis conedamus que honori ordinis nostri utilitati eiusdem ac camodo vestro condecem videntur, cum itaque venerandico in Christo nobis precarissimus frater dominim Iohannes de Cardona, baulius Maioricarum nosterque locumtenentus, autem sibi attributi fauctus bailiam seu preceptoriam nostram Uldecone, dicte castellanie iam pridem, per obitum quodam fratris Iohannus Ram seu alis quomsimom vacantem ad eam recuperanda et religiam nostre reute grandam possidendam atque tenendam rite et canonicè vobis coneserit pariter et donaverit, quicquid donacionem a noli huiliter postulatis confirmari vestrus igitur supplicacionibus inclinati consencia ad hec vedus religiosus draperio, bauluius, preceptoribus et fratribus vedo lingue Arragone Cathalonie et Navarra seu verum Castellanie prefate in hoc nostro conventu Rhodas residen ipsam collacionem et donacionem de eiusdem preceptoriam Uldecone per prefatum nostrum locumtententem factam leofiomantes laudantes et approbantes. Non obstan que dictam castellania nostram punctionaliter obtuie eandem preceptoriam Uldecone, dicte Castellanie, cum omnibus et singulis suis membris inribus pertinentiis unius ad eam spectutibus sive pertinentibus sive spectare et pertinere debentibus, quomodo et cum quibus illam dictus quondam fratre Iohannes Ram habuit, tenuit et possedit sive habere, tenere possidem, quolibet debet sive preteriti dicte domus fratris eiusde preceptorie legitimum preceptoris habinerunt, teanerunt et possederun sive havere, tenere et possido, quolibet debuerunt, habenda, tenentuda ita sub ania responsione et ceteris, quibusimo omnibus impositorum in futuris quolibet imponedu ic puti inuce maturo et deliberato consilio de nostra certa sciencia et speciali gracia, vobis domo ad cautelam confermus, concedemus et donamus benefaciendo in eaurm vosquem preceptoriam et cet. conmutenti quo cuica necnon ic at cuiuscumque fratri super hoc primitus requisito, ut vos vel procuracione vos in corpoalem a moto sub inde inhihent et si quod absit in cuius rei test, bulla nostra, como

plumbea, perutibus et propensa. Datum Rhode, in nostro Conventu, die prima abrilis, anno ab incarnatione Domino millesimo cccclviii.

[59]

ACA, Cancelleria, 2634, fol. 205v. Itinerum 3 de Ferran II.

Barcelona, 2 d'octubre de 1479

Resum: El rei demana a Joan Pagès, Joan Ros i Joan Dusal, que recullin dades i diners en la causa que es té amb els tres germans Rocabertí i si no resulta possible de guanyar, que es deixi córrer aquesta.

Ferdinandus et cet. Magnificis consiliariis et dilectis nostris Ioanni Pages, militi vicecanellario, utrumque iuris Ioanni Ros et Ioanni Dusal, LD, ciuibus Barchinone, salutem et dilectionem. Causam seu causas versentes inter fiscum nostrum, ex una, et reverendum nobiles et dilectos nostros Bernardum Ugonem de Ruppebertino, castellanum Emposte, Petrum et Geraldum de Ruppebertino, ex altera partibus, causis et rebus apud acta de dictas, quas vobis vive vocis oraliter comisimus queque propter nostrum felicem recessum quem in presentiarum ab hac fatimus civitate colligi et finire nos poterunt vobis omnibus seu duobus vestrum altero absente, vel impedito de quorum fidei, et ac probitate ad plenum confidimus tenore presentium ducimus committendas et committimus cum presenti, mandatis vobis que collectis per vos processu seu processibus, dictas causarum verterum inter partes memoratas antedictis partibus ipsis in earum iuribus illustrissimum seu illos dum in provento faciunt ferende sive ad nostras remittatis adeo cor iuxta ipsorum pressum merita suam preferre valamus et super eiusdem causis sive inponen nos enim super omnibus et singulis aut incidentibus de predependentibus eiusdem et comexas ac eis amexis vices et voces nostras committimus plenarie per presentes. Datum Barchinone, die ii mensis octobris, anno a nativitate domini, mccccclxxviii. Pages.

[60]

ACA, Cancelleria, 3629, fol. 99. Itinerum 8 de Ferran II.

Medina del Campo, 20 de febrer de 1482

Don Ferrando et cet, al il lustre, noble, magnífich, conseller, amat e feel nostre, lo infant don Enrich, nostra car cosí e loctinent general, portantveus de nostre general, governador batle general en lo principat de Cathalunya, veguers, batles e altres qualsevol officials e súbdits nostres, a qui pertanga e a las presents seran presentadas e a cadahú d'ells, salut e dilectió. Nós havem donat licència, com donam ab la present, al venerable religiós e amat conseller nostre, lo castellà de Amposta, que puga liberament e impremia per sos procuradors factoses o altres personas traure de dit Principat formens o altres grans, fins an suma de dos milia caffiços de Tortosa, e fer portar aquells per mar o per terra o aygua dolçe a hon vulla, axí dins nostres reynos, com fora de aquells, no contrastant qualsevol proybicions e reidas, axí per nostro manament com de altre qualsevol, havent poder de Nós fetas. E açò fem suplicats part del dit castellà e considerant que per gràcia de Nostre Senyor Déu en lo dit Principat és abundància de fforments, diem-vos per tant e manam de nostra certa sciència expressa que als procuradors o fffactors del dit castellà, en la treta dels dits forments, o altres grans fins en la dita suma no façan o permetan ésser fer lo inpediment o difficultat alguna, ans lexen traure aquells del dit Principat per portar on vulla, tota contradicció o stacle cessants, e no façan lo contrari que aquesta és nostra voluntat. Dada en Medina del Campo, a xx dias del mes de febrer, any mil ccclxxxii.

ACA, Cancelleria, 3599, fol. 121. Curie Cathalonie 1 de Ferran II.

Madrid, 15 d'abril de 1483

Don Ferrando por la gracia de Dios et cet. Al magnífico amado consejero e thesorero general e procurador nuestro Gabriel Sánchez, salut e dilección. Por quanto nuestra merced e voluntat es de dar graciosamente e de mera liberalidad al reverendo, religioso, amado e devoto nuestro, don fray Bernat Ugo de Rocabertí, castellán d'Amposta, como a layca y privada persona, trenta mil libras, moneda de Barcelona, en remuneración de muchos buenos e agradables trabajos que el dicho castellán y el noble mossèn Pere de Rocabertí, hermano suyo, fizieron al sereníssimo senyor rey don Joan, padre e señor nuestro, de gloriosa memoria, e a nuestra majestat fechos y speramos en Dios de cada dia nos faran. E porqué otra via más prompta para satisfazer aman boludar e gracia no tenemos, que es transferirle, darle, assignarle y consignarle las dichas trenta mil libras sobre algunos de los censales que nos quedan e a Nos pertenescen, sobre el qual del Principado de Cathalunya destendientas de aquellas trezientas mil libras que la Corte General, por nos últimamente celebrada en la ciudad de Barcelona, a los cathalanes nos offreció servir en censales cargadores sobre el dicho censal, a razón de veynte cinco mil por mil. Portanto con tenor de las presentes de nuestra certa sciencia e expressamente, vos dezimos y mandamos que toda dilación scusaron e consulta cessantes cessiones, transfirades, consignedes e assignedes e insolutum de al suso dichas nuestra gracia y merced de las susodichas trenta mil libras dedes al susodicho don fray Bernat Hugo de Rocaberti, castellán d'Amposta, como a layca y privada persona aquell censal descendient de las susodichas tresientas mil libras del dicho donativo de propiedad de setzemil ochocientas setenta y cinco libras ed amma pensión de seixs cientas setenta cinco libras de la dicha moneda, pagadera la dicha pensión primero dia del mes de junio en cascún anyo que los reverendo y magníficos don Berenguer de Sos, arçobispo de Saçer, dean e canonge de la seu de Barchinona, y mossèn Martín Joan de Mecha, cavallero, e Joan Boteller, ciudadanos de Tortosa, diputados del dicho General, nos vendieron e cargaron sobre el mesmo censal, mediante justo público de vendición de censal recebido y testificado en la villa de Granullers, a tretze dieas del mes de noviembre, anyo mil cccclxxxi, por el amado fiel secretario nuestro Joan de Solsona, notario público, reservadas e cuyo a Nos e avran corte las pensiones de siete anyadas, e començamos a cover el primer dia del mes de janero mas certa passado e sen esteran el último dia del mes de deziembre anyo que se contará a nativitate dominum mccccclxxxx. E de allí adelante pervengan al dicho castellán e a los suyos o a los herientes causa derecho o razón dél o dellos e más acomplimiento de las premencionadas trenta mil libras de cobro es la dichas nuestra merçed e gracia de aquellas veynte cinco mil libras de propiedad e mil libras de aman pensión pagadera primero dia del mes de febrero que tenemos. E nos pertenesce sobre dicho, qual descendientes de las premencionadas ccc mil de vendición de censal fecho a Nos por los suso nombrados dipputados, recebido y testificado por el susodicho Joan de Solsona, notario en la dicha villa de Granullers, el dicho tretzeno dia del mes de noviembre, dedes rassionedes transitades e trasportedes, asignedes e consinedes al dicho don fray Bernat Ugo de Rocabertí, en el dicho nombre, tretze mil ciento veynte cinco mil libras de la dicha moneda, con la misma pensió de aquellas que es a la dicha razón de veynte cinco mil, por mil quinientas e veynte cinco libras pagaderas en cadaún anyo el dicho primero dia del mes de febrero, reservades. Empero a Nos e a nuestra corte las pensiones de las susodichas tretze mil cento y veynte cinco libras de las siete anyadas suso especificadas, e de allí adelante provengan al dicho castellán en el dicho nombre o a quien él quisiere, cobraréys empero dél o del ligítimo procurador suyo ápochas oportunas e las

presentes con las quales de la dicha nuestra certa sciencia. E expressamente dezimos y mandamos a los maestros racionales de nuestra corte e otro qualquiere de vos suodicho thresorero y procurador, conto, oydor que vos en la redición de vuestros contos, poniendo en data las primeras treynta mil libras haver ressonado, transferido, consignado en salut nuestra de gracia y merçed dado al dicho don fray Bernat Ugo, en el dicho nombre, aquellas con restitución de las dichas presentes e de la dicha época vos reaban y admetan en conta de legítima, data todo dubdo difficultat e contradicción cessantes. Dada en la villa de Madrid, a xv dias del mes de abril, anyo de la natividad de nuestro senyor Jhesucristo mil cccc lxxxiii. Yo el rey.

[62]

ACA, Cancelleria, 3548, fol. 143v. Diversorum 4 de Ferran II.

Còrdova, 3 de juny de 1483

Don Ferrando et cet, al illustrissim infant don Enrich et cet dirigitur ut super. Com nós haiant donat e atorgat axí com ab tenor de les presents, donam e atorgam licència, facultat e provis al venerable religiós e amat conseller nostre, fra Bernat Huch de Rocaberti, castellà d'Amposta, que ell pugue liberament e li sia lícit e permès traure o fer traure per son procurador o factor o altre persona en nom seu, del dit principat de Cathalunya, mil e cinchcentes cafiços de forment, mesura de Aragó, e a aquells carregar en qualsevol nau o naus, baleners, caraveles e altres fustes per portar fora lo dit principat a altres regnes e terres, ahon bé li serà vist faedor, pus sien terres de christians, e açò en una vegada o moltes no obstant. Ich ut supra in alia precedenti mitetur nove et quantitate sub eiusdem datur sinatura e mandat

CONCLUSIÓ

Després de completar la redacció d'aquest treball com a tesi doctoral, voldria apuntar quines són les conclusions que aquestes pàgines aporten, sobretot a partir dels objectius que s'havien plantejat en un principi.

Val a dir que la biografia de fra Bernat Hug de Rocabertí s'ha pogut completar de manera innovadora i molt interessant. Certament els treballs de Santiago Sobrequés ja l'havien establert a grans trets, però aquesta investigació que s'ha fet a partir de la recerca sistemàtica en diversos arxius, en altres la recerca ha estat més parcial, ha permès disposar d'un conjunt més que considerable de documents sobre aquest autor i en conseqüència s'ha pogut donar-li una nova dimensió històrica i literària, així com donar relleu al seu pas en l'Orde de l'Hospital. Aquesta institució va tenir gran importància en la formació de l'autor i en la posterior carrera política. De la biografia cal destacar que s'ha intentat donar una possible data de naixement, per bé que no s'ha pogut afinar amb precisió, cosa que sí ha passat amb la data de mort. També és interessant l'apartat que se centra en el Rocabertí membre de l'Orde de l'Hospital, d'aquesta manera tenim una mostra de com s'administrava l'Orde a la Corona d'Aragó i com foren els oficis dins d'aquesta els que van permetre que Rocabertí esdevingués un conseller reial. Amb el temps la privadesa amb el rei fou considerable i arribà a ser un militar decisiu en la guerra que enfrontà Joan II amb les institucions catalanes i potser trobà el punt màxim en l'ambaixada que va protagonitzar amb el comte de Prades a França el 1474.

Aquesta biografia ha permès veure com Rocabertí va entrar en contacte amb la literatura en dos moments, per un costat en la tradició familiar (Felip Dalmau de Rocabertí [çaça i Jaume Marc], Guerau de Maçanet, cunyat de Gilabert de Pròixida i Joan de Vilagut) i després de l'orde on va coincidir amb altres frares lletrats (fra Joan de Vilagut), però sobretot a la cort, centre de modes i lectors. Es reafirma doncs el que ja havien dit Jaume Torró, *noblesa i poetes*, i Francisco J. Rodríguez Risquete, *Infants i Pere Torroella*, que fou la cort el principal lloc de producció literària, ja que tenia els lectors que s'interessaven per la poesia i per altra banda era el motor de les noves modes que interessaven els monarques i els lectors. Bernat Hug de Rocabertí no s'escapa d'aquesta influència, ja que la seva obra no es pot entendre fora de la cort ni tampoc es pot entendre sense la influència dels postulats literaris que sorgien d'aquesta, com la influència d'Ausiàs March, l'escolasticització de la lírica i les influències franceses i italianes que fa servir.

Anys enrere els poetes que seguien Ausiàs March s'havien agrupat només per aquesta influència, però sense singularitzar-los, tots eren ausiasmarquistes, sense més. Aquest treball, com d'altres que l'han precedit, singularitza Rocabertí i el situa en un context que permet mostrar quins foren els motius que el portaren a escriure poesia i fer-ho d'una manera determinada. Poc a poc es coneixen més dades d'aquests poetes, cosa que els permet situar en el lloc on es mereixen i de manera individual, no només com a ausiasmarquistes.

Lligat a la recerca documental també s'han pogut establir el llinatge dels Rocabertí de Cabrenys, sobretot les biografies dels germans, Dalmau i Pere de Rocabertí, de les quals

destaca la d'aquest últim, amb un relleu històric també important com un dels protagonistes més destacats en la Guerra Civil del segle XV. Per altra banda, les investigacions sobre ells em va portar al davant d'una interessant col·lecció de lletres de batalla, que s'han editat en apèndix, que són una mostra de com la noblesa catalana del segle XV no només era orgullosa de la seva casta, sinó que a més, tenia els coneixements suficients per produir aquesta tipologia de textos.

També va ser gràcies a la recerca documental i les genealogies que vaig poder identificar fra Joan de Vilagut i Guillem Tinter com a autors d'una peça cadascú, per bé que són d'una generació anterior a Bernat Hug de Rocabertí i s'ha pogut establir una relació entre ells, que s'anomena en el poema de Tinter i que els situa a tots dos a Castelló d'Empúries, d'on eren originaris tots dos i on van coincidir. D'ambdós s'ha construït una biografia, bastant completa en el cas de Vilagut, de qui també s'ha descrit gran part del llinatge i és una altra mostra d'una família que va progressar gràcies a la propietat de navilis, que foren molt importants per al rei Alfons el Magnànim i la seva política mediterrània. Més escasses són les dades de Tinter, però suficients per situar-lo.

Encara cal afegir un últim detall derivat de la investigació documental, unes poques dades sobre fra Francesc Oliver, també de l'Orde de l'Hospital, membre del seguici de Carles de Viana i traductor de *La belle dame sans merci* d'Alain Chartier en versos catalans i deslligar-lo d'un Oliver mític que es va suïcidar per l'amor no correspost de Violant-Lluïsa de Mur a mitjans de la dècada de 1450 i que Martí de Riquer, *Dame*, havia proposat identificar amb el traductor. Fra Oliver era viu encara el 1462, cosa que impossibilita que fos la mateixa persona que el suïcida. Per altra banda, fra Oliver és una altra mostra d'un hospitaler culte, avesat a la poesia i lligat a la cort, en aquest cas al príncep de Viana, talment com ho era fra Rocabertí, però membre del seguici de Joan II.

Pel que fa a la narració històrica aquests serien els resultats als quals s'ha pogut arribar i que són la major part del treball, fins i tot es podria incloure en aquesta disciplina. Ara bé, aquesta era una tesi de filologia en origen i també ho és al final, ja que incorpora altres resultats i conclusions d'aquest camp. Com ja s'ha dit a la presentació, la manca de temps va aconsellar que m'oblidés de l'edició de *La glòria d'amor*, la principal obra de fra Rocabertí, però no volia fer només una biografia historicoliterària. D'aquesta manera em vaig centrar en dos aspectes, un que no s'havia tractat mai, l'edició de l'*Estrampa*, i l'altre que ja s'havia tractat de temps, la datació de *La glòria d'amor*, juntament amb la lectura dels darrers versos d'aquesta, que des dels primers crítics s'havia percebut com a conflictiva.

L'*Estrampa* que comença amb el vers *Comforms desigs ab calitats diverses* és una peça lírica de Rocabertí de 148 versos que no havia estat mai editada. En aquestes pàgines no només s'edita de manera crítica i se'n fa un estudi anotat, sinó que també es fa una aproximació a la data de composició, que s'ha pogut establir de manera prou acurada i situar-la a la primera meitat de la dècada de 1450. També s'ha pogut establir la data de composició de la lletra no conservada que Rocabertí va enviar i va rebre resposta de Pere Torroella, que en aquest cas sí que s'ha conservat i va editar Rodríguez Risquete a *Pere Torroella*.

Finalment, pel que fa a *La glòria d'amor* crec que s'ha pogut resoldre la lectura dels versos 1536-37 i identificar el personatge enigmàtic que es porta a judici en el darrer cant de l'obra com a Violant-Lluïsa de Mur. Aquests versos havien estat l'objectiu de molts crítics anteriors, ja que tothom els veia corromputs, però només Martí de Riquer va saber donar-los una lectura correcta, que es pot confirmar a partir de tot el que s'ha apuntat en el capítol dedicat a la datació d'aquesta obra. Però si els versos s'han pogut llegir i esmenar

correctament, arribar a una conclusió ferma sobre la data de composició de l'obra és difícil. A partir de la identificació de Violant-Lluïsa de Mur l'obra només s'hauria de datar amb posterioritat a la seva mort, ja que es tracta d'un infern d'enamorats i d'acord amb la convenció literària tots aquells que apareixen han d'ésser morts, excepte el poeta, i això ens portaria més enllà de 1467, que és quan aquesta dama va morir. Ara bé, a partir de les investigacions de Marta Marfany, *Cànon*, s'ha pogut comprovar com *La glòria* va influir molt sobre la poesia d'Antoni Vallmanya. Aquesta poesia es pot datar abans de 1459 i per tant, a partir d'aquí, caldria datar l'obra abans d'aquesta data, cosa que impossibilita la primera possibilitat de datació que hem aportat aquí. Davant d'aquesta doble possibilitat de datació i el fet que no es pugui donar l'una com a millor que l'altra, no ha quedat més solució que limitar-me a exposar les dues teories, analitzar-ne els pro i els contra i esperar a noves dades per tal de poder decantar-me per una de les dues. Sigui quina sigui la data. Bernat Hug de Rocabertí hauria començat a escriure *La glòria d'amor* quan vivia a Saragossa i freqüentava la cort de Joan d'Aragó, rei de Navarra i lloctinent d'Alfons el Magnànim. Aquesta és una altra aportació importantíssima perquè fins ara no tenim documentació de activitat literària en català a Saragossa a la cort de Joan d'Aragó, que convindrà posar en relació amb els altres catalans i valencians que en algun moment formaren part d'aquella cort com Pere Torroella, Jaume Marc Segon, Lluís de Vilarasa, Francesc Ferrer o Pedro Ximénez de Urrea.

Així doncs, com a conclusió final, es pot dir que davant dels objectius prefixats per aquest treball s'ha pogut acomplir el que era bastir una biografia historioliterària de fra Bernat Hug de Rocabertí, en la qual han quedat alguns buits, però que permet una aproximació molt concreta al personatge, el llinatge, el context literari i les influències literàries que va rebre per construir la seva obra. Per altra banda, també s'han pogut documentar altres membres de l'Orde de l'Hospital relacionats amb el món literari del segle XV (Joan de Vilagut, Francesc Oliver i Guillem Tinter, per bé que aquest darrer no era hospitaler, està relacionat amb fra Vilagut). I encara cal afegir que s'han perfilat biografies dels familiars directes de Bernat Hug, així com s'ha editat una col·lecció de lletres de batalla, que no estava previst en un origen.

Pel que fa a l'edició de *La glòria d'amor* ha quedat per a futures ocasions, la causa és la manca de temps i evitar que aquest treball es perllongués indefinidament. Per contra, sí que s'ha estudiat la datació i algun aspecte intern de l'obra, que malgrat que no han donat dades concloents, sí que permeten abordar-la amb una nova òptica i no crec que sigui massa difícil en el futur poder establir una data concreta a partir d'un estudi exhaustiu del text i noves dades que puguin aparèixer. Sí que s'ha acomplert, en canvi, l'edició de *l'Estrampa*, una peça menor del mateix autor, que fins a dia d'avui havia restat inèdita.

Potser aquest treball no desvetlla cap dada sorprenent, però en conjunt aporta un munt d'informacions al voltant d'un llinatge, els Rocabertí (i adjacents), i d'una institució, l'Orde de l'Hospital, que van donar personatges influents en el món polític i avesats a la lírica al segle XV, és aquesta duplicitat de funcions i poder-les documentar amb profusió que el fan digne d'una lectura atenta.

BIBLIOGRAFIA

Abreviatures

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó

APCCV: Arxiu de Protocols del Reial Col·legi de Corpus Christi de València

AHG: Arxiu Històric de Girona

AHN: Archivo Histórico Nacional, Madrid

AHPZ: Archivo de Protocolos, Saragossa

ARV: Arxiu del Regne de València

CDIACA: Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón.

GREC: Gran Enciclopèdia Catalana

IEE: Institut d'Estudis Empordanesos

NLM: Biblioteca Nacional de Malta

RIALC: Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana

Bibliografia

ACTES: Diversos autors, *Actes de les primeres jornades sobre els ordes religioso-militars als Països Catalans (segles XII-XIX)*. Diputació de Tarragona, Tarragona, 1994.

ALBERNI: El Cançoner *Vega-Aguiló* (BC, mss. 7 i 8): *estructura i contingut*. Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona, 2003.

ALÒS-MONER: Ramon d'Alòs Moner: «Flors de petrarca de remeys de cascuna Fortuna». *Estudis Universitaris Catalans*, 21, pàg. 657-661, Barcelona, 1936.

AMETLLER VINYAS: Josep Ametller Vinyas, *Alfonso V de Aragón en Italia y la crisis religiosa del siglo XV*. Torrès, Girona, 1903-1928.

AUFERIL, *Vallmanya*: Jaume Auferil, «La Sort d'Antoni de Vallmanya i el cercle literari de Valldonzella», a *Studia in honorem prof. M. De Riquer*, Quaderns Crema, Barcelona, 1986, vol. I, pàg. 37-77.

AUFERIL, *Ferrer*: Edició de Francesc Ferrer, *Obra completa*. Editorial Barcino, Barcelona, 1989.

BARAUT: Cebrià Baraut, *Una lletra consolatòria de Bernat Boïl, ermità de Montserrat*. «Studia Monastica», 32 (1990), pàg. 381-388.

BASSEGODA, *Poetes*: «Els poetes de l'Orde de l'Hospital». *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval*. Alacant, 2005, pàg. 365-374

BASSEGODA, *Senyors*: Enric Bassegoda, «Els senyors del castell de Sant Mori al segle XV». Dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, vol. 38, Figueres, 2005, pàg. 139-157.

BATLLE, *Diplomatario*: Lui Batlle y Prats, «Diplomatario gerundense de la reina doña Juana Enríquez y del príncipe don Fernando». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XVI (1963), pàg. 33-80.

BATLLE, *rey*: Luis Batlle y Prats, «El rey católico y la ciudad de Gerona». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, VII (1952), pàg. 156-266.

BATLLE, *Epistolario*: Luis Batlle y Prats, «Epistolario gerundense de Juan II de Aragón.» *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol.18, Girona, 1966, pàg. 261-346.

BEGUER PINYOL: Manuel Beguer Pinyol, *El real monasterio de Santa María de la Rápita*. Imprenta Algueró y Baiges, Tortosa, 1948.

BELENGUER: Ernest Belenguer, *Ferran el Catòlic*. Edicions 62. Barcelona, 1999.

BELTRAN, *Tipologia*: Vicenç Beltran, «Tipologia i gènesi dels cançoners. El cançoner J, ms. esp. 225 de la Bibliothèque Nationale de Paris» a *Actes del VII Congrès de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval*, Castelló de la Plana, 1999, volum I, pàg. 337-352.

BELTRAN, *Reordenació*: Vicenç Beltran, «Tipologia i gènesi dels cançoners. La reordenació de J i K», a *Llengua & Literatura*, 11, Barcelona, 2000, pàg. 355-395.

BIARNÉS, *Moros*: Carmel Biarnés i Biarnés, *Moros i moriscos a la ribera de l'Ebre (710-1615)*. Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1972.

BIARNÉS, *Noms*: Carmel Biarnés i Biarnés, «Relació de noms moros, mudèjars i moriscs d'Aragó» dins *Primer Congrès d'Història Moderna a Catalunya*. Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1984, pàg.53-64.

BLADÉ: Artur Bladé i Desumvila, *El castell de Miravet*. Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1966.

BOCCACCIO: Giovanni Boccaccio, *Amorosa Visione*, edició de Vittore Branca. Arnaldo Mondadori Editore, Milà, 1974.

BOHIGAS: Edició de Pere Bohigas, revisada per Amadeu-J. Soberanas i Noemí Espinàs, Ausiàs March, *Poesies*. Editorial Barcino, Barcelona, 2000.

BONET: María Bonet Donato, *La orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta (ss.XII-XV)* CSIC, Madrid, 1994.

BONNEAUD: Pierre bonneaud, *Le prieuré de Catalogne, le couvent de Rhodes et la couronne d'Aragon 1415-1447*. Conservatoire Larzac Templier et Hospitalier, Millau, 2004. Traducció catalana, *Els hospitalers catalans a la fi de l'Edat Mitjana. L'Orde de l'Hospital a Catalunya i a la Mediterrània 1396-1472*. Pagès editors, Lleida, 2008.

BRANCA: Vittore Branca, «Petrarch and Boccaccio». *Francesco Petrarca, citizen of the world*, a cura d'Aldo S. Bernardo. Editrice Antenore – State of New York University Press, Pàdua – Albany, 1980, pàg. 193-221.

BURROW: J. A. Burrow, *The ages of man. A Study in Medieval Writing and Thought*. Oxford Universtity Press, New York, 1986.

CABRÉ, *lai*: Lluís Cabré, «El conreu del lai líric a la literatura catalana medieval» a *Llengua & Literatura*. Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i literatura, núm. 2 Barcelona, 1987, pàg. 65-132.

CABRÉ, *Torroella, Urrea*: Lluís Cabré, «From Ausiàs March to Petrarch: Torroella, Urrea, and Other Ausimarchides». *The Medieval Mind. Hispanic Studies in Honour of Alan Deyermond*. Londres, Tamesis, 1997, pàg. 57-73.

CALMETTE: Joseph Calmette, *Louis XI Jean II et la révolution catalane*. Slatkine Reprints, Ginebra, 1977.

CARBONELL: Jordi Carbonell i de Ballester, «Sobre la correspondència literària entre Rois de Corella i el Príncep de Viana». *Estudis romànics*, 5/2. IEC. Barcelona, 1959. (pàg. 127-139).

CARRÉ: Antònia Carré, «Des de l'altra banda del mirall: la visió masculina del cos de les dones en l'embologia medieval». *Asclepio*, LIII, 2001, pàg. 173-196.

CARRÉ I SOLERVICENS: Antònia Carré i Josep Solervicens, *Dos assaigs sobre cultura i literatura dels segles XV i XVI*. Universitat de Barcelona – Eumo Editorial, Barcelona – Vic, 1996.

CASTELLS: *Els castells catalans*. Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1969.

CASTRO & IDOATE: J. R. Castro i F. Idoate, *Catálogo del Archivo General de Navarra, Sección Comptos*. 52 volums. Pamplona, 1952-1974.

CHÍA: Julián de Chía, *Bandos y bandoleros en la Gerona medieval*. Imprenta y librería de Paciano Torres, Girona, 1888. 3 volums.

CIERBIDE: Ricardo Cierbide, *Edició crítica dels manuscrits catalans inèdits de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem (segles XIV-XV)*. Fundació Noguera, Barcelona, 2002.

COLL: Núria Coll Julià, *Doña Juana Enríquez. Lugarteniente real en Catalunya (1461-1468)*. CSIC, Madrid, 1953.

CORTES: *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*. Real Academia de la Historia, Madrid, 1896-1922.

CURTIUS: Ernst Robert Curtius, *Literatura europea y Edad Media Latina*. Fondo de Cultura Económica, México, 1976.

DANTE, *Comèdia*: Dante Alighieri, *Divina Comèdia*. Traducció i comentaris de Josep M. de Sagarra. Edicions 62, Barcelona, 1986.

DIETARI: Melcior Miralles i Vicent Josep Escartí (ed.), *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*. Institut Alfons el Magnànim, València, 2001.

DIETARIS: *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, 1: publicats sota la direcció de Josep Maria Sans Travé. Generalitat de Catalunya,

DROMENDARI: Fr. Josep Dromendari, *Árbol genealógico de la casa de los vizcondes de Rocabertí, por la gracia de Dios, condes de Perelada*. Gènova, 1676.

DURAN, *Fets*: Eulàlia Duran (ed.), Antonio Beccadelli el Panormita, *Dels fets e dits del gran rey Alfonso. Versió catalana del segle XV de Jordi de Centelles*. Barcino, Barcelona, 1990.

EIXIMENIS: Francesc Eiximenis, *Dotzè llibre del Crestià*. Obres de Francesc Eiximenis, 1, 3 i 4. Col·legi Universitari de Girona, Universitat de Girona i Diputació de Girona, Girona, 1986-2005.

FERNÁNDEZ TORREGROSA: Amancio Fernández Torregrosa, *Aspectos de la política exterior de Juan II de Aragón*. CSIC, Barcelona, 1951.

FERRANDO: Antoni Ferrando, «Un precedent del bilingüisme literari valencià: la tertúlia d'Isabel Suaris a la València quatrecentista». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXXVIII (1979-1982), pàg. 105-131.

FERRER: María Teresa Ferrer Mallol, «Un aragonés consejero de Juan I y de Martín el Humano: Francisco de Aranda». *Aragón en la Edad Media*, 14-15, 1, pàg. 531-562. Saragossa, 1999.

GALÍ: Montserrat Galí Morales, *Las poesías del Mossèn Avinyó*. Treball de recerca inèdit llegit a la UdG el 2006 i dirigit pels doctors Rafael Ramos i Jaume Torró.

GALÍ, RAMOS I TORRÓ: Montserrat Galí, Rafael Ramos i Jaume Torró, «De mossèn Avinyó a Lluís d'Avinyó, uixer del Príncep de Viana». *Translatar i transferir. La transmissió dels textos i el saber (1200-1500)*. Obrador Edendum i PURV, Santa Coloma de Queralt, 2010. pàg. 475-508.

GALOBARDES: Maria Galobardes Martí, «Els Navata i els Rocabertí, senyors de Peralada en el s.XIII». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, vol. 1, pàg. 32-46. Figueres, 1959.

GARCÍA DE SANTA MARÍA: Gonzalo García de Santa María, «Vida de don Juan II de Aragón». *Colección de documentos inéditos para la historia de España*. Volum 88. Imprenta de la Viuda de Calero, Madrid, 1842-1895.

GERRARD: Christopher Gerrard, *Paisaje y señorío: La casa conventual de Ambel (Zaragoza)*. *Arqueología, arquitectura e historia de las Órdenes militares del Temple y del Hospital*. Institución Fernando el Católico, Saragossa, 2003.

GIRONELLA: Josep Maria Gironella Granés, *Els molins i les salines a Castelló d'Empúries al segle XIV*. Fundacions Noguera, Barcelona, 2010.

GRIMAL: Pierre Grimal, *Diccionario de mitología griega y romana*. Ediciones Paidós, Barcelona, 1981.

GUAL CAMARENA: Miguel Gual Camarena, «Servidores del infante don Fernando (1458-1462)». *Estudios de la Edad Media de la Corona de Aragón*, VI, pàg. 267-279. Saragossa, 1959.

HEATON: H. C. Heaton, *The gloria d'amor of fra Rocabertí. A catalan vision-poem of the 15th century*. Columbia University Press, New York, 1916.

HUIZINGA: Johan Huizinga, *El otoño de la Edad Media*. Alianza Editorial, Madrid, 1978.

JAVIERRE, *Pruebas*: Aurea Javierre Mur, *Pruebas de ingreso en la orden de San Juan de Jerusalén*. Madrid, AHN, 1948.

KLIBANSKY: Raymond Klibansky, Erwin Panofsky, Fritz Saxl, *Saturno y la melancolía*. Alianza Editorial, Madrid, 1991.

LUTTRELL: Antony Luttrell, «Aragoneses y catalanes en Rodas (1350-1430)». Dins *Actas del VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, II, 383-390. ACA, Barcelona, 1962.

MAHIQUES: Joan Mahiques, «Les ànimes d'ultratomba: una justificació propagandística». *Estudi General*, 23-24, Girona, 2004, pàg. 143-160.

MARFANY, *Cànon*: Marta Marfany, «D'Ausiàs March a Bernat Hug de Rocabertí: Antoni Vallmanya i el cànon poètic de mitjan segle XV». *Llengua & Literatura*: Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i literatura, núm. 18, Barcelona, 2007, pàg. 45-73.

MARFANY, *traducció*: Marta Marfany, *La traducció catalana medieval de La Belle Dame sans merci d'Alain Chartier*. Tesi doctoral inèdita, llegida al Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona el 21 de novembre de 2008.

MARINESCU: Constantin Marinescu, *La politique orientale d'Alfonse V d'Aragon, Roi de Naples (1416-1458)*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1994.

MARQUÈS: Jaume Marquès i Casanovas, «El castillo y los señores de Castell d'Empordà». *Revista de Gerona*, 40. Girona, 1967, pàg. 56-60.

MARTÍ: Sadurní Martí, «El cançoner del marquès de Barberà (S¹/BM1). Descripció codicològica». *Boletín bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 18 (1998), pàg. 463-502.

MARTÍNEZ FERRANDO: Jesús Ernesto Martínez Ferrando, *Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Jerónimo Zurita, Madrid, 1942.

MARTORELL: Joanot Martorell, *Tirant lo Blanc i altres escrits*. Edició de Martí de Riquer. Editorial Ariel, Barcelona, 1990.

MARTOS: Josep Lluís Martos, *Les proses mitològiques de Joan Roís de Corella*. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Alacant – Barcelona, 2001.

MESTRE: Jesús Mestre i Godes, *Els Templers. Alba i crepuscle dels cavallers*. Edicions 62, Barcelona, 1996.

MILÀ Y FONTANALS, *trovadores*: Manuel Milà y Fontanals, *De los trovadores en España*. Librería de Joaquín Verdager, Barcelona, 1861.

MIQUEL: Francesc A. Miquel, *Bernat Boïl personatge polimorf*. Episodis de la Història, 138. Dalmau Editor, Barcelona, 1970.

MIRET: Joaquim Miret i Sans, *Les cases de templers i hospitalers en Catalunya*. Impremta de la casa provincial de la caritat, Barcelona, 1910.

MONER: Francesc Moner, *Obres catalanes*. Edició de Peter Cocozzella. Barcelona, Editorial Barcino, 1970.

MORALES, *Caballeros*: Francisco José Morales Roca, *Caballeros de la espuela dorada del Principado de Cataluña. Dinastía de Trastámara, 1412-1555*. Madrid, Hidalguía, 1988.

MORALES, *Prelados*: Francisco José Morales Roca, *Prelados, abades mitrados, dignidades capitulares y caballeros de las órdenes militares habilitados por el brazo eclesiástico en las cortes del Principado de Cataluña. Dinastías de Trastámara y de Austria. Siglos XV i XVI (1410-1599)*. Madrid, Instituto Salazar y Castro – Hidalguía, 1999.

NARDI: Bruno Nardi, *Dal Convivio alla Commedia. Sei saggi danteschi*. Instituto Storico Italiano per il Medioevo. Roma, 1992.

NEGRE: Pelai Negre i Pastell, *Els primers vescomtes de Rocabertí*. Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, 1968-1969, pàg. 19-66. Figueres, 1969.

NICOLAU D'OLWER: Lluís Nicolau d'Ower, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*. Barcino, Barcelona, 1926.

OVIDI: Publi Ovidi Nasó, *Les Metamorfosis*. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1929-1932. (Tres volums).

PAGÈS, *Ausiàs*: Amadée Pagès, *Auzias March et ses prédécesseurs*. Bibliothèque de l'École des Hautes Études, Paris, 1912. Traducció catalana: *Ausiàs March i els seus predecessors*. Institució Alfons el Magnànim, València, 1990.

PAGÈS, *poésie*: Amadée Pagès, *La poésie française en Catalogne du XIIIe siècle à la fin du XVe*. Édouard Privat – Henri Didier, Tolosa – Paris, 1936.

PELÁEZ: Manuel J. Peláez, *Catalunya després de la Guerra Civil del segle XV*. Curial, Barcelona, 1981.

PELLA Y FORGAS: José Pella y Forgas, *Historia del Ampurdán. Estudio de la civilización en las comarcas del noreste de Cataluña*. Luis Tasso y Serra, Barcelona, 1883 (reimpresió, Aubert Impresor, Olot, 1980).

PARRAMON: Jordi Parramon, *Repertori mètric de la poesia catalana medieval*. Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.

PERARNAU: Josep Perarnau i Espelt: «Lletra de batalla de Bernat Hug de Rocabertí contra el bisbe de Girona, Arnau de Montrodon (1336).» *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 3, 1984, pàg. 251-52.

PERELLÓS: Ramon de Perellós, *Viatge al Purgatori*. Edicions 62, Barcelona, 1988.

PLANAS I GORBS: Meritxell Planas i Carles B. Gorbs, *Els templers a les comarques gironines*. Ajuntament d'Aiguaviva, 2010.

PUJOL, *Estramps*: Josep Pujol, «Els versos estramps a la lírica catalana medieval». *Llengua & Literatura*: Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i literatura, núm. 3, Barcelona, 1988-89, pàg. 41-87.

PUJOL, *Ressons*: Josep Pujol, «"Jo viu lo ray ab la nobla leuseta". Ressons d'una Razo a la literatura catalana del segle XV». *A Sol Post. Estudis de Llengua i Literatura*, 3, 1995, pàg. 225-231. Reimprès amb correccions tipogràfiques a *A Sol Post. Estudis de Llengua i Literatura*, 4 1998, pàg. 93-100.

RECIO: Roxana Recio, «La asimilación petrarquista: el arte poético de Bernat Hug de Rocabertí». *Incipit*, 16, 1996, pàg. 115-125.

RIBERA: Manuel Mariano Ribera, *Genealogia de la Nobilíssima Família Cervellón*. Barcelona, Pablo Campins Impresor, 1733.

RIERA FORTIANA: Enrique Riera Fortiana, «Etapla barcelonesa del condado de Ampurias». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, pàg. 261-285, Figueras, 1976.

RIQUER, *Poemas*: Isabel de Riquer, «*Poemas catalanes con citas de trovadores provenzales y de poetas de otras lenguas*». O Cantar dos Trovadores. Actas do Congreso celebrado en Santiago de Compostela entre os días 26 e 29 de abril de 1993. Xunta de Galicia, Santiago de Compostela, 1993, pàg. 289-314.

RIQUER I BADIA: «Les poesies de Ramon Boter i l'herència d'Ausiàs March». *Estudis de literatura catalana en honor a Josep Romen i Figueras*. PAM, Barcelona, 1986, pàg. 253-293.

RIQUER, *Història*: Martí de Riquer, *Història de la literatura catalana*, quatre volums. Ariel, Barcelona, 1964.

RIQUER, *Lletres*: Martí de Riquer, *Lletres de Batalla*, tres volums. Editorial Barcino, Barcelona, 1963-1968.

RIQUER, *Dame*: Martí de Riquer (ed.), Alain Chartier, *La belle dame sans merci. Amb la traducció catalana del segle XV de fra Francesc Oliver*. Quaderns Crema, Barcelona, 1983.

ROCABERTÍ: Diego de Rocabertí Pau i Bellera, *Discursos genealógicos en que sumariamente se trata de la cassa de los vizcondes de Rocabertí*. Manuscrit 6495 de la Biblioteca Nacional de Madrid.

RODRÍGUEZ RISQUETE, *Infants*: Francisco Javier Rodríguez Risquete, «Pere Torroella i les corts del infants d'Aragó al segle XV.» *Llengua & Literatura*, 13. Barcelona, 2002. pàg. 209-222.

RODRÍGUEZ RISQUETE, *Pere Torroella*: Francisco Javier Rodríguez Risquete, *Vida i obra de Pere Torroella*. Tesi doctoral inèdita, Girona, 2004.

RODRÍGUEZ RISQUETE, *Regoneixença*: Francisco Javeir Rodríguez Risquete, «La Regoneixença de Francesc Carrós Pardo de la Casta», *Actes del Xè Congrés Internacional de l'AHLM*. Alacant, 2005. pàg 1379-1389.

ROHLAND DE LANGBEHN: Edició de Regula Rohland de Langbehn, *Triste deleytación. Novela de F.A.d.C, autor anónimo del siglo XV*. Editorial Universidad de Morón, Morón, 1983.

ROMEU: Josep Romeu i Figueras, «Guerau de Maçanet, entre la realitat lírica i la identificació hipotètica», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes, Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, 2, pàg. 145-183, PAM, Barcelona, 1981.

ROSSICH: Albert Rossich, «La introducció de la mètrica italiana en la poesia catalana» a *Els Marges*, núm. 35. Curial, Barcelona, 1986, pàg. 3-20.

ROSSIGNOL: Gilles Rossignol: *Pierre d'Aubusson, "le bouclier de la chrétienté". Les Hospitaliers à Rhodes*. La Manufacture, Besançon, 1991.

RUBIÓ: Jordi Rubió i Balaguer, *Història de la literatura catalana*, vol. I. PAM – Generalitat de Catalunya, Montserrat, 1984.

RYDER: Alan Ryder, *Alfonso el Magnánimo, rey de Aragón, Nápoles y Sicilia (1396-1458)*. Edicions Alfons el Magnànim, València, 1992.

SARASA SÁNCHEZ: Esteban Sarasa Sánchez, «Señorío y realengo: mapa de jurisdicciones sobre el territorio aragonés a comienzos del siglo XV». Dins *Atlas de Historia de Aragón*. Saragossa, Institución Fernando el Católico (CSIC), 1991.

SEARS: Elisabeth Sears, *The Ages of Man. Medieval Interpretations of the Life Cycle*. Princenton Universtiy Press, Princenton, 1986.

SOBREQUÉS, *Jofre*: *Jofre VIII de Rocabertí, señor de Peralada, y el ocaso de la Edad Media en el Alto Ampurdán*. Ediciones Biblioteca Palacio Peralada, Peralada, 1955.

SOBREQUÉS, *Guerra civil*: Santiago Sobrequés i Vidal i Jaume Sobrequés i Callicó, *La guerra civil catalana del segle XV. Estudis sobre la crisi social i econòmica de la Baixa Edat Mitjana*. Edicions 62, Barcelona, 1973, 2 vols.

SOBREQUÉS, *Catálogo*: Jaime Sobrequés Callicó, *Catálogo de la cancillería de Enrique IV de Castilla, señor del principado de Cataluña (lugartenencia de Juan de Beaumont, 1462-1464)*. CSIC, Barcelona, 1975.

SOBREQUÉS, *Barons*: Santiago Sobrequés i Vidal, *Els barons de Catalunya*. Vicens-Vives, Barcelona, 1957.

SOBREQUÉS, *Compromís*: Santiago Sobrequés i Vidal, *El compromís de Casp i la noblesa catalana*. Barcelona, Curial, Barcelona, 1973.

SOBREQUÉS, *Margarit*: Santiago Sobrequés i Vidal, *Joan Margarit i Pau. La tràgica fi de l'Edat Mitjana a Catalunya.*, Editorial Base, Barcelona, 2006.

TREPPPO: Mario del Treppo, *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalano-Aragonesa al segle XV*. Curial, Barcelona, 1976.

TORRENT: Rafael Torrent Orri, «Verges y su antigua baronia. Notas históricas.» *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, I. Figueres, 1959, pàg. 48-76.

TORRÓ, *Llull*: Edició de Jaume Torró, Romeu Llull, *Obra completa*. Barcelona, Editorial Barcino, 1996.

TORRÓ, *noblesa*: Jaume Torró Torrent, «La noblesa, la lírica, la caça i la cortesia.» *Mot so raxo*, 3. Castelló d'Empúries, 2004. pàg. 7-15.

TORRÓ, *poetes*: Jaume Torró, *Sis poetes del regnat d'Alfons el Magnànim*. Barcelona, Editorial Barcino, 2009.

TORNER: Josep Torner, *Compendio de las grandezas y prerrogativas soberanas de los vizcondes de Rocabertí, port la gracia de Dios, condes de Peralada, barones y marqueses de Anglesola*. Barcelona, 1646.

UNALI: Anna Unali, *Mariners, pirates i corsaris catalans a l'època medieval*. Edicions de la Magrana – Institut Municipal d'Història, Barcelona, 1986.

VICENS, *Juan II*: Jaume Vicens Vives, *Juan II de Aragón (1398-1479). Monarquía y revolución en la España del siglo XV*. Editorial Teide, Barcelona, 1953.

VILALLONGA: Mariàngela Vilallonga, *La literatura llatina a Catalunya al segle XV. Repertori bibliogràfic*. Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1993.

VILLAR: Milagros Villar: *Códices petrarquescos en España*. Antenore, Pàdua, 1995.

ZURITA: Jerónimo Zurita, *Anales de Aragón*. Edició d'Àngel Canellas López. Institución Fernando el Católico (CSIC), Saragossa, 1988.